EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

„Un sentiment nou al problemelor abstracte, o nevoie de a defini valorile şi limitele spirituale, o înclinaţie spre analiză şi introspecţie, o obişnuinţă a îndoielii şi a controlului interior, care devine o perpetuă anxietate a conştiinţei", iată, după părerea criticului Renato Serra, ce caracterizează scrierile Albei de Céspedes.

Lei 6,50

76

1969

ALBA DE CÉSPEDES • CAIET PROSCRIS

CM

ALBA DE CÉSPEDES

CAIET PROSCRIS

COLECŢIA MERIDIANE

CM

Coperta: *Teodor Bogoi*

Alba de Céspedes

Caiet proscris

În românește de *Aurel Lambrino*
Prefață de *R. A. Locusteanu*

Editura pentru Literatură Universală

București — 1969

PREFAȚĂ

Scriitoare cu o acută capacitate de introspecție, cu un stil imediat, de comunicativitate directă, o dată cu apariția în 1938 a romanului *Nessuno torna indietro (Nimeni nu se mai întoarce)* care a cunoscut patruzeci şi două de ediții italiene şi douăzeci şi două de traduceri în limbi străine inclusiv în limba română, Alba de Céspedes a pătruns în rîndul celor mai buni naratori italieni contemporani.

Există la Alba de Céspedes, ca la majoritatea scriitorilor secolului 20, după cum afirmă criticul Renato Serra : „un sentiment nou al problemelor abstracte, o nevoie de a defini valorile şi limitele spirituale, o înclinaţie spre analiză şi introspecţie, o obişnuinţă a îndoielii şi a controlului interior, care devine o perpetuă anxietate a conştiinţei..." [1] Literatura ei aparţine psihologismului problematic şi se axează pe problema libertăţii şi demnităţii femeii în lumea modernă. Dar ca şi Prisco, şi sub unele aspecte Anna Banti sau Livia de Stefani, Alba de Céspedes pleacă de la o experienţă personală, şi ecourile literaturii psihologice străine nu o împiedică să rămînă credincioasă unei narative con-

---

[1] Scritti di Renato Serra, vol. I, 1938, Firenze.

crete, tinzînd să insereze cazurile psihologice individuale într-o dialectică cu valoare morală, analizînd procesele de conştiinţă ale omului modern — cu nuanţe diferite la vechea şi noua generaţie — rechemat la coerenţa vieţii sale afective şi a angajamentelor morale şi sociale.

Romanele şi povestirile sale sînt în general discuţii tot mai nuanţate şi mai mature, depăşind adesea cadrul autobiografic, despre condiţia femeii, a femeii care nu mai poate fi doar mamă, nu-şi mai poate reduce viaţa la familie, nu şi-o mai poate închide într-o bucătărie, după cum nu şi-o poate reduce numai la orele de slujbă, a trezirii femeii care, tocmai datorită muncii, capătă conştiinţă de sine, îşi dă seama că are propria ei individualitate care se cere satisfăcută. Eroinele Albei de Céspedes acceptă, inconştient sau conştient, se zbat şi încearcă să treacă, reuşind sau nu, de la o stare larvară la una umană, nu întotdeauna fericită, dar în orice caz liber acceptată.

•

Alba de Céspedes s-a născut la Roma în 1911. Tatăl, ambasadorul Republicii Cuba în Italia, căsătorit cu o italiancă, este numit apoi ambasador la Washington şi la Paris. Viaţa agitată a părinţilor, sub semnul unei mari iubiri romantico-dramatice, ca şi schimbările dintr-un loc într-altul o constrîng la singurătate de mică şi o fac să se descopere curînd.

La cinci ani scrie prima poezie *Condiţia femeii sărace*, inaugurînd astfel linia pe care o va continua cu o conştiinţă tot mai lucidă. La cincisprezece ani se căsătoreşte cu un diplomat italian, iar la douăzeci îşi anunţă hotărîrea de a divorţa şi de a scrie. Dar această experienţă nefericită s-ar părea că i-a marcat adînc întreaga existenţă. Se poate

spune că, într-un fel, i-a imprimat orientarea literară şi chiar poziţia strict feministă faţă de viaţă. Pleacă la Roma împreună cu fiul său, avînd existenţa asigurată timp de un an şi jumătate, şi scrie o nuvelă pe care *Giornale d'Italia* i-o publică. Urmează un an de muncă intensă în biblioteci, de studiu asiduu al clasicilor. Următoarea nuvelă va apare în *Il Messaggero,* care îi va solicita cu acest prilej o colaborare permanentă de trei nuvele pe lună. Este un succes ale cărui ecouri de îndoială, emoţie, satisfacţie se regăsesc, de exemplu, în povestirea *Chiriaşul* sau în romanul *Remuşcarea.* „Astfel în termenul prevăzut de tata îmi cîştigam viaţa. Nu prea bine, dar, în sfîrşit, eram independentă." [1]

Primele povestiri sînt adunate apoi în volum, în 1935, sub titlul de *L'anima degli altri (Sufletul celorlalţi).* Urmează în 1936 volumul de poezii *Prigionie (Închisori)* şi în 1937 volumul de povestiri *Concerto.*

În 1938 apărea romanul *Nessuno torna indietro* care-i aducea consacrarea pe plan italian şi internaţional, deşi astăzi ni s-ar putea părea cam desuet, ca unele filme vechi de arhivă, cu rezolvări de situaţii liniare şi exemplare, cu caracterizările personajelor prin acţiuni, dialog sau monolog interior insuficiente, astfel încît, adesea, precizările autoarei constituie adevărate surprize, cu o mecanică sufletească de o mare simplitate, care atunci cînd vrea să fie complexă, cum este cazul Emanuelei, destramă personajul în loc să-l închege, cu bărbaţi şi mai schematici decît femeile şi uzînd încă de tirade romantice, cu un dialog adeseori nefiresc, lăsînd să se vadă clar intenţiile progra-

---

[1] Alba de Céspedes. **Denise Bourdet,** Revue de Paris, 1/1965.

matic-moralizatoare, cu planurile mai degrabă foiletonate decît împletite armonios. În același timp, însă, romanul conţine multe din temele preferate ale autoarei (dedublarea, fiinţa misterioasă dinlăuntrul fiecărui om, şi solitudinea, visele obsesive, problema alegerii conştiente a unui drum în viaţă, problema refacerii vieţii, problema tinerei generaţii încă neînţeleasă) şi are un stil plăcut, cu un ritm vioi şi susţinut.

În 1940 vede lumina tiparului volumul de povestiri *Fuga*, care nu se distanţează de cele anterioare ca problematică, repetarea unor idei, caractere sau situaţii fiind chiar uşor plictisitoare, dar oferă o mare varietate a mijloacelor de expresie care preludă măiestria stilistică de mai tîrziu a autoarei, conţine povestiri scrise într-un stil năvalnic, fantast, romantic ca *Fuga*, *Arborele amar* sau *Întîlnire cu diavolul* şi povestiri scrise într-un stil sobru, detaşat, aparent sărac dar de mare sugestie ca *Tată şi fiică*. Există în paginile volumului scheme care vor fi acoperite, îmbogăţite, nuanţate, în sfîrşit înviate în alte romane ca de pildă cea din *Întoarcerea la cuib* sau din *Chiriaşul*, care prefigurează într-un fel viitorul *Quaderno proibito*.

Eroina din povestirea *Chiriaşul* are tot patruzeci de ani ca şi Valeria din *Quaderno proibito* (de altfel preferinţa autoarei se îndreaptă spre femeile mature, care evident îi sînt mai apropiate ca înţelegere), şi o dată cu o neaşteptată dragoste capătă conştiinţa vieţii petrecute la bucătărie, slujindu-i pe ceilalţi (pe bărbat şi pe o fată cu trăsăturile, încă îngroşate, ale tinerei generaţii) şi, în acelaşi timp, pe aceea a posibilităţii unei vieţi mai fericite, a unei noi tinereţi. Dar este lipsită de putere şi, în plus, împrejurările sînt de aşa natură, încît o obligă să recadă în viaţa casnică de mai înainte. La fel, şi totuşi altfel, se trezeşte mama din *Întoarcerea la cuib*, în clipa cînd menirea

ei de mamă, sensul trudei de sclavă s-a sfîrşit: fata s-a măritat şi a plecat la oraş, iar băiatul a cunoscut dragostea. Deocamdată însă, psihologiile, mai puţin a mamei şi mai mult a bărbatului care nu cunoaşte decît munca, mîncarea, cîrciuma şi somnul, şi a băiatului sînt sumare, nenuanţate, creionate gros.

După armistiţiul de la 8 septembrie, Alba de Céspedes trece în partea eliberată a Italiei şi sub pseudonimul de Clorinda colaborează la postul de radio al partizanilor din Bari. Tot ea este cea care fondează şi conduce prima revistă de cultură apărută după război, *Mercurio*, desfăşurînd o susţinută activitate jurnalistică. Ultimii ani de război, ocupaţia fascistă şi mişcarea de rezistenţă italiană constituie, poate, şi cele mai izbutite pagini ale romanului *Dalla parte di lei (De partea ei)* apărut în 1949 şi reluînd tema incomunicabilităţii şi imposibilităţii unei înţelegeri spirituale între bărbat şi femeie. Pentru eroină, care şi-a ucis soţul, căsătoria a însemnat, ca pentru majoritatea protagonistelor Albei de Céspedes, tocmai renunţarea la aspiraţiile cele mai nobile, la propria individualitate, la propria umanitate. Totul fiind învăluit într-un flux de amintiri fantastice, obsesive, lirice.

Evoluţia scriitoarei este însă tot mai marcată atît pe planul înţelegerii cît şi pe cel al expresiei, astfel că următoarele opere *Quaderno proibito*, în 1952, *Invito a pranzo (Invitaţie la masă)*, în 1955, şi scurtul roman din acelaşi an *Prima e dopo (Înainte şi după)* clarifică nuanţat de data aceasta, sau rezolvă, problema poziţiei şi fericirii femeii în familie şi societate, ca şi problemele de tehnică literară. Echilibrului moral îi corespunde un echilibru stilistic. Erupţiile lirice, fantaste, retorismele şi stridenţele, unele schematisme în construcţia personajelor, lasă locul unui stil reflexiv, bine stăpînit, bine dozat, cîştigînd în fluiditate,

în comunicativitate imediată. Protagonista din *Înainte și după* va reuși, în sfîrșit, să obțină independența morală și economică, ceea ce nu înseamnă și fericire, și va avea pentru lumea din jur și pentru propria ei solitudine o înțelegere senină și ușor melancolică.

Terminăm succintul profil literar al scriitoarei, amintind ultimele sale opere, respectiv romanul *Remușcarea,* la care a lucrat șapte ani și în care și-a închis personajul poate cu cel mai pronunțat caracter autobiografic, Gerardo, culegerea de nuvele *Zile de august* din care unele sînt considerate adevărate piese antologice ale genului și romanul *Ele,* fără să uităm nici colaborarea permanentă la publicațiile *Stampa* și *Epoca.*

•

Caiet proscris nu trebuie considerat un roman, atrăgea atenția autoarea, ci mai degrabă un *récit,* o povestire, diferența constînd, după părerea ei, în distanțarea naratorului față de subiect. Aparține perioadei sale de mijloc, cînd atinsese deja o maturitate a procedeelor de expresie artistică și de înțelegere umană, și se centrează în jurul eternului motiv al femeii, a poziției sale în familie și societate, a dreptului ei la viață și fericire, a conflictului între generații.

Este din nou problema femeii din vechea generație, Valeria, cu „o viață sfîșiată între vechi tradiții liniștitoare și chemarea unor noi necesități", pe care le înțelege, dar nu are curajul să le mărturisească sau să le urmeze, deși mitul familiei pentru care se sacrificase s-a prăbușit. Valeria trăiește tocmai în acea perioadă de tranziție de după război care va face posibilă rebeliunea și libera opțiune pentru independență morală și materială a femeii din

tînăra generaţie încarnată de fiica ei Mirella. Este o zbatere în gol, o neputinţă de a trage concluziile propriei vieţi („cel puţin pentru mine aşa e : totul mi se pare în acelaşi timp bine şi rău, drept şi nedrept, caduc şi etern"), neputinţa de a se debarasa de morala familiei care i-a fost inculcată de mică („tu recunoşti numai autoritatea familiei, îi spune Mirella, este singura pe care te-au învăţat s-o respecţi fără s-o judeci, prin pedeapsă şi frică"), neputinţa de a-şi alege un drum, de a opta pentru fericirea personală trecînd peste familie, mărturia falimentului unei căsnicii în aparenţă solidă, a falimentului unei vieţi atît de obişnuită că pare anonimă. Spuneam că Valeria este un personaj al perioadei de mijloc, cînd înfrîngerea tradiţiei încă nu i se părea posibilă autoarei. Chiar la Clara, o eventuală variantă a Valeriei (de ce nu a autoarei însăşi ?) care are tăria să divorţeze, să-şi refacă viaţa, să aleagă drumul independenţei, există un veşnic conflict între femeia tradiţionalistă, formată de alţii, şi cea independentă care a hotărît să fie. Cu adevărat liberă se simte numai Mirella, dar ea aparţine tinerei generaţii, care-şi apără cu hotărîre dreptul la viaţa independentă, pe care şi-a ales-o singură, ascultînd de alte legi morale decît cele ale familiei.

Asistăm aşadar la un faliment pe toate planurile, dar cel puţin conştient şi, uneori, cu cauze limpezi : mama dă faliment, deoarece copiii au crescut mari altfel de cum a dorit ea şi s-au rupt de sub oblăduirea ei, croindu-şi fiecare propria viaţă ; soţia constată că s-a îndepărtat atît de mult de Michele, datorită grijilor zilnice, copiilor, lipsei de timp, încît o nouă apropiere, o regăsire este de acum înainte cu neputinţă („simţeam că eu şi Michele ne-am distrus pentru familie") ; iar femeia „cu zile şterse şi nopţi solitare", cînd, după enorm de multă vreme, abia după douăzeci şi trei de ani, îşi va face brusc, printr-un artificiu

(cumpărarea unui caiet) puţin timp şi pentru ea însăşi, se va descoperi cu uimire „altfel de cum se închipuise", dedublată : o femeie modernă, încă tînără, gata să fie fericită alături de Guido, omul care-i oferă această posibilitate şi de care o leagă o înţelegere clădită pe ani şi ani de muncă făcută cu plăcere (probabil pentru că îi dă sentimentul propriei ei individualităţi), şi o femeie de tradiţie veche pentru care „a avea o satisfacţie personală în afara casei şi a bucătăriei e un păcat". Fireşte că din confruntarea între cele două va învinge ultima, pentru că are în spate un întreg trecut, dar renunţarea primei Valerii va fi conştientă, demnă şi, în final, absolut logică, normală.

Adăugăm că analiza şi introspecţia realizate de Valeria se efectuează mai degrabă pe un plan intuitivo-afectiv decît raţional şi de aceea sînt uneori contradictorii, uneori confuze, uneori incoerente, ceea ce le conferă mult firesc. Dacă totul este spus într-un limbaj fluid, şimplu şi sugestiv care, alături, evident, de problematica foarte reală, constituie marele merit al cărţii, observăm, totuşi, că tonalitatea de jurnal se pierde în momentele culminante.

Referindu-se la Alba de Céspedes, Giorgio Pullini o deosebea de celelalte naratoare italiene preocupate tot de cauza femeii contemporane şi afirma „ea întruneşte cele mai bune calităţi ale tendinţei, datorită unui instinct care o conduce în afara schemelor numai şi numai negative şi se articulează într-o discuţie pe marginea realităţii celorlalţi. Această experienţă bogată îi permite o viziune deschisă adeseori, şi permanent vie, a cazurilor umane, chiar şi atunci cînd concluzia despre libertatea femeii este negativă. În cărţile ei există permanent o coresponsabilitate a femeii faţă de rezolvarea finală a situaţiei *(De partea ei)*, şi în prăbuşirea oricărui ideal se salvează adesea cel puţin conştiinţa lucidă a demnităţii sale *(Caiet proscris)*. Mai

există la ea o observaţie minuţioasă care pătrunde în nuanţele cele mai intime şi argumentează evoluţia dramelor psihologice pînă cînd le face credibile, chiar şi în ceea ce au ele excepţional" [1]. Prin toate aceste calităţi de netăgăduit, o problematică reală şi vie, deşi cu o sferă oarecum limitată şi poate nu întotdeauna esenţială, o mare putere de penetraţie psihologică şi mai ales o tehnică literară tot mai bine stăpînită, Alba de Céspedes continuă să se impună atenţiei unui larg public de cititori.

R. A. LOCUSTEANU

---

[1] *Giorgio Pullini*, Il romanzo italiano del dopoguerra, Milano, 1965.

— Señor don Blas, de qué libro ha sacado usté ese texto?
— Del teatro de la vida humana que es donde leo.[1]

RAMÓN DE LA CRUZ

26 Noiembrie 1950

Am făcut rău că mi-am cumpărat caietul acesta, foarte rău am făcut. Dar de-acum, ce să mă mai plîng? e prea tîrziu, nu mai pot îndrepta nimic. Nici măcar nu știu ce m-a făcut să-l iau, a fost ceva întîmplător. Nu m-am gîndit niciodată să-mi țin un jurnal intim, fiindcă înainte de toate el trebuie să fie secret, și, prin urmare, aș fi fost obligată să-l ascund de Michele și de copii. Nu-mi place să ascund; de altfel e atît de puțin loc în casă la noi, încît nici n-aș avea unde. Faptele s-au petrecut așa: acum două săptămîni, duminică, plecasem în oraș destul de dimineață. Mă duceam să-i cumpăr țigări lui Michele, voiam să le găsească pe noptieră cînd s-o trezi: duminica el totdeauna doarme pînă tîrziu. Era cald,

[1] — Don Blas, din ce carte ați luat textul acesta?
— Din cea alcătuită de dramele vieții omenești, care sînt acolo unde le citesc.

o vreme admirabilă, deşi spre sfîrşitul toamnei. Mă bucuram copilăreşte să merg pe străzi, pe trotuarul expus soarelui, şi să văd pomii încă plini de frunze şi oamenii mulţumiţi, aşa cum par totdeauna în zilele de sărbătoare. Aşa că luai hotărîrea să mă şi plimb puţin, să mă duc pînă la tutungeria din piaţă. Pe drum, observînd că mulţi se opreau la mica tarabă a unei florărese, m-am oprit şi eu şi am cumpărat un buchet de gălbinele. „Duminica, îmi spuse florăreasa, e bine să ai flori pe masă, bărbatul ţine la asta." Am zîmbit, i-am dat dreptate — dar, de fapt, cumpărînd florile acelea, nu mă gîndisem la Michele şi nici la Riccardo, deşi lui Riccardo îi plac mult florile : le cumpărasem pentru mine, să le ţin pe drum în mînă. La tutungerie, lume multă. Aşteptînd la coadă, cu banii gata pregătiţi, zării în galantar un teanc de caiete. Erau din acelea cu foi multe şi coperţi negre, lucioase, cum aveam pe cînd eram şcolăriţă ; imediat, chiar înainte de a le începe, îmi scriam încîntată numele pe prima pagină : Valeria. „Daţi-mi şi un caiet", am spus, vîrînd mîna în poşetă să mai scot cîţiva bani. Dar, cînd ridicai ochii din nou, văzui că tutungiul îşi luase un aer grav ca să-mi răspundă : „Nu se poate, nu-i voie", Îmi explică apoi că în fiecare duminică vardistul îl pîndea din stradă, ca să nu-l lase să vîndă decît tutun, ţigări, nimic altceva. Nu mai eram decît eu şi el în prăvălie. „Dar îmi trebuie un caiet, îi spusei, îmi trebuie neapărat." Vorbeam încet, scoasă din fire, şi eram gata să insist, să-l implor. Atunci el trase cu ochiul şi, dibaci,

luă repede un caiet, mi-l întinse peste tejghea : „Vîrîţi-l sub pardesiu".

L-am ţinut sub pardesiu pe stradă tot timpul, pînă am sosit acasă. M-am temut să nu-mi alunece şi să cadă, cît m-a reţinut portăreasa, relatîndu-mi nu ştiu ce despre conducta de gaz. Descuind uşa, simţeam că-mi ard obrajii ; fusesem gata să intru direct la mine în cameră, dar mi-am adus aminte că Michele era încă în pat. Şi Mirella tocmai mă striga : „Mamă..." Riccardo m-a întrebat : „Ai cumpărat gazeta, mamă ?" Îmi pierdusem cumpătul, mă zăpăcisem, mi-era teamă că n-o să pot fi singură cînd o să-mi scot pardesiul. M-am gîndit : „Să pun caietul în şifonier ? Nu, Mirella umblă acolo într-una ca să-şi ia de îmbrăcat cîte ceva de-al meu, nişte mănuşi, o bluză. Comoda ? O deschide într-una Michele. Biroul acum e ocupat de Riccardo". Constatam că nu-mi rămăsese în toată casa nici un sertar, nici un colţişor al meu. Mi-a trecut prin minte să uzez, din ziua aceea, de drepturile mele. „În dulapul cu lenjerie", mi-am spus, dar mi-am amintit că în fiecare duminică Mirella, cînd pune masa, ia de-acolo o faţă de masă curată. În cele din urmă am aruncat caietul în săculeţul cu cîrpe, din bucătărie. Abia terminasem să leg săculeţul la gură şi veni Mirella, mă întrebă : „Ce ai, mamă ? Eşti aşa roşie la faţă". „Probabil fiincă-s cu pardesiul", i-am spus ; şi am adăugat scoţîndu-mi-l : „E cald azi, afară". Aveam impresia că ea o să-mi răspundă : „Nu e adevărat. Te-ai înroşit fiindcă

ai ascuns ceva în săculeţ". Zadarnic încercam să mă conving că nu făcusem nimic rău. Parcă auzeam iarăşi vocea tutungiului, mustrătoare : „Nu-i voie".

10 decembrie

Mai bine de două săptămîni am ţinut ascuns caietul acesta fără să reuşesc a-l începe. Chiar din prima zi mi-a fost foarte greu să-i schimb într-una locul, să-i găsesc ascunzători în care să nu poată fi descoperit repede. Dacă ar fi dat copiii peste el, mi l-ar fi luat, Riccardo ca să-şi scrie notiţe la universitate, Mirella ca să-şi continue în el jurnalul intim pe care-l ţine sub cheie în sertarul ei. Aş fi putut să mă opun, le-aş fi spus că-mi aparţine, dar atunci trebuia să motivez : la ce o să-mi servească acest caiet ? Pentru cheltuielile casei întrebuinţez totdeauna agenda cu anunţuri şi reclame, pe care mi-o aduce Michele de la bancă în primele zile după Anul nou ; chiar Michele m-ar fi sfătuit cu delicateţe să-i dau lui Riccardo caietul. În cazul acesta, aş fi renunţat pe loc şi nu m-aş mai fi gîndit să-mi cumpăr altul ; iată de ce m-am înverşunat să evit o asemenea situaţie, deşi — trebuie să mărturisesc — de cînd

am caietul acesta, mi-am pierdut liniștea. Mai înainte îmi părea rău de fiecare dată cînd plecau copiii de acasă și acum, dimpotrivă, doresc să-i văd plecînd, ca să pot rămîne singură și să scriu. Niciodată pînă acum nu dădusem atenție faptului că mie, fiindcă locuința noastră e neîncăpătoare și fiindcă am serviciu, rareori mi se-ntîmplă să rămîn singură. Cînd mi-am început jurnalul, a trebuit să recurg la o înșelătorie : am cumpărat trei bilete la un meci de fotbal și am spus că mi le dăruise o colegă de birou. A fost o dublă înșelătorie : ca să mi le pot procura, încărcasem înadins cheltuielile casei. Îndată după-masă îi ajutasem, pe Michele și pe copii, să se îmbrace repede, îi împrumutasem Mirellei pardesiul meu cel gros, mă despărțisem de ei cu drag, spunîndu-le : la revedere și, închizînd ușa în urma lor, suspinasem adînc mulțumită. Apoi, căindu-mă, fugisem la fereastră de parcă voiam să-i chem îndărăt. Ei se și îndepărtau pe stradă, aveam impresia că se duc grăbiți spre o cursă pe care le-o întinsesem, nu la un nevinovat meci de fotbal. Îi auzeam rîzînd între ei, rîsul acesta mi-a provocat o mică remușcare. Voisem apoi să mă apuc imediat de scris, dar trebuia mai întîi să pun ordine în bucătărie, Mirella nu mai avusese cînd să-mi dea o mînă de ajutor cum face totdeauna duminica. Pînă și Michele care, de felul lui, e atît de ordonat, lăsase șifonierul deschis, cravate aruncate prin cameră la întîmplare ; tot așa a făcut și azi. Azi am cumpărat

din nou bilete la meci, aşa încît mă pot bucura de puţină linişte. Cel mai ciudat este că, atunci cînd, în sfîrşit, scot caietul din locul în care l-am ascuns şi mă aşez să scriu, n-am nimic altceva de povestit decît lupta mea de fiecare zi ca să nu-l las să fie descoperit. Acum îl ţin ascuns în cufărul vechi unde păstrăm vara hainele de iarnă. Alaltăieri însă, a trebuit să pretextez ceva la iuţeală ca să nu deschidă Mirella cufărul acesta din care voia să-şi ia pantalonii groşi, de schi, pe care-i poartă prin casă de cînd am renunţat la căldură în apartament. Caietul era acolo, Mirella, imediat ce ar fi ridicat capacul, l-ar fi văzut. I-am spus : „Las' că mai ai timp, mai ai timp", şi ea s-a revoltat : „Mi-e frig". M-am opus cu atîta înverşunare dorinţei ei, încît şi Michele a observat. Cînd am rămas între noi, mi-a spus că nu înţelegea de ce nu i-am dat voie Mirellei. Am replicat cu bruscheţe : „Ştiu eu ce fac", şi el m-a privit lung, mirat de supărarea mea neaşteptată. I-am spus : „Nu-mi place să intervii în discuţiile mele cu copiii. Mă faci să nu mai am nici o autoritate asupra lor". Şi în timp ce el îmi reproşa că de obicei îl consider vinovat tocmai fiindcă nu se ocupă destul de copii şi mă cuprinsese de mijloc în glumă, zicînd : „Ce ai azi, mămico ?", mi-a trecut prin minte că probabil încep să fiu nervoasă, irascibilă aşa cum — se zice — li se întîmplă tuturor femeilor cînd trec de patruzeci de ani ; şi, bănuind că şi Michele se gîndeşte la asta, mă simţeam profund umilită.

11 decembrie

Recitind ceea ce am scris ieri, ajung să mă întreb dacă n-a survenit la mine o schimbare a caracterului din ziua cînd bărbatu-meu şi-a luat obiceiul să-mi spună în glumă : „mămico". Mai întîi asta îmi făcuse multă plăcere, pentru că îmi creea impresia că eram singurul om matur în casa noastră, singura fiinţă care aş fi ştiut totul despre viaţă. Îmi creştea sentimentul răspunderii pe care l-am avut totdeauna, din copilărie. Îmi plăcuse apoi şi pentru că printr-asta reuşeam să-mi explic de ce mă înduioşează totdeauna felul de a fi al lui Michele care nu şi-a pierdut candoarea, naivitatea nici măcar acum, la aproape cincizeci de ani. El îmi spune „mămico" şi eu atunci îi răspund cu un aer în acelaşi timp afectuos şi autoritar tot aşa cum vorbeam şi cu Riccardo cînd era mic. Îmi dau seama totuşi, acum, că a fost o greşală : Michele era singura fiinţă din casă pentru care eu trebuia să fiu Valeria. Părinţii mei mă numesc tot Bebé ca în copilărie şi cu ei e greu să fiu altfel decît aşa cum le apăream cînd mi-au pus numele acesta de alint ; pentru că, deşi amîndoi au faţă de mine pretenţiile pe care e firesc să le ai faţă de un adult, totuşi nu par să admită că eu aş fi într-adevăr om în toată firea. Da, Michele era singura fiinţă pentru care eu trebuia să fiu Valeria. Pentru unele prietene, foste colege de şcoală, sînt me-

reu Pisani, pentru altele sînt soţia lui Michele, adică mama lui Riccardo şi a Mirellei. Pentru el însă, de cînd ne-am cunoscut, am fost numai Valeria.

15 decembrie

De fiecare dată cînd deschid acest caiet, mă uit la numele meu scris pe prima pagină. Îmi place, am un scris sobru, cu literele uşor înclinate şi nu prea înalte — un scris care totuşi îmi trădează net vìrsta. Am patruzeci şi trei de ani, deşi, cînd mă gîndesc, nici nu-mi vine a crede. Toţi se miră cînd mă văd împreună cu copiii mei şi îmi adresează nişte complimente din cauza cărora Mirella şi Riccardo zîmbesc jenaţi. Oricum, am patruzeci de ani, e ruşinos, cred, să mai recurg la subterfugii copilăreşti, ca să pot scrie într-un caiet. Aşa încît trebuie neapărat să le spun, lui Michele şi copiilor, că am un caiet în care-mi ţin jurnalul şi să-mi afirm dreptul de a rămîne singură într-o cameră ori de cîte ori vreau să scriu. Am procedat prosteşte şi, dacă voi continua aşa cum am început, voi avea din ce în ce mai mult impresia că fac ceva rău scriind aceste rînduri nevinovate. Dar e absurd. Am ajuns să nu-mi mai găsesc linişte nici măcar la birou. Dacă directorul mă reţine cumva peste orele de pro-

gram, mi-e teamă să nu se întoarcă Michele acasă înaintea mea, şi, cine ştie cum, să se apuce de răscolit teancul de acte vechi printre care am ascuns caietul ; de aceea recurg deseori la diferite pretexte ca să nu rămîn peste program şi, în felul acesta, renunţ la un cîştig suplimentar. Mă întorc alarmată acasă şi, dacă văd în cuier la intrare pardesiul lui Michele, parcă-mi trece un cuţit prin inimă : intru în sufragerie, temîndu-mă să nu-l găsesc cu caietul meu în mîini — caietul acesta cu scoarţele negre, lucioase. Dacă el din contra stă de vorbă cu copiii, mă gîndesc tot atît de speriată că o fi dat de caiet şi acum aşteaptă să rămînem singuri, ca să mă întrebe. Seara, într-una mi se pare că prea închide cu grijă uşa camerei noastre, controlînd de fiecare dată dacă nu s-a înţepenit resortul clanţei. „Acuşi se-ntoarce spre mine şi-mi spune ce-a aflat." Dar nu-mi spune nimic, mi-am dat seama că totdeauna închide uşa aşa, meticulos, după un vechi obicei al lui.

Alaltăieri mi-a telefonat la serviciu şi dintr-o dată m-am speriat că s-a întors acasă din întîmplare şi a dat de caiet. Îngheţasem, m-am bîlbîit cînd am răspuns alo. Şi el : „Ascultă, vreau să-ţi spun..." Cîteva secunde m-am întrebat torturată : să susţin că am dreptul la oricîte caiete poftesc şi că nu-mi poate interzice nimeni să scriu în ele ceea ce cred, sau mai bine să-l rog : „Michele, fii înţelegător, ştiu, am făcut rău..." Dar el dorea numai să-i spun dacă Riccardo şi-a amintit că trebuia să se ducă să plătească taxa la universitate, fiindcă era ultima zi.

Aseară, imediat după cină, i-am spus Mirellei că nu-mi place obiceiul ei de a-şi ţine încuiat sertarul mesei de scris. Mi-a răspuns surprinsă că s-a obişnuit aşa de ani de zile. I-am replicat : Într-adevăr, de ani de zile îţi dezaprob obiceiul acesta. Mirella mi-a răspuns înţepată că ea tocmai de-asta îşi dă silinţă la studii, fiindcă vrea să se angajeze cît mai curînd în vreun serviciu, să fie independentă şi să plece din casă imediat ce va fi majoră : atunci o să-şi poată ţine sub cheie orice sertar, fără să se mai simtă nimeni jignit. Şi a adăugat că în sertar îşi păstrează jurnalul, de asta-l şi încuie, şi că în definitiv şi Riccardo face la fel, ţine încuiate scrisorile pe care i le trimit fetele. În cazul acesta, i-am spus, şi noi doi, Michele şi cu mine, avem dreptul la un sertar închis cu cheia. „Asta şi facem, a intervenit Michele. E sertarul în care păstrăm banii." Totuşi eu am insistat că aş vrea un sertar numai pentru mine ; şi Michele, zîmbind : „Ce să faci cu el ?" I-am spus : „Ştiu eu ? Să-mi ţin acolo actele vreun suvenir... Sau poate chiar jurnalul, ca Mirella." Au început să rîdă tustrei la ideia că eu aş putea avea un jurnal. „Ce-ai vrea să scrii în el, mămico ?" mă-ntreba Michele. Mirella, uitîndu-şi supărarea, rîdea şi ea. Eu continuam să-mi susţin punctul de vedere fără să-mi pese de rîsul lor. Atunci Riccardo s-a ridicat serios de pe scaun şi a venit la mine, declarînd grav : „Mămica are dreptate, are şi ea dreptul

să-şi ţină jurnalul ca Mirella, un jurnal intim secret, poate chiar unul de îndrăgostită. Vă spun sincer, de cîtva timp am început s-o bănuiesc că are vreun adorator în taină". Se prefăcea că vorbeşte foarte serios, era încruntat, şi Michele, intrînd în joc, se prefăcea că e îngîndurat, zicea că da, într-adevăr aşa este, mămica nu mai pare a fi cea de totdeauna, trebuie supravegheată. Şi iarăşi nu şi-au mai stăpînit rîsul, rîdeau din toată inima şi s-au strîns în jurul meu, m-au sărutat toţi, chiar şi Mirella. Riccardo, luîndu-mă de bărbie, m-a întrebat drăgăstos : „Hai mamă, spune-mi, ce-ai vrea să-ţi notezi în jurnal ?" Eu dintr-o dată am izbucnit în plîns şi nu înţelegeam ce-i cu mine, atît doar că mă simţeam extrem de obosită. Cînd m-a văzut plîngînd, Riccardo s-a făcut alb la faţă, m-a strîns în braţe, mi-a spus : „Glumeam, mămică dragă, nu-ţi dai seama ? glumeam, iartă-mă..." Şi a apostrofat-o pe Mirella, i-a spus că totdeauna numai din cauza ei se-ntîmplă lucruri de-astea. Ea a ieşit din sufragerie trîntind uşa.

Nu mult după asta s-a dus şi Riccardo la culcare, am rămas singuri, Michele şi eu. Michele a început să-mi vorbească afectuos. Zicea că înţelege perfect nestăpînirea mea, gelozia mea de mamă, dar că de-acum trebuie să mă obişnuiesc cu gîndul că Mirella nu mai e copil, e femeie. Am încercat să-i explic că nu, nu despre asta era vorba, dar el a continuat : „A împlinit nouăsprezece ani, e normal să aibă şi ea vreo impresie, vreun sentiment al ei, pe care nu vrea să i le cunoască cei din casă. La urma urmii, un mic

secret al ei". Am obiectat : „Şi noi ? Noi n-avem dreptul la nici un secret al nostru ?" El mi-a luat mîna, mi-a spus mîngîindu-mi-o uşurel : „O, draga mea, ce secrete vrei să mai avem la vîrsta noastră ?" Dacă ar fi spus asta ca o bravadă, glumind, m-aş fi revoltat ; dar fusese în vocea lui o mîhnire care m-a făcut să pălesc. Am privit în jurul meu ca să mă asigur că Riccardo şi Mirella plecaseră la culcare ; de nu şi-or fi închipuit şi ei că avusesem acea clipă de slăbiciune din cauza geloziei mele de mamă. „Eşti palidă, mămico, s-a neliniştit Michele, te oboseşti prea-prea, munceşti prea mult, să-ţi dau un coniac, da ?" Am refuzat cu energie. El insista. I-am spus : „Mulţumesc, nu vreau nimic, mi-a trecut. Ai dreptate, eram poate cam obosită, acum mi-e foarte bine". Surîdeam şi îl îmbrăţişasem ca să-i arăt că mă simţeam iarăşi bine. Michele a remarcat cu înduioşare : „Asta eşti tu : îţi revii imediat. Vasăzică nu vrei un coniac". Eu, stînjenită, i-am evitat privirea. În cămară, lîngă sticla cu coniac, într-o cutie de biscuiţi goală — acolo ascunsesem caietul.

27 decembrie

Acum două zile a fost Crăciunul. În seara de ajun, Riccardo şi Mirella fuseseră invitaţi la o serată dansantă acasă la soţii Caprelli, nişte vechi

prieteni ai noştri, care profitau de această ocazie, pentru ca fetiţa lor să-şi facă prima apariţie în lumea saloanelor. Copiii, Riccardo şi Mirella, primiseră cu bucurie invitaţia, fiindcă petrecerile la Caprelli, familie foarte bine situată, sînt luxoase şi elegante. Mă bucuram însă şi eu : aşa, aveam posibilitatea să cinez numai cu Michele, ca pe vremea cînd abia ne căsătorisem. Mirella era în culmea fericirii că va îmbrăca din nou prima ei rochie de seară, inaugurată la carnavalul din iarna trecută, şi Michele trebuia să-i împrumute lui Riccardo smochingul, ca acum un an. Anume pentru petrecerea aceasta îi cumpărasem Mirellei o eşarfă de voal cu paiete, iar lui Riccardo o cămaşă de seară din acele moderne, cu guler moale. Pentru toţi patru după-amiaza a fost foarte veselă, fiecare dintre noi îşi pusese în minte să petreacă o seară frumoasă.

Fiindcă se apropia ora plecării la distracţia pe care o aştepta, Mirella, în ţinută de gală, era foarte drăguţă, nu mai avea aerul ei de totdeauna, uşor încruntat şi cam îndărătnic. Intrînd în sufragerie, făcu o mică piruetă ca să-i admirăm rochia lungă şi, în acelaşi timp, cu un gest sfios şi neobişnuit la ea, îşi acoperise faţa cu eşarfa de voal. Michele şi Riccardo, privind-o, au scos amîndoi lungi exclamaţii admirative, erau aproape uimiţi unul că fiică-sa, celălalt că soră-sa e o fată atît de atrăgătoare. Eu zîmbeam mulţumită şi chiar mă simţeam mîndră : îmi venea să-i spun că aş vrea s-o văd totdeauna aşa, veselă, drăgălaşă, cum trebuie să fie o fată la douăzeci de ani. Apoi m-am gîndit că, pentru

alții, poate că ea așa și este oricînd : total diferită de cea pe care o știm noi. Și întrebîndu-mă îngrijorată dacă, dintre aceste două înfățișări ale ei, nu cumva una e simulare, înșelăciune, mi-am dat seama că Mirella nu simulează nimic, e mereu aceeași, dar acasă trebuie să se poarte într-un fel și afară din casă în alt fel. Noi avem parte de înfățișarea ei mai puțin plăcută.

Riccardo s-a dus repede în camera lui să se îmbrace și era bine dispus, îi plăcuse cum arăta soră-sa. După cîteva minute m-a strigat la el. Tonul cu care mă chemase m-a făcut să ghicesc pe loc ce s-a întîmplat. De cîteva zile, recunosc, îmi fusese într-una frică de asta, dar numai strigătul lui dezolat : „Mamă", m-a făcut să înțeleg că într-adevăr îmi fusese frică. Smochingul lui tată-său i-a rămas strîmt, mînecile îi sînt prea scurte. Dezamăgit, consternat, Riccardo, în picioare, în mijlocul camerei, nu mai avea nădejde acum decît în mine. Încă de anul trecut smochingul abia îi mai venea și noi atunci rîsesem, îl sfătuisem să nu îmbrățișeze vreo fată c-o să-și audă sacoul pîrîindu-i în spinare și-o să i se descoase mînecile. Dar Riccardo între timp a devenit și mai spătos, poate chiar e și mai înalt acum. Mă privea încrezător, sperînd pesemne că, la providențiala mea apariție, totul va fi iarăși bine ca pe vremea cînd era copil. Așa aș fi vrut și eu. O clipă chiar m-am gîndit : îi spun „Îți vine perfect", și el o să mă creadă. Dar i-am spus altceva : „Nu merge". Apoi m-am apropiat de el repede și am început să pipăi mînecile, reverele hainei, voiam să născocesc o modifi-

care cît ai bate din palme, deşi era imposibil. Riccardo, privindu-mi neliniştit mîinile febrile, aştepta un diagnostic salvator. I-am spus din nou, descurajată : „Nu se poate face nimic".

Ne-am întors împreună în sufragerie. El era palid, deşi îi ardeau urechile. „Nu mai mergem la bal", a proclamat cu glas răutăcios. Se uita la rochia soră-si, ca şi cum ar fi vrut să i-o smulgă, privirea lui parcă muşca. De teamă că nici măcar revoltîndu-se nu va putea evita nenorocirea aceasta, Mirella întrebă nesigură : „De ce ?" El îi arătă că nu-şi putea încheia haina şi că mînecile îl făceau ridicol, lăsau exagerat de mult descoperite manşetele cămăşii lui noi şi a adăugat cu nedelicateţe : „Tata are spatele mic".

Trecurăm imediat în revistă, repede, rudele şi prietenii care ne-ar fi putut împrumuta un smoching. Îmi dădeam seama că eu, fără să ştiu, făcusem asta cu două zile înainte, şi constatasem că aproape nici unul dintre cunoscuţii noştri nu mai are acum haine de seară. Îi telefonarăm cu o vagă speranţă unui văr al nostru ; ne-a răspuns că tocmai în seara aceea avea şi el nevoie de smoching. Ni se perindară prin minte numele unora dintre prietenii noştri, stăturăm pe gînduri, cîntărirăm — trebui să renunţăm. O altă rudă ne răspunse la telefon, aproape uimit de întrebarea pe care i-o pusesem : „Smoching ? Nu, n-am, ce să fac cu el..." Lăsînd receptorul în furcă, Riccardo comentă cu un rîs nervos : „Numai oameni săraci cunoaştem". Şi Michele i-a spus : „Oameni ca şi noi". Atunci Riccardo

a făcut o propunere chipurile în glumă : „Am putea lua unul cu chirie, nu ? Ca figuranții, la ocazii". „Asta ar mai lipsi", i-a răspuns Michele. Mi-am dat seama : se gîndea la fracul lui și la costumul pe talie, pe care le-a purtat în ziua căsătoriei noastre : acum în garderob amîndouă, așezate pe umerare, și învelite cu un cearșaf. Îi fugise gîndul, sînt sigură, și la uniformele cu negru și albastru ale tatălui său. „Asta ar mai lipsi", a repetat, cu asprime. Am înțeles perfect de ce spusese așa Michele, îmi aminteam ca și el atîtea lucruri de altă dată, de care nu-i ușor să te dezobișnuiești, totuși mi se părea că ar fi fost bine să declar : ideea lui Riccardo e excelentă, putem lua cu chirie un smoching. Simțeam că băiatul meu abia aștepta să spun asta, as fi vrut să-i dau ajutorul pe care-l dorea, însă mă stăpînea o inexplicabilă ezitare, n-am scos nici un cuvînt. În timpul acesta Mirella se uita fix la mine și atunci am anunțat cu fermitate : „Se va duce numai ea". Michele a vrut să obiecteze ; am continuat, evitînd privirea lui și a copiilor : „Trebuie să începem a vedea lucrurile așa cum sînt azi : de exemplu, că nu dispunem de un smoching sau că lăsăm o fată la bal singură, ceea ce pentru mine pe vremuri era exclus. Tot răul spre bine. Michele, o însoțești tu pînă acolo. Pe urmă vii acasă. Las' că oricum, tot o să petrecem și noi, în trei, Riccardo, nu fi necăjit".

Riccardo tăcea. Mirella m-a sărutat în fugă și apoi, neștiind dacă să-și ia rămas bun de la fra-

tele ei sau nu, a ieşit din cameră cu paşi care voiau să fie uşori, dar care, de fapt fiindcă-i foşnea rochia, păreau mai curînd ţanţoşi. Îmi doream din suflet ca, mai înainte de a auzi închizîndu-se uşa de la intrare, să se întîmple cu adevărat o minune şi să mă pot repezi rîzînd la Riccardo, ca şi cum totul pînă atunci n-ar fi fost decît o farsă. Mă şi vedeam scoţînd din garderob un smoching nou, cu reverele de mătase sclipitoare. Cînd a răsunat, trîntită, uşa apartamentului, Riccardo s-a încruntat puţin şi eu i-am spus iarăşi : „Nu fi necăjit".

Spusesem asta cu un ton umil, de parcă făcusem ceva pentru care trebuia să cer iertare şi tocmai împotriva acestui ton mă revoltam în sinea mea, deşi recursesem la el. Aş fi vrut să-i promit lui Riccardo că o să-i cumpăr un smoching în rate aşa cum îi cumpărasem Mirellei rochia de seară ; un costum bărbătesc revine însă mult mai scump şi apoi un bărbat nu are nevoie să-şi găsească pretendenţi. A trebuit deci să recunosc că nu puteam greva bugetul nostru cu o cheltuială pe lucruri de prisos. Mi-am amintit cum făceam cînd Mirella şi Riccardo, copii, îmi cereau să le cumpăr jucării prea scumpe pentru noi : le răspundeam că banca nu mai avea bani şi ei credeau, se dădeau bătuţi, era un obstacol de netrecut. Acum nu mai e posibil să recurg la asemenea subterfugii.

După ce s-a întors Michele şi ne-am aşezat la masă, am avut impresia că Riccardo îl privea pe tată-său altfel ca de obicei, aproape cu im-

pertinență. Cina a fost deosebită, festivă şi totuşi noi tustrei am mîncat fără nici un chef. Cumpărasem ceea ce-i place mai mult lui Michele, caise uscate, dar el, cînd le-am adus la masă, nici nu le-a observat. Negricioase, sbîrcite, caisele acestea creeau în cameră o impresie de tristeţe şi sărăcie. După cină ne-am instalat în jurul aparatului de radio. N-am avut curaj să fac vreo aluzie la sticla de vin spumos pe care îmi propusesem s-o destupăm la miezul nopţii, tăcerea înverşunată a lui Riccardo, privirea lui aspră îmi tăiau orice avînt. De cîtva timp mi se întîmplă deseori să văd în ochii lui ceva duşmănos ; asta mă supără mai ales fiindcă el de obicei e atît de afabil şi manierat. Are totdeauna privirea aceasta cînd nu poate pleca în oraş după ce i s-au terminat banii de buzunar, pe care i-i dă Michele în fiecare sîmbătă. În astfel de momente se aşează îmbufnat la radio şi ascultă muzică de dans sau frunzăreşte o revistă. În seara de Crăciun am înţeles pentru prima dată că momentele lui de proastă dispoziţie înseamnă că el ne acuză pe noi, pe tatăl său şi pe mine. Într-adevăr uneori el susţine că Michele, deşi lucrează de-atîţia ani la bancă, nu e totuşi un om de afaceri ; e o fină aluzie la faptul că Michele n-a fost în stare să se îmbogăţească ; şi o spune zîmbind afectuos, ca şi cum această incapacitate a tatălui său n-ar fi decît o cochetărie sau un rest de snobism. Eu însă am mereu impresia că, în inflexiunea uşor protectoare a vocii lui, aud un ton condescendent de parcă ar trece cu vederea,

binevoitor, că el, fiul, e victima unei nepriceperi a tatălui. De fapt, pentru Riccardo gluma aceasta e un mod de a se compătimi pe sine însuşi, creîndu-şi însă iluzia că-i iartă ceva tatălui său.

M-am aşezat atunci lîngă Michele, i-am luat mîna şi i-am strîns-o tare într-a mea, aş fi vrut să devină amîndouă una singură. Cu capul lăsat pe spătarul fotoliului, Riccardo, fără să ne arunce o privire, asculta ceea ce se cînta la radio. Parcă-l auzeam din nou cum spusese : „Tata are spatele mic". Şi reamintindu-mi vorbele acestea — o, Doamne, abia îndrăznesc să mi-o mărturisesc, scriu poate într-o clipă de exasperare, mai tîrziu voi şterge rîndurile acestea — reamintindu-mi vorbele lui, n-am încotro, recunosc că începusem a deveni rea. Aş fi vrut să mă ridic de pe scaun, să-l privesc drept în ochi pe Riccardo şi să-i spun rîzînd sarcastic : „Bine, bine, o să vedem cum o să arăţi tu, peste douăzeci de ani". O cunosc prea puţin pe fata cu care stă el de vorbă la telefon ore întregi, înăbuşindu-şi glasul, o fată blondă subţirică — Marina ; dar simţeam că, în momentul acela la ea se gîndea, îi dăduse braţul şi plecaseră cine ştie unde. Am înfruntat-o atunci şi pe ea şi i-am spus cu acelaşi rîs sarcastic : „O să vedem, o să vedem". Îmi amintisem cum i-am spus lui Michele o dată, mai demult, că o să putem renunţa la dădacă, şi el spusese da, dar fără să se uite la mine, şi adăugase : copiii sînt mari de acum — Riccardo avea cinci ani, Mirella trei. Îmi amintisem cum, mai tîrziu, i-am spus să concediem şi femeia de

serviciu şi, văzîndu-l că ezită, am adăugat în treacăt : e primejdioasă, e-n stare să bată toba că noi, ca să scoatem un ban, speculăm la bursa neagră. Şi, la urma urmii, îmi amintisem şi ziua cînd m-am întors acasă şi, sărutîndu-l fericită pe Michele, l-am anunţat că reuşisem să-mi găsesc o slujbă : tot aveam acum destul timp liber, copiii erau la şcoală, treburile gospodăriei nu-mi mai dădeau atîta bătaie de cap. I-am spus Marinei, rîzînd sarcastic : „O să vedem, o să vedem", şi strîngeam cît puteam mîna lui Michele, mîna lui dragă.

mai tîrziu

E ora două noaptea, m-am dat jos din pat ca să scriu, nu puteam adormi. Vina, încă o dată, e tot a acestui caiet. Mai înainte uitam imediat orice se întîmpla în casă la noi ; acum, dimpotrivă : de cînd am început să consemnez faptele de fiecare zi, le ţin minte şi încerc să înţeleg ce anume le-a determinat. E drept că tainica prezenţă a acestui caiet dă un farmec deosebit vieţii mele, dar trebuie să recunosc că nu mi-o face mai fericită. Trăind în mijlocul familiei tale, ar fi mai bine să te prefaci că nu observi cele ce se întîmplă sau, cel puţin, să nu

te întrebi care e semnificaţia lor. Dacă n-aş avea caietul acesta, nu mi-aş mai aminti acum purtarea lui Riccardo în seara de ajunul Crăciunului. Pe cînd aşa, mi-e imposibil să nu consemnez că a apărut ceva nou în relaţiile dintre tată şi fiu în seara aceea, cu toate că în aparenţă nu s-a schimbat nimic şi, a doua zi, amîndoi erau tot atît de cordiali unul faţă de celălalt ca de obicei. Michele n-a mai adus vorba despre toate acestea : totuşi îmi dau seama bine că el, deşi a înţeles de ce s-a purtat aşa Riccardo, nu poate să nu-l considere ingrat. Aşa l-am considerat şi eu mai întîi, apoi a trebuit, judecînd cinstit, să recunosc că e vorba de altceva.

Adevărul este că astăzi copiii noştri nu mai pot crede în noi aşa cum am crezut noi în părinţii noştri. Am vrut şi am încercat chiar atunci, în seara de Crăciun, să-l conving pe Michele că acesta este adevărul, dar n-am reuşit să redau în cuvinte ideile pe care le aveam : nu-mi erau destul de clare. Riccardo se dusese la culcare şi noi o aşteptam pe Mirella să se întoarcă de la bal. „Auzi, Michele, am spus, ţi-aduci aminte cum îi învăţam noi în timpul războiului pe copii să nu spună la şcoală că pantofii lor nu-s cumpăraţi pe cartelă ?" El mi-a răspuns distrat, m-a întrebat cum mi-a venit asta în minte ? Nu ştiam, nu i-am putut da un motiv precis, dar am insistat : „Şi cum îi învăţam să nu ne dea de gol că ascultăm posturile de radio străine ?" Aş fi vrut să-i explic de ce o dată, pe atunci, îmi venise tare greu s-o pedepsesc pe Mirella pentru că ea

spusese nu mai ştiu ce minciună. Crescuse, era acum aproape tot atît de înaltă ca mine şi, în timp ce-i vorbeam, se uita țintă în ochii mei. Mă gîndeam că, mie, mama nu mi-a dat niciodată prilejul s-o prind cu vreo minciună. Poate că de asta era cam prea aspră față de mine, dar n-aş putea spune că am fost vreodată complicea ei. Cînd se întorcea tata acasă de la birou şi-l priveam cum îşi scoate gambeta, cum lasă din mînă servieta lui de avocat, niciodată nu mi se întîmpla să gîndesc despre el că nu s-a priceput să profite de tot ceea ce i-a pus viața la dispoziție şi că de aceea noi nu eram bogați. Pentru mine, tata era stăpînul unor bunuri mult mai prețioase decît averea şi pe care nici nu aveam cum să le compar cu averea. Astăzi, în schimb, simt uneori că în sufletul meu nu mai dăinuie tot atît de pur, statornic, clar definit, acel model de viață pe care ni-l dădeau părinții prin exemplul lor şi pe care părea firesc să-l urmăm. Într-un cuvînt, mă îndoiesc că tot ceea ce ne aparține şi, înaintea noastră, a aparținut părinților noştri — tradiții, genealogie, legile onoarei — mai valorează acum ceva, în orice împrejurări, cînd intervine banul. Totuşi, deşi mă îndoiesc, eu, în fond, nu pot să nu continui a crede în ceea ce constituie convingerile mele de odinioară. Dar aş fi vrut să-l fac pe Michele să înțeleagă că, din cauza acestor îndoieli ale noastre, Riccardo şi Mirella poate nu mai cred în ceea ce credem noi.

1 ianuarie 1951

Parc-aş fi singură în toată casa. Michele doarme. Dar de cînd am început să-mi ţin jurnalul, mi-e frică într-una să nu se prefacă numai că doarme, ca să mă poată surprinde. Scriu pe masa din bucătărie şi am pus alături registrul cu cheltuielile gospodăriei ca să acopăr cu el caietul, dacă cine ştie cum, Michele ar intra pe neaşteptate. Deşi, dacă m-ar prinde cu o înşelătorie, ar fi şi mai rău : ar fi sfîrşitul armoniei şi încrederii reciproce care a stat totdeauna la baza legăturii noastre în aceşti douăzeci şi doi de ani de căsnicie. De fapt, ar fi preferabil să-i mărturisesc lui Michele existenţa acestui caiet şi chiar să-l rog să nu-mi ceară niciodată să-i arăt ceea ce scriu. Dacă m-ar surprinde scriind, ar rămîne mereu între noi bănuiala că eu am şi am avut faţă de el cine ştie cîte alte secrete. Absurditatea, în ce mă priveşte, e că recunosc făţiş că dacă Michele şi-ar ţine jurnalul fără ca eu să ştiu, m-aş simţi jignită.

Altceva mă opreşte să-i mărturisesc ceea ce scriu : remuşcarea că pierd atîta timp cu scrisul. Mă plîng deseori că am prea multe de făcut, că sînt sclava familiei, sclava gospodăriei, că nu-mi găsesc niciodată răgaz, de exemplu să citesc o carte. Toate astea-s adevărate, dar într-un anumit sens sclavia aceasta a devenit în acelaşi timp forţa mea, nimbul martirajului meu. Aşa încît cînd, rareori, mi se întîmplă să aţipesc

după-amiaza o jumătate de oră înainte ca Michele şi copiii să se întoarcă acasă şi să ne aşezăm la cină, sau, alte dăţi, să mă plimb puţin pe stradă privind vitrinele magazinelor în timp ce mă înapoiez de la serviciu, nu le spun niciodată ce am făcut. Mi-e teamă că, mărturisind că m-am odihnit şi eu puţin sau că mi-am permis o distracţie, aş pierde faima de care mă bucur, faima că-mi consacru familiei absolut tot timpul. Şi, într-adevăr, atunci toţi cei din jurul meu nu şi-ar mai aminti cîte ore, nenumărat de multe, îmi ia serviciul sau bucătăria ori socoteala cheltuielilor în casă ori cîrpitul, şi-ar aminti numai de momentele, în realitate atît de puţine, în care am citit o carte sau m-am plimbat. De fapt, Michele neîncetat mă îndeamnă să mă mai odihnesc puţin şi Riccardo zice că, imediat ce va ajunge să cîştige, o să-mi asigure o vilegiatură la Capri sau pe Riviera. Recunoscînd că sînt obosită, ei se consideră scutiţi de orice altă răspundere şi de-aceea amîndoi îmi tot spun cu severitate : „Trebuie neapărat să te odihneşti", ca şi cum eu numai din capriciu n-aş face-o. În realitate însă, abia iau loc lîngă ei cu un ziar în mînă, că-i şi aud : „Mamă, tot n-ai acum nimic de făcut, vrei să-mi coşi căptuşeala hainei ? Vrei să-mi calci pantalonii ?" şi aşa mereu.

Încetul cu încetul am ajuns şi eu să cred că aşa trebuie. Cînd, la serviciu, ni se dă liber o zi, eu declar imediat acasă că în ziua aceea liberă o să mă ocup de diverse treburi de-ale casei, rămase în urmă, şi pe care de mult eram hotărîtă să le fac tocmai în acea zi, cînd nu voi

avea serviciu. Cu alte cuvinte, îmi asigur familia că n-o să mă odihnesc: căci, dacă aş proceda altfel, acea biată zi ar avea, în ochii alor mei, semnificaţia unei odihne de o lună întreagă. Acum nu ştiu cîţi ani, o prietenă m-a invitat să stau la ţară o săptămînă, în vila ei din Toscana. Am plecat foarte obosită fiindcă pregătisem totul în casă în aşa fel, încît Michele şi copiii să nu ducă lipsă de nimic în absenţa mea: la întoarcere, mă aşteptau nenumărate alte treburi care se adunaseră în timpul acelei scurte vilegiaturi. Totuşi, chiar în toiul iernii care a urmat, dacă pomeneam cumva că sînt obosită, toţi îmi aminteau că doar mă odihnisem la ţară şi că deci ar trebui să mă simt mai bine. Nici unul nu părea să-şi dea seama că o săptămînă de odihnă în august nu mă putea împiedica să fiu obosită în octombrie. Cînd spun cîteodată: „Nu prea mă simt bine", cîteva clipe Michele şi copiii tac respectuoşi şi jenaţi. După care, eu mă ridic de pe scaun şi revin la treburile pe care le am de făcut. Nici unul din ei nu se clinteşte să-mi dea o mînă de ajutor, însă Michele exclamă: „Uite, spui că nu te simţi bine, şi nu stai locului nici o clipă". Şi îndată după aceasta, încep iarăşi să discute una, alta iar copiii, plecînd, îmi dau în grijă: „Mai odihneşte-te, da?" Şi Riccardo, din mers, îmi face un mic semn dojenitor cu degetul, ca şi cum mi-ar pune în vedere: să nu pleci nicăieri de-acasă, la distracţii. În familie la noi nu se consideră că eşti cu adevărat bolnav decît dacă ai temperatură mare. Temperatura îl pune pe gînduri pe Michele, copiii în astfel de cazuri

îmi dau o oranjadă. Eu însă rareori am temperatură, pot zice niciodată. În schimb sînt veşnic obosită şi nimeni nu mă crede. Şi cu toate acestea tocmai din oboseala care mă copleşeşte, seara, cînd mă întind în pat, ia naştere adevărata mea odihnă. În oboseala aceasta îmi aflu un fel de stare de fericire şi atunci mă calmez şi adorm. Trebuie să recunosc că, poate, fermitatea cu care îmi refuz orice posibilitate de a mă odihni puțin, nu e decît teama să nu pierd această unică sursă de fericire : oboseala.

3 ianuarie

Ieri am fost la Iuliana. An de an mai întîi declar acasă că nu vreau să mă duc la ceaiul pe care-l dă Iuliana totdeauna la ziua ei de naștere, cînd nu invită decît cîteva foste colege de pension, cu care a rămas prietenă. Pretextez că am mult de lucru la serviciu şi că nu pot lipsi, susțin că, dacă totuşi aş obţine o învoire, aş profita de timpul acesta liber ca să fac alte lucruri, mai importante decît o vizită. În fiecare an Michele şi copiii insistă, fac tot ce pot ca să mă convingă că nu trebuie să renunţ la plăcerea de a-mi revedea vechile prietene şi aceasta cu atît mai mult cu cît rareori am o asemenea ocazie, fiecare dintre noi, fostele colege, avînd azi

viața ei. Eu scutur din cap, mă opun, apoi, an de an, în cele din urmă accept să mă duc la ceaiul Iulianei.

Ieri la prînz mă opuneam cu mai multă vehemență ca de obicei, cînd deodată Mirella a spus : „Hai, lasă, știi foarte bine c-o să te duci : ți-ai și dat la transformat pălăria neagră." Ne-am privit fără bunăvoință una pe cealaltă și eu n-am îndrăznit să replic. Poate că Mirella are dreptate. În fiecare an, într-adevăr, fără să recunosc faptul nici măcar față de mine însămi, încep chiar din primele zile ale lui decembrie să tot încerc în fața oglinzii una din vechile mele pălării, pe care acum o port destul de rar, și-mi spun că are nevoie de o mică împrospătare. După asta, mă pomenesc în fața vreunui chioșc care expune în geam reviste de modă și atunci stau pe loc, încerc în minte pălărioara modernă fantezistă, pe care o prezintă coperta vreuneia din aceste reviste. Dacă se oprește cineva lîngă mine în fața chioșcului, îmi mut privirea pe ziarul cel mai apropiat și mă prefac că citesc titlurile articolelor politice. Imediat ce rămîn din nou singură, privirea mea revine cu drag la revista de mode. Mă întorc acasă închipuindu-mi că port acea pălărie nouă a cărei pană se lasă într-o parte pe gîtul meu și simt că figura mea are acum expresia vagă și încrezută a femeilor-manechin. Mă uimește faptul că ai mei nu-și dau seama de asta, nici măcar Michele. El mă primește ca de obicei cu un : „A, bună seara, mămico". Zile întregi apoi, continui să-mi imaginez, cînd sînt pe stradă, că port pălăria aceea și mă văd așa, cu ea pe cap, luînd loc

în salonaşul Iulianei. În cele din urmă mă decid, dau telefon unei modeste modiste pe care o cunosc de mai de mult, una foarte pricepută la refăcut pălării, şi-i spun încet, cu un aer misterios, că a doua zi voi trece pe la ea. Totuşi, după ce pălăria, transformată, se află din nou în garderob, eu, cînd vine vorba despre ceaiul de la Iuliana, încă mă mai împotrivesc : „Nu, nu mă duc, nu mă duc". Mi-e aproape frică să mi-o pun, de parcă nu mi-aş fi pregătit-o anume ca să trec cu bine un examen.

Examenul e, poate, privirea Mirellei. Michele spune totdeauna : îti stă foare bine, şi apoi se plînge că veniturile lui nu-mi mai permit să apelez la modista din strada Veneto unde-mi cumpăram pălăriile cînd ne-am căsătorit. Eu îl întreb : „De ce ? Va să zică asta îmi stă rău ?" El îmi răspunde că nu, ba îmi face şi un compliment, se grăbeşte să remarce că eu port orice cu multă eleganţă.

Plec de acasă înseninată, mulţumită. Dar pe urmă, în salonaşul Iulianei, înţeleg foarte bine ceea ce a vrut să spună Michele. Graţioasa mea pălărie de fetru negru dintr-o dată dispare în prezenţa pălăriilor de satenuri colorate, ale prietenelor. Nu sîntem decît şase sau şapte, e o reuniune intimă, dar toate vin îmbrăcate elegant : cu bijuterii, cu rochiile lor cele mai bune, cele mai de efect. Hainele, felul lor de a vorbi mult, repede, cu glas tare, nestăpînit, mă lasă să văd clar intenţia lor de a-şi demonstra una alteia că sînt fericite, bogate, norocoase, că, pe scurt,

viaţa le dă tot ce şi-au dorit. Probabil că nici ele nu cred asta cu adevărat, e ca la pension cînd ne arătam una alteia jucăriile primite în dar şi fiecare zicea : „A mea e mai frumoasă". Chiar am impresia că şi-au păstrat mentalitatea aceasta puerilă şi crudă. Uneori începem, în glumă, să vorbim franţuzeşte ca pe vremuri la pension ; ne plăcea foarte mult să vorbim franţuzeşte cînd ieşeam la plimbare pe Pincio, încolonate şi îmbrăcate toate în rochii albastru închis : trecătorii ne luau drept fete din străinătate, ceea ce cîteva clipe ne aţîţa orgoliul. De fapt toate eram mîndre că fusesem date la pensionul cel mai renumit al oraşului, pensionul unde mare parte dintre eleve aparţineau aristocraţiei : ele, nobilele, erau mîndre pentru că asta le confirma încă o dată prestigiul familiilor lor, şi celelalte, ca mine, pentru că vorbind despre aceste colege, le pronunţam numele de familie cu naturaleţe, ca pe al oricui din anturajul nostru imediat, or familiile lor sînt din cele ce au dat papi Bisericii şi denumiri unor palate, chiar dacă azi adeseori palatele nu le mai aparţin. Îmi aduc bine aminte că atunci cînd pomeneam de colegele mele aristocrate, tata, fiind dintr-o familie burgheză, de jurişti, se simţea flatat. În schimb mama, provenită dintr-o familie de nobili veneţieni, din păcate azi ruinată, se prefăcea că nu dă nici o importanţă numelor colegelor mele aristocrate ; mai mult : ea povestea fapte din trecutul acelor neamuri ilustre şi avea un talent al ei de a le reconstitui perfect genealogiile citind date de naştere, de căsătorii, sau ale unor decese premature.

Tata o privea cu respect și ea, în astfel de ocazii, îl umilea fără să vrea, relatînd că, înainte de măritiș, o legase o strînsă prietenie de familiile din care coborau anumite eleve de la pension, acel pension în care — cu prețul unor grele sacrificii materiale — ținuse să fiu educată. Așa că la început, acolo, crezusem că va fi suficient doar să pronunț numele de familie purtat de mama înainte de căsătorie, pentru ca toate colegele mele aristocrate să mă trateze ca pe o rudă a lor. Ele însă păreau a nu-l fi auzit niciodată pînă atunci și nici mamele lor nu-și aminteau s-o fi cunoscut pe mama, deși ea își amintea de ele atît de bine.

Ieri, la Iuliana, am avut tot așa impresia că lumea lor e alta decît a mea și că aproape vorbim limbi diferite. Le priveam curioasă și amuzată așa cum ai urmări un spectacol. Nu-mi pot exprima foarte clar impresia dar, în fine, mi se părea că ele au rămas cum erau și în pension și că numai eu, dintre toate, am devenit cu timpul adultă. Încercam să le imit, mi-era dor să mă simt reîntinerind ; făceam eforturi să mă conving că toate avem cam aceeași vîrstă și multe amintiri comune, că toate sîntem căsătorite, avem copii, problemele noastre prin urmare ar trebui să fie aceleași. De altfel, pînă înainte de a-mi găsi un serviciu, ne și făceam din cînd în cînd vizite, după-amiaza, ca să jucăm cărți. De Luiza și de Hiacinta nu mă desparte nici măcar starea materială, fiindcă soții lor nu cîștigă mai mult decît cîștigăm împreună noi, Michele și cu mine. Într-un cuvînt, nu știam în ce anume

consta deosebirea dintre fostele mele colege și mine, deosebire pe care an de an o simt tot mai adîncă. Nu mă ascund : în timp ce ele conversau, mi-am dat silință să le înțeleg ca și atunci cînd, abia intrată în pension, căutam să prind tot ce spuneau vorbind franțuzește repede-repede. Camilla a povestit ce cadouri i-a făcut de Crăciun soțul ei, cadouri scumpe, obținute de ea cu șiretlic, grație unor tertipuri complicate. Purta o pălărioară ornată cu o pană gri de paradisier, care m-a fermecat. Iuliana a istorisit și ea, cu amănunte, cum l-a determinat pe soțul ei să-i cumpere o bijuterie. Erau incontestabil amuzante și ea și Camilla, parcă asistai la niște scamatorii. Amîndouă vorbeau despre soții lor așa cum vorbeau la pension despre călugărițe, lăudîndu-se cum i-au tras pe sfoară și la ce șmecherii au recurs, chiar dacă făcuseră asta în scopuri inocente, de exemplu cumpărarea unei rochii noi sau alegerea locului pentru vilegiatură. Hiacinta a afirmat că reușește să ia în fiecare lună bani de la soțul ei pentru plata curentului electric, cu toate că în realitate plata e bimestrială ; Luiza susținea că e mai bine de umflat contul cheltuielilor cu copiii. „Asta-i cea mai sigură metodă", spunea rîzînd, și, cînd rîdea, i se cutremura buchetul de violete prins la pălăria de atlaz alb ; și a continuat : „În vilegiatură, de fiecare dată cînd pierd eu la cărți, copiii au avut amigdalită ori au răcit". Hiacinta a întrerupt-o numaidecît : „Fiindcă ai tăi sînt încă mici. Ai mei vorbesc, m-ar da de gol c-au fost sănătoși". Aș fi vrut să povestesc și eu ceva ca să am același

succes, dar nu-mi venea în minte nimic şi mă simţeam umilită. Prietenele mele păreau atît de fericite, erau atît de vesele : încîntată de conversaţie, Iuliana m-a luat de braţ, asta chiar m-a mişcat, şi toate mîncau dulciuri, una îşi scotea din poşetă pudriera, alta bricheta ei nouă cu un mecanism extrem de ingenios. Margareta avea acelaşi aer ca pe vremuri în clasă, cînd făcea să treacă de pe pupitru pe pupitru, într-ascuns, caricatura călugăriţei care ne era profesoară. De-ar fi intrat pe neaşteptate bărbatu-său în salonaş, ar fi roşit pînă la urechi ca şi în ziua în care a prins-o călugăriţa şi a dat-o afară din clasă. Se uita neîncetat la ceasul ei de mînă, unul minuscul, scump, şi după nu mult timp a început să fie neliniştită, tot spunea că Luigi trebuie să se fi întors acasă. Nu mai părea îndrăzneaţă cum fusese pînă cu puţin înainte. Dar şi Hiacinta a spus apoi că soţul ei, Frederic, ţine ca ea să fie totdeauna acasă înaintea lui. Pretenţia asta ciudată m-a făcut curioasă şi am întrebat-o pe Hiacinta : „Are vreun motiv ?" iar ea strîngînd din umeri mi-a răspuns cu un suspin : „Nici un motiv. Aşa-s bărbaţii". I-am spus că Michele nu dă niciodată importanţă care din noi doi, el sau eu, soseşte primul acasă şi ea mi-a răspuns : „Ferice de tine !". Între timp Margareta se dusese în camera de alături, la telefon ; cînd se întoarse ne anunţă că Luigi o să vină cu maşina s-o ia, o s-o aştepte în stradă la intrare ; Camilla ne spuse că şi Paul al ei tocmai plecase de la serviciu ca să treacă s-o ia. Am aruncat o glumă : „Parc-aţi vorbi despre autobuzul care se ducea să aducă elevele ex-

terne, vă amintiţi ?" E atît de frumos să-ţi aminteşti anii de pension, ne-am îmbrăţişat toate, una cu cealaltă. Camilla, Margareta şi Iuliana şi-au dat întîlnire vineri săptămîna următoare, să joace cărţi : toate trei au declarat că duminică în nici un caz, fiindcă soţii lor nu se duc la serviciu în această zi, şi nici joia, a adăugat Margareta oftînd, fiindcă joia e ziua liberă a bonei. „Hai şi tu", mi-au propus, afabile. Le-am spus că lucrez pînă la şapte seara şi că nici în dupăamiaza aceea nu putusem lipsi decît cerînd o învoire de la serviciu.

Mi-am dat seamă imediat că s-a făcut în jurul meu o tăcere care exprima şi stînjeneală şi oarecare suspiciune şi am observat că toate îmi examinau pe furiş îmbrăcămintea. Apoi au vrut să le explic în ce constă munca mea, deşi mă mai întrebaseră şi anul trecut. Le-am spus din nou că e o muncă plăcută, am unele răspunderi, şi e destul de bine retribuită, n-o fac în silă. Simţeam totuşi că ele nu mă credeau. Luiza mi-a spus : „Sărăcuţa de tine", şi mi-a pus mîna pe braţ, de parcă mă compătimea de pierderea unei rude. Camilla a încercat să-mi dea o idee : „Nu poţi găsi un pretext ca să lipseşti ?" I-am răspuns : ba da, sigur că aş putea, dar nu mi-ar face nici o plăcere, ştiind ce lucrări urgente neglijez din cauza asta ; şi că, de altfel, o învoire numai ca să mă simt liberă cîteva ore, tot nimic nu-nseamnă. Margareta atunci, fără să mai stea la gînduri, a spus : „Hai vino, hai, dă-le-ncolo de lucrări !" şi după asta nici nu mi-a lăsat timp să-i

răspund, a exclamat amintindu-şi brusc că întîrziase : „O, Doamne, m-aşteaptă Luigi !" S-a sărutat cu noi toate şi a plecat în fugă.

Ne aflam în vestibul : în timpul acelor două ore, totul fusese ca şi cum ele jucaseră o comedie în care numai eu nu-mi ştiam rolul, uitasem replicile. Tăceam şi, încet-încet, pricepeam că distanţa irecuperabilă care a crescut mereu între ele şi mine în aceşti ani din urmă, se datorează faptului că eu lucrez şi ele nu. Ba, mai precis, că eu sînt în stare să-mi cîştig existenţa şi ele nu.

Descoperirea aceasta m-a înseninat, m-a făcut mai sigură de mine, aproape orgolioasă, şi mi-a confirmat impresia că aş fi mai bătrînă decît ele, deşi sîntem cam de aceeaşi vîrstă. Mai înţelegeam şi altceva : că sentimentele care mă leagă de Michele se deosebesc mult de acelea care le leagă pe ele de soţii lor. Îmi simţeam inima plină de bucurie, abia aşteptam să ajung cît mai repede acasă ca să i-o spun şi lui Michele, deşi doar ştiam că niciodată, cînd sîntem împreună, eu, cu firea mea rezervată, nu sînt în stare să-i spun astfel de lucruri : iau loc lîngă el, lîngă copii, şi vorbim una, alta. Dar în acelaşi timp înţelegeam şi faptul că, întrucît nu eram dependentă materialiceşte de nimeni, nu mă mai puteam înţelege niciodată cu Iuliana şi cu celelalte prietene ; şi asta-mi creea un adînc sentiment de melancolie, ca atunci cînd părăseşti un loc ce ţi-a fost drag.

În timp ce, tăcută, mă gîndeam astfel, Iuliana şi Camilla discutau între ele cu mare admiraţie despre mantoul de astrahan, nou, al Margaretei,

ziceau că astrahanul acela e o raritate, face mai mult de un milion de lire. Camilla a amintit că soţul Margaretei e un avocat renumit şi Iuliana, aprobînd-o, vorbea despre el cu voce respectuoasă. Mi-am dat seamă că apreciau mantoul prietenei lor aşa cum ar fi apreciat forţa fizică a soţului ei : bijuteriile dăruite de el Margaretei, îmbrăcămintea ei scumpă, constituiau tot atîtea dovezi de virilitate. Faţă de soţul Hiacintei, care nu i-a putut cumpăra nevesti-sii decît o blană de veveriţă, nu păreau să aibă aceeaşi consideraţie.

Îmi încolţise în minte o întrebare : sînt eu cu adevărat o bună soţie o dată ce, plătindu-mi ratele la croitoreasă, ori coaforul, cu bani cîştigaţi de mine, îl împiedic pe Michele să contribuie măcar cu ceva la aceste eforturi ? Mă gîndeam la zilele cînd exagerasem înadins cheltuielile casei numai ca să-i trimit pe Michele şi copii la un meci de fotbal şi eu să pot scrie în tihnă : nu reuşeam totuşi să mă simt mîndră ca Luiza că am fost atît de iscusită, ba mai mult : regretam că am abuzat nu numai de încrederea soţului, ci şi de banii pentru care el munceşte din greu, aşa cum ştiu eu doar că se cîştigă banii lucrînd la serviciu. Chiar şi azi, cînd îmi amintesc ceea ce am făcut atunci, nu mă simt deloc mulţumită, dimpotrivă, mi-e teribil de ruşine. Îmi vine a plînge. Mă gîndesc că eu niciodată nu mă uit la ceas ca să exclam : „O, Doamne, m-aşteaptă Michele !" şi-apoi să fug alarmată. Mama îmi spune deseori : „Rău faci că nu-l laşi pe bărbat-tu să facă faţă singur la cheltuielile cu gos-

podăria și cu copiii. E sarcina lui. Banii cîștigați de tine ar trebui să-i pui pe livret la Casa de economii". Poate că are dreptate mama; poate că și lui Michele, în definitiv, i-ar plăcea mai mult așa. Dar adevărul este că în momentele cînd mama îmi povestește cum era viața în familia părinților ei și cum sta seara bunica, la gura căminului, tricotînd, în vila ei, proprietate, la *Colli euganei*, iar bunicul juca șah cu prieteni de-ai lui veniți în vizită din vilele învecinate — eu, în timp ce ascult toate acestea, mă gîndesc la viața lui Michele, la viața copiilor noștri, la propria-mi viață și atunci mama îmi apare ca un chip sfînt, o stampă de demult, dar simt că n-am pe lume decît acest caiet, sînt departe de toți, chiar și de mama.

5 ianuarie

Mîine e Boboteaza. Bine că s-au terminat sărbătorile de iarnă. Nu știu de ce, în fiecare an le aștept cu oarecare nerăbdare, cu o tainică bucurie și, după ce-au trecut, îmi rămîne în suflet o adîncă întristare. Asta mi se întîmplă mai ales de cînd Riccardo și Mirella nu mai sînt copii, probabil chiar de cînd au încetat amîndoi să mai creadă în *Befana* — bătrîna care aduce daruri din cer, de Bobotează. Mai înainte îmi plăcea atît de mult să așez cadourile, ajutată de Michele,

în timp ce copiii dormeau. Cumpărasem chiar și o carte în nemțește, care arăta cum trebuie să fie făcute cadourile de Crăciun, ca să aibă un farmec poetic al lor. Născoceam în fiecare an altceva, fel de fel de surprize. Zile întregi cutreieram magazinele nehotărîndu-mă ce să aleg, între altele și pentru că, deși starea noastră materială era pe-atunci mai bună decît azi, totuși noi niciodată n-am avut mulți bani. În noaptea de ajun eram frîntă de oboseală, dar încă nu-mi găseam astîmpăr, depuneam unul cîte unul cadourile în jurul sobei, umblînd însă în vîrful picioarelor, fiindcă în noaptea spre Bobotează copiii au somnul foarte ușor. Michele, urmărindu-mă cu priviri tandre, îmi spunea : „De ce te obosești atît ? Crezi c-au să-și dea seama copiii cît ai muncit tu pentru toate astea ?" Eu susțineam că da și că, în orice caz, lucrul cel mai important pentru mine era să-mi imaginez bucuria lor. „Și-atunci nu-i asta o manifestare a egoismului ?" mă întreba el zîmbind. „Egoism ?" exclamam eu, ofensată. „Sigur. Sau cel puțin o dovadă a orgoliului tău : un fel de a arăta o dată mai mult ce ești în stare. Vrei să fii, în afară de toate celelalte, și o mamă căreia îi reușește la perfecție pregătirea darurilor de Bobotează." Eram singuri, noaptea înainta, noi vorbeam încet, cu glasuri înăbușite, ca și cum ne-am fi făcut mărturisiri în secret. Michele mă strîngea în brațe, eu murmuram : „Poate că ai dreptate". Îmi lăsam capul pe umărul lui : aș fi vrut să-i spun că nu doream decît să mai dureze puțin, pentru copiii noștri, vîrsta cînd încă mai e cu putință să aștepți ceva

extraordinar, ceva miraculos. Dar eu nu ştiu niciodată cum să vorbesc, cum să mă exprim : Michele a fost totdeauna mai expansiv ca mine, el e altă fire. Cea dintîi Mirella a încetat să mai creadă în *Befana*. „Las'că ştiu totul", mi-a spus într-o seară de ajun : împlinise de curînd şase ani. Riccardo, mai mare decît ea, încă mai credea în *Befana* ; era şi el de faţă şi se uita întrebător cînd la mine, cînd la soră-sa. Mirella a adăugat : „Ăsta nu-nţelege nimic", şi Riccardo continuînd să se uite la mine fără să înţeleagă, întocmai cum spunea fetiţa, era gata-gata să izbucnească în lacrimi. Am făcut atunci ceva reprobabil, cu toate că rareori mi se-ntîmplă să nu-mi pot stăpîni enervarea : i-am dat Mirellei o palmă. Riccardo a început să plîngă, Michele îşi dădu seama ce-a fost şi, cu toate că ar fi vrut să-mi facă reproşuri, le spuse copiilor că era mult mai frumos aşa, era mult mai frumos să aducă darurile mama, nu altcineva. Mirella i-a răspuns : „Ba nu".

Am stat mai tîrziu şi în seara aceasta de ajun, ca să împachetez cele cîteva cadouri pentru copii. Michele voia să-mi ţină de urît, i-am spus : „Nu, mulţumesc, culcă-te". În realitate, voiam să rămîn singură pentru ca, terminînd pachetele, să mă pot aşeza la scris. În orice fac sau spun, gîndul mi-e acum într-una la acest caiet. N-aş fi crezut niciodată că tot ce mi se-ntîmplă în timpul unei zile merită osteneala să fie consemnat în scris. Totdeauna mi s-a părut că în viaţa mea nu se petrece aproape nimic mai de seamă, o viaţă lipsită de evenimente importante, afară doar de căsătoria mea şi de naşterea copiilor. De

cînd însă, printr-o întîmplare, am început să-mi țin jurnalul, parcă am mereu revelația că un cuvînt, o inflexiune a vocii pot fi tot atît de importante sau chiar și mai importante decît multe fapte pe care ne-am obișnuit să le considerăm capitale. A învăța să înțelegi lucrurile cele mai mărunte care au loc în fiecare zi, înseamnă poate a învăța să prinzi sensul cel mai ascuns al vieții. Dar nu știu dacă-i bine așa, mi-e teamă că nu.

În timp ce pregăteam pachețelele acestea cu daruri utile — o pereche de mănuși lui Michele, șosete lui Riccardo, o cutiuță de pudră Mirellei — îmi spuneam că în curînd voi pregăti daruri de *Befana* nepoților mei. Michele mi-a spus o dată, zîmbind : „Și n-o să renunți nici la rolul de bunicuță căreia-i reușește perfect o *Befana ?* Prea te obosești cu preparativele, prea te consumi". Mi-a spus asta de față cu copiii, și ei m-au privit atunci de-a dreptul uimiți. E groaznic cînd te gîndești : am jertfit tot ce era al meu ca să duc cu bine la capăt niște îndatoriri pe care ei, copiii, le consideră obișnuite, firești.

7 ianuarie

Ieri Michele mi-a făcut cadou un carnet-repertoar pentru numere telefonice, foarte drăguț — cel pe care-l aveam pînă acum se jerpelise de

tot, copiii şi-au luat prostul obicei să noteze în el numerele alandala, cu creionul. După-amiază am rămas acasă numai noi doi ; Michele citea ziarul şi eu transcriam vechiul repertoar în cel nou. N-au trecut decît şase sau şapte ani de cînd l-am recopiat ultima dată şi acum observ că multe dintre numele ce figurau în fruntea paginilor din vechiul repertoar era inutil să le transcriu ; le-au luat locul altele scrise de noi după aceea, sub primele, în fugă, cu creionul. L-am întrebat pe Michele : ai impresia că, în ce priveşte prietenii noştri, sîntem nestatornici ? El mi-a răspuns că nu, e convins că din contra. I-am spus, arătîndu-i vechiul repertoar : „Şi totuşi..."

Aşa am început să discutăm şi, cum ni se-ntîmplă totdeauna la începutul anului, ne-am depănat amintirile comune. A fost o după-amiază extrem de frumoasă, de mult n-am mai avut noi una la fel. Noroc că Mirella plecase cu prietena ei, Ioana ; altfel ne-ar fi arătat numaidecît c-o enervăm, ea se plictiseşte cînd stă acasă cu noi. Şi ne-o şi spune totdeauna cu brutalitate, fără să-i treacă prin minte că poate şi eu mă plictisesc cînd rămîn acasă cu ei, copiii, seara sau în zilele de sărbătoare, dar eu spre deosebire de ea n-am nici măcar dreptul s-o spun. Copiii au voie să declare fără ocol că se plictisesc cu părinţii lor, pe cînd o mamă, dacă afirmă că se plictiseşte cu copiii ei, pare denaturată.

I-am spus-o şi lui Michele, ca o remarcă a mea ; şi continuam să transcriu numerele de telefon în repertoar. El mi-a replicat zîmbind că şi

noi am făcut la fel cu părinţii noştri. I-am spus că nu cred ; pentru mine, de exemplu, învăţătura a însemnat un sacrificiu, nu aveam înclinaţie spre studiu, şi totuşi n-am studiat numai ca să pot părăsi cît mai repede căminul părintesc, aşa cum face Mirella. Şi mai cu seamă nu-mi amintesc să fi avut vreodată concepţia că distracţiile mi se cuvin de drept ; pentru mine, de fiecare dată, o distracţie era o bucurie venită pe neaşteptate. Şi-apoi sînt sigură că niciodată nu i-am răspuns mamei aşa cum Mirella adeseori îmi răspunde mie, cînd o rog să facă un comision ori să-mi ajute la treburile din casă : „Nu pot, nu-mi face nici o plăcere". Michele susţine că asta-i din vina războiului — cel care a fost si cel care, cum se îngrijorează el, ar putea izbucni azimîine : toţi, dar în special tinerii, se tem că nu mai au mult timp la dispoziţie ca să se amuze şi de aceea vor să profite de prezent, le trebuiesc distracţii necontenit. Poate că nu le reuşeşte nici una tocmai din cauza hotărîrii lor ferme de a petrece.

În timp ce transcriam nume după nume, încet, cu grijă, de parcă făceam un exerciţiu caligrafic, am observat că cercul prietenilor noştri, după cum arată repertoarul, s-a schimbat în special după război. Probabil fiindcă de-atunci s-au schimbat în general şi condiţiile economice, iar anumite familii, ca a noastră, cu copii mari şi cu venituri în scădere, au trebuit vrînd-nevrînd să se adapteze unei alte stări sociale. Ba, dacă mă gîndesc bine, mi se pare că întrevăd şi un alt

motiv : în cursul războiului unii au priceput multe lucruri importante, alţii nu.

Dar poate că, în orice caz, e greu să rămîi prieten cu cineva toată viaţa. În realitate, la un moment dat, fiecare dintre noi se schimbă, nu mai e acelaşi, unii merg înainte, alţii rămîn pe loc şi, într-un cuvînt, apucăm drumuri diferite, aşa încît nu ne mai putem întîlni, nu mai avem nimic comun. M-am gîndit în timp ce transcriam numele Clarei Poletti : sînt sărbătorile de Crăciun, să-i dau un telefon doar ca să-i urez „la mulți ani". Adevărul e că n-am timp, veşnic nu-mi ajunge timpul. Mi s-a părut chiar inutil să mai transcriu numărul ei de telefon în repertoarul nostru nou : aproape că nici nu ne-am mai văzut de cînd s-a despărţit de bărbatu-său. În ultimele luni ale căsniciei ei am încercat să-i fiu cît mai apropiată, s-o încurajez : ea însă neîncetat îmi spunea că n-o înțeleg şi că atunci cînd îi dau sfaturi vorbesc ca din carte. După despărţire, s-a apucat să scrie scenarii de film, frecventează cu totul alte cercuri decît noi. A devenit un nume destul de cunoscut şi, cînd ne ducem la cinematograf, ni se întîmplă deseori să i-l vedem apărînd pe generic. De fiecare dată cînd m-am dus la ea, am găsit-o arhiocupată, primea sau avea de dat telefoane, îmi vorbea grăbită, mă anunța că s-a îndrăgostit de altcineva. Mereu mă întreabă dacă l-am înșelat vreodată pe Michele. Alteia, care nu m-ar cunoaşte bine cum mă cunoaşte ea, nu i-aş fi permis o asemenea întrebare. Ei însă i-am răspuns rîzînd : „Ce prostie !" Totuşi e o ființă simpatică. Poate-i făcea plăcere dacă-i telefonam de Cră-

ciun. M-ar fi întrebat : „Tot cu Michele eşti ?" Şi eu i-aş fi răspuns : „Hai termină, Clara. Adu-ţi aminte cîţi ani avem. Treci într-o zi pe la noi, să vezi ce mari s-au făcut copiii". În timp ce transcriam ultimele numere în repertoarul nou, m-am gîndit că, din fericire, eu şi Michele nu ne-am schimbat de loc în toţi aceşti ani, sau cel puţin ne-am schimbat amîndoi în acelaşi fel.

9 ianuarie

Sînt prost dispusă, mă îngrijorează ceva Mirella şi-a luat obiceiul să se întoarcă acasă cînd vrea ea. Aseară a venit pur şi simplu la zece. Cum am văzut-o intrînd, i-am spus că altădată n-o să-i mai păstrez cina. „Să începem chiar din seara asta", mi-a răspuns ea cu arogantă amabilitate, și a adăugat : „Pot foarte bine să mă lipsesc de masă, noapte bună".

Mi-a trecut prin minte bănuiala c-o fi cinat în oraș, cu vreun bărbat : i-am cerut lui Michele s-o dojenească, el însă mi-a spus că am dojenit-o eu, ajunge. În realitate, voia să continue a sta tihnit la radio, ascultînd un concert. Acum stă seara deseori să asculte muzică pînă se face ora de culcare. Îi place mai ales Wagner. Eu găsesc că muzica lui Wagner nu-i frumoasă, e violentă, mă sperie, dar nu vreau să-l contrazic pe Mi-

chele, el rareori se poate bucura de un moment de recreaţie după interminabilele ore de serviciu. Aşa că mă aşez lîngă el şi cos ceva ascultînd muzică, deşi muzica, la sfîrşitul zilei, mă face să-mi vină somn. Mi se pare că nu întîmplător Michele preferă Wagner. Aseară coseam şi din clipă în clipă tot lăsam lucrul ca să mă uit la el, Michele nu observa, era distrat, visător, ca totdeauna cînd ascultă muzică de Wagner. Îl vedeam din profil : trăsături încă nealterate de vîrstă, păr negru abia cărunţit la tîmple, mîini frumoase ; după ce m-am logodit, mama spunea totdeauna că Michele are un cap frumos, de poet sau de erou. Poate că, ascultînd muzica aceea, el, în închipuire, se vede erou al cine ştie căror episoade epice, visează o existenţă mult diferită de a lui, deşi traiul nostru, în doi, a fost fericit. De asta n-a vrut să-şi întrerupă firul gîndurilor nici măcar cînd i-am atras atenţia că fiica noastră, dacă a început aşa, ar putea apoi să apuce pe o cale greşită. Mă uitam la el cu oarecare uimire pentru că, în locul lui, eu n-aş fi putut rămîne indiferentă. Pînă cînd, tot uitîndu-mă la el, am înţeles că găseşte în muzică o mîngîiere, o încurajare.

M-am apropiat de el emoţionată şi i-am spus : „Vino cu mine, Michele". În aceeaşi clipă însă, mi-a părut foarte rău că spusesem asta. Mi s-a strîns inima la gîndul că el o să se întoarcă brusc spre mine şi o să mă întrebe : „Unde, mămico ?", nebănuind că pricepusem la ce visa. Eram gata să mint ca să-l ajut să mintă, şi să-i explic : „Spuneam haidem la culcare, e tîrziu". Dar el n-a zis

nimic, mi-a strîns mîna. Atunci m-a cuprins teama. Mi se pare că am ghicit bine : dacă el se lasă în voia acestor visuri, înseamnă că nu mai are speranţe, e un învins. Dar poate că nu e nimic real în tot ceea ce am impresia de cîtva timp că se petrece în jurul meu. Poate că vina e numai a acestui caiet. Ar trebui să-l distrug ; şi cu siguranţă : o să-l distrug, m-am hotărît. Aş face-o chiar acum, dacă nu m-aş teme că o să-i cadă cuiva în mînă vreo rămăşiţă din acest caiet, cînd se va ridica gunoiul. Dacă i-aş da foc, Michele şi copiii ar băga de seamă că miroase ceva a ars. Ar putea chiar să mă surprindă cînd l-aş arunca în flăcări şi eu n-aş şti ce să le spun. O să-l distrug imediat ce va fi posibil : duminică.

10 ianuarie

Purtarea Mirellei a devenit atît de supărătoare, încît trebuie să mai scriu o dată despre asta, o ultimă dată, ca să mă uşurez. Michele şi Riccardo s-au dus la culcare, dorm. Cu tot ce-a fost, ei pot dormi. M-am încuiat în baie şi scriu aici în frig, enervată. Aseară Mirella mi-a cerut cheia de la intrare, susţinînd că se duce la cinema cu prietena ei, Ioana, şi cu fratele Ioanei. La unu noaptea încă nu se întorsese acasă. Îngrijorată, am dat un telefon acasă la Ioana, i-am sculat pe

toţi din somn, acolo. Între timp, Ioana, trezită de soneria telefonului, a venit repede şi a încercat să-i zmulgă maică-si din mîini receptorul. Le-am auzit parlamentînd între ele încet, cu voci iritate. Apoi mama fetei mi-a spus : „Ioana e aici cu mine, zice că într-adevăr se înţeleseseră să iasă în oraş împreună dar planul lor a căzut baltă şi Mirella pesemne a ieşit cu altcineva. Nu daţi importanţă, doamnă, probabil că nu-i adevărat". I-am mulţumit şi, în timp ce lăsam receptorul în furcă, am simţit că devenisem palidă. M-am repezit la fereastră, m-am uitat jos, în stradă : nimic. Atunci l-am trezit pe Riccardo şi apoi l-am trezit şi pe Michele. Ne-am postat la fereastră toţi trei, venea de-afară un vînt rece. După cîtva timp o maşină a stopat jos la intrare, o maşină gri, lungă ; am văzut-o pe Mirella coborînd şi uitîndu-se îndărăt spre maşină ca să-şi ia rămas bun de la cineva cu o fluturare amicală a mîinii. Aş fi vrut să văd cine a însoţit-o, m-aş fi dus imediat jos, dacă n-aş fi fost în halat ; l-am rugat pe Riccardo : „Du-te tu", el însă m-a informat pe loc : „E maşina lui Cantoni, o Alfa". În timpul acesta, maşina demarase. L-am întrebat pe Riccardo „cine-i Cantoni", el mi-a spus : „Unul de vreo treizeci şi patru de ani".

Mirella a descuiat uşa încet, cu precauţie ; cînd ne-a văzut pe toţi trei în picioare, cu halatele pe noi, în pragul sufrageriei, a ezitat o clipă de parcă voia s-o rupă de fugă îndărăt, apoi, cam palidă însă zîmbitoare, a intrat în cameră încercînd să pară degajată. Ne-a spus : „Bună

seara, am stat tîrziu, nu trebuia să mă așteptați așa, fără să dormiți..." S-a apropiat, s-a dus la tatăl ei ca să-l sărute cum face totdeauna, însă în același timp trăgea cu coada ochiului spre mine. „Ascultă, Mirella, i-am spus cu gravitate impunîndu-mi să fiu calmă, am dat un telefon acasă la Ioana. Așa că să nu ne minți. Unde-ai fost ?" Ea a aruncat cheia pe masă, cu dispreț. Apoi a declarat : „E vina voastră, voi mă siliți să mint". Michele i-a replicat ironic : „Noi ? Asta-i bună !" Și ea, încăpățînîndu-se : „Da, voi. Seara niciodată nu pot ieși singură, cu toate că am douăzeci de ani. Numai însoțită de fratele meu. E ridicol, rîd toți de mine. Riccardo știe doar că multe alte fete..." Riccardo a întrerupt-o vehement ca s-o prevină că el n-o să permită niciodată surorii lui să facă ceea ce fac multe altele. „Serios, n-o să-mi permiți ? Da' cine esti tu ? N-am obligația să ascult decît, cel mult, de tată-meu. Cît despre tine..." Michele voia să adauge ceva și atunci, fiindcă știu ce caracter are Mirella, mi-a fost teamă că discuția o să degenereze. Am cerut să fiu lăsată singură cu Mirella.

Am rugat-o să ia loc de parcă venise în vizită, m-am așezat și eu. Se îmbufnase, avea iarăși aerul ei din copilărie. M-am gîndit : în fond, e o fată cuminte, are momentan un capriciu, o să-i treacă. Ea între timp își scosese din poșetă un pachet de țigări americane, pe care știam că nu le avusese la plecare. Pînă acum rareori am văzut-o fumînd ; în seara aceasta însă, am observat că desfăcea pachetul cu un gest devenit

obişnuinţă. N-am vrut să-i spun nimic despre ţigări. Am întrebat-o numai, cu blîndeţe, unde a fost şi cu cine. Mi-a spus că la cinema şi apoi la un dancing, cu Sandro Cantoni, un avocat pe care l-a cunoscut de Crăciun, la soţii Caprelli. Am întrebat-o cu afecţiune, încercînd să-i iau mîna deşi vedeam că ea şi-o retrăgea, dacă era îndrăgostită de el. Mi-a răspuns : „Nu cred, nu ştiu ; am impresia că nu". Am privit-o drept în ochi şi speram că minte, — măcar atît : că mă minte ; mi-am dat seama însă că spunea adevărul. Am întrebat-o : atunci de ce şi-a riscat reputaţia lăsîndu-se însoţită numai de el ? Ea a început să rîdă. „Mămico, tu crezi că trăim tot în secolul trecut." Am vrut să-i atrag atenţia că m-am născut în secolul douăzeci dar, încercînd s-o fac să mă-nţeleagă şi să mă fac s-o înţeleg, am continuat aşa : „Riccardo spune că avocatul acela e mult mai în vîrstă decît tine. Vezi, altceva ar fi dacă te-ar însoţi vreun coleg al tău de universitate, ar mai fi de înţeles, aţi stat de vorbă şi s-a făcut foarte tîrziu. Pe cînd aşa, cu un bărbat ca..." Aş fi vrut să adaug ceva şi despre ţigările acelea, dar m-am stăpînit, am reluat : „Nu ştiu, prietenia asta a ta cu... are ceva care-mi displace. De două ori pînă acum te-ai întors acasă tîrziu, prea tîrziu ; şi mai mult : am impresia că ţi-ai pierdut liniştea. Seara nu mai eşti punctuală la cină şi ieri, închipuie-ţi, am ajuns chiar să te bănui că luaseşi masa în oraş..." O priveam întrebător, doream s-o aud protestînd că nu-i adevărat. Ea, dimpotrivă, mi-a spus că într-adevăr

mîncase în oraş. Apoi s-a aşezat mai bine pe scaun şi a început să-mi explice cu răceală : „Mămico, ştii, e bine că vorbim deschis. Nu mai vreau să ies la plimbare cu prieteni de-ai lui Riccardo, m-am săturat pînă-n gît. N-au niciodată un ban, mergi cu ei pe stradă ore-n şir, mergi şi mergi, şi ei îndrugă fel de fel de inepţii. Dacă în cele din urmă te invită în vreun local, te pomeneşti într-o lăptărie — după cîteva minute îţi îngheaţă mîinile, picioarele. Mămico, auzi ? Nu vreau viaţa pe care aţi dus-o tu şi tata. Tata e un om extraordinar, excepţional, ştiu, îl ador, dar, în sfîrşit, decît condiţiile de viaţă pe care ţi le-a pus la dispoziţie, mai bine mă sinucid. Eu sînt obligată să joc totul pe-o singură carte : căsătoria. Şi cît mai repede, pentru că nu pot avea multe pretenţii, n-am decît tinereţea mea. Nu-s dintr-o familie cu nume răsunător, n-am, ştiu eu ? un tată cu situaţie — politică sau altfel — de importanţă, n-am nici măcar haine să apar în lume. Aşa încît voi ieşi singură în oraş şi voi o să trebuiască să vă obişnuiţi cu asta. Cel mai bine mă simt în oraş. O să trebuiască să-l faci şi pe tata să înţeleagă. Dacă nu vă schimbaţi punctul de vedere, aştept pînă la majorat şi-atunci plec pentru totdeauna de acasă. Gîndiţi-vă însă că ar fi şi mai rău. Repet pentru voi, dar şi pentru mine : o să trebuiască să vă obişnuiţi". Şi a adăugat aproape drăgăstoasă : „Mămico, nu-ţi fie teamă, nu fac ceea ce tu numeşti *rău*". Surîdea şi în acelaşi timp mă privea cu răceală, ca şi atunci cînd, la şase ani, mi-a spus : „Ştiu totul", ca să mă

anunţe că nu mai credea în *Befana*. Pînă şi în momentul acesta mă întreb dacă într-adevăr ea, Mirella, mi-a vorbit aşa cum mi-a vorbit sau o altă fată pe care n-o cunosc de loc. Îmi adusesem aminte cum i-am cumpărat de Crăciun eşarfa de voal: mai întîi ezitasem, pentru că eşarfa era foarte scumpă şi chiar ieşisem din magazin, apoi m-am întors şi am cumpărat-o. „Şi sentimentele, atunci, nu mai contează pentru tine ?" M-a întrerupt ca să-mi replice că nu înţeleg. I-am spus că înţeleg perfect. Am întrebat-o : nu contează nici măcar iubirea ? Şi ea : „Ce legătură are ? Ţi se pare că asta-i iubire, ceea ce-i între tine şi tata ? Sărăcie, muncă epuizantă, renunţare la orice, alergături neîncetate de la serviciu prin prăvălii şi îndărăt ? Nu vezi ce consumată eşti deja, la anii tăi ? Te rog, mamă, ştiu, nu vrei să vezi viaţa aşa cum este, dar eu totdeauna am fost sigură că eşti o femeie inteligentă, foarte inteligentă. Gîndeşte-te : ce viaţă-i asta, a ta şi-a tatei ? Nu-ţi dai seama că tata e un ratat şi că te-a tîrît şi pe tine după el ? Dacă ţii la mine, cum îmi poţi dori o viaţă la fel cu a ta ?"

Am sărit de pe scaun şi m-am dus să închid uşa, ca să nu audă Michele. Gestul acesta m-a făcut să roşesc, îmi amintea ce am scris seara trecută în acest caiet despre Michele şi Wagner. I-am spus Mirellei că totdeauna căsnicia mea a fost fericită şi că într-adevăr îi doream şi ei la fel. Am adăugat că asta-i viaţa pe care trebuie s-o ducă orice femeie şi că n-o să-i permit să facă

ceea ce şi-a pus în minte : cît timp va sta în casa mea, n-o să-i permit una ca asta. „Ştiu că e ceva trecător tot ce mi-ai spus. O să te mai gîndeşti, o să te măriţi cînd vei fi îndrăgostită, cînd vei ajunge să stimezi un anumit bărbat, şi atunci o să-ţi iubeşti familia, copiii, aşa cum am făcut şi eu. Dacă va fi bogat, cu atît mai bine, dacă nu, o să-ţi iei un serviciu cum mi-am luat şi eu..."

Mirella, aruncîndu-mi o privire dură, mi-a spus : „Eşti invidioasă".

14 ianuarie

Iarăşi duminică. Au plecat toţi, azi, imediat după prînz. Michele s-a dus să-l vadă pe tatăl său, voia să merg şi eu, i-am spus că am multe de făcut prin casă şi că, după aceea, vreau să mă odihnesc puţin. El m-a luat cu degetele de bărbie şi m-a întrebat : „Ce-i cu tine, mămico ? De multe ori s-ar părea că preferi să rămîi singură acasă. Chiar că are dreptate Riccardo, cînd susţine că de la un timp te-ai schimbat". I-am răspuns că da, într-un fel e adevărat, dar asta tocmai din cauza copiilor : mă îngrijorează mereu amîndoi, nu mai par a fi cei pe care-i ştiam, nu se mai mulţumesc cu ceea ce altădată îi făcea să se simtă fericiţi. Am profitat de ocazie ca să-i

relatez că ieri Mirella a insistat să-i luăm un palton nou : zice că, dacă vrem, i-l putem cumpăra, fiindcă şi tatăl ei şi eu am primit cîte o gratificaţie de Crăciun. Zadarnic am încercat s-o fac să înţeleagă că banii aceia sînt de mai de mult destinaţi altor cheltuieli, ea şi-o fi închipuind că vrem să-i păstrăm pentru noi, în sertar, sub cheie, neatinşi. Michele a făcut observaţia că, în definitiv, chiar dacă am vrea să-i ţinem pentru noi, avem tot dreptul : „Sînt banii noştri cîştigaţi de noi, ai putea dori şi tu, mămico, să-ţi iei un palton nou, nu ?" I-am spus că aşa i-am argumentat şi eu Mirellei, dar ea mi-a replicat că un palton nou nu mai are cine ştie ce însemnătate la patruzeci şi trei de ani. Michele a surîs şi eu speram că o să spună : nu-i adevărat ; el însă a încheiat convorbirea cu un :„Eh, poate că are şi ea dreptate", şi a plecat după ce m-a sărutat cu tandreţe.

Încă n-am avut curaj să-i destăinui lui Michele disputa mea cu Mirella în noaptea cînd s-a întors ea tîrziu : ba, ceva mai mult, a doua zi dimineaţă i-am spus că ea mi-ar fi promis să nu mai facă ceea ce a făcut. Aş vrea să-l cruţ pe Michele de neîncetata îngrijorare care mă apasă din acea noapte. Şi mai este ceva : cum să-i spun despre perfidia cu care mi-a răspuns Mirella înainte de a se închide în camera ei : „Eşti invidioasă" ? Mi-e că el, aşa cum a făcut cînd am adus vorba acum despre paltonul cel nou pe care şi-l doreşte ea, ar fi în stare să comenteze surîzător : „Poate are dreptate".

mai tîrziu

Am întrerupt scrisul puţin mai înainte, fiindcă auzisem un zgomot la uşă, mi se părea că vîră cineva cheia în broască. Luată aşa, pe neaşteptate, nu ştiam unde să dosesc repede caietul : mi-am rotit privirea prin cameră, dar toate mobilele îmi păreau de sticlă, străvezii, mi se părea că oriunde l-aş ascunde, tot ar putea fi văzut. Îl luasem în mînă, umblam cu el de colo, colo, cînd, în sfîrşit, mi-am dat seama că zgomotul era din apartamentul vecin şi atunci, venindu-mi în fire, am rîs singură de frica pe care-o trăsesem înainte de a mă aşeza din nou la scris, am pus lănţugul la uşă şi m-am gîndit : dacă vine unul din copii sau Michele, o să spun : eram distrată cînd am închis, nici n-am băgat de seamă ce fac. Dar mişcările pe care le-am făcut maşinal punînd lănţugul m-au consternat, în aceeaşi clipă mi-au arătat pînă unde am ajuns eu, care m-am considerat totdeauna un om integru, cu sufletul deschis : accept acum eventualitatea că voi minţi, ba îmi mai şi pregătesc alibiul. M-am gîndit cu ce abilitate a minţit Mirella acum cîteva seri, susţinînd că are o întîlnire cu Ioana, şi cine ştie de cîte alte ori nu ne-o mai fi minţit pînă atunci, m-am gîndit că Riccardo, o dată, ca să-i dea tată-său ceva mai mulţi bani, i-a spus că a cumpărat o carte, deşi în realitate nici nu-i trecuse asta prin minte. M-am întrebat în ce fel oare mă minte Michele, aşa cum îl mint eu ţinîndu-mi

jurnalul. Pe neobservate, furată de gîndurile acestea, am început să plîng. Nu era nimeni în toată casa afară de mine, străzile din jurul blocului nostru, ca de obicei duminica, erau tăcute şi mie mi se părea că i-am pierdut pentru totdeauna pe toţi cei pe care-i iubesc — dacă ei, în realitate, sînt altfel de cum i-am crezut. Dacă, mai ales, eu însămi sînt alta decît cea pe care-o cred ei.

Pînă acum fusesem sigură că noi patru — Michele, Mirella, Riccardo şi eu — constituim o familie strîns unită, în care domneşte bunăvoia. Locuim tot în casa unde eu şi Michele ne-am întemeiat gospodăria îndată după ce ne-am căsătorit. Apartamentul a devenit neîncăpător ; pentru ca Mirella să aibă odăiţa ei, a trebuit să renunţăm la salonaş ; camerele sînt foarte mici, de aici poate şi impresia mea că ne cuprind mai bine, că stăm toţi laolaltă în acelaşi cuib. Şi mai fusesem sigură apoi că, din multe puncte de vedere — de fapt, cele mai importante — familia noastră, în comparaţie cu alte familii, e mai norocoasă : nici o ceartă adevărată între mine şi Michele de cînd ne-am luat, el a avut totdeauna de lucru, eu am găsit de lucru atunci cînd am vrut, copiii sînt sănătoşi. Poate că tocmai asta voiam să scriu, cînd am început caietul acesta : senina poveste a familiei noastre ; poate că asta m-a şi îndemnat să-l cumpăr. Mi-ar fi plăcut să-l recitesc mai tîrziu, după ce s-ar fi căsătorit şi Riccardo şi Mirella, iar noi, Michele şi eu, am fi rămas singuri. Atunci i l-aş fi putut arăta cu mîndrie lui Michele, ca şi cum, fără ştirea lui, aş fi ago-

nisit încet-încet o avere, să nu ducem lipsă la bătrînețe. Ar fi fost atît de frumos. De cînd însă am început scrisul, nu mi se mai pare că tot ce se întîmplă în casă la noi ar putea deveni o amintire frumoasă. Poate că prea tîrziu am început să-mi țin jurnalul, ar fi trebuit să scriu despre Riccardo și Mirella cînd erau copii. Acum — deși eu încă nu reușesc să văd în ei oameni în toată firea — sînt mari, au toate slăbiciunile adulților, poate că și toate păcatele acestora. Cîteodată îmi spun totuși că greșesc consemnînd în scris orice se întîmplă în jurul meu : așternute pe hîrtie, par urîte chiar și faptele care, în realitate, nu sînt urîte. N-am făcut bine reproducînd aici convorbirea pe care am avut-o cu Mirella cînd s-a întors tîrziu acasă și cînd, după ce am discutat mult între noi două, ne-am despărțit nu ca mamă și fiică, ci ca două dușmance. Dacă n-aș fi scris despre întîmplarea aceasta, aș fi uitat-o. Totdeauna sîntem gata să uităm ceea ce am spus sau am făcut altădată, asta, printre altele, și ca să nu avem cumplita obligație de a fi consecvenți cu noi înșine. Mi se pare că altfel toți am descoperi vrînd-nevrînd că viața noastră e plină de erori și, mai ales, de contradicții între ceea ce ne-am propus să facem și ceea ce am făcut, între ceea ce am dorit să fim și ceea ce ne-am mulțumit să fim. De asta poate am ascuns caietul, în seara aceea, după discuția cu Mirella, cu și mai multă grijă ca de obicei : m-am urcat pe un scaun și l-am pus sus, pe dulapul cu rufărie. Ascunzîndu-l bine, aveam sentimentul că așa o să pot înfrînge mai ușor bănuiala care pusese

stăpînire pe mine : bănuiala că am trăit vreo douăzeci de ani alături de fiica mea, am crescut-o, am educat-o, m-am străduit cu dragoste, cu atenţie să-i înţeleg firea, şi totuşi sînt silită să recunosc că, de fapt, nu i-o cunosc de loc.

15 ianuarie

Ieri am lăsat scrisul şi, fără să mai ţin seamă cîte aveam de făcut în casă, m-am dus la mama. Locuieşte aici, în apropiere, într-un apartament mic, dar luminos. Părinţii mei acordă mare importanţă soarelui : cînd locuiam la ei, nici nu observam că apartamentul e expus cu faţa spre sud, mama în schimb se laudă totdeauna cu asta. E foarte mulţumită cînd trec s-o văd duminica, i se pare că-l frustrez pe Michele de-o oră, două cu mine ca să i le ofer ei, şi asta o flatează, îi face o deosebită plăcere.

Dacă duminica e vreme frumoasă, mama îşi pierde buna dispoziţie, fiindcă tata, în acest caz, pleacă în oraş să facă o lungă plimbare, singur. Mai întîi se duc împreună la liturghia de la ora zece, la întoarcere el o însoţeşte ca şi la dus, braţ la braţ, cu tandreţe şi merg aşa amîndoi, încet-încet, pînă acasă. Dar, o dată sosiţi în faţa uşii de la intrare, el îi spune mamei la revedere şi hai, porneşte singur mai departe, în timp ce

ea, pe trotuar, nemişcată, îl urmăreşte încruntată cu privirea. Fără să se mai uite îndărăt ca să-i facă vreun semn cu mîna, el se-ndepărtează sprinten, de parcă ar vrea să-i demonstreze prin felul cum merge că e mult mai tînăr decît ea ; şi doar au aceeaşi vîrstă : şaptezeci şi doi de ani. Tata nu se sprijină în baston — are unul cu măciulie de fildeş — atinge o clipă cu el pămîntul şi apoi îl înalţă iarăşi în aer, agil, cum era moda pe vremuri. Se duce pînă la *Villa Borghese*, pînă la *Giardino del Lago*, şi cînd se-ntoarce îi povesteşte mamei totul : ce bine-i la aer, ce pomi frumoşi a văzut, şi respiră adînc, tinereşte, ai zice că vrea să-i facă în ciudă. Ceea ce de altfel chiar reuşeşte : pentru tot restul zilei mama se învăluie într-o tăcere dispreţuitoare. La fel se petreceau lucrurile şi în copilăria mea, cînd, duminica, tata se ducea la antrenamentul lui de scrimă ori la rîu, să vîslească.

Toate sînt mereu aceleaşi, acasă la mama : slujnica, o bătrînă, îmi spune tot domnişoară şi mama nu renunţă să mă strige Bebé, cu toate că i-am atras atenţia că e ridicol, doar am început să şi încărunţesc. Cînd intru în casă, mi se pare foarte firesc să mă duc de-a dreptul în camera care a fost a mea altădată, mama vine şi ea acolo, închidem uşa şi stăm de vorbă. Camera e neschimbată ; cînd o revăd, am mereu un fel de mică remuşcare, ca şi cum faptul că acum locuiesc cu Michele s-ar datora unei răzvrătiri din partea mea, unei nebunii. Cînd sînt în camera aceasta şi stau de vorbă cu mama despre soţul meu, despre copii, ea — deşi ţine la ei cu ade-

vărat — mă ascultă de parcă i-aş povesti despre nişte străini care s-au vîrît pe furiş între noi două.

Ieri tot aşa, m-am aşezat pe marginea patului, ca de obicei, şi mama, alături, cosea ceva. Aş fi vrut să-i povestesc ce mi s-a întîmplat cu Mirella, dar aveam impresia că ar fi fost ca şi cum i-aş fi relatat o discuţie a ei cu mine pe vremea cînd eu aveam vîrsta Mirellei, discuţie însă pe care amîndouă, şi mama şi eu, am vrut s-o uităm. Acasă la mama totdeauna mă aşteaptă un lucru de mînă pe care l-am început la ea, vreun pulover de tricotat pentru Michele sau pentru copii : aşa că, după nu mult timp, mi-am luat şi eu lucrul. Şi tricotînd, spuneam : „Sînt obosită. Azi-dimineaţă am făcut curat în toată casa, am fost la tîrguieli. În piaţă, nici o legumă s-o poţi da la masă, numai degerate. Fasolea, da, frumoasă, dar trei sute douăzeci de lire chilul". Mama, fără să se uite la mine, a făcut semn din cap că aşa este şi a spus : „Păi da, tata ieri, cînd s-a-ntors acasă m-a-ntrebat de ce nu cumpăr niciodată anghinare. I-am explicat : şaptezeci şi cinci de lire bucata". „E încă prea rece timpul — am comentat eu — pentru anghinare." Şi ea : „Tata a ieşit azi dimineaţă fără fular la gît, închipuie-ţi. S-a dus aşa pînă pe Pincio. Crede că a rămas tot tinerel, şi-o să răcească". „Nici să te-mbolnăveşti nu se mai poate", am spus eu. Şi mama mi-a dat dreptate : „Nu mai face".

În momentul acela am ridicat ochii să mă uit la ea. Mama e o doamnă bătrînă, înaltă, cu părul alb ; coafura — pe care şi-o umflă puţintel adăugîndu-i păr fals, cum era moda în primii ani ai

acestui secol — îi trădează dorința de a fi și acum cochetă. Mama e una din acele doamne bătrîne pe care azi rareori le mai poți întîlni ; eu spun totdeauna că n-o să fiu ca ea, la vîrsta ei : sînt din generația care nu se rușinează să-și lase văzută oboseala. Ea, în schimb, face impresia că nici o clipă nu-și îngăduie să uite de sine : de dimineață e gata îmbrăcată, ca pentru ieșit în oraș, dichisită, aranjată, cu obrajii albi de pudră și o panglică lată de fai în jurul gîtului descărnat. Mă uitam ieri la ea în timp ce tricotam aplecînd capul și stînd cam ghemuită pe pat. Ea ședea dreaptă pe scaun, spune totdeauna că nu-i plac fotoliile, te-ndeamnă să lenevești, așa zice, și apoi adaugă : dintr-asta îți vin gînduri negre. Cîrpea niște ciorapi vechi de-ai tatei, deși, la drept vorbind, ciorapii aceia nu mai meritau decît să fie zvîrliți la zdrențe : îi cîrpea cu aceleași gesturi elegante cu care, în tinerețea ei, lucra dantelăriile stil Renaștere. Simțindu-se observată, a ridicat și ea ochii și privirea i s-a întîlnit cu a mea : s-a uitat țintă la mine, rămînînd doar o clipă cu acul nemișcat în aer și ața dreaptă sub el, apoi, coborînd din nou privirea asupra lucrului, mi-a spus : „Cred c-ar trebui neapărat să-ți iei o fată care să te ajute la treburi în casă". Am murmurat : „Da, ai dreptate. În februarie, dacă Michele primește sporul acela de salariu care-i revine, o să mă hotărăsc să iau".

Niciodată eu și mama n-am stat de vorbă între noi decît despre lucruri de ordin material, lucruri depărtate de ceea ce ne stă cu adevărat pe suflet : ea a fost totdeauna rece față de mine ;

cînd eram mică, mă alinta rareori și atunci numai cu intenția să facă din mine un copil și mai ascultător. M-a dat la pension cît mai repede. Totdeauna am presupus că felul ei de-a fi este o moștenire a circumspecției caracteristice întregii familii aristocrate din care descinde. Ea, într-adevăr, nu i se adresa mamei sale decît cu „dumneavoastră". Eu intenționasem s-o educ pe fiica mea cu totul altfel, să fiu prietena ei, confidenta ei cea mai apropiată. N-am reușit. Mă întreb de altfel dacă nu e o imposibilitate ceea ce intenționam. Cu toate acestea ieri, stînd de vorbă cu mama despre lucruri atît de terestre, piață, treburi în casă, mi-am dat seama că așa, în limbajul acela al nostru, convențional, noi totdeauna am discutat despre ceea ce avem în adîncul sufletelor : fără să ne-o mărturisim deschis, dar cu acea înțelegere reciprocă ce poate exista numai între mamă și fiică. Ieri de exemplu am simțit că amîndouă făceam aluzie la altceva, cînd ne spuneam că nu mai face să iei anghinare, cu prețul la care au ajuns. Și ea, sfătuindu-mă să angajez o fată care să mă ajute la treburi, de fapt îmi spunea că o alarmează oboseala, debilitarea mea. Dacă nu mă înșel, am înțeles toate acestea abia acum, fiindcă acum am și eu o fiică pe care nu izbutesc s-o înțeleg. În schimb o înțeleg tot mai mult pe mama și, scriind aici despre ea, aș vrea să-mi pot lăsa fruntea pe umărul ei — ceea ce, dacă mama ar fi lîngă mine, se înțelege că n-aș cuteza să fac. Cîtva timp după ce mă căsătorisem, mi-era greu uneori să mă obișnuiesc cu caracterul lui Michele

sau mai precis, cu viaţa de femeie măritată, şi atunci mă duceam la mama foarte des. Ne închideam ca şi acum în fosta mea cameră, spuneam : „Mă doare capul, dă-mi te rog un antinevralgic". Ea nu mă întreba niciodată de ce mă doare, spunea : „E din cauza vremei", şi-mi dădea o tabletă. Mă sfătuia : „Odihneşte-te puţin, înainte să te întorci acasă". Nu mai scotea nici un cuvînt, lucra şi tăceam şi eu, întinsă pe patul din fosta mea cameră ; mă uitam cum intră soarele prin vitraliul făcut din romburi verzi şi violete, iscînd din timp în timp luciri orbitoare ; îmi plăceau atît de mult lucirile acestea cînd eram mică. „Ţi-a trecut ?" mă întreba mama aruncîndu-mi doar o privire şi continuînd să lucreze. În cele din urmă eu declaram : „Parcă mă simt mai bine". Petrecîndu-mă pînă la uşă, mama îmi cerea să-i spun ce pregătisem pentru masa de seară ; îi răspundeam, să zicem : „Rizotto şi friptură". A doua zi dimineaţa îmi dădea negreşit un telefon ca să mă întrebe dacă lui Michele i-a plăcut masa, a mîncat cu poftă ? Cînd îi răspundeam că da, că a ieşit bine totul, o auzeam cum respiră uşurată.

Poate că trebuie să ajungi aproape bătrînă şi să ai copii mari ca mine, pentru ca să-ţi înţelegi părinţii şi, privindu-te în ei ca într-o oglindă, să te înţelegi ceva mai mult pe tine însăţi. Am impresia că abia acum, dintr-o dată, am înţeles în ce nemărginită singurătate m-aş prăbuşi, dacă nu i-aş mai putea telefona mamei ca să-i spun că Michele şi copiii sînt sănătoşi şi că au mîncat cu poftă. Pînă acum, din cauza felului în care vor-

bim, mi se părea că nu ne-am înţeles niciodată una pe cealaltă. Eu niciodată n-aş fi îndrăznit să-i spun mamei, drept, că nu mai credeam în *Befana*, cum mi-a spus mie Mirella : aveam zece sau unsprezece ani şi încă mă prefăceam că aş crede. Pînă într-o zi, cînd m-a întrebat chiar ea, mama : „Ce cadou vrei să-ţi fac de *Befana ?*" Mi-aduc aminte că nici n-am clipit, am roşit numai. Şi i-am spus că aş vrea o pereche de papuci căptuşiţi cu blană, pe care apoi i-am şi căpătat. De fapt, abia în acea zi am convenit cu mine însămi că darurile într-adevăr mi le aducea mama nu *Befana*. Tot aşa, cînd m-am îndrăgostit de Michele, n-am îndrăznit să-i mărturisesc nimic din ce simţeam. Spuneam totdeauna : „Nu mi-e foame", ca să-i ascund starea mea sufletească, fericita mea nelinişte de pe atunci.

17 ianuarie

Aseară Mirella mi-a cerut din nou cheia de la intrare. I-am spus : nu, şi ea m-a prevenit că, în cazul acesta, va dormi la o prietenă. Am încercat s-o fac să înţeleagă că nu-i bine aşa, dar, pînă la sfîrşit, am cedat ; i-am spus însă că asta-i ultima dată şi că, dacă totuşi ea o să continue, o să fiu silită s-o spun lui tată-său şi să iau vreo hotărîre aspră. Am auzit-o cînd s-a întors : la

ora două ; eram în pat, mă gîndeam la ea și nu puteam adormi. Azi-dimineață, deschizînd întîmplător dulapul ei de haine, am dat de o poșetă nouă, din piele de mistreț, care o fi costînd pe puțin zece mii de lire. N-am știut ce să fac, aș fi vrut să-i spun totul lui Michele dar el deja plecase, și apoi mă gîndeam că, dacă o să discut asta cu el sau cu Riccardo, conduita Mirellei, deși poate e numai ceva trecător, va deveni, după ce va fi cunoscută și de ei, incorigibilă. Mi-am spus : cel mai bine e să mă prefac că n-am văzut poșeta și, în același timp, mă gîndeam să iau măsuri serioase. Cînd am închis la loc cu băgare de seamă dulapul, mi s-a părut că fac exact aceleași mișcări ca în momentul în care ascund caietul acesta. Atunci m-a luat frica și am fugit la telefon, am chemat-o pe mama. Dar imediat ce am auzit-o pe mama răspunzîndu-mi cu glasul ei de totdeauna, calm, n-am mai avut curaj să-i spun că un bărbat face cadouri fiicei mele și ea nu le refuză. I-am spus numai că mă îngrijora faptul că Mirella iarăși a insistat să-i cumpărăm un palton nou și, am adăugat de la mine, o poșetă de mistreț ; și că e tot mai capricioasă, tot mai îndărătnică, ar vrea să iasă în oraș seară de seară. Mama mi-a răspuns că Mirella seamănă cu mine la fire, eu făceam la fel cînd eram de vîrsta ei, a Mirellei. „Eu ?" am exclamat surprinsă și apoi am început să rîd : „Eu stăteam tot timpul în casă ; nu pretindeam nimic". Mama însă mi-a spus că tăceam înciudată cînd nu puteam pleca undeva și că o priveam cu reproș de fiecare

dată cînd își cumpăra o pălărie nouă. Şi a adăugat : „Da' trece. Eram într-una alarmată : ce-o să fie cu tine, ce viitor te aşteaptă ? Cînd te-ai măritat, păreai c-o făcuseşi numai ca să pleci din casa părinţilor, să fii liberă. Îmi spuneam că n-o să fii o soţie bună, nu arătai de loc îndrăgostită de Michele". Şi iarăşi a spus : „Da' trece". Am vrut să obiectez, s-o asigur că nici o clipă nu dorisem să plec de la părinţi şi să-i las, am vrut să-i spun că mă îndrăgostisem de Michele. Dar n-am mai spus nimic, am rîs uşurel, am spus : „Da, trece, ştiu", am lăsat receptorul şi am plecat la serviciu.

18 ianuarie

Azi Michele a sosit cu vestea că i s-a acordat un mic spor, vreo optsprezece mii de lire în plus pe lună. Cum s-a întors de la bancă, la prînz, m-a rugat cu o voce pe care se silea s-o facă să pară obişnuită : „Mămico, hai cu mine dincolo un minut". Copiii se întorseseră şi ei acasă. Am tresărit, mă speriase gîndul că i-a căzut cumva în mîini acest caiet, apoi, amintindu-mi că doar l-am pus sus, pe dulapul cu rufărie, m-am liniştit. Acum ar fi foarte grav dacă ar da de el, pentru că am notat că acel Cantoni i-a făcut cadou Mirellei o poşetă din piele de mistreţ şi că eu m-am

prefăcut că n-am văzut asta. Cînd am intrat după el în dormitor, a închis uşa, mi-a luat mîinile entuziasmat şi mi-a spus : „Mămico, ne-am îmbogăţit". Aflînd că discutase personal cu directorul şi că acesta i se adresase de-a dreptul cu amiciţie şi-i oferise recompensele pe care le aştepta Michele de ani de zile, am fost atît de mulţumită, încît mi-a venit să plîng. El atunci m-a strîns în braţe şi în timp ce mă ţinea aşa, eu, peste umărul lui, m-am văzut şi l-am văzut în oglinda mare a garderobului şi mi s-a părut că sîntem mai tineri. În afară de asta, m-a anunţat că va primi nu numai noul salariu începînd cu luna februarie — aşa cum ne dorisem noi, contînd pe cea mai favorabilă dintre eventualităţi — ci şi restanţele acumulate din noiembrie pînă acum. A luat apoi o hîrtie, un creion, a făcut socoteala, a reieşit că e vorba de vreo şaizeci de mii de lire şi mi-a cerut pe loc să dispun de banii aceştia cum voi crede eu mai nimerit ; i-am spus că aş fi vrut să angajez o femeie de serviciu pe cîte o jumătate de zi, dar, după ce m-am gîndit o clipă, am zis nu, mai urgent este să-i cumpărăm Mirellei ceva, el m-a întrebat ce anume, şi eu i-am spus : încă nu ştiu precis, poate paltonul roşu pe care de-atîtea ori a tot spus că şi-l doreşte şi apoi pantofi şi alte mărunţişuri necesare unei fete de vîrsta ei. Michele m-a privit uimit. Atunci am adăugat că pentru Mirella acum e un moment greu, unul din acele momente pentru care, ca să-şi revină, fetele din familii bogate sînt trimise să facă o frumoasă călătorie în străinătate. Michele, încruntîndu-se,

mi-a declarat că se va gîndi el cum s-o facă să-i treacă toanele astea, o să discute imediat cu ea, şi că, în orice caz, el, spre deosebire de mine, consideră că, în special în momentele dificile, unei fete nu trebuie să se încerce a i se ascunde realitatea răsfăţînd-o, ba mai precis : împingînd-o să-şi facă iluzii, cu haine noi, zorzoane şi alte fleacuri asemănătoare. L-am rugat să nu discute cu ea deocamdată nimic, o să-l înştiinţez eu cînd va fi momentul potrivit. Îmi amintisem că Mirella, în februarie, se prezintă la cîteva examene, poate de asta e cam nervoasă : învaţă, se teme să nu cadă — să fim şi noi mai înţelegători cu ea. Ba chiar, deoarece la 28 e ziua ei de naştere, mi-am pus în minte să invit la masă, în ziua aceea, cîţiva prieteni de-ai ei, asta o s-o facă să-şi mai uite puţin gîndurile. Suma pe care o avem de încasat nu-i grozavă, dacă te gîndeşti cît costă acum toate, eu însă, fără să uit asta deloc, i-am spus lui Michele că banii pe care o să-i primim sînt un semn că încep să se îndrepte lucrurile şi pentru noi ; primul semn l-am avut cînd a fost transferat la Milano vechiul director al băncii — omul acesta se uita cu ochi răi la Michele — pentru ca, în locul lui, să vină cel de acum, care dimpotrivă îi arată lui Michele o deosebită preţuire. Michele mi-a spus că da, femeile au intuiţia lor, şi iarăşi ne-am îmbrăţişat.

După aceea mi-a venit să roşesc, fiindcă parcă mă strînsese în braţe altcineva, un alt bărbat, nu Michele. Mă strînsese mai tare ca de obicei şi atunci mi-am amintit cum mă îmbrăţişa el pe

vremea cînd abia ne căsătorisem. De mult nu m-a mai îmbrăţişat aşa. Crezusem pînă de curînd că asta e din cauză că acum rareori avem ocazia să rămînem singuri, iar seara sîntem totdeauna obosiţi. Dacă Michele îmi spune o vorbă mai tandră cînd sînt de faţă şi copiii sau mă sărută, eu mă simt jenată şi, ca să-l îndepărtez, îmi iau un aer morocănos, deşi, în realitate, sînt măgulită ; Riccardo, în astfel de împrejurări, ne priveşte cu duioşie, Mirella, din contra, întoarce capul în altă parte, dîndu-ne a înţelege că e ridicol să ne purtăm aşa, la vîrsta noastră. Trebuie să mărturisesc că mai întîi am fost foarte mîhnită cînd noi doi, soţul meu şi cu mine, ajunsesem treptat să trăim ca frate şi soră, şi că, în adîncul inimii mele, îmi era necaz pe Michele. Dar tocmai de aceea nu spuneam nimic : mă temeam să nu-i par ridicolă ; îmi argumentam mie însămi că acum sînt bătrînă şi că deci Mirella are dreptate. Ba mai mult : neîndurarea, cruzimea ei — desigur, involuntară — mă ajuta să accept mai uşor incontestabila realitate. Aşa gîndeam în special pe la treizeci şi cinci, treizeci şi opt de ani. Oricît de absurd ar putea părea, de cîtva timp, în schimb, mă împac mult mai greu cu gîndul, căruia uneori mă şi împotrivesc, că sînt bătrînă şi că trebuie să renunţ la totul. Dar n-aş îndrăzni să mărturisesc nimănui senzaţia aceasta, fiindcă nimic nu mi se pare mai penibil la o femeie, decît să nu vrea să admită că nu mai e tînără şi că va trebui de acum să se deprindă a trăi altfel, găsind un alt sens vieţii.

De azi-dimineață totuși, mă gîndesc că dacă am fi avut de luptat cu mai puține dificultăți în viața noastră sau dacă cel puțin am fi avut mai multe victorii, Michele m-ar fi îmbrățișat deseori așa cum m-a îmbrățișat azi-dimineață. Se întorsese vesel de la serviciu și avea un aer hotărît ca pe vremea cînd, înainte să ne căsătorim, făcea fel de fel de planuri în legătură cu viitorul nostru. Pe atunci spunea mereu că n-o să rămînă mult timp funcționar la bancă, nu asta era vocația lui ; i-ar fi plăcut să-și termine studiile superioare și fie să se facă profesor, fie să devină scriitor. Adăuga chiar că dacă n-ar fi pus mai presus de orice dragostea noastră, dacă n-ar fi avut nevoie de un salariu ca să ne putem căsători imediat, ar fi lăsat banca și s-ar fi aruncat în vîltoarea vieții. În primii ani de căsnicie, mi-era teamă să nu-și amintească ceea ce-mi spunea altădată și să vrea să treacă la fapte : îl născusem pe Riccardo, Mirella s-a anunțat și ea, curînd. Nu știu ce ne-am fi făcut, pentru că pe atunci nu ne trecea prin minte că aș putea avea și eu serviciu ; de altfel, din cauza copiilor, nici nu mi-ar fi fost posibil. Michele ne spunea deseori, prietenilor noștri și mie, că ocupația de la bancă era provizorie pentru el, nu-i convenea să înainteze ca melcul și nici venitul lunar nu-i convenea : o fi el sigur, dar e mic. Ne spunea că în curînd va avea o ocazie excelentă, aștepta numai să se concretizeze deplin niște inițiative importante ale unor prieteni ai săi ; eu nu-l întrebam nimic, pentru că totdeauna, cînd îl auzeam vorbind așa, mă speriam. Cu timpul însă, el aduse

vorba tot mai rar despre asta, apoi tăcu ; mai pomenea de vechile-i intenţii doar cînd nu eram numai noi doi. Mai tîrziu, legătura dintre el şi cei de care spunea, probabil a încetat, pentru că nu l-am mai auzit pronunţîndu-le numele ; desigur, nu i s-a prezentat ocazia, şi el părea că nu se mai gîndeşte că ar fi posibil. Azi însă, din felul cum m-a îmbrăţişat, am înţeles că, în realitate, nu i-a ieşit din minte nici o clipă gîndul acesta. Ar trebui totuşi să fiu mulţumită că nu mi-a mai spus niciodată nimic, e încă o dovadă a sufletului său mare, a delicateţei lui ; dacă ar fi invers, aş regreta. Simt că se ascunde un reproş în faptul că nu mi-a mai vorbit despre vechile-i visuri, şi aproape chiar o învinuire : a renunţat, din cauza copiilor şi a mea, la tot ceea ce i-ar fi plăcut să facă. Azi însă, din felul cum m-a îmbrăţişat, mi-am dat seama că speranţa lui n-a murit, tot aşa cum e mereu vie o alta, cea pe care o tăinuieşte sufletul meu şi despre care n-aş avea curaj să-i vorbesc. A fost o descoperire pentru mine, am văzut în ea putinţa să ne înţelegem iarăşi între noi, putinţa unei iubiri noi. Şi m-am bucurat, mi s-a părut că reîncepem totul : braţ la braţ, am străbătut amîndoi coridorul cu paşi sprinteni ca-n tinereţea noastră, cînd ne grăbeam să ajungem cine ştie unde. I-am înştiinţat pe copii că tatei i s-a acordat un spor de salariu şi, mai ales, o satisfacţie morală care mult timp i se refuzase pe nedrept. După ce l-a sărutat, Mirella a spus că, bine-nţeles, un plus lunar de opsprezece mii de lire nu schimbă mult

lucrurile. I-am replicat : ba nu-i de loc aşa ; pentru bugetul nostru, banii aceştia, administraţi cu pricepere, pot însemna cu adevărat o situaţie materială ceva mai bună. Toţi trei mă priveau neîncrezători. Am adăugat că în curînd o să mi se majoreze şi mie leafa, s-a scris şi-n ziar despre majorările care vin, şi că, în orice caz, o să putem cumpăra imediat paltonul roşu pe care şi-l doreşte Mirella şi cîteva lucruri de care are nevoie Riccardo. Într-un cuvînt, viaţa noastră o să fie mai bună : o să fie ca înainte de război. Michele a intervenit obiectînd că, decît să facem atîtea cheltuieli superflue, mai bine angajăm din nou o femeie de serviciu care să-mi uşureze povara treburilor casnice, suportată de mine cu dragă inimă timp de atîţia ani. Copiii au tăcut. De altfel şi eu m-am opus imediat, am spus că pînă acum casa a mers foarte bine şi aşa, n-are sens să luăm o femeie, sînt, slavă Domnului, sănătoasă, am putere şi nici — am adăugat cu ton ferm — nu-s bătrînă. M-am uitat la Michele, m-am rezemat de el cu dragoste şi în acelaşi timp parcă revedeam în oglindă imaginea noastră cînd ne îmbrăţişasem : ţinuta dreaptă, frumoasă, a lui Michele şi corpul meu încă zvelt, faţa mea fără nici o zbîrcitură. Mirella n-are decît să rîdă, o priveşte, eu sînt convinsă că soţul meu şi cu mine sîntem mereu tineri.

Mi-ar plăcea să scriu despre toate acestea încă mult timp, sînt atît de fericită, aş vrea să aştern pe hîrtie cîteva din proiectele mele de viitor — ceea ce vreau să pregătesc pentru ziua de naştere

a Mirellei, pentru ca ea totdeauna să-şi aducă aminte mai tîrziu cu duioasă remuşcare de ziua cînd a împlinit douăzeci de ani, tot aşa cum îmi amintesc eu acum de ziua aceasta. Dar nu mi-e posibil : Riccardo e alături, în camera lui, învaţă, ar putea intra aici pe neaşteptate, Mirella şi Michele trebuie să se întoarcă acasă dintr-o clipă în alta. Trebuie să las scrisul, ce păcat.

19 ianuarie

Azi mi s-a întîmplat ceva neobişnuit, a fost o prostie pe care mi-ar fi ruşine s-o relatez chiar şi în caietul acesta, dacă n-aş fi sigură că nimeni n-o să citească niciodată ceea ce scriu aici. După-amiază, jos, la intrarea în clădirea unde se află serviciul meu, cînd am sosit, am văzut un bărbat înalt, elegant, care probabil îi ceruse portarului o informaţie, fiindcă răsfoiau împreună un registru. Intrasem în hol aproape în fugă, mi-era teamă că am întîrziat ; portarul, ridicînd privirea de pe registru, mi-a dat bună ziua ca totdeauna, prietenos ; e un om cumsecade, mă cunoaşte acum de-atîţia ani. I-am răspuns cu un zîmbet şi mai binevoitor ca de obicei, eram bine dispusă, voiam parcă să mi-l fac, într-un fel, complice la întîrzierea mea. El, după asta, se întoarse la registrul pe care-l răsfoia, celălalt însă, necu-

noscutul, nu-şi mai lua ochii de la mine : mă fixa uluit, de parcă-i ieşise în cale pe neaşteptate ceva sau cineva care-i plăcea foarte mult. Un bărbat tînăr, de vreo treizeci şi cinci de ani. Cînd am trecut pe lîngă el, l-am auzit şoptind ceva şi mai întîi n-am înţeles ce, apoi dintr-o dată, ca şi cum mi-ar fi rămas întipărită în memorie vocea lui şi l-aş fi auzit din nou, am înţeles ; un cuvînt care de-a dreptul înseamnă o prostie. Mi se pare caraghios să repet aici ceea ce a spus bărbatul acela, el poate nici n-ar crede că am doi copii atît de mari, îmi şi vine să rîd cînd mi-aduc aminte de şoapta lui, dar — în sfîrşit — a spus : „Fermecătoare". A trebuit să aştept cîteva clipe în capătul holului, pentru că liftul se oprise la etajul doi : simţeam perfect că el continua să mă fixeze, obţinuse informaţia pe care i-o ceruse portarului şi totuşi nu pleca, sta neclintit. Inima începuse să-mi bată tot mai tare, aveam o senzaţie de ameţeală, de frică, aş fi vrut s-o iau la fugă, şi liftul nici că mai venea. Bine am făcut că n-am întors capul : bărbatul acela şi-ar fi putut închipui că mă uit şi eu la el. Cînd însă am intrat în ascensor, la închiderea uşii am fost obligată să mă întorc cu faţa spre intrare. L-am văzut stînd mereu acolo, nemişcat, mă fixa ca într-un vis şi-i fremătau buzele, murmura ceva ce nu puteam auzi, poate că acelaşi cuvînt pe care-l mai şoptise. Am intrat în birou cu paşi repezi, de parcă mă urmărea cineva. Toată după-amiaza, într-una mă uitam la uşa camerei mele, în care lucrez la serviciu : mă temeam să nu aibă îndrăz-

neala, necunoscutul acela, să vină după mine, sus, cu vreo scuză de circumstanţă. Nu ştia cine sînt, dar ar fi putut să-l întrebe pe portar. Am ajuns pînă acolo încît să bănuiesc faptul că m-o fi întîlnit de cîteva ori cînd treceam pe stradă, m-a urmărit şi, azi, s-a servit de un pretext ca să mă poată vedea mai de aproape. Din clipă în clipă, la serviciu, mă aşteptam, speriată, să văd că intră uşierul ca să mă anunţe că întreabă de mine cineva ; tresăream de fiecare dată cînd se deschidea uşa, în cele din urmă o colegă s-a şi mirat ce-i cu mine. I-am spus că aşteptam o vizită, căci dacă bărbatul acela şi-ar fi permis să urce după mine, sigur că nu-i puteam mărturisi colegei că m-a urmărit cineva şi că acum pur şi simplu a venit să mă caute, deşi nu mă cunoaşte : ea şi-ar fi făcut o părere proastă despre mine şi ar fi avut dreptate să-şi închipuie că nu sînt serioasă pe stradă. Eram hotărîtă, dacă bărbatul acela ar fi îndrăznit să vină, să mă fac că nu ştiu de nimic, l-aş fi ţinut în sala de aşteptare şi l-aş fi poftit să iasă imediat şi să nu se mai arate niciodată în ochii mei, explicîndu-i totodată că s-a înşelat, luîndu-mă drept una din acele femei care se lasă acostate. Dar din fericire, n-a venit nimeni sus. Cînd am plecat, mă uitam la fiece pas în jurul meu, pe stradă, cu grijă, şi am şi întors capul de cîteva ori ca să mă asigur că el nu venea după mine, că nu mă urmărea. Totuşi acum pot mărturisi că incidentul acesta mi-a dăruit pe neaşteptate o bună dispoziţie cum n-am mai avut de cînd eram adolescentă.

20 ianuarie

Este, în firea mea, ceva care-mi scapă mereu. Pînă acum, totdeauna crezusem că sînt un om fără complicații, fără ascunzişuri şi că de aceea nimeni — nici eu, nici alții — n-are de ce să se aştepte la vreo surpriză din partea mea. De la un timp însă, nu mai sînt atît de sigură în privința aceasta, deşi n-aş fi în stare să precizez cărui fapt se datoreşte impresia mea de acum. Ca să pot simți că sînt numai aşa cum mi-am închipuit eu totdeauna că sînt, trebuie să evit orice moment de singurătate : lîngă Michele şi copii îmi redobîndesc de fiecare dată acel echilibru moral care era, pînă de curînd, privilegiul meu. Pe stradă umblu buimăcită, strada îmi provoacă brusc o nelinişte stranie. Nu-mi pot explica de ce, dar, în sfîrşit, cînd plec de acasă nu mai sînt eu. După ce am lăsat casa în urmă, mi s-ar părea firesc să încep a duce o viață cu totul diferită de viața mea de totdeauna, îmi vine să apuc pe orice străzi care nu figurează în itinerariul meu zilnic, doresc să mă pot întîlni cu oameni pe care nu i-am cunoscut niciodată şi cu care să pot fi veselă, să rîd. Mi-e aşa dor să rîd ! Poate că toate acestea nu înseamnă decît că sînt obosită, ar trebui să iau un tonifiant.

Sau poate că luna aceasta, fiindcă Michele a încasat restanțele ce i se cuveneau, nu mai aştept cu înfrigurare să treacă celelalte zile, ca să vină cea cînd primim salariile. E ceva nou în asta, ceva datorită căruia acum îmi stau la dispoziție

și celelalte zile, au devenit și ele atrăgătoare — ele, care de obicei sînt cenușii și, chiar din primul moment, amenințătoare. De atîția ani în vremile din urmă era o singură zi pe lună cînd Michele și eu ne simțeam în siguranță : la douăzeci și șapte. Apoi începeam iarăși să așteptăm. Acum, în schimb, viața mea seamănă cu a tuturor celor pe care nu-i hărțuie ca o viespe grija că vor rămîne fără bani ; pricep cum de-i posibil ca lor să nu li se pară de neconceput orice întîmplări fericite ar surveni în viața lor. Acum, de exemplu, de fiecare dată cînd aud că sună cineva la ușă, îmi închipui c-o fi vorba de o surpriză plăcută. Azi-dimineață, întorcîndu-mă acasă, m-am întîlnit jos, la intrare, cu băiatul de la florărie, adusese o jerbă enormă de trandafiri, o splendoare, împachetați în hîrtie de celofan. Am tresărit, mi-a trecut prin minte o absurditate : că-i adusese pentru mine. O absurditate atît de mare, încît am tras cu coada ochiului în jurul meu, înainte de a-l întreba încet pe băiat : „Pentru Valeria Cossati ?" El m-a privit surprins, apoi a scuturat din cap : trandafirii erau pentru o tînără actriță care locuiește la etajul doi și care totdeauna, seara tîrziu, trimite slujnica să deschidă ușa de la intrarea în clădire, unui domn cu ochelari. Portăreasa susține că această locatară primește necontenit flori sau pachete care provin din magazinele cele mai renumite ; de fiecare dată cînd mă întîlnesc cu actrița, mi-o imaginez cum desface pachetele : cu un fel de bucurie sărbătorească, în acompaniamentul foșnetelor precipitate ale ambalajului de hîrtie velină.

Mi-am cumpărat un combinezon astă-seară, unul azuriu. Îmi stă bine, se mulează. Michele se și vîrîse în pat, cînd am încercat combinezonul. „Îți place ?" l-am întrebat pe neașteptate. El a lăsat în jos ziarul și m-a întrebat : „Ce ?" „Combinezonul ăsta ; e nou". M-am apropiat de el zîmbitoare, mîngîindu-mi umerii cu un gest care exprima în același timp și satisfacție și sfială. El mi-a răspuns : „Drăguț ; dar parcă mai aveai unul la fel". „Nu, ăsta e altfel, cu dantelă, observi ?" i-am explicat aplecîndu-mă spre el ca să-i arăt decolteul. El a repetat : „Drăguț. Cît costă ?" „Încă nu l-am achitat." I-am răspuns așa ca să nu trebuiască să-i spun că e mai scump ; și am adăugat : „L-am luat la galanteria din colț, ei sînt de acord să le achit și mai tîrziu". „Nu-i bine". Am roșit cînd m-am justificat că : „Aveam nevoie". Și el : „A, nu, n-am vrut să zic asta, ai făcut foarte bine că ți l-ai cumpărat dacă-ți trebuie, numai că e mai bine să nu rămînem datori nicăieri".

Nu știu de ce am procedat așa : eu sînt chiar mai convinsă decît el că datoriile sînt o nenorocire. Nu-mi pot explica ce mi-a venit : poate am făcut asta pentru că, de fapt, sper că de acum totul o să se schimbe pentru noi, Michele o să-și consolideze poziția la bancă, o să cîștige bani mulți și în fiecare zi o să fie ca la douăzeci și șapte. Mi-am scos combinezonul, l-am păturit. „Îl dau îndărăt, o să spun că nu-mi vine bine. Michele a protestat cu amabilitate : „De ce ? Dacă-ți place..." „Îmi place, i-am replicat cu gravitate, dar în definitiv n-a fost decît un capriciu,

nu ştiu la ce mi-ar folosi combinezonul ăsta". Si într-adevăr mă-ntrebam cum de mi-a venit în minte, deşi Mirella îmi dă atîtea şi atîtea griji, să cheltuiesc aşa, fără rost. O fi, poate, pentru că azi e sîmbătă, n-am avut serviciu şi am mai întîrziat puţin prin oraş. Dar chiar şi acum, singură, faţă-n faţă cu acest caiet, tot nu înţeleg : caietul acesta, cu paginile lui albe, mă atrage şi în acelaşi timp mă uluieşte ca şi strada.

24 ianuarie

Din nou mă văd silită să scriu noaptea, în timpul zilei n-am nici un moment de linişte ; de altfel constat că nimeni nu se miră şi nici nu se opune dacă seara, după ce s-au culcat toţi, eu mai rămîn, pretextînd că mai am de făcut cîte ceva prin casă, repede. Faptul că numai la astfel de ore izbutesc să rămîn singură ca să scriu, îmi dă posibilitatea să înţeleg că abia acum, pentru prima oară în douăzeci şi trei de ani de căsnicie, iau pentru mine însămi măcar o mică parte din timpul meu. M-am închis în camera de baie, scriu pe o măsuţă ca şi pe vremea cînd, fetişcană, mîzgăleam fără ştirea mamei anumite bileţele pe care femeia de serviciu, după ce mai întîi depunea oarecare rezistenţă, consimţea să le înmîneze unuia dintre băieţii cu care eram colegă

la şcoală. Mi-aduc aminte cum examina ea plicul totdeauna cu suspiciune, iar mie mi-era silă să-mi văd mesajul de amor intrat pe mîinile ei necioplite. Aceeaşi senzaţie o am şi acum la gîndul că cineva ar putea deschide acest caiet.

De vreo două, trei zile mă simt demoralizată, e probabil o reacţie faţă de exuberanţa care a precedat. Duminică vreau să mă duc la biserică să mă spovedesc, e atîta timp de cînd n-am mai făcut asta. Azi mi-am luat învoire de la serviciu, ca să trec prin centru, să-i cumpăr Mirellei cîteva lucruri. M-am oprit îndelung în faţa vitrinelor, întrebîndu-mă ce i-ar plăcea ei mai mult : vitrinele erau pline, aveai de unde alege, dar ceea ce aş fi putut lua eu mi se părea prea puţin pentru ca Mirella să se declare mulţumită, ea e obsedată de gîndul că trebuie să se îmbrace foarte bine, s-o creadă toţi bogată şi fericită. Ce-i drept, suma de care dispuneam nu-mi permitea să aleg decît cu multă modestie, excluzînd astfel tot ce era mai ispititor, deşi, cu două zile înainte, banii aceştia picaţi ca din cer mă făcuseră să-mi închipui că aş putea schimba pur şi simplu viaţa şi gîndurile Mirellei, că i-aş putea da fiicei mele nu doar ceva, ci totul. Faptele m-au obligat să-mi dau seama că i-aş fi putut cumpăra cel mult paltonul roşu, o fustă în carouri, scoţiană, şi un flaconaş de parfum. De altfel, recunosc că, în timp ce tot refuzam ideea cuminte de a-i cumpăra Mirellei ceva util, mă tentau neîncetat vitrinele în care vedeam expuse poşete ; îmi dădea brînci inima să iau una care să rivalizeze cu geanta din piele de mistreţ pe care mă prefac mereu că n-o văd, geanta pe

care i-a dăruit-o acel Cantoni cu care ea schimbă zilnic cîteva cuvinte la telefon, răspunzînd monosilabic. În comparație cu unele dintre poșetele expuse în vitrine, cea pe care i-a făcut-o el cadou Mirellei mi s-a părut a fi foarte modestă ; constatam asta cu o doză de răutate, aproape bucurîndu-mă de ceea ce-i reproșam — că nu-i atît de bogat cum poate îl crede Mirella sau, și mai rău, că e zgîrcit. Aș fi vrut să-i iau Mirellei o poșetă mult mai frumoasă, așa încît cealaltă, cea de la Cantoni, să nu-i mai placă. Am rămas mult timp în fața unei vitrine, încercînd să ghicesc cît putea costa o geantă din piele de crocodil, roșie: mă uitam ca o femeie de la țară, nepricepută, pe care-o zăpăcește viața orașului. M-am hotărît în cele din urmă să intru în magazin și am ieșit după numai cîteva minute spunîndu-i vînzătorului, degajată : „Mulțumesc, mai trec eu pe-aici.

N-o să pot cumpăra niciodată o astfel de geantă. Cea dăruită de Cantoni e mult mai scumpă decît îmi închipuisem. Am făcut cîțiva pași, absorbită ; mă înghiontea lumea, eu ziceam : „Scuzați". Aveam banii în portofel, dar tocmai din cauza lor mă simțeam atît de neputincioasă : banii aceștia mă obligau să iau cunoștință în mod concret de sărăcia noastră. Simțindu-mă dezarmată, puteam intui dezarmarea Mirellei, incapacitatea mea de a mă apăra de ispite mă făcea s-o pricep pe a ei. Îmi dădeam seama că e foarte greu să fac ceva care s-o salveze, și probabil că nici ea, singură, nu poate: Mai mult : m-am întrebat cu cinism dacă ceea ce-i doresc eu Mirellei înseamnă că vreau cu adevărat s-o salvez sau, mai

curînd, să-i tai drumul spre o viaţă mai bună decît a mea ; poate că, pretinzîndu-i să-mi urmeze exemplul, nu vreau decît s-o pedepsesc. Sau poate, îmi spuneam tresărind de spaimă, sînt într-adevăr invidioasă. Brusc apoi, făcînd eforturi să-mi vin în fire, îmi hotăram să mă duc într-o fugă acasă şi s-o fac pe fiica mea să înţeleagă că nu se pot cumpăra lucruri atît de scumpe, ar fi o imoralitate, o nebunie, o geantă nu poate costa cît cîştigă un bărbat lucrînd o lună întreagă, ar trebui să nu aibă nimeni curajul de a purta o asemenea geantă. Dar parcă o şi auzeam pe Mirella cum, drept răspuns, îmi rîde în nas : într-adevăr magazinele erau pline de oameni care nu se uitau numai, aşa cum făcusem eu, ci alegeau şi cumpărau cu uşurinţă. M-am gîndit atunci, ce bine-ar fi să am o izbucnire de revoltă şi să cedez oricăror tentaţii, să mă pretez la orice nebunie, să zic „ajunge, o, ajunge" şi să dau buzna în prăvălii, să cumpăr toate poşetele, să mă privească toţi bărbaţii aşa cum m-a privit ieri cel pe care l-am întîlnit la serviciu. Îndărătul unei vitrine, un vînzător aşeza în ordine, pe un mic postament de catifea maro, nişte pietre preţioase. M-am întrebat cît vor fi costînd, o sumă pe care nici nu mi-o pot imagina, dar simţeam că fiecare din pietrele acelea face cît ani de muncă de-ai mei, de-ai lui Michele. Aveam senzaţia că întreaga mea viaţă s-ar putea cuprinde în una din ele, cine are bani poate s-o cumpere, mă cumpără pe mine, o cumpără pe Mirella. Nu mai aveam putere, aproape îmi venea leşin. Din spatele vitrinei, vînzătorul mă privea fix : mi s-a părut deodată, nu ştiu cum,

că el ar fi avocatul Sandro Cantoni. Era înalt, blond, ochi luminoşi, buze subţiri. Am murmurat : „Atunci cel puţin însuraţi-vă cu ea. Fiţi bun, însuraţi-vă cu ea". El mă privea uimit : m-o fi crezut nebună, vorbeam singură. Eram într-adevăr năucită, mi se-ntîmplă rar să ies pe străzile din centru, pline de lumină, de lume, de zgomot, străzile din centru nu au aerul cumsecade şi prietenos al străzilor din cartierul nostru. Cînd am ajuns în piaţa Spaniei, mi-am spus : „Să iau nişte flori", dar tarabele florăreselor erau atît de încărcate, atît de îmbelşugate, atît de trufaşe, încît mi s-a părut că nici de aici n-o să pot cumpăra nimic. Treceau multe maşini. Riccardo îmi spusese că a lui Cantoni e o Alfa-Romeo. Am făcut ceea ce de foarte mult timp n-am mai făcut, am luat un taxi. Sosind acasă, i-am spus şoferului să-şi oprească restul, care, nu mic, era probabil excesiv ca bacşiş. „Ia totul, i-am spus, ia totul". Mă simţeam realmente satisfăcută că zvîrlisem pe gîrlă cinci sute de lire.

25 ianuarie

Acum cîteva zile am anunţat-o pe Mirella că aş vrea să sărbătorim cumva cei douăzeci de ani pe care-i împlineşte ; i-am spus să-şi invite prietenele şi prietenii la un ceai. Ea mi-a mulţumit,

dar fără entuziasm. I-am mai spus că vor putea să şi danseze : scot masa din camera ei în sufragerie şi scoatem şi uşa, pentru ca holişorul de la intrare împreună cu camera ei să formeze o singură încăpere. Un prieten al lui Riccardo promisese să vină cu cîteva discuri americane, noi. Mirella mi-a spus că va face invitaţiile.

Astă-seară însă, mi-a declarat că preferă să renunţe : prietenele şi prietenii ei au mai toţi alte angajamente în seara pentru care i-a invitat. Şi pe lîngă asta — a adăugat cu un oarecare efort — e şi ea invitată de mai de mult undeva, seara, la o masă. A încheiat cu un : „Îmi pare rău". I-am răspuns : „Şi mie". Apoi am întrebat-o, pronunţînd în silă acel nume, dacă e invitata lui Sandro Cantoni. Mi-a spus : da, *şi* a lui, a invitat-o un grup, eu însă am înţeles că nu-i adevărat sau, chiar de-o fi, pentru ea ceilalţi nu contează. Am întrebat-o de ce nu i-a invitat ea pe toţi la noi. Mi-a explicat că nu se poate, ei sînt oameni deprinşi să primească vizite şi, în definitiv, să trăiască în alt mod decît noi, şi că eu acest mod nu-l cunosc. I-am replicat cu ironie că pînă acum am ştiut totdeauna cum se trăieşte în lume şi cum se primesc musafiri : i-am amintit de familia în care m-am născut, de educaţia mea, subliniind că nici ea, Mirella, şi nici prietenii ei n-au nimic a mă învăţa. Mirella mi-a cerut scuze, mi-a spus că nu avusese intenţia să mă jignească, dar la urma urmei noi n-am mai primit vizite mondene de ani de zile şi acum totul e altfel, nu se mai invită la ceai, se dau cocteiluri, ea nu poate suferi micile petreceri în familie. Văzînd că m-am

întristat, a mai spus că, dacă țin numaidecît, renunță să plece de-acasă în seara aceea, o să rămînă cu noi, dar să fim numai noi, singuri ; o să iasă în oraș seara următoare. Poate ar fi trebuit să accept, dacă nu de altceva, măcar ca să-i arăt că nu e liberă să facă orice-i trece prin cap ; dar o răbufnire de orgoliu m-a făcut să-i răspund : „Mulțumesc, nu-i nevoie să faci sacrificiul acesta". Mă întrebam ce-o să-i spun lui Michele, îl înștiințasem că vom avea musafiri și mi se părea extrem de dificil să găsesc un pretext care să-i scuze pe musafiri că nu vor veni, deși în realitate știam că e suficientă orice scuză : Michele o să fie atît de mulțumit că nu ne mai vine nimeni și că o să-și poată petrece duminica așa cum preferă, la radio, tihnit, încît o să găsească plauzibilă orice explicație. Între timp, mă uitam la Mirella : ședea la birou aplecată, concentrată, dîndu-și unghiile cu lac roșu. Are mîini lungi, subțiri, foarte frumoase : pe cea ale cărei unghii și le lăcuia, o sprijinise de un tratat gros de economie politică. Mirella face dreptul ca și fratele ei. Nu-i adevărat c-o îngrijorează examenele, i-am spus așa lui Michele numai ca să justific într-un fel nervozitatea ei și temerile mele : ea învață puțin dar cu tenacitate, știind bine ce vrea și notele ei sînt totdeauna mai bune decît ale lui Riccardo, deși am impresia că el e mai inteligent decît ea. Ieri mi-a spus c-o să-și dea toate examenele în iunie. Mi-e teamă că-și maschează cu hotărîrea aceasta cine știe ce alte planuri : voiam să i-o și spun, dar, aproape fără să-mi dau seama, m-am

pomenit întrebînd-o : „Are intenții serioase ?" Ea, atunci : „Cine ?" Mi-a părut rău că începusem discuția aceasta și totuși am răspuns : „Cantoni". Am văzut-o roșind, făcea eforturi să rămînă calmă : mi-a spus că a fost o greșeală din partea ei că mi-a vorbit despre toate acestea, dar că mi le-a spus numai fiindcă nu-i place să mintă și fiindcă m-a considerat o femeie inteligentă, cu orizonturi mai largi. Apoi, mereu roșind, a adăugat că deocamdată nici nu se gîndește să se mărite, vrea să mai cunoască lumea, să se bucure de viață, și că, în definitiv, asta e ceea ce o sfătuiam și eu cînd o îndemnam să-și continue studiile, înscriindu-se la universitate, pentru ca într-o zi să-și cîștige singură existența și să nu depindă de nimeni : „Totdeauna mi-ai spus că, în felul acesta, n-o să am nevoie să mă căsătoresc cu primul venit, doar ca să mă întrețină. Nu mi-ai spus asta tu ?" A trebuit să recunosc că așa este.

Continuam să mă uit la ea și mă întrebam dacă a și cunoscut bărbatul. E destul de frumușică : înaltă, zveltă, atrăgătoare. Îmi pun întrebarea aceasta chiar și acum, cînd scriu, și aproape că mi se face rușine : fiindcă e îngrozitor pentru o mamă să se întrebe așa ceva în legătură cu copilul ei, o fată de douăzeci de ani. Într-adevăr, n-aș putea discuta asta cu nimeni : Riccardo și Michele ar reacționa cu violență. Bărbații nu știu decît : „Fiică-mea ? O omor !", „Soră-mea ? O omor !" sau : „Nu permit !" E ușor de zis : „Nu permit". Dar ceea ce e să se-ntîmple, se-ntîmplă și fetele care fac asta au totuși părinți iar tații lor, bine-nțeles, le-au amenințat cu toții în același

mod. Mirella abia devenise puberă cînd i-am vorbit deschis, explicîndu-i cum se petrec lucrurile între soţ şi soţie şi, în definitiv, între un bărbat şi o femeie, că asta-i viaţa. Mi-aduc aminte că m-am întrebat dacă nu cumva ea ştia deja totul, fiindcă nu mi s-a părut c-o impresiona ceea ce-i spuneam, o plictisea numai. Michele, atunci, a fost de acord cu mine, mi-a spus că, în felul acesta o fată va şti cum să se apere. Nu ne-am întrebat însă dacă şi ea, fata, o să vrea să se apere : ni se părea că e ceva evident, neîndoielnic. Azi totuşi încep să am unele îndoieli : la vîrsta de acum a Mirellei, eu eram măritată, aşteptam să vină pe lume Riccardo. Nu m-am gîndit la asta pînă azi niciodată, îmi închipuiam că ea ar fi tot copil şi că problemele acestea, în ceea ce-o priveşte, ar exista numai în teorie. Iată însă că trebuie să le fac faţă în practică. Am discutat cu ea de multe ori despre morală, religie, dar mi-e teamă că vorbele înseamnă prea puţin în lupta împotriva sentimentelor şi, să spunem lucrurilor pe nume, împotriva .instinctelor. Poate era bine să fiu aspră cu ea, s-o ameninţ : cînd colo, eu : „Mirella, ţi-am cumpărat paltonul roşu, voiam să ţi-l fac cadou de ziua ta de naştere. E în şifonier, nu l-am despachetat". Ea m-a privit lung şi nici măcar nu părea că se bucură. Am adăugat : „Sper c-o să-ţi placă, e scump". Am dat să mă ridic de pe scaun ca să mă duc să i-l aduc şi ea a crezut că vreau cu asta să pun punct discuţiei dintre noi : şi-a lăsat fruntea pe mîini, cu degetele în sus pentru că încă nu i se uscase lacul pe unghii, şi a început să plîngă. M-a trecut un fior rece, mi-am spus :

mai bine n-aş fi adus vorba despre nimic. Voiam să ies din cameră, mă simţeam laşă. În loc de asta m-am apropiat de ea, am cuprins-o în braţe, în timp ce ea îşi ferea mîinile să nu mă murdăresc de lac. Am întrebat-o încet : „Ce e, ce s-a-ntîmplat ? E foarte grav ? Spune-mi orice-ar fi, Mirella, o să înţeleg, te implor, ai încredere în mine". M-a privit drept în ochi şi şi-a dat seama ce bănuiam ; mi-a spus : „Nu. Nu-i ce-ţi închipui. Voi într-una numai la asta vă gîndiţi, numai asta vă înspăimîntă, cu toate că, de fapt, nu are atîta importanţă". Nu mai ştiam ce să cred, mă întrebam ce altceva ar putea avea tot atîta importanţă pentru o femeie. Am întrebat-o : „Şi atunci ?" Ea îşi şi revenise, mi-a spus : „Nu ştiu mamă, am avut o clipă de deprimare. Totul e aşa de complicat !" Îmi luase o piatră de pe inimă ; am asigurat-o c-o înţelegeam perfect, doar am avut şi eu douăzeci de ani, ea însă zîmbea, făcea semn din cap că nu, părea că nu mă crede. De altfel, în timp ce-i spuneam acestea, aveam şi eu impresia c-o mint. Mai întîi de toate, nu-mi aduc bine aminte cum eram la douăzeci de ani şi, pe lîngă asta, ca să fiu sinceră, adolescenţa mea a fost, cred, cu totul altfel decît a ei. Nu ţin minte să fi hotărît vreodată de capul meu ce-mi convenea şi ce nu, cum face ea azi ; şi asta nu fiindcă s-au schimbat moravurile, ci tocmai datorită unui fel al meu de a fi, personal. La cei douăzeci de ani ai mei, îi şi aveam pe Michele şi pe copii, cu toate că pe Michele încă nu-l cunoscusem, iar copiii, mai era pînă să se nască ; îi cuprindea pe tustrei soarta mea, mai mult încă

decît viaţa căreia voiam să mă consacru. N-aveam decît să mă las în voia soartei mele, să mă supun. Dacă mă gîndesc bine, mi se pare că acesta-i motivul pentru care s-a simţit atît de răscolită Mirella : posibilitatea de a nu se supune. Asta a schimbat totul între părinţi şi copii şi chiar între bărbat şi femeie.

Voiam să-i spun Mirellei toate acestea, să-i schiţez cîteva idei care îmi apăruseră în minte, fie şi aşa, confuze, cînd ea m-a întrebat : „Unde-i paltonul roşu, mamă ?" Surîdea, am pornit amîndouă, una lîngă cealaltă, spre camera mea. De altfel aveam impresia că, pentru moment, ne spusesem tot ce-ar fi fost de spus.

27 ianuarie

De cîteva zile sînt tare obosită. Seara, cînd mă-ntorc acasă, nici să mănînc nu-mi mai vine. Mi se tot pare că am ajuns la anii cînd trebuie să fac bilanţul vieţii mele, aşa cum pui ordine într-un sertar în care, mult timp, toate au stat claie peste grămadă, cum le-ai aruncat în el. Poate că-mi vin gîndurile acestea fiindcă am copii atît de mari. Într-adevăr, de cînd aveam douăzeci de ani şi pînă azi, m-am ocupat numai de ei şi mi se părea că, aşa, mă ocup de mine însămi. Pînă acum a fost totuşi uşor : era suficient să am grijă

de sănătatea lor, de educaţia lor, de notele lor la şcoală : interese şi ocupaţii ale unei vîrste diferite de a mea şi care, personal, mă lăsau indiferentă. Azi în schimb, urmărind primele lor ciocniri cu viaţa, văzîndu-i nehotărîţi ce drum să apuce, mă întreb dacă drumul ales de mine e cel bun. Oferindu-le experienţa pe care o am, încerc să înţeleg cît mai multe dintre faptele petrecute în viaţa mea şi pe care le-am acceptat fără să mă întreb de ce s-au produs.

Aş avea nevoie să fiu singură, uneori ; n-aş îndrăzni în nici un caz să-i spun asta lui Michele, fiindcă ştiu că l-ar mîhni, dar visez mereu să am o cameră numai pentru mine. Servitorii, chiar şi cei ce lucrează toată ziua fără întrerupere, au un moment cînd spun : „Noapte bună" şi dreptul de a se închide singuri într-o cameră, într-o chiliuţă. M-aş mulţumi cu o chiliuţă. Dar nu mi-e posibil niciodată să mă izolez cu adevărat, numai cu preţul renunţării la somn îmi găsesc puţin timp ca să mai scriu în caietul acesta. Acasă, între ai mei, dacă întrerup cumva treaba pe care o fac, ori seara, în pat, dacă las cititul şi privesc în gol, totdeauna se găseşte cineva care să mă întrebe prevenitor la ce mă gîndesc. Chiar dacă nu-i adevărat, răspund că mă gîndeam la serviciu ori că fac nişte socoteli în minte ; într-un cuvînt, trebuie să mă prefac într-una că nu mă gîndesc decît la lucruri practice şi simularea aceasta mă istoveşte. Dacă aş declara că mă absorbise o problemă de morală sau una religioasă sau una politică, ar izbucni toţi trei în rîs şi m-ar ironiza cu tandreţe ca în seara cînd am susţinut că şi

eu am dreptul să-mi țin jurnalul. Dar atunci cum să ne conformăm anumitor norme de conduită, dacă nu ne gîndim la ele niciodată ? Michele, cînd se întoarce acasă de la serviciu, se apucă să citească ziarul, se instalează în fotoliu și ascultă muzică, are toată libertatea, dacă vrea, să se gîndească, să reflecteze. Pe cînd eu, cum mă întorc acasă de la serviciu, trebuie să intru imediat în bucătărie. Cîteodată el, văzîndu-mă că umblu de colo, colo, grăbită, cu treburi, mă întreabă : „E gata masa ? Vrei să te ajut ?" Îi mulțumesc și refuz prompt. Adevărul este că mi-ar fi rușine să mă ajute el la treburile mele femeiești, de exemplu la gătit ; deși el nu se rușinează de loc să primească ajutor la ceea ce se consideră a fi treabă de bărbat, adică procurarea banilor cu care se cumpără alimentele. Acum cîteva seri ne-am dus la cinema, rula un film american ; este în film o scenă cu soțul ajutîndu-și soția la spălat vasele. Rîdeau toți și, mărturisesc, și mie mi-a venit să rîd. După asta, în altă secvență, soția e la serviciu, serioasă, poartă ochelari, lucrează, dă dispoziții unor funcționari — și nimeni n-a rîs. Am fost de părere că, evident, femeile sînt considerate capabile în mai multe domenii de activitate decît bărbații și Michele s-a înfuriat.

Îmi vin gînduri de acestea, cam ranchiunoase, atunci cînd sînt obosită. Poate că realmente femeile se obișnuiesc mai repede cu situațiile noi, gîndesc, în general, mai puțin și de aceea acceptă acele situații noi fără să le mai caute o justificare. Michele are patruzeci și nouă de ani,

s-a născut într-o epocă în care totul era altfel ; el susține că tatăl său n-ar fi consimțit pentru nimic în lume să fie văzut pe stradă cu un pachet. Pentru Riccardo, dimpotrivă, asta nu-i de loc ceva rușinos ; cîteodată, fără ca eu să i-o cer, mă ajută la treburi ori vine să-mi țină de urît în bucătărie și stăm de vorbă. Totdeauna mama și fiul sînt mai apropiați sufletește decît mama și fiica, deși ar părea mai firesc să fie invers. Poate că, datorită deosebirii de sex dintre ei, mama și fiul nu ajung niciodată la o familiaritate absolută, nu au atît de puternic, aș zice, sentimentul că sînt rude și de aceea pot fi mai sinceri între ei. Femeile prea se cunosc bine una pe cealaltă. Ca dovadă, starea de spirit a Mirellei mă neliniștește profund și pe Michele nu-l îngrijorează de loc. Riccardo mi-a spus că deseori anturajul soră-sii, în oraș, îl formează bărbați și femei mai în vîrstă decît ea, care beau toți, sînt clienți obișnuiți ai barului nu știu cărui hotel. I-am spus cîte ceva în privința aceasta lui Michele, dar el trece totdeauna dintr-o extremă în cealaltă, după cum e bine sau rău dispus : ori îmi spune că mamele veșnic exagerează și că trebuie să-i înțelegem pe cei tineri, ori, altădată, c-o s-o încuie în casă pe Mirella. Așa încît nu îndrăznesc să discut cu el totul pe față, dar îmi vine foarte greu să-mi asum răspunderea, singură : mi-e teamă să nu greșesc. Aseară, ca să-i pot vorbi despre Mirella, am recurs la o stratagemă : i-am spus că, la serviciu, am o colegă a cărei fiică nu se poartă cum trebuie și, descriindu-i purtarea acelei fete, am reprodus punct cu

punct, în realitate, purtarea fiicei noastre. L-am întrebat cum am proceda noi într-un asemenea caz, și el mi-a răspuns că nouă nu ni se pot întîmpla astfel de lucruri, pentru că totul depinde de cum îți crești copiii, de exemplul pe care li-l dai ; colega mea, a adăugat el, e văduvă, fetei i-au lipsit sprijinul, autoritatea unui tată și atunci iată dureroasele consecințe ale acestei împrejurări. N-am avut curaj să-i destăinui că, de fapt, chiar nouă ni se întîmplă ceea ce-i relatasem ; mi se părea că ar fi un neadevăr. I-am spus cu glas sfîrșit și totuși cu un zîmbet pe buze, ca să nu observe ce-i cu mine : „Sigur că da, ai dreptate, dar hai numai așa, să facem o ipoteză : să presupunem că Mirella ar cam începe să-și facă de cap, ar sta mai mult în oraș decît acasă și, cînd s-ar întoarce, nu mi-ar plăcea cum arată..." El m-a întrerupt, agasat : „Să nu aud de-așa ceva nici măcar în glumă". „Se-nțelege, am continuat eu cu aceeași voce moale, dar să zicem că o dată vine acasă cu niște lucruri scumpe, cadouri de la un bărbat, și că, atunci cînd o-ntrebăm ce-i cu ele, ne minte ca și-n seara aceea, ți-amintești ? cînd ne-a spus că ieșise în oraș cu Ioana și, de fapt, fusese la dancing. Sau zice că vrea să ducă o viață ușoară, în orice mod, prin orice mijloace..." Michele mi-a răspuns imediat că nu i-ar permite niciodată, în casa lui, să afirme asemenea lucruri. I-am atras atenția că s-a dus vremea cînd tatăl zicea „nu permit" și fiica trebuia să se supună, fiindcă el o ținea cu masă și casă, el îi făcea haine ; o fi bine sau rău, nu știu, dar azi, o fată ca Mirella poate răspunde : „Plec de

acasă, îmi iau un serviciu". Atunci Michele a spus că nu vrea să-şi piardă timpul ascultînd absurdităţi, cu siguranţă că eu n-am nimic de făcut, altfel nu m-aş lăsa furată de asemenea gînduri, şi că el are de citit ziarul, nu ca mine care nu mă interesez niciodată de situaţia internaţională, nu-mi dau seamă ce se întîmplă în lume. I-am spus : ba îmi dau seama foarte bine, şi am adăugat că problemele acestea nu mi se par străine una de cealaltă. El a exclamat : „Ce-are a face una cu alta ?" N-am ştiut ce să-i răspund, dar simţeam că aşa este cum spun eu.

28 ianuarie

Mirella a împlinit azi douăzeci de ani. Am avut cu toţii, în casă, o zi agreabilă ; au venit la masă părinţii mei, a venit şi tatăl lui Michele, care e foarte bătrîn şi de fiecare dată zice : asta-i ultima aniversare în familie pe care o mai apuc. Nu ştii ce să-i răspunzi cînd îl auzi vorbind aşa, s-ar putea întîmpla şi cum spune el, şi atunci, fiindcă eşti mai tînăr, aproape îţi vine să te ruşinezi c-o să-i supravieţuieşti, ai impresia că te porţi nerespectuos cu un bătrîn. La masă a fost o bună dispoziţie generală ; socru-meu îl îndemna pe Riccardo să se însoare cît mai repede, cît mai are timp el, socru-meu, să-şi cunoască

strănepotul. A adăugat : „Şi să nu uiţi : băiat. Să fie băiat". Socru-meu, colonel la pensie, nu stimează femeile, susţine că detestă societatea lor ; dacă totuşi pomeneşte cumva despre ele, are un fel al lui de a vorbi, pofticios şi dispreţuitor, care, cînd eram mai tînără, mă făcea să roşesc. Dar şi tatăl meu, cu toată obişnuita lui discreţie, şi chiar şi Michele stăruiau în acelaşi fel pe lîngă Riccardo să se căsătorească repede. Poate, pentru că mîncaseră şi băuseră ceva mai mult, se crease o atmosferă aparte, ca la mesele de nuntă, atmosferă care, cînd te gîndeşti bine, e cam indecentă. Riccardo, într-adevăr, se simţea jenat. Spunea, apărîndu-se, că nu se poate căsători fiindcă e sărac şi fetele azi nu au răbdare să aştepte pînă şi-o găsi logodnicul o slujbă, pînă şi-o croi şi el un drum. „Nu mai sînt fetele aşa cum, sigur, erai tu la vîrsta lor", îmi spune deseori Riccardo. Şi cînd spune asta are un ton afectuos care nu seamănă de loc cu cel al Mirellei, simt că el îşi închipuie altfel decît ea, cum am fost eu odinioară. Azi, la masă, aducîndu-mi elogii, Michele mi-a spus : „Eh, tu eşti cu totul altfel decît alte femei, mămico", şi-mi zîmbea ca unei fetiţe. L-am rugat să nu-mi mai spună mămică, să-mi spună pe numele meu, Valeria. „Perfect, *Valeria*", mi-a răspuns el cu o solicitudine intenţionat afectată. Dar, pronunţat de el, după ce nu mi-a mai spus aşa de ani de zile, numele meu mi-a făcut o impresie atît de bizară, încît am adăugat rîzînd : „Glumeam..."

Şi totuşi amîndoi găseam că era firesc să-mi spună Valeria altădată, cînd eram logodiţi, sau

în primii ani de căsnicie, sau în scrisorile pe care mi le trimitea cînd a fost în Africa, la război. „Draga mea Valeria", aşa îmi scria totdeauna. Intr-adevăr totdeauna le-am aparţinut lor, lui Michele şi copiilor : acum, în schimb, mi se pare că sînt legată de ei fără totuşi să aparţin cuiva. Am impresia că o femeie trebuie totdeauna să aparţină cuiva, ca să se simtă fericită.

Tocmai asta îi spuneam şi Mirellei, astă seară, ajutînd-o să se îmbrace. Ea a fost atît de copilăreşte veselă toată ziua, atît de mulţumită de cadourile pe care le-a primit, încît îmi face impresia că de acum cerul se înseninează în casa noastră. Îi făcea plăcere azi să fie cu noi toţi împreună, uniţi, şi sigur că ea a simţit ce frumos este să aparţii unei familii. O familie exprimă o forţă, o forţă cumplită, cu care nu se poate lupta şi care, probabil, celor încă foarte tineri le poate părea apăsătoare. De asta am vrut astă-seară ca Mirella să plece de-acasă fără grijă, avînd întreg consimţămîntul meu. Poate, dacă renunţ s-o contrazic, n-o să-i mai facă plăcere să ne înfrunte, şi-atunci o să-i dispară şi dorinţa de a-şi manifesta revoltele. Mi-a promis că se întoarce la unsprezece ; acum e unsprezece şi un sfert, dar n-o să întîrzie mult, sînt sigură. Era atît de drăguţă cu paltonul ei roşu, m-a strîns în braţe cînd a plecat. E mai bine să las scrisul, altfel n-o să am timp să ascund caietul acesta. Acum îl ţin închis într-un sertar în care păstrez amintirile mele din copilărie şi scrisorile lui Michele, un sertar în care nu umblă nimeni niciodată.

29 ianuarie

Mirella s-a întors la două, astă-noapte ; aşteptînd-o, adormisem aşa îmbrăcată cum eram. Ea mi-a arătat ce cadou i-a făcut Cantoni de ziua ei de naştere, un cesuleţ de aur. I-am cerut, autoritară, să i-l restituie imediat, pentru că nu-i este permis unei fete să primească asemenea cadouri decît de la logodnicul ei. Mirella a refuzat, adăugînd că iarăşi a făcut greşala de a fi sinceră. I-am spus că de acum n-o s-o mai las să plece seara în oraş şi ea mi-a răspuns că dacă o să fac asta din cauza de care mă tem, atunci să aflu că întîlnirile cu un amant pot avea loc şi ziua. Apoi m-a înştiinţat că, de la întîi ale lunii, îşi ia serviciu.

30 ianuarie

E groaznic, nu mai ştiu ce să fac, sînt toată răscolită. În seara aceasta Riccardo s-a întors acasă furios şi mi-a cerut imediat să-i spun unde-i Mirella. L-am întrebat ce voia cu ea şi el a repetat, îndîrjit : „Unde e ?" Ea plecase în oraş. Riccardo mi-a spus că a avut o ceartă cu Marina, care susţinea că Mirella e amanta lui Cantoni.

„Nu-i adevărat !" am exclamat eu şi l-am asigurat că astea-s palavre, bîrfeli. El mi-a spus că soră-sa a fost văzută, duminică seara, ieşind din blocul în care locuieşte Cantoni : era cu paltonul ei roşu.

2 februarie

Am de cîteva zile atîtea supărări ! Riccardo mi-a dat de ştire că a auzit spunîndu-se despre Mirella că e amanta lui Cantoni şi de-atunci nu mai ştiu pe ce lume sînt. Nu cred tot ce i-a înşirat Marina, n-am crezut nimic din primul moment cînd a venit să-mi dea vestea palid, schimbat la faţă de furie. Mirella, de altfel, a negat totul cînd i-am cerut socoteală, aseară : mi-a dat asigurări că a fost acasă la Cantoni cu un grup, prietene şi prieteni de-ai lor, şi că de aceea o fi văzut-o cineva ieşind din blocul unde locuieşte el. Explicaţiile acestea păreau convingătoare, dar n-ar fi exclus ca Mirella să mă fi minţit. După ce am avut discuţia cu Riccardo şi apoi cu Mirella, am hotărît să-mi iau un răgaz de două, trei zile pentru ca, înainte de a-i spune totul lui Michele, să mă gîndesc bine dacă are sens sau nu să iau în serios aceste bîrfeli. Dar n-am putut dormi toată noaptea, mi-era într-una teamă să nu se întoarcă Michele cu faţa spre mine şi să-nceapă

a-mi face reproşuri, deşi nu mă ştiam vinovată cu nimic. M-am trezit dimineaţă foarte devreme, o clipă am sperat că totul n-o fi fost decît un coşmar ; probabil că tot aşa se trezeau, în timpul războiului, după bombardamente, şi cei ce fuseseră nevoiţi să doarmă în vreun adăpost antiaerian sau într-o casă străină, fiindcă a lor, casa lor dragă în care locuiau de ani de zile, căreia îi cunoşteau fiecare colţişor, fiecare detaliu, nu mai era decît un morman de moloz. Deşi făceam aceleaşi mişcări maşinale ca în ziua precedentă şi ca totdeauna, totuşi mi se părea că ele au ceva neobişnuit ; şi pînă şi tramvaiul, vechiul tramvai din cartierul nostru, pe care de atîţia ani îl iau în fiecare dimineaţă la aceeaşi oră, îmi făcea impresia unuia dintr-un oraş necunoscut, în care am sosit în zori de zi, obosiţi, un tramvai care nu ştim bine dacă într-adevăr ne va transporta acolo unde vrem să ajungem. La serviciu, m-am apucat imediat să răsfoiesc ziarul, fără să mă pot stăpîni. Cred că mi-era frică să nu dau de numele familiei noastre la „Fapte diverse", din cauza Mirellei. Cronica judiciară vorbea de un băiat care şi-a ucis tatăl fiindcă acesta refuzase să-i dea cîţiva bani ; de o fetişcană de 17 ani care şi-a împuşcat logodnicul ; şi, la sfîrşit, de sinuciderea unei tinere. De atîtea ori am citit cazuri asemănătoare şi totuşi nu mă gîndisem că tinerii aceştia, nişte copii, au totuşi părinţi, şi nici nu încercam să-mi imaginez ce simt părinţii aflînd de îngrozitoarele fapte ale copiilor. Cu străşnicie şi îngustime de vedere, probabil că-i

considerам direct vinovaţi că şi-au educat rău progenitura, că n-au avut destulă grijă de ea. Dar eu mi-am consacrat toată viaţa, copiilor mei.

Şi — trebuie s-o mărturisesc — mai este ceva : am impresia că tremur mai mult pentru viitorul meu, decît pentru acela al Mirellei. Asta e, poate, din cauză că nu reuşesc să-mi închipui cum va fi mai departe viaţa ei, iar a mea, în schimb, îmi pare că şi-a întrerupt brusc curgerea calmă. Totdeauna îmi spusesem că Mirella se va mărita repede, fiindcă se uită mulţi după ea, deşi nu e bogată ; şi atunci ar fi avut de îndată copii şi eu mă şi gîndeam c-o să mă ocup de ei. Acum încep să am bănuiala că-mi doream nu atît s-o văd căsătorită, cît în deosebi doream clipa cînd ar fi venit pe lume acei copii. Îmi plac mult copiii mici, îmi place să-i iau în braţe, să-i mîngîi, să-ncerc să le ghicesc gîndurile. După ce au mai crescut, cînd ajung să poată arăta prin vorbe ceea ce gîndesc, nu mai e acelaşi lucru. În timpul din urmă, deşi aveam atîtea de făcut şi eram foarte obosită, mi-am spus totuşi de multe ori că mi-ar plăcea să mai am un copil. Ba chiar cu cît mă simţeam mai obosită şi mai nervoasă, cu atît mai mult îmi doream încă un copil ; dar fireşte, ar fi ridicol la vîrsta mea. Să naşti iarăşi, cînd ai deja copii mari care ar putea şi ei la rîndul lor să aibă copii — nu se cade. Mă consolam, spunîndu-mi că în curînd o să am copiii Mirellei. Gîndul acesta e unul dintre primele pe care doream să le consemnez cînd am început acest jurnal, şi apoi mereu l-am tot uitat. De aceea acum, aflînd că Mirella vrea să-şi ia o slujbă şi

că se va mărita numai cînd va considera ea că are un folos din asta, am impresia că mi-a făcut mai mult rău decît își face ei înseși : în definitiv, impresia că mi-a furat ceva. Dacă, la patruzeci și trei de ani, ni se ia tot ceea ce avem, e prea greu să reîncepi a trăi.

Și totuși sînt momente cînd mi se pare posibil, e o perspectivă extrem de seducătoare. Mă văd plecînd de-acasă fără griji, fericită, ca în acea dimineață de noiembrie cînd parcă era încă vară și eu am cumpărat acest caiet. Îmi spun că, pînă la urmă, totul o să iasă bine ; Mirella își va găsi o ocupație interesantă ca și prietena mea, Clara, al cărei nume îl întîlnim foarte des printre acelea ale autorilor de scenarii de film, apoi se va căsători cu avocatul Cantoni sau cu altcineva tot atît de bogat ; Riccardo, la anul, o să-și dea examenul de licență, o să-și găsească un serviciu și o să se însoare cu Marina — numai la ea îi e gîndul, pentru ea vrea să ajungă să-și cîștige singur existența cît mai repede. Uneori, Riccardo susține că vrea să-mi pună la dispoziție orice-aș dori ; și atunci începe : mantouri de blană, călătorii, vilișoare la țară — daruri ca-n basme, pe care n-o să mi le poată face niciodată. Dar anul trecut, cînd a cîștigat cîțiva bani meditînd doi elevi de școală elementară, a cheltuit cu Marina tot ce avea, ducînd-o la cinematograf și făcîndu-i cadouri. Mă gîndesc că, la urma urmei, după ce copiii vor pleca de la noi, eu și Michele, într-un fel, vom simți că ne este mai ușor. Michele acum cîștigă suficient, e foarte mulțumit : cînd îmi telefonează de la bancă și-mi spune

repede ceva, explicîndu-mi că e extrem de ocupat, vocea lui are parcă din nou un timbru tineresc, aproape mă aştept să-l aud făcîndu-mi declaraţii înflăcărate, ca pe vremuri. Dacă am rămîne singuri, ne-am putea permite şi un mic voiaj, de cînd dorim noi asta, el zice că ar vrea să mergem la Milano ca să vadă ce s-a reconstruit după război. Eu aş prefera la Veneţia, unde-am fost cu el în voiaj de nuntă.

E absurd, dar tocmai în aceste zile cînd sînt atît de necăjită, mereu îmi fuge gîndul, nu ştiu cum, la Veneţia ; mă văd în gondolă, sau în piaţa San Marco printre porumbei, şi lumina în jurul meu e o strălucire continuă de galben cu gri, ca în acel octombrie cînd am fost noi acolo. De atunci nu m-am mai întors la Veneţia. De multe ori am spus că mi-ar fi plăcut să mergem cu copiii, s-o vadă şi ei, dar Michele se opunea, zicînd că nu face să pleci cu copii la Veneţia. Ei aproape că se considerau jigniţi şi eu îi aruncam lui Michele o privire grea de dojeni ; acum mă gîndesc că avea dreptate. Mă văd stînd la fereastră, în camera noastră care dădea spre Canal Grande ; era o noapte cu lună dar canalul părea tot negru ca cerneala. Îmi amintesc de toate acestea cînd sînt pe stradă sau la serviciu ; la serviciu mă simt mai liberă, aproape veselă. Ieri am ajuns pînă acolo, că am decupat din ziar un articol în care se dădeau sfaturi cu privire la o cură de înfrumuseţare. Simt un fel de reticenţă, de cîteva zile, cînd trebuie să revin acasă. Mă consolează numai gîndul că acasă mă aşteaptă acest caiet.

3 februarie

M-am decis, mîine o să discut cu Michele. Am tot amînat asta pînă acum, fiindcă Riccardo era prea iritat şi mă temeam să nu-l aducă şi pe tatăl său în aceeaşi stare de spirit. Lucrul cel mai greu a fost, într-adevăr, pînă l-am convins pe Riccardo să nu spună deocamdată nimic. A trebuit să am grijă tot timpul ca să nu rămînă cumva singur cu Mirella, între patru ochi ; chiar din prima seară am reuşit să-i demonstrez că nu trebuie să provoace discuţia, l-am făcut să înţeleagă că asta rămîne pe seama mea. „Dacă ţi-ar spune că da, că e adevărat, e amanta lui, ce-ai face ?" l-am întrebat. El, mereu acelaşi răspuns : c-o ia de un braţ şi-i face vînt afară din casă. Şi eu : „Bun, am înţeles ; şi după aceea ? Hai să ne gîndim la consecinţele concrete ale gestului tău". El nu-mi răspundea, repeta numai, într-una, fraza aceea a lui ameninţătoare. Mi-am dat seama că era atît de vehement din cauza Marinei : de fapt ei, Marinei, voia el să-i dea o dovadă că ştie să fie autoritar ; ţinea să se arate fire intransigentă, pentru ca să cucerească nu numai respectul, dar şi admiraţia acelei fete. Abia la vîrsta mea ajungi să înţelegi că, deseori, pentru a suporta, e nevoie de o mai mare încordare a voinţei, decît pentru a protesta. Într-un rînd i-am spus că mai bine ar încerca să afle cine-i acest avocat Cantoni. Mi-a răspuns în silă că lumea îl consideră drept om corect. Am respirat uşurată,

dar în timpul acesta Riccardo susţinea mai departe, cu foc, că Michele trebuie să-şi fixeze o întîlnire cu Cantoni, să-i ceară socoteală, să discute totul clar ; dacă nu, o s-o facă el, Riccardo, însă ar fi mai bine să nu trebuiască, pentru că el e prea violent. Îi place să menţioneze această deosebire între el şi tatăl lui. „Mirella, spunea, e minoră, Cantoni poate fi obligat s-o ia de soţie." Mi-e teamă că şi Michele judecă în acelaşi fel ; de-o fi aşa, înseamnă că eu n-am dreptate şi atunci o să las să fie cum va hotărî el, pentru că el, ca bărbat, ştie desigur, mai bine ca mine cum trebuie acţionat în asemenea împrejurări. Poate ar fi posibil să-i trimită lui Cantoni un bileţel, ca să-l invite să vină aici, la noi ; am pleca toţi de acasă, ca să-i lăsăm să discute între ei. Dar, dacă celălalt ar refuza invitaţia, mi-e peste putinţă să accept că Michele s-ar duce el la Cantoni, ca să discute în biroul de avocat al acestuia. Cantoni ar putea foarte bine să nu-l primească ori să-l lase să aştepte mult timp, aşa cum face şi directorul meu, la serviciu, cu cei ce-l importunează, cu cei ce vin să-i solicite ceva, cînd el e hotărît să nu le acorde nimic din ce doresc ei. Îmi închipui cum ar sta Michele pe o bancă în vestibul, la rînd cu furnizorii veniţi pentru plata facturilor şi cum ar aştepta acolo răbdător pînă ar fi rîndul lui să intre în cabinet, apoi îl văd faţă în faţă cu un necunoscut, un bărbat mult mai tînăr, căruia Michele îi cere să-şi achite datoria contractată faţă de fiica noastră. Şi poate chiar ameninţîndu-l cu darea în judecată pe motiv că a abuzat de încrederea Mirellei. Într-adevăr, am

putea invoca acest motiv, dată fiind vîrsta ei. Dar n-ar fi cinstit : sînt convinsă că Mirella, dacă a făcut cu adevărat ceea ce se zice, ştia foarte bine ce-nseamnă asta. Ajung să mă întreb dacă ar fi făcut tot aşa, în cazul că era îndrăgostită de un om sărac, de unul din colegii ei de la facultate. Poate că singura fiinţă care s-ar putea duce să stea de vorbă cu Cantoni sînt eu, pentru că prefer să fiu eu cea care minte, cea care imploră, nu Michele. Iată : mi-am exprimat o bănuială pe care pînă acum n-am îndrăznit s-o mărturisesc nimănui. Trebuie să-şi dea seama de asta şi Riccardo, iar Michele s-o înţeleagă imediat : nici unul din noi trei nu se poate duce să stea de vorbă cu Cantoni tocmai pentru că el e un om cu avere şi, dacă ar fi obligat să se însoare cu Mirella, pentru noi asta ar fi un noroc neaşteptat.

5 februarie

Aseară am discutat cu Michele. Probabil că îmi alesesem cel mai nepotrivit moment : formaţia de fotbal cu care ţine el, a fost învinsă. Dar eu, pentru că am observat, de cînd ţin acest jurnal, că ştiu să maschez adesea proasta mea dispoziţie pretextînd că mi-ar fi provocat-o nişte întîmplări mărunte, m-am întrebat ce-o fi avînd

Michele de fapt. Fiindcă, într-adevăr, după discuţie, şi-a găsit fel de fel de motive ca să se enerveze : de ce nu-i gata masa ? de ce n-are gust bun mîncarea ? s-a dus să caute în şifonier o haină de casă a lui mai veche, a găsit-o roasă de molii şi a spus : de la un timp în casa asta nu mai e nimic în ordine. Ceea ce-i adevărat. Ca să-mi rămînă timp să scriu în caiet, îmi neglijez uneori treburile casnice. Adevărul e, dacă nu mă înşel, că mi-am creat eu însămi o mulţime de astfel de obligaţii care mă ţin în lanţuri. Totuşi, din cauza jurnalului, m-am simţit vinovată, aşa că nu i-am ascuns lui Michele că m-a ofensat : i-am spus că are dreptate, însă, ca să fie servit mai bine, e nevoie de cineva special calificat în acest scop. El s-a înfuriat, mi-a replicat că-i reproşez că nu cîştigă destul. Începusem să ne înţepăm prosteşte unul pe celălalt : o forţă a familiei este şi ceea ce-i împinge pe membrii ei să se înfrunte neîncetat, în felul acesta fiecare din ei mereu încearcă să se domine, fie şi numai ca să provoace uimirea celui dispus a nu avea încredere în virtuţile traiului familial. Ca să pun capăt acestei dispute, am zîmbit, am fost de acord că nervii mei, oboseala mea sînt de vină ; şi în timp ce spuneam asta, mă vedeam la Veneţia, la fereastra dinspre Canal Grande. Am adăugat că într-adevăr sînt foarte obosită; directorul lipseşte şi eu trebuie să-i ţin locul, nimeni din toţi ceilalţi nu cunoaşte ca mine mersul treburilor, la serviciu. Michele aproape nu mă ascultă cînd îi vorbesc despre munca mea la birou, cred că nici nu ştie precis în ce constă ea, deşi i-am spus

de nu ştiu cîte ori că eu acolo nu mai sînt acum o simplă funcţionară ca celelalte ; toţi din casă cînd mă aud vorbind despre munca mea de la serviciu, îmi dau atît de puţină atenţie, încît eu tac numaidecît şi aproape că mi-e ruşine. Nici unul din ei nu ia în seamă funcţia mea, răspunderile mele ; s-ar zice că numai aşa, din capriciu, plec de acasă la ore fixe şi de fiecare dată cînd vin cu salariul, la sfîrşitul lunii, e ca şi cum aş fi cîştigat la loterie. Deosebirea între mine şi Mirella este că ea îşi alege serviciul pe care-l va avea, pe cînd eu a trebuit să mă angajez de nevoie.

Ne vîrîsem deja în pat, cînd am început să-i spun lui Michele ce gînduri are Mirella şi cum zice ea că şi-a găsit slujbă într-un birou juridic, cu ajutorul unei prietene ; dar că eu sînt sigură că avocatul Cantoni i-a făcut rost de slujba asta. În cele din urmă, mi-am luat inima în dinţi să-l pun la curent cu palavrele de care spune Riccardo că ar circula pe seama ei şi care lezează onorabilitatea familiei noastre, deşi Mirella susţine că nu-s decît bîrfeli şi că n-au nici o bază. „Dar n-o supără că se vorbeşte aşa pe seama ei, pricepi ? Înalţă din umeri, rîde cînd aude. Mai mare ruşinea. Ce-i de făcut, Michele ?"

Am izbucnit în plîns şi el încerca să mă liniştească : „Mămico, nu-i bine aşa". Cînd l-am auzit spunîndu-mi mămico, mi-a venit şi mai tare să plîng ; pentru că eu acum, pentru el, de ani de zile, nu mai reprezint decît acest simbol care, în momentul de faţă, se duce de rîpă şi mă trage şi pe mine după el. Şi atunci, cu deznădejdea

celui ce se apără instinctiv, i-am spus că trebuie să luăm atitudine. Am recurs la expresiile violente pe care le utilizase chiar el cu cîteva seri înainte, şi la acelea ale lui Riccardo, cu toate că le dezaprobasem. I-am amintit că Mirella încă nu-i majoră. Şi am insistat : „Ar trebui să te duci la Cantoni şi să discuţi cu el". I-am spus chiar că-l putem obliga pe Cantoni s-o ia de nevastă.

Michele clătina din cap, garantînd că el are toată încrederea în Mirella, pentru că o cunoaşte mai bine decît oricine şi — spunea — ea e o fată serioasă, are multă minte. La fel ca mama a susţinut şi el că Mirella are întocmai firea mea şi apoi, contrazicîndu-se ca şi mine, a conchis că totul depinde de situaţia materială în general. „Eu nu cîştig destul ca să-i pot oferi fiicei mele condiţiile de viaţă pe care le-a oferit bunicul meu mamei şi tatăl tău ţie, deşi nu erau bogaţi. De asta trebuie să consimt ca tu să ai serviciu şi să-şi găsească şi ea un serviciu. Noi înşine am sfătuit-o să facă dreptul. În ce scop adică ?" Eu însă nu voiam să admit că Mirella, cu serviciul ei, urmăreşte numai să cîştige nişte bani. „Şi totuşi aşa este, a stăruit el, exact aşa..." A adăugat că, deşi nu mi-a spus niciodată, se gîndeşte la toate acestea de mult timp şi a ajuns la convingerea că e foarte natural ca Mirella să lucreze undeva, deci, fiind mai mult bărbaţi în mediul în care va lucra, e tot atît de natural să-i iasă şi nişte zvonuri. Şi a continuat : „Trebuie să avem încredere. Tot aşa a fost şi cu tine..." „Cu mine ?" am exclamat, uluită. „Sigur că da, mi-a spus el

zîmbind, mă mir că nu ţi-ai dat seama. Mă refer, bine-nţeles, la vremea aceea, de mult, cînd abia începuseşi serviciul. Ştiam că lucrezi toată ziua cu directorul, în aceeaşi cameră cu el. Erai tînără pe atunci, aveai, cred, treizeci de ani..." L-am corectat : „Treizeci şi cinci" şi am vrut să mai spun ceva, dar Michele m-a întrerupt : „Şi el era tînăr. Cîţi ani avea ?" I-am răspuns distrată, deşi totuşi roşisem : „Nu ştiu. Vreo patruzeci". „Ei da. Uneori venea cu tine pînă acasă, aici..." I-am explicat, mereu roşind : „Fiindcă lucram şi el şi eu pînă seara tîrziu. Numai de asta. Era în timpul războiului, nu mai găseai tramvaie, el avea permis pentru maşină". „Ştiu, ştiu, e clar, cum să nu ştiu, totuşi cîteodată mă întrebam ce-or fi zis unii, de exemplu portarul..." „A, asta era, ţi-era de portar, înţeleg", m-am calmat eu, nu fără o uşoară decepţie. Şi el : „Bine-nţeles. La fel e şi cu atitudinea Mirellei ; aspiraţia ei spre libertate, dorinţa ei de a deveni independentă am avut-o şi noi..." „Şi noi ?" „Sigur că da", mi-a replicat zîmbind, apoi s-a grăbit să lase de o parte orice explicaţie : „Dar trece". L-am întrebat de ce trece, el n-a ştiut ce să-mi răspundă ori n-a vrut. Mi-a spus că de cîtva timp îi par tare nervoasă, ar trebui să mă duc la un doctor. Nu mult după asta, eu m-am prefăcut că adormisem. Îmi venise în minte că nici cu Michele, de mulţi ani, eu nu mai comunic decît într-un fel de limbaj convenţional, ca şi cu mama. În timp ce-mi spunea că am devenit nervoasă şi că ar trebui să mă duc la un doctor, mă privea atent, încreţind fruntea. Ştie, ca şi mine, că sînt

perfect sănătoasă : mă privea aşa cum îl privesc eu cînd ascultă muzică de Wagner. Poate că şi el şi eu refuzăm să admitem că acel nu ştiu ce care-i face pe copiii noştri să se răzvrătească, pentru noi într-adevăr a trecut.

6 februarie

Sînt profund tulburată, abia am terminat de recitit cîteva din scrisorile pe care i le trimiteam lui Michele cînd eram logodiţi. Nu-mi vine a crede că eu sînt cea care le-am scris. Nici măcar grafia nu mi-o mai recunosc ; e înaltă de-o şchioapă şi ascuţită, afectată. M-am mirat mai ales fiindcă nu par scrise de fata aceea care-mi imaginam eu totdeauna că am fost. Dar nu asta e descoperirea cea mai importantă pe care am făcut-o, ci alta : am înţeles că Michele nu mă cunoaşte de loc, dacă apreciază că pe atunci personalitatea mea era aceea a unei fiinţe nedocile, înclinată spre răzvrătiri. Sînt mult mai nedocilă azi, mult mai înclinată spre răzvrătire. El continuă să păstreze în minte numai o imagine a mea de odinioară, care nu mă mai reprezintă. Tot ce s-a întîmplat de atunci, în cursul atîtor ani, nu i-a alterat cîtuşi de puţin acea imagine : asta, poate, fiindcă niciodată n-am mai stat de vorbă singuri-singurei, ca pe vremea cînd

eram logodiţi, despre ceea ce se petrece în sufletele noastre. Dacă m-aş duce la el, şi, aşa, fără nici o prealabilă pregătire, aş încerca să-i arăt în numai cîteva cuvinte cum m-am schimbat treptat, cu timpul, descriindu-i sincer cum sînt azi, nu m-ar crede ; şi ar spune că eu, ca toate femeile, îmi închipui că sînt alta decît cea care sînt în realitate. Ar prefera, evitînd în felul acesta orice problemă, să rămînă la acea imagine a mea acum pietrificată în mintea lui. Poate că şi mie mi se întîmplă acelaşi lucru în legătură cu el şi cu copiii. Vreau să-mi dau seama de asta. Dacă nu sîntem total sinceri cu cei dragi, împreună cu care trăim zi de zi în familie, atunci cu cine sîntem ? Cînd şi cine sîntem cu adevărat noi înşine ? Poate că eu sînt aşa numai cînd

7 februarie

Noaptea trecută a trebuit să las scrisul pe neaşteptate, pentru că se trezise Michele şi, nevăzîndu-mă lîngă el, a început să mă caute. Eram în sufragerie : am auzit declicul unui întrerupător, am auzit paşi în coridor, abia am mai avut timp să arunc caietul într-un sertar al bufetului şi Michele s-a şi ivit în uşă, m-a întrebat : „Ce faci ?" I-am spus : „Nimic. Am terminat de pus în ordine cîteva lucruri şi chiar acum voiam să

viu la culcare". Cu siguranţă că eram palidă, simţeam că-mi tremură mîinile. Am urmărit privirea lui Michele, el se uita la stiloul meu rămas deşurubat pe masă. M-a întrebat : „Scriai ?" I-am răspuns prosteşte că nu, apoi mi-am dat seama şi am adăugat că făcusem socoteala cheltuielilor în casă. A căutat cu privirea agenda în care notez cheltuielile şi n-a văzut-o. M-a întrebat neîncrezător : „Cui îi scriai ?" Eu am început să rîd — un rîs nefiresc, afectat : „Michele, ce-ţi trece prin cap ?" Şi el atunci a retractat, mormăind : „Nu mai ştiu nici eu". Mă privea întrebător, copleşit de-o nedumerire, de-o jenă pe care vedeam bine că doreşte să i le alung fără ca el să fie silit să-mi pretindă un răspuns precis. Eu dimpotrivă, am insistat înadins : „Hai, zi... zi..." Şi-a trecut palma peste faţă : „Crezusem că-i scriai lui... eh, în fond chestia asta cu Mirella m-a făcut să-mi pierd liniştea, mi-a fost teamă că-i scrii lui..." Şi înainte să termine fraza, m-a privit iarăşi lung : „Cum îl cheamă ? Cantoni, da". S-a întors în dormitor şi cînd, după un minut, m-am dus şi eu, l-am găsit în pat, stinsese lumina.

Poate că teama lui adevărată n-a fost aceea că i-aş scrie lui Cantoni, ci unui alt bărbat. Aş vrea să-i scot din minte bănuiala asta, aş vrea să-i redau încrederea în mine : dar atunci ar trebui să-i spun adevărul, adică să-i vorbesc despre caietul acesta. Nu-i pot vorbi despre caiet în nici un caz, poate că ar vrea să-l citească, n-aş avea niciodată curaj să-l las să citească ceea ce scriu aici. Şi totuşi ce n-aş da să-l scap de bănuială !

Ceea ce mă surprinde mai ales e faptul că, deşi eu nu sînt în stare să-mi închipui cum aş scrie, la vîrsta mea, unui alt bărbat, el totuşi crede că încă aş mai putea face aşa ceva.

10 februarie

Puţin a lipsit acum cîteva seri să nu mă găsească Michele scriind ; de-atunci am schimbat de patru sau cinci ori locul secret în care ţin caietul acesta și totuşi de fiecare dată mi se pare că nu-i bine. Uneori mi se pare că Michele mă privește bănuitor sau că, prefăcîndu-se indiferent, trage cu urechea atunci cînd vorbesc cu cineva la telefon, cum fac eu cu Mirella ca să-mi dau seama cu cine vorbeşte și ce zice. Tot timpul mi-e frică să nu-mi pretindă : „Jură-mi că nu scriai cuiva în seara aceea". N-aş vrea să mă văd constrînsă de împrejurări să jur strîmb. Şi totuşi sînt momente cînd, dimpotrivă, îmi doresc ca Michele să reia discuția, să se termine în sfîrșit cu nesiguranţa aceasta. Faptul că nu vreau să renunţ la jurnal şi, în acelaşi timp, teama să nu descopere cineva acest caiet şi că aş putea da de bănuit îmi inspiră iniţiative echivoce. Aseară, de exemplu, l-am întrebat dacă, după cină, are de gînd să plece undeva. El care, de fapt, nu iese niciodată în oraş

fără un scop anumit, şi-a înălţat privirea, întrerupîndu-şi lectura ziarului, ca să mă întrebe : „Unde să mă duc ?" „Ştiu eu ? i-am spus, credeam că vrei să faci cîţiva paşi." „Eu ? De ce ?" mi-a răspuns mirat. „Aşa, fiindcă vara te duci cîteodată pînă la colţ, la bar, să iei o cafea." S-a uitat la mine foarte uimit şi nu mi-a mai spus nimic. Sînt sigură, el e convins că în seara aceea scriam cuiva, unui bărbat, şi că de asta mereu vreau să rămîn singură : ca să-i scriu din nou.

M-am gîndit să iau caietul cu mine la serviciu, dar, nu ştiu de ce, îmi repugnă să fac asta. De altfel, nici la serviciu n-aş avea timp şi nici linişte, deşi sînt doi ani de cînd am biroul meu, o cameră numai pentru mine. Acum e prea periculos să mai ascund caietul în casă şi pericolul devine din zi în zi cu atît mai mare, cu cît îmi continui scrisul : nu mi-am nimicit jurnalul deocamdată, numai fiindcă sper să-mi explic cu ajutorul lui conduita de acum a Mirellei şi fiindcă acest caiet o să-mi fie de folos cînd voi dori să-mi amintesc faptele şi ordinea desfăşurării lor. Nu vreau să-mi scape ceva, nu vreau să-mi reproşez mai tîrziu că nu prea m-am interesat de fiica mea. Apoi, cînd totul în cele din urmă se va lămuri, o să-i dau şi lui Michele să citească acest caiet, din care n-o să am de smuls, atunci, decît doar cîteva file. Dar Michele ar putea observa asta. Nu, nu va fi nici o nevoie să i-l dau să citească.

Luni Mirella îşi începe serviciul, va avea birou în fiecare după-amiază de la patru la opt. Azi a fost o discuţie aspră între noi ; o înştiinţasem

că, în prima zi, vreau să viu şi eu cu ea acolo, la biroul ei, şi ea s-a opus cu îndîrjire, susţinînd că ar fi ridicol. Fiindcă am insistat, era gata să izbucnească în plîns. I-am spus că vreau să ştiu cine-i acel avocat în biroul căruia se angajează ea. „Dar ţi-am spus : Barilesi ; îl ştie o lume." S-a repezit la cartea de telefon, a răsfoit-o grăbită : „Barilesi... Poftim : Barilesi Bruno, avocat — ai aici adresa lui şi numărul de telefon ; dacă o să vrei să fii sigură că sînt acolo, n-ai decît să telefonezi." I-am pus în vedere că vreau să stau de vorbă cu acest avocat. „Cel puţin ca să ştie că nu eşti singură pe lume, ai familia ta, şi să-i spun că părinţii nu-ţi pretind să lucrezi undeva ca să iei leafă, ai putea sta foarte bine şi fără serviciu, îl iei mai mult ca să-ţi ocupi timpul, e un capriciu al tău". Ea mi-a aruncat o privire înciudată şi în acelaşi timp deznădăjduită ; m-a îngînat, scoasă din fire : „Un capriciu... Nu-ţi dai seama că o să strici totul aşa ?" I-am replicat atunci că să nu se creadă liberă să facă orice vrea fără să-i pese, că trebuie să păstreze nepătat numele tatălui ei, să nu-şi închipuie c-o să ne poată păcăli. Mi se pare chiar că am zis şi : „Ar trebui să-ţi fie ruşine". Şi ea : „Dar ce-am făcut ca să-mi fie ruşine, ce-am făcut ? Nu mai pot suporta supravegherea asta, bănuielile astea. Ştii ce mă faci să cred ? Că-i o nebunie din partea mea faptul că nu abuzez de libertatea pe care o am. Parcă ţi-ar fi necaz de asta. Ţi se pare atît de neverosimil, încît îmi vine să-mi închipui că tu, în locul meu, ai fi făcut-o din prima zi, cu primul venit..." Am exclamat cu

violenţă : „Mirella ! Termină" şi, ca să-i impun să tacă, am bătut cu pumnul în masă. Ea a amuţit şi, după cîteva clipe, mi-a spus : „Voi, părinţii, puteţi pune punct oricărei discuţii aşa, strigînd, ordonînd. Noi nu. E nedrept" ; şi a adăugat cu o nuanţă de dispreţ : „De altfel, nici nu ştiu dacă aş accepta vreodată să procedez în felul acesta".

Era prea mult, am plecat de-acasă, m-am dus la serviciu, deşi sîmbăta nu e nimeni acolo, după-amiaza. Aveam nevoie să fiu singură. Ţin cheia la mine, am găsit biroul gol şi înăuntru era cald şi linişte. M-am prăbuşit într-un fotoliu. Înainte de a pleca, mă dusesem la Mirella, în camera ei, să-i spun la revedere şi i-am propus cu glas împăciuitor : „Aş putea trece să te iau seara de la serviciul tău, eu plec de la serviciu mai devreme ca tine, te aştept la intrare". Ca să fiu dreaptă, recunosc că era o durere în ochii ei, cînd mi-a răspuns cu un efort : „Nu... nu, mamă, te rog nu insista". Simţeam că luptă, că se apără ca de un pericol de dragostea mea ; m-am întrebat dacă eu aş fi avut tăria să mă port aşa cu mama şi mi-am spus că nu. Eu n-aş fi fost niciodată în stare să-mi proclam cu atîta dîrzenie dreptul la libertate, fără să invoc un sentiment care să justifice fapta mea, şi fără să mă dezvinovăţesc, declarînd că nu pot rezista impetuoasei forţe a acelui sentiment. Recitindu-mi scrisorile către Michele, am constatat cu surprindere că pe atunci ardeam de nerăbdare să plec de la părinţi, din casa în care locuiam cu ei ; dar nerăbdarea aceasta mi-o insufla dragostea care, ziceam eu,

mă făcea să uit pînă şi îndatoririle mele de fiică. Michele, într-adevăr, noaptea trecută, cînd a descoperit că tot nu mă culcasem încă deşi era foarte tîrziu, m-o fi bănuit că scriam unui bărbat. Nici nu-i poate trece prin minte că-mi scriu jurnalul : îi vine mai uşor să creadă că m-am lăsat prinsă de un sentiment vinovat, decît să admită că pot gîndi. Şi atunci m-am întrebat dacă nu cumva e adevărat ceea ce mi-a spus Mirella în acel moment de furie : adică dacă, bucurîndu-mă de o libertate ca a ei, aş fi fost în stare să rămîn stăpînă pe mine însămi. Nu ştiu ce să răspund. Sînt chinuitoare toate problemele pe care mi le pune azi viaţa familială.

La serviciu însă, am avut senzaţia că nu mă tulbură nimic. Am închis uşa camerei, m-am aşezat la birou şi am descuiat sertarul, pe care îl ţin totdeauna sub cheie. De fiecare dată, descuindu-l, simt o bucurie a mea, nemărturisită, deşi nu sînt în sertarul acesta decît lucruri fără însemnătate, hîrtii, foarfeci, lipici, un pieptene, pudra. Nu-mi ştie nimeni obiceiurile contractate, cu timpul ; la serviciu am mici manii ca un holtei bătrîn. Mă gîndesc că şi Mirella de acum înainte îşi va avea sertarul ei, la serviciu, şi eu nu voi şti niciodată ce are în el. Va ţine acolo, sub cheie, scrisorile lui Cantoni, cadourile de care nu vrea să ştiu eu. Mi-am pus în gînd s-o supraveghez seară de seară, cînd iese de la serviciu ; o să mă duc s-o aştept jos, la intrare, serviciul ei nu e departe de al meu, sînt amîndouă aproape pe aceeaşi stradă, şi o să-i telefonez des, ca să-mi dau seama dacă într-adevăr are zilnic acele ore

de lucru sau numai din cînd în cînd. Tare mi-e că serviciul ăsta al ei nu-i decît un pretext pentru intîlnirile cu Cantoni, poate chiar un mod de a justifica banii primiţi, în realitate, de la el. Aş vrea s-o urmăresc pretutindeni, îi stă în faţă viaţa, şi viaţa îi oferă totul, să aleagă. Mă doare gîndul că are prieteni şi cunoscuţi de care eu nu ştiu : o să le pronunţe numele deseori, şi pentru mine va fi ca şi cum aş auzi-o vorbind despre nişte ţări pe care nu le cunosc. Mi-aduc aminte cum venea, la început, Michele să mă ia de la serviciu, pentru că, din cauza camuflajului, nu voia să mă întorc singură acasă. În prima zi am fost foarte mulţumită ; îmi plăcea să vadă toţi că soţul meu era un bărbat frumos, elegant, manierat : după cîtva timp însă, am ajuns să-mi fie cam jenă. Plecam repede cu el şi, despărţindu-mă de colege, le spuneam bună seara cu alt ton decît cel cu care le vorbeam de obicei, întocmai cum mi se întîmpla şi cu colegele de pension cînd venea mama, duminicile, să mă ia. Michele şi directorul, cînd au făcut cunoştinţă, şi-au vorbit unul altuia foarte cordial, dar amîndoi se simţeau stingheriţi. Iar eu, între ei doi, rîdeam, glumeam, înşiram tot felul de nimicuri, ca şi cum aş fi fost o altă femeie, nu eu însămi. Se uitau unul la celălalt ca doi rivali, deşi directorul nu-mi dăduse niciodată vreo importanţă. Îi deranja, probabil, ideea că eu îmi împărţeam viaţa, activitatea zilnică, între ei doi. De fapt, eram şi a unuia şi a celuilalt : de amîndoi trebuia să ascult, chiar dacă, de fiecare în parte, din alt motiv. Cînd, în sfîrşit, plecam cu Michele de la birou,

mă simţeam nervoasă, aţîţată. Am într-una impresia că eram pe atunci încă foarte tînără, deşi împlinisem treizeci şi cinci de ani.

Mă furaseră gîndurile, cînd am auzit scrîşnetul unei chei în broască, apoi cum se deschide uşa cealaltă, de dincolo, dinspre coridor. Am închis brusc sertarul, am sărit în picioare şi m-am dus să văd cine-i. Venise directorul. Ne-am privit încurcaţi, ne-am scuzat şi eu şi el că ne aflam la birou — da, şi el, deşi e stăpîn. M-am grăbit să-i explic că mă întorsesem fiindcă aveam ceva de lucru, i-am amintit în fugă de un dosar urgent, lăsat în suspensie. El mi-a spus : „Eu, nu de asta. Aţi aflat acum un secret al meu : revin aici totdeauna sîmbăta după-amiază, tocmai ca să nu fac nimic, să mă odihnesc ; natural, dacă-mi vine chef, mă ocup de corespondenţă. Nu spun asta nimănui, pentru că nu mă încumet să mărturisesc că mă simt fără nici un rost cînd nu sînt aici. Duminica, pentru mine, e un supliciu. De altfel, după ce plec, nici nu mai găsesc cine ştie ce lucruri care să merite interes". Şi a adăugat zîmbind : „În definitiv, munca e un viciu".

Am intrat amîndoi în cabinetul lui şi eu i-am spus că o să plec numaidecît, nu voiam să-l deranjez. El a protestat cu energie : „Nu, nu, de ce ? Dimpotrivă : rămîneţi, îmi face plăcere". Între timp se apropiase de masa lui de scris, scosese din buzunarul vestei o cheiţă şi descuia sertarul cu nişte gesturi mici care, deşi obişnuite, te lăsau să-i ghiceşti satisfacţia. Mi-a spus : „Luaţi loc, vă rog, ba o să şi telefonăm la parter, la bar, să ni

se aducă două cafele". Mă aşezasem pe un scaun de parcă eram în vizită : „Acasă, a continuat el, sîmbăta e o zi mai agitată, vin totdeauna tineri şi tinere, invitaţi de-ai copiilor mei, fac zgomot. Eu anunţ că am o treabă la birou şi plec", a încheiat cu un zîmbet şiret. Şi Michele a declarat azi acasă acelaşi lucru. Şi eu.

Mi-am amintit în clipa asta că băiatul de la bar, cînd mi-a încredinţat tava cu cele două ceşti de cafea, s-a uitat la mine cam cu înţeles, dar e, desigur, o simplă impresie, doar mă cunoaşte de atîţia ani. Din cauza a tot ce mi s-a întîmplat în ultimele zile sînt de-o nervozitate atît de mare, încît, cînd i-am dat directorului una din ceşti, îmi tremurau mîinile. El mi-a spus : „Nu vă ofer o ţigaretă, ştiu că nu fumaţi". M-a surprins că a observat asta dar, la urma urmei, e şi natural, zilnic stăm împreună cîteva ore. Michele mă întrebase atunci cîţi ani are directorul ; sub cincizeci, cu siguranţă, deşi părul i-a albit aproape cu totul ; cînd am intrat în serviciu, numai tîmplele îi erau uşor încărunţite. Mi-am amintit ce-mi mai spusese Michele, obiceiul pe care şi-l luase directorul, în timpul războiului, să mă aducă acasă cînd lucram cu el seara pînă tîrziu. Între timp, sorbind din cafea, el deschisese o mapă. L-am întrebat, gata să mă conformez : „Lucrăm ?" El mi-a răspuns : „Nu, azi e sîmbătă", şi eu am protestat : „Ce-are-a face ?" Dar el într-adevăr chiar asta dorea, a şi remarcat rîzînd : „Nu v-am spus ? E un viciu", şi ne simţeam amîndoi mulţumiţi.

Pe urmă ne-am ocupat de nişte furnituri noi, eu mi-am luat note pentru o scrisoare care urma

să fie expediată la Milano. În toate birourile, în jurul nostru, domnea o atmosferă calmă, primitoare, mesele de scris în fiecare cameră păreau a fi în ordine, dulapurile în care stă arhiva — închise, telefoanele amuţiseră, nu se mai auzeau obişnuitele trosnete scurte ale centralei interioare şi nici ţăcănitul precipitat al maşinilor de scris. Am avut impresia că era prima dată cînd apreciam cu adevărat tot ce se afla aici în jurul meu. Nu mă mai puteau ajunge aici Mirella, cumpărăturile de la piaţă, farfuriile murdare. Îmi aminteam iarăşi ceea ce-mi spusese Mirella cu răutate : „Mă faci să cred că tu, în locul meu, te-ai fi purtat altfel decît mine imediat ce ai fi rămas singură cu un bărbat". Am avut un fel de slăbiciune, ca o ameţeală. M-am uitat la ceas şi am spus că nu puteam sta mult. El, directorul, nu şi-a ascuns dezamăgirea dar apoi, făcîndu-şi socoteală, probabil, că sîmbăta nu are dreptul să mă reţină la lucru, mi-a spus : „Da, vă înţeleg". Mi-am dat seama că lucrez cu plăcere la serviciu nu numai fiindcă prin asta cîştig bani ; la gîndul că mi-ar pica pe neaşteptate o avere, să zicem o moştenire, sau ştiu eu ? că aş cîştiga la loterie şi n-aş mai avea nici un motiv să lucrez undeva, m-a trecut un fior. Atunci aş îmbătrîni cu adevărat, m-aş acri, aş căpăta enervantele ticuri ale bătrînilor. M-am grăbit să-i spun directorului : „Dar nu înseamnă că plec imediat, mai pot rămîne puţin". Şi i-am explicat de ce trebuie să mă întorc ceva mai devreme acasă : fiica mea nu-mi poate da ajutor la treburile casei, începînd

de luni are serviciu, s-a angajat la secretariatul unui avocat. „Poate îl cunoaşteţi, am adăugat cu sfială, avocatul Barilesi". El mi-a răspuns că-l cunoaşte de mult, e unul din penaliştii cei mai apreciaţi. Aş fi vrut să-l întreb cîţi ani are Barilesi, dar n-am îndrăznit ; l-am întrebat în schimb dacă nu-l cunoaşte cumva pe „un prieten al copiilor mei" şi am precizat : „avocatul Cantoni". „Sandro Cantoni ? Cum să nu ? Excelent avocat, tot penalist, tînăr ca şi Barilesi : e adjunctul lui Barilesi". Am tresărit, am vrut să-i spun ceva, ba chiar totul, dar am murmurat numai : „Da, ştiu". Sînt sigură acum că Mirella e amanta lui Cantoni, Marina are dreptate. Punînd în ordine nişte mape, am întrebat cu indiferenţă : „Cantoni e om cu avere, da ?" Mi-a spus : „Avere, nu cred. Dar sigur că acum cîştigă nu puţin". Directorul e foarte bogat ; de fapt, el e proprietarul casei de comerţ, deşi casa figurează ca societate anonimă. Îi priveam impresionată costumul gri, elegant, portţigaretul de aur. E un om cu foarte multă putere ; de asta, probabil, în prezenţa lui totdeauna mă simt în siguranţă, fără griji. Aş fi vrut să-i vorbesc despre Mirella, mi se părea că ar fi fost mai uşor să-i spun lui despre toate acestea decît lui Michele ; dar cu directorul n-am discutat niciodată lucruri care n-au legătură cu serviciul. Din politeţe îl întreb cîteodată ce mai fac copiii lui ori soţia, pe ea o ştiu vag pentru că nu dă pe-aici, telefonează numai să i se trimită maşina. Aici, la serviciu, familia lui, familia mea par inventate, imaginare.

Am lucrat amîndoi încă vreo oră, sau și mai mult, și pînă la urmă mă înseninasem. Am ieșit împreună, el mi-a propus să mă ducă acasă cu mașina. Am refuzat cu atîta hotărîre, sub pretextul că am de făcut cîteva cumpărături, încît el, mirat, mi-a răspuns cu răceală : „Cum vreți", și parcă mă suspecta, ca și Michele. Am vrut să-l rețin, să mai vorbim, dar mașina lui se și îndepărta. M-am pomenit singură pe trotuar, și sufla un vînt aspru, mi-era frig.

Acum e ora două dimineața : n-am mai scris niciodată atît de mult timp, mă doare mîna, sînt obosită, am înghețat : scriu în bucătărie, aprinsesem cîțiva cărbuni să mă încălzesc și focul a murit. În fața mea se află un coș mare plin cu rufărie care trebuie cîrpită : aici o să ascund de data asta caietul, sub rufe. E un loc sigur, Mirella, fără îndoială, nu se apropie niciodată de el.

12 februarie

În seara asta m-am dus s-o aștept pe Mirella cînd iese de la serviciu. Nu voiam să mă vadă, urmăream de departe ușa de la intrare și eram gata, dacă aș fi fost observată, să dispar într-o ospătărie din preajmă. Aveam impresia că toți se uită la mine, în special bărbații, intrigați.

În sfîrşit, după ora opt, am văzut-o ieşind şi îndreptîndu-se spre staţia de tramvai : distingeam bine în penumbră paltonul ei roşu. Am rămas dezamăgită cînd am văzut-o apărînd singură, nu-mi venea a crede şi mi-era teribil de frică să nu mă zărească ; din fericire, tramvaiul a venit repede, eu l-am luat pe următorul.

La masă, Mirella vorbea cu satisfacţie de prima ei zi de serviciu ; mi-ar plăcea să cred că e aşa cum zice ea, dar nu pot ; totuşi ar trebui să-mi impun asta, e atît de uşor să trăieşti lăsînd să se înlănţuie gest cu gest, zi cu zi, fără să te mai gîndeşti. Poate că munca la serviciu m-a obişnuit să-mi fac ordine în idei, să reflectez, dar n-a fost un bine. După masă, Riccardo a început să discute politică, acuza guvernul, dar de fapt lovea în sora lui : zicea că bărbaţii nu găsesc de lucru, deşi femeile găsesc imediat. Am simţit în ceea ce spunea el o insinuare oribilă. Mirella, foarte calmă, i-a recomandat să înveţe stenografia, cum a făcut ea. El i-a răspuns că n-are nevoie : anul acesta îşi ia licenţa în Drept şi apoi o să plece în America de Sud, unde un prieten al lui i-a promis un post la Buenos Aires, într-o casă de comerţ. M-a îngrozit vestea asta, am exclamat : „Eşti nebun ?" Parcă văd : o să stea ani şi ani de zile acolo, departe, n-o să mai vină decît din cînd în cînd să ne vadă fără să mai ştie altfel nimic despre noi, o să-i devină chiar mai familiară limba aceea străină decît a noastră. I-am spus : „Nu vreau". Michele, din contra, îl îndemna să se ducă. Poate are motive să considere că asta ar fi spre binele lui Riccardo, sau poate îi surîde ideea

că, rămînînd singur, n-o să mai aibă atîtea griji, atîta răspundere. Mie însă mi se face frică, la gîndul că am sta în casa asta fără copiii noştri.

14 februarie

Azi, un telefon de la Clara ; mi-a făcut plăcere s-o aud, m-am bucurat că mi-a spus „bine", cînd am întrebat-o ce mai face. Voia să discute cu Michele, are nevoie de o informaţie de la el, de la bancă, pentru finanţarea unui film. Am invitat-o să ne facă o vizită, ea mai întîi mi-a răspuns că e foarte ocupată, dar pînă la urmă a acceptat să vină la noi duminică, la prînz. Ar fi într-adevăr necesar să încep a căuta o femeie de serviciu, prea mă simt obosită ; i-am spus şi lui Michele şi el mi-a reproşat că de fiecare dată îmi schimb hotărîrea.

Am uitat să notez ceva. Directorul, azi-dimineaţă, cînd i-am dat corespondenţa, m-a întrebat fără să se uite la mine, cum mi-a mers la cumpărături. L-am întrebat, mirată, ce cumpărături ? Şi el : „Cum, care ? Sîmbătă seara". Am avut un moment de şovăire, apoi i-am explicat rîzînd că nu erau nişte cumpărături importante, trebuia numai să iau ceva pentru masa de seară. El a zîmbit ca şi cum nu mă credea şi a spus : „Bun. Mă rog".

16 februarie

Deşi cunosc părerea lui Michele, conduita Mirellei continuă să mă neliniştească. De cîteva zile, pare totuşi mai potolită ; i-a dispărut aerul acela ostil, agresiv, pe care-l are cînd stă încruntată, cu privirea ca un nor negru. Îi cunosc înfăţişarea aceasta de cînd era mică, mă învăţasem cu vremea să ghicesc ce înseamnă toate încruntările ei şi să mă apăr de ele. Acum mă simt dezorientată : e mereu preocupată şi calmă, ca şi cum nici nu mai vrea să-şi amintească certurile dintre noi ; asta îmi dă de bănuit. E în picioare de dimineaţă, se duce la universitate ; după prînz, pleacă imediat ca să fie punctuală la serviciu, niciodată n-am văzut-o pînă acum punctuală. Aseară, cînd mă întorceam acasă, am văzut-o coborînd din maşina lui Cantoni, avocatul era la volan, ea i-a făcut un semn cu mîna, afectuos, înainte să intre pe uşa blocului. La masă a stat tăcută, apoi s-a dus repede la culcare, ne-a spus : „Sînt obosită", şi parcă scăpase din greşală vorbele acestea. După un timp, am vrut să mă duc la ea în cameră, sub orice pretext, dar mi-am spus că e mai bine să nu începem iarăşi o discuţie şi m-am întors în vîrful picioarelor. Ardea lampa şi în camera lui Riccardo, am văzut şuviţa de lumină sub uşă ; el m-a strigat : „Mamă..." Era la masa lui de scris, de cîteva zile studiază serios, îşi pregăteşte teza de licenţă. M-a rugat să-i fac o cafea ca să nu-i vină somn, şi am fost bucuroasă că-i pot fi de folos cu ceva. Din cauza a tot ce face Mirella, deşi mun-

cesc ziua întreagă, am impresia că sînt inutilă acum în casă. Cît şi-a băut Riccardo cafeaua, am stat lîngă el, îl mîngîiam pe cap. E moale părul lui, închideam ochii şi mi se părea că Riccardo e tot copil. I-am spus : „Ţi-aduci aminte cum spuneai că, atunci cînd o să fii mare, te faci mecanic sau vatman ?" El a zîmbit : „De ce ţi-ai amintit asta, mamă ?" I-am răspuns : „Nu ştiu. Aşa". De fapt, cred că mi-a venit tocmai asta în minte, fiindcă deseori mă întreb ce aptitudini are fiul meu şi nu reuşesc să-mi dau seama. Mi-e teamă că hotărîrea de a se duce în Argentina a luat-o fiindcă e deprimat ; îşi închipuie probabil că prin asta o să scape de încurcăturile intime şi serioase pe care le are, dar eu una cred că nu-i suficient să te muţi în altă ţară ca să scapi de ele. A venit acasă într-o zi cu o broşură, nişte prospecte ale unei agenţii de voiaj : munţii şi lacurile Argentinei. I-am atras atenţia că doar n-o să facă o călătorie de agrement, n-au importanţă munţii şi lacurile, sînt munţi cîţi vrei şi în Italia, numai că el, nu şi nu, vrea să plece. Fiindcă însă Michele mi-a cerut insistent să nu-l fac pe Riccardo să-şi schimbe hotărîrea, eu, deşi am altă părere decît Michele, îmi spun că, într-adevăr, în astfel de lucruri răspunderea îi revine tatălui, şi de aceea nu mai intervin. Michele şi Riccardo răsfoiesc deseori împreună broşura aceea şi admiră priveliştile entuziasmaţi. Michele i-a spus : „Dacă o să te simţi bine acolo, viu şi eu". L-am întrebat : „Şi noi ce ne facem ?" El mi-a răspuns repede : „Vii şi tu, se-nţelege, mergem toţi". Riccardo a adăugat : „Acolo ne-mbogăţim imediat".

Aseară m-a întrebat dacă o să-i permit să-mi facă într-o zi cunoştinţă cu Marina. Ar vrea să stăm de vorbă împreună numai noi, în trei. I-am spus : bine, fie, şi am zîmbit. El a continuat să-mi vorbească despre Marina, în timp ce-şi aranja cărţile înainte să se apuce din nou să înveţe ; povestea detaşat dar fără îndoială că, în realitate, se pregătise cu mult înainte să-mi spună ceea ce îmi spunea. Mi-a relatat că viaţa Marinei, acasă la tatăl ei, nu e fericită, mama fetei a murit, tatăl s-a însurat a doua oară cu o femeie foarte tînără. Nu vrea să-mi mărturisească pur şi simplu că e îndrăgostit, ai putea crede că doreşte numai să facă un bine cuiva şi atît. Îmi sublinia apăsat că Marina e cu totul altfel decît Mirella, ea n-are apucăturile fetelor moderne din ziua de azi, nu-şi dă cu ruj decît foarte-foarte puţin, nu iese la plimbare cu băieţi niciodată, doar cu el, şi că de altfel nici el nu i-ar permite să se poarte în alt chip. „Ea nu trăieşte decît pentru mine, îi pot cere orice, e o fire blîndă, docilă". Mi-a mai spus : „Nu ştiu ce impresie o să-ţi facă, e timidă, are emoţii de pe acum, închipuie-ţi, la gîndul că o să faceţi cunoştinţă". Şi a adăugat înduioşat : „Dar sînt sigur c-o să-ţi placă, o să ţii la ea ; cred că, de-o fi să ne căsătorim, o să stea tot timpul cu tine, să-ţi ţină de urît". N-am eu încredere, nu-i vorbă, în asemenea tovărăşii alese de alţii pentru mine, dar n-am avut curaj să i-o spun, mi se părea o nepoliteţă. L-am întrebat dacă Marina e colegă cu el, la universitate. „A, nu, mi-a spus zîmbind, nu-i place să stea cu nasu-n cărţi, nici

nu şi-a luat bacalaureatul. Ce-i place ei e să meargă la plimbare cu prietenele, ori să se ducă la cinema. Îţi spun : un copil." Şi a repetat că o să-mi facă plăcere s-o cunosc. Mi-a zîmbit din nou, m-a rugat să-i calc pentru mîine pantalonii gri şi apoi s-a întors la studiile lui.

De fapt, nu doresc de loc să fac cunoştinţă cu fata aceea : am impresia că n-o să-mi placă. M-am întrebat cum aş vrea să fie soţia fiului meu şi, după ce m-am gîndit o clipă, mi-am spus : ‚Tare". Poate de aici vine dorinţa multor mame şi taţi ca soţia fiului lor să fie bogată : în fond e acelaşi lucru. Mie însă mi se pare că e nevoie de o putere cu temeiuri şi mai adînci, pe care nici măcar banul n-o poate da. Cine-i bogat se teme să nu-şi piardă averea, teama aceasta e ea însăşi o slăbiciune. În fond — ca să spun drept — ceea ce o să-mi displacă la Marina va fi chiar vîrsta ei, tinereţea ei, dreptul pe care o să-l aibă de a greşi, de a fi fără experienţă. I-aş pretinde să fie la fel cu femeile de vîrsta mea, deşi aceste femei au devenit ceea ce sînt tocmai datorită anilor pe care-i au. O nedreptăţesc : ar trebui să ţin chiar de pe acum la fata asta care-l iubeşte atît de mult pe fiul meu. Fac greşala de a nu mai lua în seamă iubirea ; mai mult chiar : cînd aud de aşa ceva, mi se face oarecum silă. Mama îmi spunea totdeauna : „Mai aşteaptă pînă să te măriţi, bucură-te de viaţă mai întîi". Eu o priveam uimită, fiindcă mi se părea că, dimpotrivă, măritişul e felul cel mai nimerit de a te bucura de viaţă. Pentru mine ea era deja o bătrînă şi mă gîndeam că spunea aşa fiindcă nu-i mai rămăsese nici o

altă bucurie, nici o altă distracție decît să se ocupe de mine ; cu trecerea anilor, căsnicia ei doar se transformase într-o conviețuire monotonă. Credeam că pentru mine și pentru Michele va fi cu totul altfel ; eram tineri, eu știam că îndată după căsătorie vom pleca la Veneția, vom avea acolo o cameră mare cu vederea spre Canal Grande. Mama îmi povestea deseori că trebuise să lupte mult timp cu părinții ei, ca să se poată mărita cu tata ; altfel ar fi fugit cu el, era hotărîtă. Mi-era imposibil să iau în serios ceea ce-mi povestea ea, îmi venea să rîd, numai la gîndul cum ar fi arătat fuga aceea. Parcă-i și vedeam pe amîndoi întîlnindu-se, noaptea, lîngă o caleașcă, mama sosind repede, cu respirația tăiată, săltîndu-și trena și tata, în așteptarea ei, răsucindu-și mustața în furculiță. Dar, închipuindu-mi-i în acele costume, cu acele gesturi, ei îmi apăreau bătrîni cum îi știu azi, deprinși de atîția ani unul cu celălalt, și detestîndu-se reciproc. Ce greu e să ți-i reprezinți pe cei din jur altfel decît prin imaginile care, întipărite în mintea noastră, ar trebui să-i întruchipeze.

Mi-ar plăcea mult să discut despre toate acestea cu Michele ; dar, dacă încerc, nu știu de ce, mi se face rușine și mă prefac că am glumit. Aseară m-am așezat lîngă el pe cînd citea ziarul, și i-am spus că Riccardo și-a pus în gînd să se însoare repede, înainte de a pleca în Argentina. Michele mi-a răspuns că foarte rău ar face, pentru că, după ce se căsătorește, un bărbat nu mai are libertatea să-și direcționeze viața cum vrea, e pierdut. M-am simțit umilită și l-am întrebat :

deci şi tu... ? El însă m-a întrerupt imediat ca să-mi răspundă că noi doi sîntem un caz excepţional. Atunci, oarecum în glumă, l-am întrebat dacă e fericit cu mine. El mi-a replicat cu un fel de enervare : „Ce întrebare şi asta ! Dar sigur că da, de ce n-aş fi ? Avem copii buni, sînt sănătoşi amîndoi. Riccardo o să ajungă să aibă funcţii importante în Argentina, Mirella a şi obţinut serviciu, mai pe urmă o să se mărite. Ce ne-am putea dori mai mult, mămico ?" Mi-a surîs afectuos, mi-a bătut uşurel mîna şi şi-a reluat lectura ziarului.

Am vrut să-i spun : „Dar noi doi, Michele ?" şi să-l întreb dacă asta e tot ce ne dorisem cînd ne-am căsătorit. Apoi m-am gîndit că aş fi o nerecunoscătoare, Michele şi-a consacrat toată viaţa familiei noastre : mie şi copiilor. Eu am făcut acelaşi lucru, este adevărat ; dar asta mi se pare mai firesc. Ba, chiar dacă uneori îmi spun că am făcut mai mult decît aveam datoria, fiindcă în acelaşi timp am lucrat la serviciu şi am îngrijit de casă şi de copii, în alte dăţi mă gîndesc că aş fi putut realiza mai mult, din moment ce în clipa de faţă n-am sentimentul că am făcut tot ce puteam face. Simt că mi-a rămas ceva neîndeplinit şi nu reuşesc să-mi dau seama ce anume. Poate că mi-ar dispărea îngrijorarea, dacă aş fi sigură de soarta Mirellei ; Michele vede mai puţin departe ca mine în viitor, şi de-aceea nu-şi face atîtea gînduri. Mi-a spus că aşa şi trebuie, să-i dau Mirellei, cum doreşte ea, cheia de la intrarea în apartament ; mereu vreau să trec pe la un lăcătuş să comand o cheie şi încă nu-s în stare să

mă hotărăsc. Michele nu se întreabă de ce s-a stins lumina aseară, în camera Mirellei, atît de tîrziu ; pe mine, în schimb, lumina asta m-a făcut să nu mă pot culca, umblam de colo, colo prin casă, luptînd cu mine însămi să nu mă apuc iarăşi de scris în caietul acesta negru care-mi insuflă gînduri negre. Încercam să-mi închipui cum ne vom duce viaţa noi doi, singuri, fără copiii noştri dragi, mă întrebam dacă ne va fi vreodată posibil să facem acea proiectată călătorie la Veneţia, am impresia că această călătorie ar trebui să rezolve totul. În orice caz, după ce ne vom întoarce de la Veneţia, va fi bine să nu mai locuim tot în casa asta. Cînd mi se întîmplă să mă duc acasă la părinţii mei spre seară, mă înfior : şed amîndoi lîngă sobiţa de petrol, sobiţa bolboroseşte, şi ei amîndoi moţăie ; nu tulbură tăcerea, din timp în timp, decît huruitul prelung şi bătăile ceasornicului, o pendulă. Cum intru la ei, mă ia frigul ; ei se miră, îmi spun că doar casa are ziduri groase şi că apartamentul lor e cu faţa spre soare.

17 februarie

Am avut azi o zi plăcută, şi asta poate pentru că am fost după-amiază la coafor. Totdeauna cînd ies de la coafor, mi se pare că sînt mai tînără ; îmi tot pun în gînd să mă coafez săptămînal, dar

după aceea iar n-am timp şi nici, mai ales, bani de aruncat. Şi totuşi mereu îmi spun că dacă m-aş duce regulat la coafor, din opt în opt zile, de fiecare dată mi s-ar părea că am avut o săptămînă mai bună.

Pe stradă, puţin cam rece, aerul pişca. Eram mulţumită, mă simţeam plină de energie, aşa încît m-am gîndit să-mi valorific buna dispoziţie ducîndu-mă la serviciu, să expediez cîteva lucrări rămase în urmă. Mi-era să nu fi lăsat acasă cheia de la birou, dar nu, o vîrîsem în poşetă, fără să vreau. Ştiind acum însă că şi directorul vine în fiecare sîmbătă, la un moment dat am şovăit; pornisem spre staţia tramvaiului, apoi m-am întors, am renunţat. Sigur, directorul s-a obişnuit atît de mult cu mine, încît n-ar avea de ce să-l supere prezenţa mea. Da, dar sîmbăta trecută, poate pentru că amîndoi ne aflam la birou în afara orarului şi a îndatoririlor de serviciu pe care le avem de obicei, mi-a apărut sub un alt aspect. De fapt, nu ştiu nimic despre el, nu-l ştiu cum o fi acasă la el, în intimitate, sau cu prietenii lui, cînd face sau primeşte vizite. O dată m-am dus să-l văd, era bolnav şi, fiindcă tot ştia c-o să viu, voia să-mi dicteze nişte scrisori. Mi-aduc aminte că, intrînd în camera lui, am avut impresia că mă aflu în faţa unui om pe care nu-l cunoşteam. M-am simţit prost ; reverele pijamalei îi lăsau liber gîtul, i-l vedeam mai alb în partea pe care de obicei o acoperă gulerul cămăşii. Şi-apoi chiar şi el m-a primit de parcă venisem în vizită, nu ca să-mi dicteze, mi se adresa cu o voce deosebită, aproape

ceremonioasă ; acelaşi fel de a-mi vorbi ca sîmbăta trecută, după-amiază, la serviciu.

M-am dus să cumpăr cîte ceva pentru mîine la prînz, vine Clara, vreau să fac o prăjitură. În timp ce-mi făceam cumpărăturile, mi-era frică într-una că directorul ar putea intra, întîmplător, tocmai în acel magazin. N-aveam curajul să întorc capul, mi se tot părea că el ar fi la cîţiva paşi în urma mea, gata să mă întrebe, zîmbind, ce-am mai cumpărat. Ieşind din magazin, chiar eram sigură că mă întîlnisem acolo cu directorul şi mă simţeam ruşinată că mă văzuse cu atîtea pachete urîte.

E miezul nopţii, sînt silită s-o aştept pe Mirella să se întoarcă acasă : cînd a plecat, voiam să-i dau cheia ei de la intrare, am comandat-o în sfîrşit la lăcătuşerie şi am scos-o, dar, adînc tulburată cum eram, am confundat cheile şi i-am dat-o din greşală pe a mea de la serviciu.

19 februarie

Ieri a fost Clara. Dimineaţa mi-am început-o cu o supărare, din cauza Mirellei. O auzisem vorbind la telefon cu Cantoni, o convorbire misterioasă, ea îi răspundea înăbuşindu-şi vocea şi, deseori, numai prin monosilabe. Totuşi am putut reţine că se referea insistent la o anu-

mită scrisoare și că a spus de cîteva ori : New York. Acum sînt sigură că și ea vrea să plece din țară, ca și Riccardo. Cînd a lăsat jos receptorul, avea un aer grav, părea absorbită de gîndurile ei, și eu am întrebat-o cu multă înțelegere despre ce scrisoare vorbea la telefon și de ce a spus New York. N-a vrut să-mi răspundă. Atunci mi-am pierdut răbdarea și i-am amintit că, dacă vrea să plece dintre noi, o să trebuiască să mai aștepte un an, e încă minoră. Mi-a replicat numai atît : „Fii liniștită, nu-i vorba de asta" și, cînd a văzut că stărui, mi-a tăiat vorba numaidecît : „Ajunge, mamă, ajunge, te rog". Prăjitura în cinstea Clarei am făcut-o plîngînd cu hohote.

Cînd a venit Clara, a trebuit să fac eforturi ca să par degajată și să zîmbesc ; dar după nu mult timp, chiar mă înseninasem din nou, cu adevărat. E bine cîteodată să ai în vizită pe cineva care nu-i din familie : ești obligat să-ți învingi proasta dispoziție. Clara mi-a părut atît de tînără, atît de sigură pe ea însăși și de mulțumită de viața ei, încît m-a înveselit chiar numai faptul că o vedeam. Au găsit-o fermecătoare și Michele și Mirella. Riccardo se uita la ea pieziș și, mai tîrziu, m-a întrebat de ce-și vopsește Clara părul, doar e de vîrsta mea. Al ei, vopsit, e blond auriu. Zveltă, elegantă, Clara, ieri, a fost cu noi sincer afectuoasă, parcă-i eram niște rude cu care nu se mai văzuse de mult și cărora le era musafir, numai pentru o zi, în străvechiul lor oraș de provincie, unde și-a petrecut ea copilăria. Ne-a povestit despre ea, ne-a cerut amănunte despre noi, volubilă, fără să aștepte răspunsurile, uitîndu-

ni-se în ochi, apucîndu-ne bucuroasă de braț, de umăr. I-am șoptit Mirellei : „Vezi că și acasă poți face cunoștință cu oameni simpatici, spirituali ?" Michele se însuflețise, devenise vorbăreț, Clara l-a luat la braț, aruncîndu-i în glumă niște priviri provocatoare și în același timp mă întreba ca de obicei : „Tot mai ești îndrăgostită de el ? Nu te-ai săturat ? Nu, serios, într-adevăr niciodată nu te-ai gîndit la un altul ? Dar ce-i cu Michele acesta, în definitiv, de ții așa la el ?" I-am făcut semn cu ochii, jenată, spre copii. Atunci Clara a exclamat rîzînd : „Dragă Valeria, glumesc, cum poți să nu observi că glumesc ?" Și a adăugat : „Am să scriu o dată un scenariu pe tema ta, pe tema vieții tale : o viață de la început pînă la sfîrșit consacrată acelorași persoane, dominată de aceleași sentimente. Tu ai dreptate, Valeria : să vrei să rămîi mereu tînără e foarte obositor, e o oboseală cumplită. Mi-ar plăcea să devin bunică așa cum o să fii tu, dar n-am copii. Mirella e logodită ?" Mirella a răspuns că nu și Clara a privit-o fix, cu atenție, cîteva secunde, în timp ce o mîngîia ușurel, apoi a conchis : „Frumoasă fată. Figură inteligentă, perspicace", și a început să ne vorbească despre cinematograf, despre scenariile la care lucrează ea, ne-a pus la curent cu o mulțime de lucruri interesante despre care noi nu știusem pînă atunci. Ne plăcea, nu numai mie, dar și Mirellei, să ne uităm la Clara. Michele o sorbea din ochi. Ea vorbea, glumea, a mîncat cu o poftă tinerească, prăjitura i-a plăcut foarte mult. Ne-a povestit

despre actori şi actriţe, despre obiceiurile lor. Pe Riccardo îl amuzau istorisirile Clarei, dar asculta distant, voia să pară că ascultă numai fiindcă n-are încotro. La un moment dat Clara ne-a spus în treacăt că e o mare lipsă de scenarii bune. Atunci Michele a declarat că el are o idee pentru un scenariu, o idee originală. „Pune-o pe hîrtie, i-a recomandat Clara cu entuziasm în timp ce-şi mai lua în farfurie puţină prăjitură. Schiţează subiectul în scris cum o fi, ca şi cum mi l-ai povesti numai mie. Se pot cîştiga milioane cu un bun subiect." L-am îndemnat şi eu : „Sigur, Michele, scrie-l. Cine ştie ?" Şi Clara a adăugat că, atunci, o să vadă ea cui să-l prezinte, are prieteni şi printre producătorii de filme : „Scrie numai, Michele, şi adu-mi textul". El a întrebat-o : „Cînd ?" „Cînd o fi gata." Michele a şovăit un moment, apoi a declarat că a şi scris totul.

Surprinsă, Clara a avut o tresărire abia perceptibilă, aproape că era contrariată : probabil regreta că promisese prea mult cu o clipă înainte, cînd fusese sigură că Michele vorbea în glumă. Copiii n-au spus nimic, mîncau preocupaţi. Am exclamat cu voce slabă : „Ee, admirabil, cînd ai şi scris, Michele ?" El a încercat să se eschiveze , nu ştia ce să-mi răspundă : pe de o parte dorea să mă facă să cred că nu-şi ia în serios ideia de scenariu, a scris-o numai ca să-şi omoare timpul, pe de alta se temea să nu anuleze cu anticipaţie interesul Clarei faţă de manuscrisul lui. Eu, intrigată, am insistat : „Nu, zău, cînd ai scris ?" Şi el, îngînîndu-mă : „Cînd ? Mai ştiu eu, Doamne ?

Eram singur cîteodată în birou, la serviciu, şi nu prea aveam de lucru. Sîmbăta după amiază, de exemplu".

S-a înţeles cu Clara să se întîlnească amîndoi în una din zilele săptămînii care vine. O să se ducă la ea să-i citească ce a scris. Clara ne-a spus că acum cîteva zile unui autor i s-a cumpărat cu zece milioane, subiectul. Michele s-a uitat la mine : „Vezi, mămico ? Ar fi o avere".

Ciudat : cînd vor să mă convingă că au dreptate să procedeze într-un anume fel ori să se prevaleze de drepturile lor, toţi cei din jurul meu recurg la argumente de ordin pecuniar. Probabil mă consideră sensibilă numai la argumente de acest ordin ; dar, ca să încerc să fiu obiectivă, constat că şi eu fac la fel. Ieri, cînd Clara, din politeţă, mi-a cerut amănunte despre munca mea la serviciu, am adus vorba imediat despre dificultăţile noastre materiale din casă. În realitate, printr-asta voiam totodată să scuz faptul că am lăsat să se degradeze lucrurile din locuinţa noastră ; avem cîteva mobile şi tablouri de mare preţ, daruri primite cînd ne-am căsătorit, însă care contrastează — contrast ce-mi pare şi mai ţipător cînd ne fac vizite alţii decît cei din familie — cu aspectul sărăcăcios al restului interiorului nostru care, de atunci şi pînă acum, de mult ar fi trebuit să fie renovat. Michele m-a întrerupt cu o glumă, ca şi cum strîmtorarea de care pomenisem ar fi fost doar o năzărire a mea. După ce a plecat Clara, mi-a reproşat din nou cele ce spusesem, şi copiii erau de partea lui.

Apoi au plecat şi copiii, am rămas singuri. L-am întrebat ce-i cu subiectul acela, el mi-a explicat că-l scrisese aşa cum, de exemplu, de-atîtea ori a cumpărat bilete la loterie. Mi-a spus : „Trebuie încercat, nu-i bine să ne resemnăm, împăcîndu-ne cu gîndul că vom suporta sărăcia, mizeria asta pînă la sfîrşitul zilelor noastre". Cînd l-am rugat să-mi spună ce temă tratează subiectul lui, mi-a răspuns evaziv, mi-a spus că ceea ce place publicului cel mai mult sînt poveştile de dragoste. O clipă am fost tentată să-i vorbesc despre caietul acesta, dar Michele stăruise atît de mult asupra avantajului material pe care ar urma să ni-l aducă ceea ce a scris, încît nu i-am mai putut spune nimic despre jurnalul meu, fiindcă eu n-aş mai putea invoca acelaşi motiv. Totuşi eram bucuroasă, şi era şi el bucuros, îmi cuprinsese cu braţul umerii. Mi-a spus : „Ar trebui să ne facem unele relaţii ; azi, de exemplu, a fost foarte folositor pentru noi că a venit Clara". Ne-am hotărît că, dacă Michele va reuşi să-şi vîndă subiectul, o parte din bani va fi pentru renovarea apartamentului, şi eu am adăugat că aş vrea să mergem la Veneţia. El m-a anunţat că, dacă o merge bine treaba, are un alt proiect în minte. „Ai putea pleca atunci de la bancă", i-am propus nu tocmai sigură. A fost de acord că i-ar conveni, fiindcă nici noua situaţie pe care o are acum la bancă nu corespunde aşteptărilor lui. După cină, am continuat să discutăm despre toate acestea pînă noaptea tîrziu.

21 februarie

Directorul a fost pentru două zile la Milano, s-a întors azi-dimineață. M-am dus la el imediat, să-i spun despre nişte lucrări pe care fusesem nevoită să le las în suspensie fiindcă, neştiind că va pleca, nu-i cerusem indicaţii. El mi-a spus că, închipuindu-şi c-o să ne vedem sîmbătă după-amiază la birou, a crezut c-o să mă prevină atunci. M-am grăbit să-i spun că, într-adevăr, avusesem de gînd să viu, dar că apoi renunţasem, fiindcă n-aş fi vrut să-l deranjez : am adăugat chiar că ajunsesem pînă la staţia de unde trebuia să iau tramvaiul. „Ce păcat !" a spus el. Eram gata să-i răspund că sîmbăta viitoare viu sigur, apoi m-am gîndit că e mai bine să nu spun nimic. Dar toată ziua, azi, într-una mi-am adus aminte de tonul cu care a exclamat el : „Ce păcat !" Poate că Michele avea dreptate cînd se simţea gelos din cauza directorului. Poate că el, directorul, de ani de zile vine în fiecare sîmbătă la birou, așteptînd să viu şi eu.

Cînd am ieșit de la serviciu am trecut pe la mama, mi-era dor să mai stau de vorbă cu ea. Pe drum, mi-am amintit o mulţime de amabilități, de mici atenţii ale directorului faţă de mine, în toţi anii aceştia : florile, de exemplu, pe care mi le trimite de Crăciun şi cărora eu niciodată nu le-am dat interpretarea pe care poate ar trebui să le-o dau. Am sosit la mama şi am început să-i vorbesc despre el, despre recunoştinţa pe care i-o datorez. I-am spus că directorul e cu

totul altfel decît alții, e un om realmente excepțional și că, în definitiv, pentru asta e suficient să te gîndești numai ce carieră a făcut. Aș fi vrut s-o aud pe mama punîndu-mi vreo întrebare ca să pot continua să vorbesc despre el ; dar ea mi-a spus : „Nu-mi place omul ăsta. Din ziua cînd te-a luat în biroul lui, deși habar n-aveai de nimic, nu mi-a inspirat și nu-mi inspiră încredere". I-am replicat ofensată că eu, la serviciu, sînt foarte pricepută, primesc însărcinări de o deosebită importanță și, chiar dacă n-aș mai avea acest post, multe alte firme ar fi încîntate să mă ia la ele. Mama a clătinat din cap și mi-a spus : „O fi și cum zici tu. Dar e curios că tocmai ție ți s-au dat însărcinările acelea importante și nu altora dintre funcționari. Care-s bărbați, și poate au și licență". Îmi vorbea cu glas aspru și, înainte ca eu să-i pot răspunde, a schimbat vorba.

24 februarie

M-am dus azi la birou pe la cinci. Am răsucit cheia în broască încet, ca să nu-l deranjez pe director, aveam mereu sentimentul că-i pregătesc o surpriză plăcută. Înăuntru, însă, întuneric ; în tăcerea birourilor, suna un telefon. Am stat nehotărîtă cîteva secunde, privind spre

cabinetul directorului, în geamul uşii lui nu se vedea lumină, apoi m-am repezit la centrala interioară. Nu sînt deprinsă cu butoanele, cu fişele ei : în timp ce mă chinuiam să încerc să răspund, soneria a amuţit.

În camera mea de lucru se făcuse curat, era o atmosferă primitoare. Faptul că mă găseam din nou aici, mirosul acela bun al parchetului dat cu ceară, al lemnului mobilelor, al tapiţeriei de piele, mi-au creat o stare inefabilă de adîncă mulţumire. Mi-am scos mănuşile, pălăria, le-am lăsat la cuier, tihnită de parcă sosisem într-un hotel în care urma să locuiesc mult timp. Aş fi vrut să-mi comand o cafea, apoi m-am gîndit că e mai politicos să aştept. M-am aşezat la masa mea de scris, am deschis una din mapele pentru corespondenţă, dar aveam impresia că n-o să pot lucra nimic, dacă nu vine și directorul. Pe cîteva dintre hîrtiile din mapă i-am întîlnit scrisul, adnotaţii făcute de el cu creionul roșu : „Da, e bine" sau : „Verificaţi" şi, cel mai des : „Să discutăm". Erau ca nişte invitaţii la un dialog pe care, în absența lui, nu aveam cum să-l port. Așa încît, cu nerăbdare, trăgeam într-una cu urechea, eram atentă la orice zgomot oricît de neînsemnat, la orice trosnet al mobilelor. Nimic. Atunci m-am ridicat de la lucru și m-am dus în camera lui. Am aprins lampa de pe birou, am așezat altfel, mai în ordine, cuţitul de tăiat hîrtie, creionul, tocul, deşi erau şi aşa în perfectă ordine. Mă uitam la fotoliul lui pe care nu ședea nimeni, şi parcă auzeam vocea directorului, invitaţia lui cordială : „Să discutăm".

Mi se părea că printr-asta n-a vrut să se refere numai la scrisorile noastre comerciale. Poate a înţeles că aş vrea să-i vorbesc despre Mirella şi mă îndeamnă să încep. Poate ar vrea să-i vorbesc despre mine. M-am aşezat pe fotoliul celălalt, faţă în faţă cu al lui, ca pentru o convorbire. El e singurul om din lume cu care aş mai putea sta de vorbă : de atîţia ani nu mai am prietene, fostele mele colege de pension ca şi femeile, cîndva tinere, care făceau parte din cercul meu monden îndată după ce ne căsătorisem, au azi o viaţă mult diferită de a mea : se scoală tîrziu dimineaţa, se duc la coafor sau la croitoreasă, după-amiezele au joc de cărţi, nu mai este nimic comun între ele şi mine, n-avem despre ce vorbi între noi. Cu celelalte funcţionare de la serviciu mă simt tot atît de stînjenită pentru că, de fapt, totul mă desparte de ele, trecutul, poziţia socială, educaţia, vocabularul. Şi de altfel, nici n-aş putea lega noi prietenii : n-am timp, sînt ani de zile de cînd nu fac altceva decît să dau fuga de acasă la serviciu, de la serviciu acasă. Am crezut că-mi aparţine timpul pe care l-am investit în copiii mei ca pe un capital ; acum însă, ei mi-l fură, îl iau cu ei. În realitate, nu-mi rămîne decît timpul pe care l-am investit în munca mea de la serviciu : numai cînd sînt aici mă simt liberă şi nu mai am impresia că mint. Pentru că, într-adevăr, mă apasă neîncetat sentimentul că aş fi spus cîndva o minciună, nu ştiu care, şi că de atunci sînt condamnată să nu dezmint prin ceva cele ce am spus. „Să discutăm", aş fi vrut să-i răspund directorului, „da, să discutăm, să stăm de vorbă".

Mă simţeam cuprinsă de o febricitare, deşi continuam să gîndesc clar, lucid. Îmi făcea impresia că el nu mai putea să întîrzie mult, altfel pierdeam momente preţioase dintr-o convorbire pentru mine esenţială. Orice moment e preţios la vîrsta mea, aş fi vrut să-i pot spune.

Cînd a sunat din nou telefonul, am zvîcnit, m-am speriat. Sărisem în picioare şi nu ştiam ce să fac : de data asta să răspund sau tot nu ? Mi se părea că cel din capătul opus al firului telefonic vedea că în cabinetul directorului eram eu, nu directorul, şi mă considera indiscretă ; directorul, dacă ar fi intrat, s-ar fi putut întreba şi el ce căutam acolo. Apelul telefonic continua insistent, m-am aşezat pe celălalt fotoliu, al directorului şi am răspuns : „Alo..." La telefon era chiar el. A început să-mi bată inima tare, îl auzeam vorbindu-mi cu glas scăzut, spunea : „Îmi pare foarte rău, nu pot veni". Mi s-a tăiat respiraţia, nu mă aşteptasem la eventualitatea aceasta, mi se părea că totul în jurul meu se prăbuşeşte. Am exclamat încet, „Ah !..." El a repetat : „Îmi pare foarte rău". „Nu ştiu cum să fac, i-am răspuns, voiam să stăm de vorbă". Şi am adăugat repede : „E în legătură cu nişte lucrări". El, după o scurtă tăcere, mi-a explicat că nu poate pleca de acasă, fiindcă era ziua de naştere a băiatului. Mi-a mai spus că sunase pînă atunci de două ori şi nu-i răspunsese nimeni. „Presupuneam că aţi venit la birou, sperasem că voi putea să mă eliberez repede de obligaţiile de-aici, dar..." Şi a tăcut iarăşi, fără să lase receptorul. Am tăcut şi eu, apoi i-am spus : „Vă-nţeleg, sigur că da, nu-i

nimic, o să încerc să rezolv singură, vorbim luni". După ce am închis nu-mi mai puteam lua mîna de pe receptor.

Am mai stat un timp la masa lui de scris, șe-deam pe fotoliul lui tapițat cu o piele moale. În cele din urmă m-am ridicat, am stins lumina, am trecut în birou la mine și acolo, fără să mai arunc vreo privire în jur, am închis sertarul, mi-am pus pălăria și am plecat. Mergeam încet, nu doream să mă întorc acasă, îmi venea să mă așez pe o bancă într-o grădină publică. Mie ora-șul îmi pare mai frumos, mai luminos și mai atră-gător sîmbăta după-amiază. De la un timp mi-e un dor nebunesc de concediu, dorul acesta, cînd sînt în casă, mă îndeamnă să deschid fereastra, să simt pe obraji aerul curat de afară, îmi învie în memorie atîtea priveliști : păduri, cîmpul, marea și, la sfîrșit, întotdeauna, Veneția. E sufi-cient să mă întorc acasă, pentru ca toată bună voia aceasta să mi se risipească. Acasă, nu știu de ce, într-una îmi vine să cer iertare. Poate fiindcă știu că amîn multe treburi din cauza acestui caiet. Stau noaptea pînă tîrziu și apoi, a doua zi, sînt obosită. Azi, de exemplu, mi-a părut rău că am fost la serviciu, unde am pierdut tim-pul, n-am lucrat nimic : și doar aveam de făcut curat în bucătărie și lui Michele îi trebuiesc cele cîteva cămăși pe care, serile trecute, am tot amî-nat să le calc fiindcă am scris. Uneori, ca într-o beție care mă face un moment fericită, îmi în-chipui cum aș lăsa toată gospodăria noastră în voia soartei : cratițele murdare, rufele nespă-

late, paturile nefăcute. Adorm cu dorința aceasta a unei dezordini mari : e o dorință violentă, vorace, asemănătoare cu pofta nestăpînită pe care, cînd eram însărcinată, mi-o provoca pîinea. Noaptea visez că trebuie să aranjez la loc tot ce-am lăsat în dezordine și că nu reușesc, nu pot termina înainte să se întoarcă Michele acasă. E un coșmar.

Poate că mama prea a fost neînduplecată față de mine, cînd eram copil. Îmi spunea fără încetare : „Coase ! Învață !" Cînd crescusem mai mărișoară, imediat ce observa că am terminat cu învățatul lecțiilor, îmi și dădea vreo treabă de făcut în casă. Nu-mi permitea niciodată să stau fără treabă, nu uita niciodată de mine. Dacă i se întîmpla să nu știe cîteva minute unde sînt, intra în cameră la mine și mă-ntreba ce fac. Îmi spunea : „O femeie nu trebuie să stea nici un moment fără să facă ceva".

Michele s-a întors acasă în seara aceasta cam tîrziu ; avea un aer obosit, istovit. Am crezut că lucrase la subiectul lui de scenariu cît fusese la serviciu și l-am întrebat. El s-a uitat fix la mine și a rămas nemișcat de parcă resimțise întrebarea mea ca pe o lovitură. Și-a revenit imediat, mi-a spus : „Nu, nu, altceva, nu scenariul, am avut mult de lucru azi. Mă doare capul, cum terminăm masa mă vîr în pat". Eu totuși l-am anunțat că voiam să-i vorbesc despre Riccardo și despre Mirella, mi-e greu să iau hotărîri singură, fără îndrumări din partea lui, bazîndu-mă numai pe ceea ce gîndesc eu, adică, într-un cuvînt, pe

mine însămi. El mi-a răspuns cu tandreţe că-mi da libertatea să hotărăsc şi să acţionez cum cred ; că pot oricînd şi în orice împrejurare, să declar că vorbesc şi în numele lui, şi mi-a mai spus că el e sigur că nimeni nu poate face toate lucrurile acestea mai bine decît mine, cu mai mult tact decît am eu. M-am simţit mişcată, ba chiar măgulită, şi l-am îmbrăţişat, avusesem nevoie de o mică îmbărbătare, de un pic de căldură. Nimic nu-i mai odihnitor pentru mine decît să-mi las capul pe umărul lui Michele. El m-a întrebat apoi dacă a dat Clara vreun semn de viaţă.

25 februarie

Azi dimineaţă mi-a telefonat mama şi mi s-a întîmplat să-i răspund iritată. Îmi telefonează totdeauna duminică dimineaţa, ca să mă întrebe dacă viu la ea. În dimineaţa asta nu voiam să mă duc, i-am spus că n-am timp. De altfel e şi adevărat pentru că duminica, deşi eu mă scol devreme ca deobicei, Michele şi copiii dorm pînă tîrziu, apoi se-nvîrtesc prin casă în halate şi, la amiază, cînd e soarele sus, aşternuturile pe paturi sînt tot calde încă. Michele zice că n-ar renunţa pentru nimic în lume la acest lux al lui, somnul de duminică. Cîteodată mă simt ispitită să fac şi eu la fel, dar cine ar avea grijă atunci

de tot ce este de făcut în casă, duminică dimineață ? Așa încît îi duc la pat micul dejun și-mi pare bine că-l văd mîncînd cu poftă, bine dispus. Dar mama nu poate admite așa ceva, ea susține că rău face Michele ; asta e probabil din cauza insomniilor ei. La telefon mi-a spus că are și ea dreptul să mă vadă din cînd în cînd, eu fiind unica ei fiică. Atunci nu mi-am mai putut stăpîni nervii, i-am spus că mai sînt și soție unică și mamă unică, mi-o fi destul. Am ajuns chiar să-i spun că ieri, deși a fost sîmbătă, a trebuit să mă duc și după-amiază la serviciu. Și că numai eu știu cîte motive am de îngrijorare și de enervare. Ea mi-a replicat că nu înțelege de ce tocmai acum, cînd lui Michele i s-a dat un spor de salariu și Riccardo și-a asigurat un viitor frumos în Argentina, iar Mirella, deși e încă studentă, a și căpătat slujbă. Comentariile ei au reușit să mă scoată din fire. I-am spus cu voce tăioasă că ea a apucat alte vremuri, i-a fost ușor de trăit, nu poate înțelege viața mea. „Ușor ?!" a exclamat mama indignată și mi-a amintit că ea și tata au fost jefuiți pînă la ultimul ban de Bertolotti, a trebuit să lupte și să se judece zece ani cu Bertolotti ca să poată reintra în posesia vilei și pînă la urmă tot a pierdut-o. Despre acest Bertolotti, un administrator de rea credință al bunurilor bunicii mele, am auzit vorbindu-se toată viața mea : toate nenorocirile căzute pe capul familiei noastre sînt atribuite uneltirilor lui și se afirmă totodată că starea noastră materială e rea numai din vina lui. De mică, oricînd auzeam vorbin-

du-se despre omul acela, tăceam înfricoşată de parcă se vorbea despre dracu. I-am spus azi mamei că bine a făcut Bertolotti că a înghiţit şi moşia şi vila, pentru că asta a fost nenorocirea noastră, am tras mereu nădejde să putem reintra în stăpînirea averii şi consecinţa o suportăm pînă şi-n momentul de faţă, de aceea ne vine greu să ne adaptăm situaţiei în care sîntem : eu din cauza acelei vile şi Michele din cauza gradului militar pe care l-a avut tatăl lui. Din aceste două motive, faptul că sîntem săraci ne va obseda într-una ca şi cum ar fi ceva infamant. „N-avem un franc, dar tot ne simţim proprietari de vile şi de grajduri cu cai de curse. Uită-te la copii : ei, care n-au auzit niciodată vorbindu-se de Bertolotti, se simt perfect." Mama, la capătul celălalt al firului, tăcuse ; ştia că, dacă-i spun toate acestea, înseamnă că sînt iritată. După părerea ei, felul meu de a discuta e încă una din fărădelegile săvîrşite de Bertolotti, şi asta o mai consolează. „Va să zică nu vii ?" m-a întrebat după un timp. I-am răspuns : „Nu, nu pot".

Ceva mai tîrziu, mă răzgîndisem, porneam spre ea. Pe stradă, atmosfera duminicală mi-a redat buna dispoziţie, m-a făcut să uit de oboseală şi de toate îngrijorările mele. Am intrat într-o cafenea, i-am telefonat mamei : „Mi-am terminat treburile mai curînd decît crezusem. Urc la tine o clipă. Vrei să-ţi cumpăr ceva ?" Mi-a răspuns : „Da, mulţumesc", şi vocea ei calmă, de-un calm de gheaţă, nu reuşea totuşi să-i mascheze satisfacţia : „Nişte fructe proaspete, pentru tata". I-am mai luat şi un buchețel de vio-

lete ; mamei, ca şi mie, ne este jenă de asemenea gesturi : i-am spus că n-am avut încotro, s-a ţinut scai de mine o fetiţă, o mică cerşetoare, şi a trebuit să i-l cumpăr.

26 februarie

Trebuie să mă culc devreme în seara asta. Riccardo, la masă, mi-a spus că mă aude pînă tîrziu noaptea cum umblu de colo, colo prin casă. Şi m-a întrebat : „Dar ce tot faci noaptea ?" Atunci a ridicat ochii din farfurie şi Mirella şi s-a uitat la mine. Logic gîndind, n-aveam nici un motiv şi totuşi mi-a fost teamă că vor începe să caute locul unde ascund acest caiet. Le-am spus că o să ajung să sufăr şi eu, ca mama, de insomnie.

Dimineaţă, abia sosisem, m-a chemat directorul, spunîndu-mi să viu repede. În cabinetul lui mai erau trei persoane ; mă agasa prezenţa lor dar, fiindcă trebuia să întreţin conversaţia, am fost vioaie, am stat de vorbă. După ce au plecat, directorul, fără să se uite la mine, a început să răsfoiască mapa cu corespondenţa recent intrată, şi mi-a spus că săptămîna aceasta n-o să aibă timp să citească nici măcar scrisorile importante. Părea obosit, nervos, dar cînd în cele din urmă şi-a înălţat privirea spre mine, a zîmbit. Mi-a rea-

mintit ziua de sîmbătă, cu un suspin : „Familia..." şi eu am avut o reacţie prostească : am roşit. Apoi m-a întrebat dacă n-o să mă împiedice nimic să vin şi sîmbăta aceasta, după-amiază, la serviciu. I-am răspuns cu prea multă însufleţire că da, o să viu. Atunci el şi-a înălţat din nou ochii şi m-a privit fără să mai zîmbească, mi-a propus cu o duioşie gravă : „Pe la patru ?" Am făcut semn că da. Mi-erau mîinile reci, mă sprijineam cu palmele pe cristalul biroului. În sfîrşit, m-a rugat să-i arăt o scrisoare pe care o redactasem şi, cînd m-am întors, nu mai era acelaşi om. Mi-a spus chiar că scrisoarea nu mergea aşa, a trebuit s-o refac.

27 februarie

Azi, cînd m-am întors acasă la prînz, portăreasa şi-a găsit nu ştiu ce pretext ca să-mi iasă în cale şi mi-a spus cu un zîmbet în doi peri : „Domnişoara s-a întors acum cîteva minute, a adus-o cu maşina logodnicul dumneaei". O clipă am rămas descumpănită şi ea a şi profitat de ocazie ca să adauge repede : „Felicitările mele". Nu i-am răspuns, am continuat să surîd şi m-am îndepărtat aşa, cu zîmbetul pe buze, dar mă buimăciseră pînă într-atît cele ce-mi spusese portăreasa, încît am urcat scările, uitînd de ascensor.

Mirella era în cameră la ea ; cînd i-am relatat cum o vorbește portăreasa, mi-a răspuns zîmbind : „O țață !" și altceva nimic. Mi-a părut rău că mai deschisesem vorba, pentru că acum, dacă aș continua să discut despre asta fără să iau o atitudine hotărîtă, rezultatul ar fi numai slăbirea poziției mele tactice. Mi-am rotit ochii prin cameră sperînd să descopăr ceva : de la un timp am impresia că în camera Mirellei se ascunde un secret și că, dacă aș fi destul de abilă ca să dau de el, secretul acesta m-ar face să-mi devină clar totul în ce o privește pe fiica mea și totodată mi-ar indica modul în care să acționez. Mi-a venit să-i spun : „Cel puțin nu-l lăsa să te aducă chiar pînă la intrare", dar m-am abținut. Pot da asemenea sfat unei prietene, dar nu fiicei mele, deși recunosc că, în familie, această respingere a oricărui compromis e tocmai ceea ce dă naștere lipsei de sinceritate. Probabil că Mirella are vreo prietenă căreia îi face confidențe : de n-o fi cumva Sabina care, de la un timp, îi telefonează mai des și, la universitate, urmează aceleași cursuri ca și Mirella. Mi-am pus în gînd s-o întreb pe Sabina, deși știu bine de pe acum că n-o să-mi spună nimic. Cînd fie Mirella, fie Riccardo au în vizită cîțiva prieteni sau prietene și eu intru în camera unde sînt ei, toți tac imediat și se ridică în picioare cu aerul acela oarecum respectuos, oarecum neîncrezător, pe care și-l iau elevii cînd intră profesoara în clasă. Și doar mă port cu ei prietenos, sînt veselă cînd le vorbesc, îi tratez totdeauna cu vreun dulce și cafea ca

să încerc să le devin agreabilă, vara trag chiar şi o fugă pînă la barul din colţul străzii să le iau îngheţată. Ei mă privesc aproape bănuitori, căutînd parcă să ghicească ce păcăleală se ascunde sub atenţiile mele. Uneori rămîn printre ei cîteva minute, stau de vorbă cu ei, le istorisesc cîte ceva care le-ar putea părea amuzant şi, mai ales, iau atitudini degajate, sperînd că în felul acesta mă apropii de vîrsta lor, de felul lor de a gîndi. Dar cu cît mă depărtez mai mult de părerea pe care o au ei despre părinţi, cu cît îmi dau mai multă silinţă să nu-i fac să vadă în mine mama unui tînăr sau unei tinere de vîrsta lor, cu atît mai mult îi deconcertez şi-i intimidez. Cînd însă declar cu asprime că Mirella nu poate pleca de acasă fiindcă e ora mesei de seară sau că Riccardo acum nu are bani de cinema, îmi dau seama că toţi se simt în voia lor.

Sabina aşadar n-o să-mi spună nimic. Totuşi eu sînt hotărîtă să nu renunţ la investigaţii, chiar dacă acum Mirella pare foarte preocupată de studiile ei, de lucru, şi, închisă în ea însăşi, nu mai zice nimic. Azi, după ce am dat un telefon la serviciu anunţînd că nu mă simt bine, am stat acasă şi i-am scotocit prin sertare. E prima dată cînd fac aşa ceva, îmi tremurau mîinile, aveam impresia că fur. Scotoceam totul amănunţit, spunîndu-mi : „Trebuie", deşi nici eu nu ştiam ce speram să găsesc. Aproape mi se părea că l-aş putea surprinde pe Cantoni ascuns acolo printre hîrtii, haine, rufe. Dar n-am dat de nici o urmă a lui, Mirella, plecînd, îşi luase poşeta dăruită de el ; şi ceasul de mînă. Speram să găsesc

măcar o fotografie, un bilet, n-am găsit nimic. N-a durat mult căutarea : am controlat dulapul Mirellei, îmbrăcămintea ei puţină şi foarte uzată, lenjeria ei modestă şi am constatat încă o dată că e o fetiţă săracă. O văd şi mai fără apărare în faţa învinuirilor pe care i le aduc, mi se pare o cruzime s-o suspectez.

În cele din urmă mi-a venit în minte că ea îşi ţine jurnalul în sertarul biroului, încuiat. A fost un triumf pentru mine ; după asta însă, am rămas pe gînduri amintindu-mi cum i-am învăţat totdeauna pe copiii mei să respecte secretul altuia. Am plecat din cameră ca să pot rezista ispitei şi, cînd colo, m-am pomenit în bucătărie de unde am luat un cuţit ca să forţez sertarul. Îmi hotărîsem să operez cu fermitate implacabilă ca şi cum aş fi deschis un buboi. Am vîrît cuţitul între sertar şi faţa biroului dar m-a surprins că am simţit sertarul cedînd imediat : era descuiat. Jurnalul, nicăieri. Nu mai e acolo. În sertar, scrisori fără importanţă, nişte fotografii de demult. Şi nici aici nici o urmă a lui Cantoni. Prea pare ea nevinovată, asta în loc să mă liniştească, îmi trezeşte şi mai mult bănuielile. Nu se poate să nu aibă vreo scrisoare de-a lui, poate sînt nişte scrisori care o compromit şi a preferat să le distrugă. Dispariţia jurnalului, de altfel, demonstrează clar vinovăţia ei. Dacă mi-aş fi ascultat imboldul inimii în acel moment, aş fi plecat de acasă imediat şi m-aş fi dus la Cantoni să-i spun : „Ştiu totul". Şi mă năpusteam asupra lui, îl zgîlţîiam, dădeam cu pumnii în el. În realitate însă,

şedeam pe scaun la birou, cu cuţitul în mînă, şi nu ştiam ce să fac. M-am gîndit că poate Mirella şi-a luat jurnalul cu ea la serviciu şi atunci aveam impresia că făcînd asta, a fugit de acasă. Poate că l-a ascuns ? Şi m-am apucat să-l caut sistematic, meticulos. Îmi spuneam : o să cotrobăi peste tot, dacă l-a ascuns aşa de bine, înseamnă că nu vrea să se afle ce a scris ; dar las' că-l găsesc eu şi o dau de gol. Mă vedeam, în închipuire, faţă în faţă cu ea, băteam cu dosul mîinii în pagina pe care a scris-o.

Deodată mi-am amintit că şi eu ţin ascuns un caiet şi că Mirella, căutînd o ascunzătoare bună pentru al ei, poate să-l găsească pe al meu. Dacă-l citeşte, o să descopere că eu sînt altfel de cum mă crede ea. O să-mi cunoască toate secretele, o să afle despre director, şi chiar despre întîlnirea pe care am acceptat s-o am cu el sîmbătă, o să ştie şi de adînca nelinişte cu care mă întreb dacă e îndrăgostit sau nu de mine. Prezenţa lui neîncetată în mintea mea, teama să nu fie găsit acest caiet şi impresia că pe fiecare dintre noi îl învăluie un mister dens, toate acestea nu-mi dau nici o clipă de răgaz. Îi văd pe tustrei : Mirella ieşind din casă, cu jurnalul ei în poşetă, Michele întorcîndu-se la bancă, sîmbăta, ca să-şi scrie scenariul fără să-l deranjeze cineva, Riccardo în camera lui, unde şi-a prins pe perete o fotografie, peisaj muntos din Argentina, şi mi se pare că, deşi ne vrem reciproc binele, totuşi ne apărăm unul de celălalt ca nişte adversari.

În seara asta Mirella, cum s-a întors acasă, m-a chemat în camera ei. Mi-a spus jubilînd : „Ia uite" și a golit pe masă, sub privirea mea uluită, un plic în care erau o mulțime de bancnote. Eram gata s-o intreb cu asprime de unde avea banii aceia, dar m-a lămurit ea însăși, imediat : „Asta-i leafa mea". A făcut teanc apoi bancnotele, cu grijă, una cîte una, aproape mîngîindu-le ; și în același timp îmi enumera cele ce are de gînd să-și cumpere, majoritatea fleacuri, niște fleacuri pe care mi le-a cerut de multe ori și pe care eu niciodată nu i le-am putut cumpăra. Probabil că nu am dreptate, dar mi s-a părut că voia să mă umilească : atunci mi-am luat un aer aproape disprețuitor și i-am spus că pînă la urmă o să-și dea seama cîte jertfe am făcut noi pentru dînsa, acum cînd știe cu cît chin se cîștigă banii. Ea trecuse din cameră în baie, își masa apăsat obraiii cu prosopul. Mi-a spus zîmbind : „Vrei să afli adevărul, mamă ? Ei, uite, eu găsesc că nu-i deloc un chin ; vă auzisem de atîtea ori vorbind despre asta, încît, după ce mă hotărîsem să lucrez undeva, eram înfricoșată, mă temeam că n-o să suport. În noaptea dinaintea primei mele zile de serviciu, aproape n-am putut închide ochii, îmi aduceam aminte cum m-a privit Riccardo, tot timpul, ironic, neîncrezător, arătîndu-mi că adică el se îndoiește că într-un birou ca al lui Barilesi cei de acolo vor accepta să lucreze cu o fetiș-

cană ca mine ; şi-mi venea şi mie însămi să-i dau dreptate. Dimineaţă, cînd am ajuns în faţa uşii biroului, mai întîi am vrut să plec îndărăt, să telefonez din oraş că renunt la slujbă, nu mă simt bine, un pretext, orice. Dar m-am gîndit la voi, şi am intrat". Eu am făcut ochii mari, neînţelegînd, în timp ce ea continua : „Da, m-am gîndit că vouă v-ar fi făcut plăcere să se confirme părerea pe care o aveţi despre mine, că nu prea sînt capabilă". Am întrebat-o dacă nu cumva mai curînd s-a gîndit să nu-şi strice părerea despre ea acel avocat Cantoni. „A, nu, mi-a răspuns foarte sigură, lui nici nu-i trece prin minte că as putea să nu reusesc cînd încep ceva. Dimpotrivă ! Dar nu asta-i important. Important e ceea ce am aflat : că munca nu e un chin. Eu o găsesc distractivă. Deseori sînt obosită, dar e o altfel de oboseală decît cele pe care le-am cunoscut pînă acum, nu stiu cum să-ţi explic, o oboseală pe care as zice că o simulez, fiindcă, de fapt, după ce am lucrat, nu-mi displace să mă simt obosită. Mă amuză să pronunţ acele cuvinte care, spuse de voi, îmi păreau că semnifică ceva extraordinar de important, cuvinte ca *înregistrare, secretariat general, ad acta*. O să rîzi, dar îţi mărturisesc că acum şi eu, cînd spun vorbele acestea, simt că am importanţă." Devenise expansivă ca un copil, ai fi zis că şi-a pus în minte să mă tachineze în joacă, din dragoste. A continuat : „Şi-apoi îmi place să-mi aud numele pronunţat de ceilalti ca pe al cuiva care se pricepe în domeniul lui, cineva pe care te poţi bizui. Cînd, de exemplu, aud spunîndu-se : «De chestiunea aceasta se ocupă

domnişoara Cossati», am impresia că e vorba de altcineva, de o fiinţă a cărei existenţă nici n-o bănuiam. Astăzi avocatul Barilesi a spus : «Luni, la judecătorie s-ar putea duce domnişoara Cossati» Trebuie să iau de acolo o informaţie, un mărunţiş, s-ar putea descurca oricine în locul meu, şi totuşi am roşit de satisfacţie. Tot aşa mi se întîmpla şi la universitate, la început ; n-am spus niciodată nimic, voiam să arăt că mi se pare firesc să fie aşa, dar tot timpul mă simţeam flatată că eram şi eu în acele săli. Dar la universitate ştiam că, dacă nu mă duc, nu-mi simte nimeni lipsa. Pe cînd dincoace, la serviciu, sînt plătită ca să vin". Îşi peria părul şi vorbea repede, vioaie ; se învîrtea rîzînd în jurul meu, bucuria îi dădea un neastîmpăr pe care nu i-l cunoşteam, voia să mă îmbrăţişeze : „Spune drept, şi pentru tine serviciul e o distracţie ; şi, şi pentru tata ; de ce nu vreţi să recunoaşteţi ? Hai zi, mămicuţo, hai zi, îţi dau o mie de lire dacă zici". Ţinea în mînă peria de cap şi, cînd a vrut să mă îmbrăţişeze, m-a lovit cu ea din greşeală, fiindcă eu mă opuneam, în arcada ochiului. Am scos un mic strigăt, am dus mîna la ochi. Mirella mi-a spus : „O, iartă-mă..." şi s-a simtit prost. „Nu ştiu ce-i cu tine în seara asta, am dojenit-o eu supărată, în timp ce-mi frecam uşor cu degetele pleoapa. Eşti nebună. Ţi s-au dat cîţiva gologani, şi parcă ai înebunit din cauza lor. Nebună şi ingrată. Ar trebui să te gîndeşti la un singur lucru : că noi, tatăl tău şi cu mine, niciodată n-am putut dispune de ceea ce cîştigăm, nu ne-am putut cumpăra niciodată în primul rînd ceea ce doream, aşa cum

poţi tu acum. Totul, pînă la ultima centimă, a fost pentru casă, pentru Riccardo, pentru tine, pentru studiile voastre, studiile care-ţi aduc azi aceste satisfacţii, aceste *distracţii*, cum le numeşti tu". Ea atunci s-a simţit grozav de ruşinată: „Ştiu, e adevărat, iartă-mă. Nu spuneam cu răutate sau cu dispreţ. Din contra. Aş vrea să fie serviciul şi pentru voi o distracţie, fiindcă aşa poate m-aş simţi mai puţin vinovată că v-am îngreunat viaţa. Uite, iartă-mi sinceritatea, dar cîteodată copiilor aproape le e ruşine că s-au născut, că au nevoie să mănînce, să fie îmbrăcaţi. Te rog iartă-mă că-ţi spun asta. Mie îmi place atît de mult la serviciu, încît m-aş duce şi aş lucra acolo chiar dacă nu mi s-ar plăti". Mi-am amintit cu ce paşi sprinteni plec eu de acasă, dimineaţa, ca să mă duc la serviciu şi ce bucuroasă sînt cînd mă cheamă directorul să lucrez cu el. Am avut un fior ; mi-am alungat gîndurile, i-am spus Mirellei că entuziasmul ei e numai din cauză că i se întîmplă ceva nou. „Se poate, a convenit ea, dar nu vreau să cred, ar fi păcat, simt că trăiesc cele mai frumoase zile din viaţa mea. Azi, Barilesi l-a apărat pe unul, acuzat de omucidere, şi a obţinut achitarea lui. Dimineaţă, nu m-am dus la universitate, am asistat la proces ; pledoaria lui Barilesi a fost foarte frumoasă, m-a mişcat, nici nu-ţi pot spune cît l-am admirat, cît l-am invidiat ; uite, lui, sînt sigură, nu-i vine greu cu munca asta". „Cred şi eu ! am exclamat. Doar îi ies bani, nu glumă." „Îţi închipui că numai de asta ? Barilesi acum e foarte bogat, ar putea să nu mai lucreze, nu ? Cu toate astea, deşi se plînge de multe ori, şi

într-adevăr e obosit, e nervos, totuşi continuă să accepte procese şi totdeauna vrea să facă el totul. Poate se plînge că-i obosit, fiindcă nu vrea să spună adevărul : că munca lui e o distracție." Îi revenise veselia, rîdea mulţumită : „Aş vrea să devin ca şi el, un mare avocat". Atunci am întrebat-o dacă ceea ce o atrage e perspectiva unei cariere strălucite sau mai curînd dorinţa de a plăcea cuiva : de exemplu, lui Cantoni. Mi-a răspuns : „Să zicem că şi pentru asta". Eu, triumfătoare, i-am spus că menirea ei nu e o profesie, menirea ei e să se mărite cu cineva care să fie bogat şi care să aibă şi multe calităţi, aşa am susţinut totdeauna. Îşi face iluzii dacă-şi închipuie că o să reuşească în viaţă cu o profesie, mai bine ar urma sfaturile mele, pentru că nimeni nu poate da mai bune sfaturi decît o mamă. Adevărul este că bărbaţilor nu le convin de loc femeile independente, femeile care au o profesie a lor — sau, cel puţin, nu le convin ca soţii ; şi, de altfel, ea însăşi, cînd o să ţină în braţe primul ei copil, cînd o să-l audă plîngînd şi o să vadă că el are nevoie de ea ca să se hrănească şi, în definitiv, ca să trăiască, atunci ea, Mirella, n-o să aibă curaj să-şi neglijeze copilul, pentru că n-o să i se pară mai importantă decît copilul gloria pe care i-ar aduce-o un succes măgulitor la tribunal. Ea însă mi-a răspuns că vede lucrurile altfel : chiar dacă se va căsători şi va avea copii, tot va dori să devină un avocat celebru. S-a făcut roşie, pronunţînd acest adjectiv, „celebru". Am zîmbit cu indulgenţă, i-am spus : „O să mai vorbim noi despre astea", şi voiam să mă duc la bucătărie, dar

m-am întors din drum ca s-o întreb unde își ține acum jurnalul. Ea, surprinsă de această întrebare, a aruncat o privire spre birou și m-a întrebat la rîndul ei dacă i-am umblat în sertar. I-am replicat că, atunci cînd cred necesar, pot face și asta. Ea susține că a terminat de mai demult cu jurnalul, l-a distrus, era o deprindere copilărească ; și că de altfel, chiar dacă-l găseam, tot nu-mi folosea la nimic, pentru că — a adăugat rîzînd — de frică să nu i-l citesc, scria în el numai minciuni.

M-am dus la bucătărie și am început să prăjesc cartofii și, pe urmă, niște ouă. Cred că Mirella m-a mințit și, în orice caz, dacă totuși într-adevăr și-a distrus jurnalul, a făcut asta după ce l-a cunoscut pe Cantoni. Peste cîteva minute a venit și ea și m-a întrebat dacă am nevoie să mă ajute. Fiindcă rareori se oferă să-mi dea ajutor, am privit-o mirată. Ce-i drept, e o fată frumoasă, îi stă bine cu părul tăiat așa, scurt. De bucuria banilor pe care i-a cîștigat, era mai degajată ca în alte dăți și totuși de-o blîndețe neobișnuită la ea. M-a întrebat surîzătoare : „Mamă, de ce nu poți consimți să fiu fericită așa cum înțeleg eu ?" I-am răspuns că fericirea, cel puțin așa cum și-o imaginează ea, nu există, știu din experiență. Ea n-a fost de acord : „Tu ai experiența unei singure vieți, a vieții tale. De ce nu vrei să-mi lași măcar o speranță ?" I-am spus : „N-ai decît să speri, asta-i pe gratis". Apoi i-am pus în mînă farfuria cu ouă prăjite și am rugat-o să le ducă lui frate-său. Ea m-a întrebat, ce, nu poate veni el singur să și le ia ? Și-a adăugat : „Îl chem". M-am

uitat aspru la ea, am ridicat tonul : „Fă cum îți spun, Riccardo e obosit, a învățat azi toată ziua". „Și tu, mi-a replicat ea cu glas răstit, n-ai lucrat azi toată ziua ? Eu n-am lucrat azi toată ziua ?" Totuși s-a dus cu farfuria la Riccardo. Cînd s-a întors mi-a spus : „Asta-i ceea ce mă revoltă, mamă. Tu te crezi obligată să-i servești pe toți, în frunte cu mine. Atunci și ceilalți, încet-încet, încep să creadă că da, ești obligată. Tu ești convinsă că o femeie, dacă are satisfacțiile ei personale, în afară de cele casnice sau ale pregătirii meselor, femeia aceea e vinovată : datoria ei e să-i servească pe alții. Eu nu vreau, înțelegi ? Nu vreau asta". M-a trecut un fior rece ca ghiața, un fior pe care parcă și acum îl simt mereu. M-am prefăcut însă că nu dau importanță celor ce spusese ea. Am ironizat-o, am întrebat-o : și-a pus în gînd să-nceapă de aici, din casa părinților, să facă pe avocatul ?

2 martie

Azi la prînz, de îndată ce a plecat Michele de acasă, Riccardo i-a ascultat pașii cîteva clipe ca să se asigure că am rămas singuri, apoi a scos un ziar din servietă și mi-a spus : „Citește".

Era un articol despre procesul de care mi-a vorbit Mirella : printre apărători, nu numai Bari-

Iesi, ci şi Cantoni. Am spus : „Ştiu, e adjunctul lui". Riccardo mi-a declarat că nu înţelege cum tolerez eu ca scandalul acesta să continue, dar că, în orice caz, aşa se explică în sfîrşit de ce cîştigă Mirella atît de mult. I-am atras atenţia că eu mă pricep la salarii şi că ceea ce primeşte ea e un minimum obligatoriu faţă de munca pe care o face. Am adăugat că Mirella pare a fi pasionată de profesia ei şi că mai tîrziu o să fie un bun avocat.

E foarte greu de vorbit cu Riccardo despre Mirella : cînd sînt împreună îi simt mereu ostili unul faţă de celălalt. Totdeauna au fost aşa şi eu credeam că era vorba numai de nişte înţepături, de supărări trecătoare, cum se întîmplă între fraţi. Acum însă mi-e teamă să nu fie la mijloc altceva, un motiv mai serios care nu-mi dau seama în ce constă şi totuşi mă îndurerează pînă în adîncul sufletului. Nu vreau să cred că Riccardo o detestă pe sora lui ; mai curînd cred că-şi varsă pe ea necazul pe care-l are, în realitate, împotriva lui însuşi. Azi mi-a spus că femeile care au serviciu profită să-şi aranjeze cum le convine viaţa strict personală. I-am amintit că serviciu am şi eu, ceea ce avantajează întreaga noastră familie, deci şi pe el. Mi-a răspuns că eu fac asta de nevoie şi că, prin urmare, munca mea acolo e o dovadă că împart binele şi răul cu soţul meu, o dovadă, în fond, a supunerii faţă de soţ. Şi a adăugat că eu, dacă mi-ar fi posibil, aş renunţa imediat la serviciu ; nu ştiu ce m-a reţinut, poate întîlnirea pe care o voi avea sîmbătă, cred că asta m-a împiedicat să-l contrazic. Urmîndu-şi vorba,

mi-a spus că fetele de azi nu mai vor să ştie de aceste îndatoriri, nu mai sînt dispuse să facă vreun sacrificiu, pentru ele numai banul are importanţă. „Le vezi prin oraş cu bărbaţi care nu mai sînt tineri, pentru că ăştia au maşină, le invită seara cu ei la restaurant şi pe urmă le duc să danseze în localuri dintre cele mai scumpe. Pot eu rivaliza cu de-alde ăştia ? Eu nu-s vinovat cu nimic că părinţii mei nu-s dintr-o familie bogată." M-am simţit atinsă şi i-am răspuns : ba nu, sîntem dintr-o familie bogată dar averea noastră s-a pierdut fiindcă a fost rău administrată. El a insistat : „În orice caz, ce pot face eu ? Îmi pot lua diploma de licenţă înainte de a împlini douăzeci şi doi de ani ? Un tînăr de vîrsta mea, concurat de fetele astea din ziua de azi, se simte ca un băieţaş în comparaţie cu ele, ajunge la disperare". I-am spus că de-acum înainte Mirella, avînd leafă, o să-şi poată lua din banii ei tot ce-i trebuie ca să se îmbrace, aşa încît voi avea ceva mai mulţi bani pentru el. N-a mai spus nimic, se dusese la fereastră şi privea ; paloarea feţei lui reflecta parcă nuanţa albicioasă a cerului. M-am gîndit cîţi tineri se sinucid într-un moment de demoralizare, dacă mamele nu le înţeleg la timp starea sufletească. I-am promis că o să dublez suma pe care i-o dă săptămînal tatăl său. El tăcea mereu, dar se mai potolise ; s-a îndepărtat de fereastră, a văzut pe masă ziarul care rămăsese acolo desfăcut şi, cu un gest brusc, dispreţuitor, de parcă dădea o palmă cuiva, l-a izbit cu degetele arătîndu-mi articolul în care se pomenea de Cantoni : „Îi vezi pe ăştia ce fac ? Conştiinţe de

vînzare. Cum de-i poate face plăcere Mirellei să iasă în oraş cu un om de vîrsta asta, un bătrîn ?" I-am replicat zîmbind că la treizeci şi patru de ani un bărbat nu e deloc bătrîn şi că avocatul Cantoni, după cum spun toţi, e un om foarte inteligent. El s-a uitat la mine, mîhnit : „Nu-i lua apărarea, mamă. Tu n-ai făcut niciodată ceea ce fac el". Am avut atunci o izbucnire, l-am întrebat : „Şi dacă totuşi am comis şi eu greşeli ?" Riccardo a holbat ochii la mine cu atîta nelinişte, încît m-am grăbit să adaug că, desigur, viaţa mea alături de tatăl lui a fost fericită, dar sînt alte femei a căror fire nu e ca a mea. El a spus că pentru el e totdeauna reconfortant să-şi închipuie că viitoarea lui soţie va avea firea mea ; şi că el îi vorbeşte neîncetat Marinei despre mine, îi explică ce mult ţin la soţul meu, îi povesteşte cum am ştiut totdeauna să-i dau curaj soţului meu făcîndu-l să aibă toată încrederea în mine şi ce sacrificii am făcut în primii ani de război. Într-adevăr a fost greu pe atunci ; încă nu aveam serviciu şi de aceea, cînd vreo prietenă de-a mea, bogată, dădea o petrecere, mă ofeream să pregătesc eu dulciurile necesare ; după asta însă, mă simţeam atît de obosită, încît nu mai puteam să şi iau parte la acea petrecere la care, de altfel, eram totdeauna invitată : aşa încît, încet-încet, prietenele mele bogate, continuînd să-mi comande respectivele dulciuri, nu mă mai pofteau să vin. I-am spus lui Riccardo : „Nu-i mai vorbi atît Marinei despre mine. Faci o greşeală, pentru că nici unei fete nu-i poate părea atrăgătoare viaţa pe care o

duc eu. Şi apoi niciodată soţia nu va fi ca mama". El a suspinat : „Ah, sigur", şi s-a uitat la mine cu dragoste. L-am corectat : „Nu, nu pentru că mama, ca femeie, ar fi inegalabilă, ci pentru că ea, faţă de copiii ei, e altfel decît o ştiu toţi ceilalţi, inclusiv soţul". Îmi amintisem de fotografia soacră-mi, o fotografie mare cît un tablou, pusă la loc de cinste în dormitorul nostru : soacră-mea a fost o femeie mediocră, dar Michele mi-o dă totdeauna ca exemplu. Abia după moartea ei a început să-mi spună „mămico". L-am încurajat pe Riccardo : „Sînt sigură că Marina, aşa cum mi-ai descris-o, e o fată foarte bună". El m-a privit cu multă dragoste şi recunoştinţă : „Tocmai că despre ea voiam să-ţi spun azi ceva. Am nevoie de ajutorul tău, mamă". Conturul buzelor lui încă tot mai are ceva copilăresc, vocea lui mă înduioşează totdeauna, mă răscoleşte. „Ce este ? S-a întîmplat ceva ? Hai, spune-mi", l-am îndemnat sperînd vag că poate l-a părăsit Marina. „Nu s-a întîmplat nimic, mi-a răspuns el. Aş vrea să mă căsătoresc cît mai repede cu Marina, dar n-o pot lua cu mine la Buenos Aires. Acolo, în primul an, o să fiu angajat numai de probă, cu salariu mic, n-o să ne ajungă pentru amîndoi." M-am gîndit că, dacă se însoară repede, poate renunţă să mai plece ; mă întrebam care din aceste două rele e mai mic. I-am spus : „Ţi-ai putea găsi şi aici ceva de lucru, chiar dacă ar fi provizoriu. Tata zice că banca, anul acesta, o să angajeze mulţi funcţionari noi". El s-a opus cu energie : „Nu, la bancă în nici un caz. Aş vrea numai să ne logodim oficial, înainte de plecarea

mea. Ţi-am spus că Marina se simte foarte nefericită acasă, cu ai ei, şi că abia aşteaptă să nu mai trebuiască să stea acolo. I-am propus să ne căsătorim imediat şi apoi, eu plecînd, ea ar putea rămîne aici, m-am gîndit că ţi-ar mai ţine de urît, are camera mea ; ea însă nu vrea. Atunci ne-am înţeles că mă întorc cît mai curînd posibil, pînă-n doi ani, cu o situaţie asigurată ; o iau şi plecăm îndărăt împreună. Totuşi mă îngrijorează faptul că o să stăm atît de mult timp despărţiţi. Nu că m-aş îndoi de ea ; dar viaţa pare azi atît de nesigură, circulă iarăşi zvonuri că vine războiul. Şi pe front — a insistat izbind din nou cu degetele ziarul — nu se duc, Doamne fereşte, ăştia de treizeci şi patru de ani, ne ducem noi. De asta nu mă simt în stare să mai aştept. Poate că eu, pînă la anul, un proiectil şi gata, nu mai am nimic de aşteptat".

Cu asta m-a făcut să resimt violent dorinţa mea de a-l scăpa de război, m-am gîndit : îl ascund, mă aşez în faţa uşii şi nu-i las să-l ia. Riccardo avea şapte ani pe vremea războiului din Africa şi doisprezece cînd a izbucnit războiul mondial ; ani de zile l-am hrănit cu surogate, i-am dat dulciuri făcute cu margarină. Primele ţigarete pe care le-a fumat i le-au dăruit nişte americani. „Aş vrea să stai de vorbă cu Marina, a continuat el, prima dată să fim numai noi trei. Pe urmă o să-i fac cunoştinţă şi cu tata, se-nţelege. Vrei să facem asta acum, sîmbătă ? Sîmbăta tata se duce totdeauna la bancă şi după-amiaza, pe cînd tu ai liber". L-am întrerupt : „Sîmbătă acum, nu se poate : sînt la serviciu". El m-a în-

trebat surprins : „Şi sîmbăta ?" I-am replicat că, de cîtva timp, am mult de lucru, totuşi el a stăruit : „Nu ţi-ai putea găsi un motiv ca să lipseşti ? Te rog, mamă, e foarte important pentru mine..." I-am răspuns că mi-e absolut cu neputinţă : „Inutil să mai discutăm". Apoi m-am uitat la ceasornic, se făcuse ora să plec la birou.

M-am dus la mine în cameră să-mi pun pălăria. Nu pot, îmi spuneam într-una, mi-e absolut imposibil. În acelaşi timp însă, nu ştiu de ce, într-una îmi aminteam de prăjiturile cu margarină. „Şi eu ? am izbucnit în sinea mea, revoltată. Cînd eram mică, mie, în timpul primului război mondial, nu mi se dădea să mănînc pîine făcută din tărîţe ?" Îmi spuneam : le-am dăruit întreaga mea viaţă, am dreptul acum să dispun cum vreau de o zi. Cu cît repetam asta mai mult, cu atît mai mult ceva în adîncul sufletului meu se împotrivea îmi răspundea : nu ; ceva pe care-l simţeam acolo ca pe o monotonă, îndurerată clătinare din cap. L-am auzit pe Riccardo intrînd după mine în cameră, m-am întors spre el şi i-am spus cu toate că n-aş fi vrut : „Da, bine, spune-i să vină sîmbătă : găsesc eu un pretext să rămîn acasă". El mi-a mulţumit, m-a strîns în braţe, era fericit. I-am spus : „Bine, bine" şi, dîndu-l la o parte cu un gest morocănos, am plecat.

Mergeam pe stradă grăbită, eram cu vechiul meu palton gri, mă vedeam oglindită din mers în vitrine şi mă uitam cu antipatie la silueta mea. Aş fi vrut să scap de mine însămi, să scutur o dată din umeri, înfuriată, şi să mă descotorosesc de persoana mea : era ca şi cum aş fi obosit de

cînd umblu aşa travestită şi mă apasă mereu acele haine de paradă. Cum am sosit la serviciu, m-am dus de-a dreptul la director fără nici măcar să-mi scot paltonul, pălăria. El semna filă cu filă un carnet de cecuri. „A, doamna Cossati", a spus înălţînd capul şi zîmbind. Şi continua să semneze. Eu stam în picioare în faţa lui, pusesem poşeta pe birou, fără s-o las din mînă şi o strîngeam, aproape sprijinindu-mă în ea. Directorul mi-a spus că se simte obosit, are prea mult de lucru, azi nici n-a mai fost acasă la prînz, a dejunat aici. O chiflă, o cafea cu lapte. Şi mi-a arătat, ca şi cum ar fi fost nevoie de vreo dovadă, tava care încă se mai afla lîngă el. Spunea că e un moment greu, trebuie să-şi strunească nervii bine ; din cauza zvonului că vine un război, piaţa acum e mai puţin accesibilă, a devenit circumspectă. N-am răspuns nimic, l-am aşteptat să termine ceea ce începuse a-mi spune. După un timp, a închis carnetul de cecuri şi iarăşi şi-a înălţat privirea. Atunci i-am spus : „N-o să pot, sîmbătă". El n-a zis nimic, se uita în ochii mei, cu un aer bănuitor, întrebîndu-se poate dacă glasul sec şi hotărît cu care îl anunţasem nu însemna mai curînd un refuz decît o imposibilitate reală. Voiam, răspunzînd privirii lui, să-i explic, dar atunci a sunat telefonul. A avut o convorbire scurtă şi, vorbind, mă privea mereu. După ce a depus receptorul, s-a ridicat de pe scaun şi a venit lîngă mine. Inima începuse a-mi bate repede, aproape că mi-a fost frică : niciodată, în atîţia ani de cînd ne cunoşteam, nu l-am văzut atît de aproape : mă obişnuisem cu el în fotoliu, la birou, sau eu

pe scaun şi el dictîndu-mi în timp ce se plimbă. Mi-a spus că e şi firesc, de ce să mă întorc sîmbăta la lucru ? Sigur că prefer să rămîn acasă ori să ies în oraş după cumpărături. Aş fi vrut să-i povestesc cu cîtă nerăbdare aşteptasem eu pînă atunci sîmbăta asta şi acum tot timpul nu mă gîndisem la altceva în afară de asta. I-am spus : „Sîmbătă, fiul meu vrea să mi-o prezinte pe fata cu care se logodeşte". A murmurat : „A, da, vă înţeleg" şi s-a aşezat la birou adăugînd încet : „Felicitări", iar eu i-am răspuns tot încet : „Mulţumesc". A început să răsfoiască cecurile neatent, a spus : „Îndatoririle familiale..." Apoi mi-a dat două cecuri, rugîndu-mă să le expediez, unul blănarului la care lucrează nevastă-sa, celălalt unei firme de unde a cumpărat o bicicletă pentru fetiţă. Mi-a spus, ca scuză că-mi cere să le expediez eu : „Nu-mi place să ştie funcţionarii de cecurile mele personale. Cînd e vorba de sume relativ importante, cred că e mai bine..." L-am asigurat că o să trimit repede cecurile, am intrat în camera mea, mi-am scos pălăria şi paltonul, m-am aşezat la masa de scris. Încercam să fiu calmă, dar simţeam că mă invadează încet-încet o furie care mă făcea să pălesc. Am citit cifrele de pe cele două cecuri, suma destinată blănarului era considerabilă. „Hoţi, hoţi şi asasini", am murmurat. Îmi tremurau degetele. Am repetat : „Asasini", fără măcar să ştiu cui aplicam acest epitet. Am luat hîrtie şi plic, să scriu. Dar în loc să scriu, deodată mi-am acoperit faţa cu mîinile şi am izbucnit în plîns.

7 martie

Au trecut nu ştiu cîte zile fără să mai scriu aici nimic, fiindcă mă simţeam străină de mine însămi. Am impresia că eu nu-mi pot continua viaţa decît cu condiţia să uit de mine. Ar fi suficient să nu mă mai gîndesc atît, să mă mulţumesc, de exemplu, cu explicaţiile pe care mi le dă Mirella despre ceea ce face ea, şi-aş trăi liniştită. Sînt din ce în ce mai convinsă că tulburarea, pe care de cîtva timp o resimt continuu, a început din ziua cînd am cumpărat acest caiet : parcă ar sta pitit în el un duh rău, diavolul. De aceea într-una încerc să mai amîn scrisul, las caietul înadins într-o valiză sau pe un dulap, dar zadarnic. Mai mult : cu cît sînt mai prinsă de toate îndatoririle mele, cu cît mi-e timpul mai limitat, cu atît devine mai imperioasă dorinţa mea de a scrie. Duminică am rămas singură în casă toată după-amiaza : copiii plecaseră îndată după prînz. Michele se dusese la Clara să-i ducă subiectul de scenariu. Aş fi avut destul timp să scriu, deşi duminica sînt pentru mine mai multe de făcut ca de obicei. Nu ştiu dacă aşa e în toate familiile sau numai în cele ale salariaţilor, pentru care un somn ceva mai lung decît strictul necesar, o trîndăvie din cînd în cînd în pat, aproape că înseamnă lux. Duminica am totdeauna mai multă veselă de spălat, pînă şi plăcerea unei mese mai bune ca de obicei se încheie pentru mine cu o oboseală sporită. Totuşi, după ce am terminat în fugă diversele treburi casnice,

aveam în faţa mea, la discreţie, o după-amiază întreagă, dar, în loc să scriu, m-am apucat să pun ordine în nişte sertare : scoteam din ele şi aruncam la gunoi, mulţumită, fel de fel de cutiuţe goale, hîrtii inutile, scrisori vechi. Cînd abia mă căsătorisem, într-una deschideam şifonierele în care stătea rufăria clituri-clituri, legată cu panglicuţe albastru-deschis sau roz şi mă simţeam foarte sigură pe mine constatînd că totul era în ordine. Acum, duminică, stînd pe un scaun în faţa sertarului în care păstrez poşete vechi, eşarfe, batiste, îmi părea bine că pot conta şi pe această provizie, de care uitasem : îmi făcea o plăcere aproape fizică să văd diversele mele cutii puse în ordine şi batistele, teanc.

Şi aşa, nu ştiu cînd mi-a zburat această după-amiază care, la început, mi se păruse că o să fie foarte lungă : într-o clipă s-a înserat, iarăşi aveam de pus pe masă farfuriile pe care numai cu puţin înainte le spălasem şi le vîrîsem în dulap. Michele, deşi spusese că o să se întoarcă repede, întîrzia. Îşi pusese costumul gri-închis şi, de dimineaţă, fusese la frizer, se tunsese. Într-adevăr nu-i dai anii pe care-i are, e un bărbat frumos, încă. Mă bucură gîndul că Clara o să-l cunoască mai bine, fiindcă totdeauna am bănuit că ea nu prea face caz de el. Poate de asta mă şi întreabă mereu, în glumă, dacă tot îi mai sînt credincioasă soţului meu. Înainte de a pleca, Michele a scos dintr-un sertar un plic mare, alb ; îl ţinea în mîini cu o grijă deosebită, ca şi cum în plic ar fi fost un obiect fragil. Mi-a spus : „Ăsta-i subiectul, nu ţi-l pot arăta, îmi pare rău,

am și lipit plicul, dacă n-o găsesc pe Clara acasă o să trebuiască să i-l las la portar". Dar își dăduse de dimineață întîlnire cu ea, așadar era sigur c-o s-o găsească. Poate își închipuie că n-am încredere în ceea ce a scris el sau că, în gîndul meu, îl dezaprob. De fapt însă, eu, dimineață, cînd l-am auzit vorbind atît de vesel cu Clara la telefon, am respirat ușurată ; pentru că deseori mi se întîmplă să am impresia apăsătoare că el e nemulțumit de viața lui ; duminică, din contra, mi s-a părut că totul îi era pe plac, mîncarea, copiii, eu. În ușă, cînd să iasă, m-a îmbrățișat, eu l-am ajutat să-și pună paltonul ; mi-a spus : „Poate avem noroc, mămico" și eu, lui : „Las'c-o să meargă bine, o să vezi". Apoi și-a dus deodată mîna la piept, la portofel, și mi-a spus că-i e teamă că nu are destui bani la el, doar o mie de lire. Ne-am întors în dormitor, a luat o bancnotă de zece mii, spunîndu-mi : „Nu se știe niciodată". Mi-am dat seama că așa se simțea mai stăpîn pe el.

Sosise timpul să încep a pregăti de masă și Michele tot nu se întorsese : mă gîndeam că e semn bun dacă întîrzie, probabil citesc textul și mă gîndeam chiar că o fi cu ei și acel producător, prietenul Clarei, și că producătorul poate a și cumpărat subiectul. Îmi părea bine că întîrzie : și pentru el, și pentru mine. Regretam că se termină după-amiaza, îmi spuneam că, dacă Michele și copiii nu se întorc, nu mai pregătesc nimic pentru cină. Deodată m-am pomenit că sună telefonul și-am dat fuga, credeam că e Michele, o să-mi spună, ziceam, că e așa cum am sperat.

Dar nu, era Mirella : mă prevenea că o să cineze în oraş, cu un grup de-al ei şi cu Sabina. Am întrebat-o cînd se întoarce ; mi-a răspuns : „Devreme" şi că, în orice caz, are cheia.

La masă, Michele şi Riccardo nici n-au observat că nu e şi Mirella. Michele ne-a povestit entuziasmat vizita lui la Clara : n-au putut citi subiectul de scenariu pentru că mai veniseră în vizită şi alţii, dar Clara i-a promis c-o să citească foarte repede şi că după asta o să-i telefoneze imediat, ca să fixeze împreună cu el o nouă întrevedere. Amîndoi, şi Riccardo şi Michele, arătau foarte satisfăcuţi, erau în vervă, Michele a deschis fereastra : susţinea, ca şi Riccardo, că a sosit primăvara şi eu aproape regretam că rămăsesem în casă toată ziua. I-am arătat lui Michele sertarele în care făcusem ordine ; el mi-a spus „Bravo, bravo" şi iarăşi a început să povestească despre Clara şi despre prietenii ei, cineaşti cunoscuţi, toţi cu maşină, unul din ei chiar — spunea Michele — l-a adus acasă cu maşina. Riccardo, profitînd de buna dispoziţie a tatălui său, l-a anunţat că e ca şi logodit şi că eu ştiu cine-i fata, în curînd o să i-o prezinte şi lui. Mi-a fost teamă că Michele o să se supere, mi-a fost necaz pe Riccardo că vrea să-i strice o zi atît de bună. Dar Michele pare a-şi fi schimbat acum părerea despre cei ce se căsătoresc de tineri. I-a spus şi lui Riccardo : „Bravo, bravo".

Ne-a prins miezul nopţii stînd de vorbă. Eu din minut în minut repetam că, uite, Mirella tot încă nu s-a întors, dar ei nu se sinchiseau. La sfîrşit, cînd i-am spus noapte bună lui Riccardo,

el m-a strîns în brațe și mi-a șoptit : „Sînt atît de mulțumit, mamă !" În dormitor, l-am găsit pe Michele în fața oglinzii, nu se dezbrăcase, își netezea părul, își aranja cravata. I-am reamintit că Mirella încă nu s-a întors acasă și el mi-a declarat cu toată convingerea că azi nu mai e ca pe vremuri, tineretul are alte deprinderi, nu mai prezintă nici o importanță faptul că o fată întîrzie noaptea în oraș. Mi-a relatat că amicii Clarei se culcă în mod obișnuit pe la patru dimineața și de altfel și Clara. I-am răspuns că, se vede, e vorba de inși care nu-s obligați să se scoale devreme dimineața, nu știu cum poate Clara și-apoi ea nici nu mai e tinerică, e de-o vîrstă cu mine. El a părut mirat, deși doar îi știe de mult anii ; mi-a spus că ea, ca aspect, se menține tînără și că e de-o veselie, de-o exuberanță de copil. L-am întrebat : „Vasăzică tu consideri că nu trebuie să fiu neliniștită din cauza Mirellei ?" „Sigur că nu trebuie", mi-a spus cuprinzîndu-mă în brațe. Apoi a început să-mi vorbească despre scenariul lui : mi-a spus că nu avusese timp să mi-l citească dar că, fără falsă modestie, crede că e ceva remarcabil. Și în timpul acesta se dezbrăca tacticos, alene, ca și cum regreta că se terminase ziua aceea ; i-am spus că dacă subiectul lui de scenariu și-ar găsi cu adevărat un cumpărător, Riccardo n-ar mai trebui să plece în Argentina. Aproape supărîndu-se, Michele a zis că doar nu ne pică o moștenire, Riccardo în orice caz o să trebuiască să se aranjeze cumva ca să-și cîștige singur existența. Are dreptate ; și totuși mi-e im-

posibil să nu țin seama de faptul că Riccardo, dacă ne-ar simți ceva mai bine situați materialmente, nu s-ar mai gîndi să plece și nici să se însoare așa de tînăr.

La drept vorbind, nu pot spune că Marina îmi place. E frumoasă, dar chipul ei are ceva neatrăgător, ceva care n-o face simpatică. Nu reușesc să înțeleg de ce dorește Riccardo să aibă toată viața în fața lui tocmai acest chip de femeie. E subțirică, înaltă, blondă, și are privirea cam fixă, fără expresie. Riccardo, sîmbătă după-amiază, cînd a venit cu ea, a descuiat ușa apartamentului și, rămînînd cîteva clipe în urmă, a lăsat-o pe Marina să intre singură în sufragerie. Nu-i auzisem sosind și nici ea nu-și închipuise că mă și aflam acolo : ne-am pomenit una în fața celeilalte, pe nepregătite pentru amîndouă. Totul n-a durat decît o clipă, a fost poate numai o impresie a mea, dar mi s-a părut că ne-am privit fără simpatie, ba chiar cu ostilitate, cu o încordare de un moment, secretă. Cred că niciodată n-o să mai schimbăm între noi o asemenea privire, dacă ea într-adevăr se va căsători cu Riccardo ; bănuiesc însă că numai atunci a fost, între ea și mine, un moment de sinceritate. Riccardo a intrat în cameră imediat după ea, și simțeam că el a și început să nu mai fie fiul meu. Mi-a spus cu o voce ușor alterată : „Asta-i Marina". Ea nici n-a clipit, nu se vedea pe chipul ei nici cea mai mică emoție. I-am strîns amîndouă mîinile cu afecțiune, fără să am de loc sentimentul că eram ipocrită : mi se părea că sînt în mine două ființe, una care se declara de acord

cu această întîlnire, ba chiar o dorea cordială, reconfortantă — cealaltă care, din contra, protesta ; îmi făceau o impresie neplăcută ochii Marinei, bulbucați ca într-o mirare, și mîinile ei inerte, reci. Mîinile astea dorește Riccardo să le mîngîie, să le sărute. Se simțea și el stînjenit : luînd loc pe un fotoliu, aproape se tolănise acolo, nu prea era cuviincioasă ținuta lui. Aș fi vrut să-i spun : nu-i frumos, dar cum să-l dojenești ca pe un copil pe un om în toată firea care vine să ți-o prezinte pe viitoarea lui soție ? De altfel chiar mă înduioșa mult purtarea lui, îmi dădeam seama că făcea așa — ba încă adoptase și un fel de a vorbi neobișnuit pentru el, se prefăcea că nu-i pasă, că nu vrea să fie politicos — numai ca să pară degajat. Îmi venea să-i spun : „Știu, e greu așa, hai s-o lăsăm". Dar am observat că și Marina avea același limbaj, așa încît felul meu de a vorbi clar, cu amabilitate, mă trăda că aparțin unei alte generații, eram față de ei ca dintr-o țară străină. Le-am oferit un ceai și pișcoturi și am înțeles că lui Riccardo i se părea că e puțin. Figura Marinei nu exprima nimic, mă și întreb de-o fi adevărat că fata asta se simte nefericită acasă între ai ei, pare insensibilă. Îmi sta pe buze s-o întreb : „Dar cine ești tu ?" Poate că tocmai figura ei enigmatică l-a atras pe Riccardo, el cunoaște oamenii prea puțin, ne știe mai mult pe noi, cei de acasă, în privința cărora nu mai are a-și pune întrebări ; ea, cu tăcerile ei glaciale, îl face să dorească să afle ce-i cu ea, s-o trezească din amorțire. De atunci, din acea seară, mă stăpînesc cu greu să nu-l întreb : „Chiar crezi cu adevărat că Marina

e atît de îndrăgostită de tine ?" El adusese vorba despre Argentina, voia să-i apară Marinei stăpîn pe hotărîrile lui, dar știe bine că eu îl consider tot un băiețaș, de aici și nervozitatea comportării pe care a avut-o față de noi. Am discutat mult toți trei despre viitorul lor. Le-am spus că în primul rînd el trebuie să învețe și să-și ia licența în octombrie : acesta-i lucrul cel mai important. După aceea va pleca în Argentina. Să nu-i sperie faptul că vor avea de așteptat ; Marina, cînd am spus că doi ani trec repede, a zîmbit, dar zîmbetul acela al ei semăna cu privirea pe care o avusese intrînd în casă. Am adăugat : „Și apoi mai e și poșta prin avion". Riccardo a confirmat cu entuziasm : „Sigur, e și poșta prin avion", ca și cum acest fel de poștă l-aș fi inventat eu anume ca să-l ajut ; și mă privea cu recunoștință. Le-am mai spus că aceștia sînt anii cei mai frumoși din viața lor, mai tîrziu vor avea griji, răspunderi, dar și ea și el păreau neîncrezători, pentru că, din fericire, pentru oricine dintre noi, anii cei mai frumoși din viață sînt cei ce vor veni. Riccardo o luase de mînă și ea, zîmbitoare, spunea că așa este, se prefăcea că-mi dă toată dreptatea. Cînd s-au ridicat să plece, a fost ca o ușurare pentru toți trei. În vestibul, în timp ce Riccardo se apropia afectuos ba de mine, ba de ea, ca un cățeluș, s-a deschis ușa apartamentului și a intrat Mirella. Ea nu știa că Marina era în vizită la noi, așa încît, văzînd-o, mai întîi nu s-a putut stăpîni să nu se uite repede la frate-său și la mine, apoi i-a dat Marinei bună ziua cu politețe, dar circumspectă. Purta paltonul ei roșu, acela cu

care, după spusele Marinei, au văzut-o cîţiva ieşind de la Cantoni. Am mai stat cu toţii încă puţin de vorbă, Riccardo se mîndrea cu viitorul lui şi-al Marinei şi-i pusese Marinei un braţ pe umeri. Mirella şi-a scos din poşetă pachetul de ţigări şi i-a oferit una Marinei. Riccardo a intervenit imediat : „Ea nu fumează". Mirella şi-a aprins calmă o ţigară, dar chibritul îi tremura între degete.

După ce au plecat, m-a întrebat : „Îţi place ?" I-am spus că e frumoasă. Ea a insistat : „Da, dar îţi place ?" Am adăugat că pare să fie o fire blîndă, supusă, se cunoaşte că a primit o educaţie bună, are principii serioase. Mirella nu s-a mai stăpînit : „Dar cum de-ţi poate plăcea, mamă ?" Atunci i-am replicat că vorbeşte aşa din invidie, fiindcă Marina se poartă aşa cum şi ea, Mirella, ar trebui să se poarte şi chiar poate fiindcă Marina a avut norocul să-l cunoască pe Riccardo care e un băiat la locul lui : „Cantoni ăsta ce aşteaptă, de nu vine să-l cunoaştem şi noi ? De ce te-aduce numai pînă la intrare, ca un hoţ, fără să se gîndească la reputaţia ta, la ce spune lumea ? Te-a expus pînă şi aprecierilor portarului". Am constatat cu ocazia aceasta că ea, deşi nu-i pasă cînd îi reproşez ceva, s-a făcut roşie foc auzindu-mă că-l învinuiesc pe Cantoni. „De ce nu te prezintă mame-sei, aşa cum a făcut Riccardo ?" Aprinzîndu-şi altă ţigară, mi-a răspuns : „Din fericire, e orfan". I-am spus că e o cinică, neruşinată, şi să înceteze o dată cu fumatul ăsta aşa, ţigară după ţigară.

Nu mi-a mai răspuns de loc, s-a dus la telefon. A început o convorbire cu glasul scăzut, am auzit-o spunînd : „Sandro". A fost prima dată

cînd o auzeam spunîndu-i așa și m-a cuprins o furie fără margini. Ea între timp îi răspundea : „Ca de obicei". Îmi venea să mă duc la ea, s-o întrerup și să țip ca să mă audă și ăla și să priceapă că nu accept atît de ușor felul de a se comporta al fiicei mele. M-am abținut numai fiindcă, oricine ar fi omul acesta și orice intenții ar avea, dreptate n-o să-mi dea niciodată. Încet, încercînd să mă calmez, m-am dus la bucătărie ; în definitiv, e bine că am în fiecare zi de gătit, de spălat vesela, de făcut paturile, obligațiile acestea mi-o creează pe aceea de a continua să trăiesc ca și cum nu s-ar întîmpla nimic din tot ce se întîmplă în jurul meu. Șopteam pe rînd : „Sandro", „Marina", ca să aud cum sună aceste două nume și aproape că puneam întrebări acestor două nume, sperînd să ghicesc ce fel de oameni sînt cei ce le poartă. Lor, lui Sandro și Marinei, le aparțin acum copiii mei, deși Michele continuă să muncească din greu ca să-și poată întreține copiii și eu le fac de mîncare. Mirella spunea : „Din fericire, e orfan". Poate că cealaltă, Marina, regretă că încă n-am devenit un portret agățat în cui pe perete. De secole și secole, îmi spuneam oftînd, nimic nu se schimbă, și mă gîndeam la portretul soacrei mele, la eforturile pe care le-am făcut altădată ca să nu-l las pe Michele să înțeleagă că n-o iubeam, la eforturile pe care mi le-am impus ca să suport traiul alături de ea. Era bolnavă, am îngrijit-o timp de mulți ani, și cînd a murit, tot eu a trebuit să am grijă de cadavrul ei. Zăcea nemișcată în sicriu, în

rochie neagră, la căpătîi avea lumînări cu flacăra pîlpîind, și Michele o privea țintă, îmi spunea : „A fost o sfîntă, și-mi săruta mîinile, copleșit de durerea lui. Ai fost totdeauna atît de bună cu ea". Poate e adevărat. Sînt momente cînd, în viața de familie, nu se mai poate înțelege cine e bun și cine, crud.

9 martie

Azi i-am telefonat Clarei, de la serviciu. I-am spus că, de cînd a fost la ea, Michele pare un alt om ; apoi i-am relatat cîte lucruri măgulitoare mi-a spus el despre ea. I-am mai șoptit, așa, între noi două, că el așteaptă cu mare nerăbdare părerea ei și că, în fiecare zi, cum se întoarce acasă, întreabă dacă nu l-a căutat cineva la telefon. Clara s-a scuzat că încă n-a avut timp să citească textul : ziua are mult de lucru, seara se întoarce acasă foarte tîrziu și atunci e obosită. I-am spus că-mi dau seama și chiar c-o rog, cînd o vorbi cu Michele, să nu-i spună de telefonul meu. I-am cerut scuze că o deranjăm atît și totuși am insistat să ne ajute, că Michele, de cînd are această speranță, e ca întinerit. Am adăugat că el totdeauna a cîștigat puțin și că o sumă mai importantă, azi, nu numai că ar rezolva multe din problemele noastre materiale, dar l-ar ajuta

pe Michele să treacă acel moment dificil pe care toţii bărbaţii îl au la vîrsta lui, dacă n-au devenit între timp oameni cu avere sau n-au ajuns să aibă o situaţie strălucită. Ea mi-a spus că nu i s-a părut de loc că Michele şi-ar fi pierdut încrederea în el însuşi ; din contra. Atunci mi-am amintit că lui i-a fost necaz că-i spusesem Clarei despre dificultăţile noastre financiare ; poate se teme că, de s-o ştii că o ducem greu, o să i se plătească prost subiectul. Aşa încît i-am spus Clarei că neîncrederea lui Michele în el însuşi e o impresie a mea, datorată sentimentelor pe care le am faţă de el şi poate şi unei anumite stări sufleteşti prin care trecem. Ea m-a întrebat cu îngrijorare dacă nu mă simt cumva nefericită. I-am răspuns că mie, ca să fiu fericită, mi-e suficient să-l ştiu pe Michele mulţumit şi copiii, sănătoşi. Am rugat-o din nou să nu-i spună nimic lui Michele despre telefonul pe care i-l dădusem ei. Cînd am pus jos receptorul aveam impresia că am făcut o greşeală şi că spusesem multe minciuni.

10 martie

M-am culcat devreme în seara aceasta, dar n-am putut adormi. Mă apăsa întunericul ; mi se îmbulzeau în minte fel de fel de fraze şi imagini

care-mi alungau într-una somnul şi nu-mi mai găseam astîmpăr, mi-era imposibil să mă stăpînesc. Mă temeam c-o să rămîn pînă dimineaţă cu ochii deschişi mari în întuneric, cu gîndurile alandala : de aceea am coborît din pat încet, cu precauţii, ca să nu-l trezesc pe Michele. Mi-am luat în mînă halatul şi papucii, m-am îmbrăcat numai după ce am ajuns pe coridor. Îmi bătea inima tare, pentru că de cînd eram copil n-am mai recurs la asemenea mici viclenii ; mi-era frică de Michele în acel moment, cum mi-era altădată de mama. Pe urmă, altă emoţie din cauza caietului : îl ascunsesem atît de bine într-un cearşaf păturit, în dulap, încît o vreme nu l-am mai putut găsi. Cînd în sfîrşit am dat de el, l-am strîns la piept ca pe o comoară. Dar dacă s-o da jos din pat Michele şi-o veni aici, sînt pierdută, nu mai am ce pretexta. Mă îngrozesc la gîndul că el ar putea citi ceea ce scriu eu aici. Totuşi, mai reflectînd cît de cît, trebuie să recunosc că nimic nou nu s-a întîmplat, poate că am eu prea multă imaginaţie. Îmi spun într-una că e imposibil, mă cunoaşte de atîţia ani, mă văd zilnic cu el de pe vremea cînd eram tînără, cînd se spunea despre mine că sînt frumoasă, e exclus să se întîmple asta tocmai acum : şi totuşi acum sînt convinsă că directorul mă iubeşte.

Azi, sînt sigură, mă aştepta cu nerăbdare. Cum a auzit cheia mea răsucindu-se în broască, s-a şi ridicat pesemne de la birou şi a venit să mă întîmpine, pentru că abia închisesem uşa şi m-am întîlnit cu el faţă în faţă. Am rîs încetişor de

parcă sosisem fugind de undeva. A rîs şi el ajutîndu-mă să-mi scot paltonul. Pe biroul meu am găsit o rămurică de mimoză. În timp ce o priveam ca să mă asigur, înainte de a-i mulţumi, că într-adevăr el mi-o adusese, directorul mi-a spus aproape scuzîndu-se : „Grădina acasă la mine e plină de mimoze, au înflorit toate, am luat o rămurică, am pus-o în buzunar şi s-a veştejit". I-am mulţumit în treacăt, nu voiam să dau importanţă unui gest, în fond, natural ; mirosea frumos mimoza, m-am delectat un timp cu parfumul ei, apoi mi-am prins-o la butonieră. El, în faţa mea, mă privea tăcut : am înălţat ochii spre el, zîmbind, şi a fost prima dată cînd mi-am amintit că-l cheamă Guido.

Am lucrat amîndoi timp de două ore. Eu aveam nervi ; doar i-am văzut de atîtea ori şi semnătura şi numele tipărit pe hîrtia cu antet pentru corespondenţă şi totuşi de fiecare dată cînd îmi arunca o privire, mă gîndeam : „Guido" şi roşeam, îmi aplecam din nou fruntea asupra lucrării. Mă simţeam jenată, emoţionată ; am impresia că abia cu începere de azi el mă priveşte ca pe o fiinţă omenească.

Iată, asta-i totul. Altceva nimic. Am rezolvat împreună nu ştiu cîte scrisori, am discutat cîteva probleme urgente, apoi el a spus : „Ei, gata, ne-o fi" şi mie mi s-a părut că orele acelea de lucru fuseseră un amuzament. Am zis ca şi el : „Gata", ca la sfîrşitul unui joc. El m-a întrebat dacă nu mă simt obosită şi ce-o să fac mîine, duminică. Aş fi vrut să-i spun despre jurnalul meu, dar

n-am îndrăznit ; i-am spus că o să trec pe la mama şi că am de scris cîteva scrisori. El mi-a spus că de ani de zile nu mai scrie, personal, nimănui, cine lucrează mult, zicea, pînă la urmă nu mai are prieteni adevăraţi, are numai diverşi cunoscuţi printre oamenii de afaceri, prietenii încheiate pe baza unor obligaţii, aproape chiar a unor calcule. Şi a conchis : „Aşa se rămîne singur". I-am amintit că a dat viaţă unei antreprize frumoase, ea îi rămîne. I-am spus : cine a creat ceva, înseamnă că nu e singur : o carte, un tablou, o casă de comerţ, mai ştiu eu ce ? o fabrică, sînt lucruri care rămîn. Apoi am adăugat, cu un suspin : „Eu, în schimb, mi-am consacrat toată viaţa copiilor ; şi copiii ne lasă, pleacă de lîngă noi". El a clătinat din cap, a zis : „Nu pleacă ; într-un anumit sens, plecarea lor încă ar fi un bine pentru noi : am rămîne singuri, dar cel puţin ne-am putea bucura de avantajele singurătăţii noastre. Pe cînd aşa, nu ne revine nici unul din acele avantaje şi tot singuri rămînem". Îmi făcea plăcere să-l aud spunînd că se simte singur, chiar dacă o spunea cu indiferenţă, cu o nuanţă de cinism. Totuşi l-am contrazis scuturînd din cap şi am insistat spunîndu-i că el, care e în fruntea unei mari case de comerţ, are posibilitatea să ducă o viaţă comodă, largă. Mi-a răspuns că nici asta nu înseamnă nimic ; altceva, mi-a spus, e important ; şi mie, în acelaşi moment, parcă mi-a apărut în faţa ochilor Veneţia. El a continuat : „La o anumită vîrstă, tot ceea ce am realizat nu ne mai

este suficient, n-a fost decît mijlocul de care ne-am servit ca să devenim ceea ce am devenit. Şi aşa cum sîntem, acum cînd în sfîrşit sîntem cu adevărat noi înşine, adică ceea ce am vrut sau am putut deveni, am vrea să începem a trăi din nou, de data asta conştienţi de ceea ce facem şi ascultînd de gusturile noastre de azi. Numai că, în realitate, trebuie să ducem mai departe viaţa pe care am ales-o cînd trăiam şi eram altfel. Eu am muncit toată viaţa mea, treizeci de ani mi-au trebuit ca să devin cel ce sînt. Şi acum ?" Adresase această întrebare nimănui, în gol, cu multă amărăciune. Apoi, aproape regretînd că se lăsase în voia gîndurilor lui, a început să rîdă şi a spus că ar trebui stabilită o vîrstă, „să zicem patruzeci şi cinci de ani", după care oricine să aibă dreptul de a fi singur pe lume şi de a-şi reîncepe viaţa. Şi a adăugat : „De altfel, nimeni nici nu-şi dă seama de ceea ce realizăm şi cît efort ne costă asta, nimeni, afară de cei ce muncesc alături de noi". Am înţeles că făcea aluzie la soţia lui ; poate că şi Michele vorbeşte aşa uneori despre mine. Dar, mi-am spus, eu n-am pretins niciodată nimic, cumpărăturile mele au fost într-una numai : încălţăminte pentru copii, haine pentru copii, mîncare, nu mantouri de vizon. M-am întrebat dacă nu cumva este şi vreo diferenţă ; şi am constatat că da, însă această diferenţă mă dezavantajează, Michele nu poate nici măcar să dea vina pe cineva. Amintindu-mi ceea ce mi-a spus Mirella despre Barilesi, am remarcat cu un zîmbet maliţios : „Şi

totuşi, dacă vi s-ar propune să renunţaţi la munca aceasta atît de obositoare pentru dumneavoastră, aţi renunţa?" În timpul convorbirii ne ridicasem din fotolii şi ne dusesem la fereastră : se aşternea umbra înserării peste grădina pe care o vedeam la picioarele noastre, o melancolică grădină de oleandri şi palmieri mici. „Nu", a recunoscut el cu candoare. Am rîs amîndoi. „Dar asta, a adăugat coborînd vocea, tocmai, poate, pentru că nu am altceva de realizat." Îmi apărea acum sub un aspect cu totul nou, care însă nu-mi displăcea. Mi-a mărturisit că pînă nu demult, sînt numai cîţiva ani de atunci, trebuise să lupte cu dificultăţile clipă de clipă, au fost zile cînd nu ştia cum o să facă faţă unor scadenţe ameninţătoare sau de unde o să mai ia bani ca să-şi plătească funcţionarii. I-am spus că observam asta şi eu totdeauna şi că de fiecare dată mă întrebam cu spaimă, pentru el, cum o s-o scoată la capăt, i-am admirat totdeauna energia, perseverenţa, puterea de a se arăta calm în orice împrejurare. Să nu se plîngă, i-am spus, viaţa lui a fost cum nu sînt multe ; şi i-am amintit, surîzînd, că la începutul carierei lui fusese contabil într-o ţesătorie. El şi-a amintit apoi vremea cînd abia intrasem eu aici, la serviciu : mi-a spus că la început îl intimidau apucăturile mele de doamnă din societatea înaltă, cînd intram la el în cabinet îi venea să se ridice de parcă ne aflam într-un salon şi, cînd îi aduceam mapa cu corespondenţă, îl contraria

faptul că trebuia să mă lase să întorc filele, să pun tamponul după ce el semna. „N-am observat asta niciodată", i-am spus zîmbind. „O, a exclamat el, aveam grijă totdeauna să nu observaţi".

Grădina între timp se întunecase ; mă vedeam în geamul ferestrei, arătam acolo ca o femeie tînără, probabil fiindcă nu cu mult înainte fusesem la coafor. Am spus : „S-a făcut tîrziu" şi el m-a ajutat să-mi pun paltonul. Apoi m-a prevenit că în zece minute îi vine maşina, m-ar putea duce acasă. Cu politeţe, însă foarte categoric, am refuzat. Mi-a spus că n-ar fi nimic reprobabil. I-am replicat, rîzînd, că nu de asta. Atunci m-a însoţit pînă la uşă, ca şi cum n-aş fi fost una din funcţionarele lui. „Mulţumesc că aţi venit, mi-a spus, am putut lucra împreună în linişte şi, pe lîngă asta, mi-a făcut bine că am mai stat de vorbă. N-am niciodată cu cine sta de vorbă". Eram gata să-i spun : „Nici eu". Dar nu i-am spus decît „Bună seara", fără să zîmbesc, şi am plecat.

În stradă m-a întîmpinat o adiere de vînt răcoroasă, plăcută. Nu se poate să fie adevărat, mi-am spus, doar mă cunoaşte de atîţia ani : stă şi el de vorbă cu mine, aşa cum ar sta cu oricare altul. Şi totuşi mă urmărea impresia că totul acum în jurul meu era mai bine, mi se părea că lumina pe stradă clipea veselă. Am încercat în joacă să murmur : „Guido" şi deodată s-a făcut o lumină mare şi înlăuntru meu.

14 martie

Nimeni nu observă că, de cîteva zile, sînt mereu cu gîndul cine știe unde. Nu reușesc să fiu atentă la ce fac, umblu și vorbesc numai în virtutea obișnuinței. Tot timpul îmi vine să rămîn singură, tăcută : dacă s-ar putea, aș sta ore și ore întinsă pe pat cu gîndurile mele, fără totuși să mă gîndesc la ceva anume. Îmi place să-mi fugă mintea la tot ce înseamnă pentru mine certitudine că trăiesc. Am continuu sentimentul unei prezențe afectuoase în preajma mea, sentimentul că mă urmărește cu încîntare privirea cuiva. Deseori, cînd sînt acasă, mă duc la geam și mă uit ca și cum m-aș aștepta să zăresc jos, în stradă, pe cineva care ar trece pe aici cu speranța absurdă de a mă vedea. Aerul pe care-l respir e mai dătător de putere acum, totul a căpătat în ochii mei un farmec nou ; nu mă mai simt obosită, ba chiar îmi face plăcere să înceapă încă o zi, fiecare zi îmi pare seducătoare. Mi s-a mai întîmplat să mă simt așa, uneori ; mai ales duminica, dacă e timp frumos și frunzișul arborilor foșnește în lumina soarelui ; dar nu dura decît o clipă, două și ziua redevenea numaidecît apăsătoare, la fel cu toate celelalte.

Voioșia aceasta mi-o tulbură totuși teama ca Michele și copiii să nu remarce că m-am schimbat și, întrebîndu-se de ce, să nu înceapă a căuta și apoi să găsească acest caiet. Ca să evit orice supraveghere din partea lor, îi supraveghez eu neîncetat : cînd, de exemplu, o aud pe Mi-

rella că deschide dulapul, vin după ea repede şi-i dau cu mîna mea ceea ce-mi spune că voia să-şi ia ; sau le reproşez lui Michele şi lui Riccardo că, atunci cînd au nevoie de un lucru, ei întorc casa cu dosu-n sus ; le spun : „Mai bine chemaţi-mă pe mine". Şi repet cît mai des că ar trebui să ne mutăm, locuinţa asta a devenit acum prea mică pentru noi, dar în realitate ceea ce doresc eu e altceva : să am o cameră a mea. E prima dată cînd nu-mi mai simt inima grea la gîndul că Riccardo va pleca în Argentina : îmi închipui că voi putea beneficia, în absenţa lui, de camera pe care o ocupă el acum. Uneori, absorbită de aceste gînduri, parcă nici n-aş mai fi acasă, între ai mei, şi sînt uimită că ei nu-şi dau seama de asta. Sînt momente cînd îmi trece prin minte că, dacă aş fi fost totdeauna atît de distrată, dacă i-aş fi lipsit de participarea mea continuă la viaţa lor, nu le-ar fi venit mai greu, şi asta mă revoltă. Cum să accept că ei s-ar putea dispensa de mine ? Ar fi ca şi cum aş recunoaşte că toate sacrificiile mele au fost inutile.

Am impresia că s-a schimbat ceva chiar şi în înfăţişarea mea fizică ; aş zice : am întinerit. Ieri, după ce am încuiat uşa camerei, m-am privit cu atenţie în oglindă. N-am mai făcut asta de mult, sînt totdeauna atît de grăbită. Acum însă îmi găsesc timp şi ca să mă privesc aşa în oglindă, şi ca să-mi scriu jurnalul ; mă întreb cum de nu reuşeam mai înainte. Mi-am privit cu atenţie faţa, ochii şi mă vedeam cu bucurie cum arăt. Am vrut să-mi dau seama cum mi-ar

sta o altă pieptănătură, am încercat-o, în joacă, apoi am rămas la a mea, cea de totdeauna, însă aveam impresia că acum întîia oară m-am hotărît pentru ea. Abia aşteptam să se întoarcă Michele acasă ; el a venit mai tîrziu ca de obicei. Era obosit, nervos ; m-a întrebat numaidecît dacă a telefonat Clara şi, cînd i-am spus că nu, s-a indispus, n-a mai avut puterea să se prefacă. I-am spus să nu se necăjească, chiar de nu va reuşi să-şi plaseze subiectul : pînă azi am dus-o doar şi fără speranţa asta că vom cîştiga bani mulţi pe neaşteptate, cu vreun film. I-am amintit ceea ce mi-a spus o dată chiar el : că a scris totul aşa cum ar fi jucat la loterie. Ca să-l încurajez, i-am atras atenţia că noi sîntem într-o situaţie privilegiată în comparaţie cu atîtea alte familii : copiii noştri sînt mari acum, îşi au drumul lor în viaţă, iată, asta-i esenţialul ; pentru noi doi, mai departe, nu mai e nevoie să avem mult. Şi i-am mai spus că nu banii sînt lucrul cel mai important ; dar n-aş fi îndrăznit în nici un fel să-i spun ce consider eu mai important decît banii. Totuşi nu m-am putut abţine să nu-l întreb cum i se părea rochia pe care o purtam şi pe care, cu cîteva zile în urmă, o modernizasem : pînă şi Mirellei i se păruse drăguţă. El mi-a răspuns ca totdeauna că-mi stă foarte bine. „Sigur, Michele ?" l-am întrebat privindu-mă peste umăr în oglindă. Nu-mi pot stăpîni unele cochetării de care, la drept vorbind, mă ruşinez : el niciodată nu le ia în seamă. Sîntem căsătoriţi de atîţia ani, ne-am identificat unul cu celălalt pînă într-atît, încît, cînd sîntem singuri, el se simte comod de parcă

eu nici n-aş fi de faţă. Asta a fost pentru mine, pînă nu de mult, o consolare pe care o preţuiam, dar acum mă întristează. Uneori mă gîndesc că poate ar fi mai bine dacă ar cădea în mîinile lui Michele acest caiet. Cînd însă îmi trece aşa ceva prin minte, seara, înainte să adorm, mă trezesc brusc la cel mai mic zgomot şi mi-e frică, mă gîndesc : l-a găsit ! şi aş vrea să fug, n-am unde, fereastra e sus, noi stăm la etajul trei. Pe urmă îmi vin în fire, dar rămîn trează mult timp, aud clopotele orologiilor din oraş bătînd oră după oră în tăcerea nopţii.

Mi-ar fi destul să-i pot vorbi cuiva despre existenţa acestui caiet, şi sentimentul de vinovăţie, care mă apasă, ar dispărea. Uneori, cînd mă duc la mama, sînt hotărîtă să-i spun ei despre caiet. Ea mă îndemna totdeauna, cînd eram mică, să pun pe hîrtie impresiile mele din fiecare zi. Aş vrea să-i spun şi ce a fost sîmbătă după-amiază. Ba chiar mai ales despre asta aş vrea să-i spun. Dar, nu ştiu de ce, cum sosesc la ea, încep a mă plînge de Michele, de proasta lui dispoziţie, de indiferenţa lui faţă de problemele copiilor. De cîtva timp, mama îl apără, deşi pînă acum făcea invers ; e, probabil, din spirit de contrazicere. Cînd stăm de vorbă, nici nu se uită la mine : şade pe un scaun în faţa mea, solemnă, flegmatică, şi brodează ceva, concentrîndu-şi, gravă, atenţia asupra lucrului ei de mînă. E plină casa de broderii făcute de mama, sînt şi două fotolii mari pe care le-a tapisat cu cîte o pînză lucrată de ea migălos, cu infinită răbdare. Pe amîndouă

le-a făcut de mult, eu eram copilă. Cred că i-au luat ani de zile şi, într-adevăr, mi-o amintesc deseori cum sta să brodeze, frumoasă, încă tînără, cu părul ei negru umbrindu-i fruntea. Avea totdeauna alături un coşuleţ plin cu sculurile de mătase lucioasă, multicoloră, care îmi luau ochii, dar nu-mi dădea voie să le ating. La începutul fiecărei veri, mama, cu nesfîrşită dragoste, îmbracă cele două fotolii în husele lor albe ; toamna, le scoate husele, pe care apoi le scutură de praf cu cea mai mare grijă. Mereu povesteşte că nu izbutea să facă într-o zi decît cîte o frunză sau petalele unei flori. Fotoliile sînt foarte frumoase, dar nimeni dintre noi n-a îndrăznit vreodată să se aşeze pe ele : prea impun respect. Mama continuă să lucreze şi azi, neobosită : „milieu"-uri, perne brodate, şerveţele, îmi face necontenit cadouri dintr-astea, nici nu mai ştiu unde să le pun, şi totdeauna mă gîndesc că mai bine ar tricota vreun pulover pentru copii.

Plec de la ea fără regret, ba şi cam înciudată. Poate e din cauză că ţine storurile lăsate chiar şi acum, primăvara, şi mie nu-mi place să stau în semiîntuneric. Mă întorc pe jos acasă, încercînd oarecum în felul acesta să fac să-mi dispară dorinţa de a vorbi cu cineva despre caietul meu şi despre ce a fost sîmbătă după-amiază. Chiar dacă aş avea o prietenă, bănuiesc că un anumit simţămînt al meu, tenace, de orgoliu, m-ar împiedica să-i fac confidenţe. Orice ar fi, singurul om căruia i-aş putea mărturisi totul, e Michele.

Aseară am fost cu el la cinema. Susţine că are nevoie să vadă cît mai multe filme ca să se ţină la curent şi zicea că despre cel de aseară Clara i-a vorbit cu admiraţie. E o poveste cu doi îndrăgostiţi care, fiindcă el e căsătorit, sînt siliţi să se despartă. La un moment dat, cei doi interpreţi se strîng în braţe, se sărută lung, se privesc ochi în ochi şi iarăşi se strîng în braţe, se sărută lung. Îmi venea să mă uit în altă parte, mă simţeam teribil de tulburată, deşi acum foarte des se-ntîmplă să vezi asemenea scene pe ecran la cinema. Aveam impresia că, oricum, e o secvenţă prea îndrăzneaţă, n-ar fi trebuit să fie permisă, mă gîndeam mai ales la efectul pe care-l poate avea asupra tineretului. O parte a acţiunii are loc la Capri : îi vezi pe cei doi protagonişti făcînd o plimbare cu barca, înotînd, şi apoi, pe jumătate goi, tolănindu-se pe o plută mare, la soare ; părul le atîrna, ud, rîdeau, el se înălţa într-un cot şi se apleca asupra ei ca s-o sărute. Mi-a fost foarte greu să suport momentul acesta, îmi repugna. Probabil că şi lui Michele, pentru că ne-am privit amîndoi pe furiş, încercînd fiecare să ghicim reacţia celuilalt. Eu am zîmbit subţire, cu ironie, clătinînd dezaprobator din cap, el a avut un gest vag care voia să spună acelaşi lucru. Dar pe urmă am avut impresia că ceea ce făcusem eu fusese o laşitate şi impresia aceasta m-a întristat profund, am avut chiar un moment cînd mi s-au umplut ochii de lacrimi. La sfîrşit, după ce s-a aprins lumina, mi-a fost jenă de parcă mă vedeau toţi dezbrăcată. „Eh, nu-i un film grozav", a spus Michele

ridicîndu-se şi punîndu-şi paltonul. Sala se golea încet, încet, se auzeau scaunele pocnind sec unul după altul. „Într-adevăr", am spus eu. Ne-am întors acasă tăcuţi şi tocmai tăcerea aceasta ne încurca pe amîndoi. Încercam înadins, şi eu şi el, mereu, să mai spunem ceva, şi apoi iarăşi tăceam fără să vrem. L-am întrebat : „Ai cheia ?" şi, după ce am intrat în casă, am zis amîndoi : „Ce oră e ?", „Ai întors ceasul ?" Ne prefăceam că n-am fi fost stînjeniţi, deşi eu ştiam ce gîndeşte el şi el de asemeni ştia ce gîndesc eu, sînt sigură. Aş fi vrut să stau de vorbă cu el, să fiu sinceră, dar mă împiedica ceva, aproape că-mi punea un căluş în gură : aveam deznădăjduita certitudine că nu ne mai sînt suficiente doar cuvintele ca să alunge tăcerea care a tot crescut între noi, zi de zi, şi a devenit acum un obstacol de netrecut. „Michele..." am început eu o frază, fără să ştiu precis ce voiam să spun. El, din fericire, m-a întrerupt imediat, mi-a spus : „S-a şi încălzit vremea afară" şi glasul îi suna nesigur ; a adăugat : „Poate ar fi mai bine să lăsăm fereastra deschisă".

Îndată după asta am stins lumina. Ardea pe stradă un felinar, unul singuratic, răspîndind în jurul lui o lumină tulbure, gălbuie ; rar întrerupeau tăcerea nopţii vocile unor trecători sau nişte paşi şi apoi tăcerea se lăsa din nou, chinuitoare. De-abia aşteptam să vină iarăşi sîmbăta. Mă vedeam intrînd de-a dreptul în cabinet la director, şi el era acolo, mă aştepta. Mă vedeam stînd în picioare în faţa biroului lui, gravă, şi-i spuneam : „Eu sînt o femeie cinstită, cre-

deam că aţi înţeles asta în atîţia ani de cînd ne cunoaştem. Îmi iubesc soţul, l-am iubit totdeauna şi n-o să iubesc niciodată pe altcineva, sîntem foarte fericiţi împreună, copiii noştri au crescut mari. Nu pot veni sîmbătă şi nici n-o să mai vin niciodată. Aţi dat o interpretare evident eronată sincerităţii comportării mele, v-aţi înşelat. Pentru asta am venit : ca să vă spun ; altceva, nimic". Dar mi s-a părut că el era uimit de intenţiile pe care i le atribuiam ; se uita la mine ca la victima unui dezechilibru mental, ca la cineva care are pe neaşteptate o criză de demenţă. M-am chinuit toată noaptea între somn şi veghe, fără să mă lase nici un moment senzaţia că am fost umilită.

16 martie

Riccardo s-a schimbat mult, de cîteva zile : în ultimele luni îl văzusem mereu nesigur pe el, nemulţumit. Acum însă pare să fi căpătat puteri noi, are din nou încredere în viitor şi în el însuşi. Dimineaţa, în baie, cîntă în timp ce se bărbiereşte şi am impresia că nu-i mai poartă pică Mirellei, deşi o sfidează la tot pasul cu ieşiri de-ale lui, fanfarone. Toate acestea, din cauza Marinei : n-am avut încotro şi a trebuit să-i promit lui Riccardo că am s-o invit în curînd la

masă într-o duminică, pentru ca s-o cunoască și Michele. Dar i-am spus că ar fi bine mai întîi să așteptăm pînă sosește vreun răspuns în legătură cu subiectul de scenariu. Riccardo nu e de acord cu inițiativa lui tată-său, el susține că nu trebuie să ne facem griji de ceea ce va fi, pentru că, zice, n-o să mai treacă mult și o să ne poată trimite bani din Argentina. Michele e foarte afectuos cu Riccardo, seara se așază lîngă el și învață amîndoi spaniola. Mi-e teamă că Michele se obosește prea mult, a slăbit în timpul din urmă, e palid ; totuși pare mulțumit, zice că mai sînt pe lume o mulțime de lucruri pe care vrea să le învețe. Îi aud glumind între ei și rîzînd, și Riccardo, în intimitatea aceasta cu tatăl lui, parcă deja s-a maturizat. Gesturile lui au acum un fel de bărbătească nestingherire, care mă intimidează. Marina îi telefonează des, m-am obișnuit, recunosc imediat vocea ei. Cum îi telefonează Marina, el se și îmbracă să plece. Îi spun : „Nu înveți destul". Ca să mă liniștească, mă asigură că învață cît este necesar, știe tot ce i se va pretinde la examen, zice : e foarte ușor. Apoi mă sărută și-o șterge la plimbare, a lui e toată lumea. Îmi pare rău că Marina i-a insuflat energia asta, pe care eu n-am reușit să i-o insuflu în cursul atîtor ani pînă acum ; și mă întreb cum — cu limbajul ei sărăcăcios, cu figura ei rigidă — cum de i-a putut transmite atîta încredere în viață, atît optimism. Mă duc la fereastră, îl petrec cu privirea, îl văd fugind după tramvai, luînd tramvaiul din mers, la curbă, și mi-e frică. Michele zice că totdeauna e așa :

unicul stimulent al energiei unui bărbat e femeia iubită de acel bărbat, dorinţa lui de a fi puternic pentru ea, ca s-o cucerească.

Eu tac, Michele se apucă din nou să citească ziarul, să asculte muzică la radio. Imaginaţia mea se înaripează, devin nerăbdătoare, freamăt la ideea că ceea ce dă putere unui bărbat e numai dorinţa lui de a cuceri dragostea unei femei. Mă aşez şi eu lîngă radio, tăcută, şi muzica îmi evocă prezenţa dorită a cuiva, simt cum parcă mă învăluie privirea cuiva. Îmi spun : „Sîmbătă" şi închid ochii, se face pustiu în mintea mea, un pustiu suav. Evit, îmi repugnă să mai gîndesc clar ; mă şi întreb de cîteva zile dacă nu voi fi silită să las serviciul, ca să termin o dată cu tulburarea aceasta care mă biruie. Dar cînd îmi închipui că n-o să mă mai întorc în camerele de acolo, printre lucrurile acelea care mi-au devenit acum familiare, şi c-o să-mi petrec zilele aici, acasă, singură, mă îngrozesc. Poate că ar fi destul să nu mă duc sîmbătă după-amiază la serviciu. Ori să mă duc numai încă o singură dată, ca să-i spun ce am a-i spune ; e un om inteligent, o să priceapă numaidecît. Atunci o să pot lucra mai departe cu el, nu mă pot lipsi de prietenia lui. Acum cîteva seri, la masă, Riccardo a declarat că nu poate exista prietenie între un bărbat şi o femeie, un bărbat nu are ce discuta cu o femeie pentru că ei, bărbaţii, nu au nici un interes comun cu femeile, afară de, a adăugat rîzînd, unul singur, concret. La început Mirella i-a răspuns

cu seriozitate susținînd contrariul și aducînd argumente temeinice : educația femeii moderne, poziția ei nouă în societate, dar cînd l-a auzit rîzînd, cînd i-a auzit rîsul acela enervant, de bărbat grosolan, nu și-a mai putut stăpîni nervii. I-a spus că el are asemenea păreri datorită probabil categoriei de femei cu care are a face. Riccardo s-a făcut alb, a întrebat-o răstit : „Ce vrei să spui cu asta ?" Mirella a strîns din umeri. El s-a ridicat în picioare și a repetat, amenințător : „Ce vrei să spui cu asta ?" A trebuit să-i despart ca pe vremea cînd erau copii, dar, ca și pe atunci, aveam impresia că Mirella e mai tare decît el ; și din cauza asta, numai de asta, aș fi vrut s-o plesnesc.

18 martie

Azi dimineață, în sfîrșit, a telefonat Clara. Mă dusesem la aparat, să răspund, și Michele, imediat ce a înțeles cu cine vorbeam, a și venit repede și aproape că nu m-a lăsat s-o întreb ce mai face, mi-a luat din mînă receptorul. Clara i-a spus că a citit subiectul și vrea să discute cu el. L-a întrebat cînd poate veni la ea ; el, deși era în halat, i-a răspuns : „Chiar și acum". Și-au dat întîlnire pentru după-amiază. L-am întrebat după asta ce impresie i-a făcut Clarei scenariul

și n-a știut ce să-mi spună ; nici nu se mai gîndise la asta, emoționat cum era de telefonul ei. L-a prins pe neașteptate o descurajare, mi-a spus că dacă nu i-a comunicat Clara nimic în privința aceasta, e un indiciu că nu i-a plăcut manuscrisul ; a trebuit să-l încurajez. I-am atras atenția că, dimpotrivă, dacă ar fi așa cum crede el, ea ar fi preferat să-i spună la telefon, e mult mai ușor, sau i-ar fi restituit subiectul de scenariu prin cineva, alăturînd o scrisoare. Asta parcă l-a mai liniștit, dar pe urmă s-a enervat dintr-o dată că de prea mult timp sta Riccardo în baie ; și, culmea, Riccardo mai și cînta acolo, ceea ce pe Michele l-a înfuriat. După nu mult timp, Riccardo a ieșit din baie pieptănat, parfumat, foarte calm ; Michele voia să-i facă reproșuri, dar nu l-am lăsat, i-am spus că nu vreau certuri în casă la noi, duminica. Riccardo, încîntat că se ducea la prînz acasă la Marina, a și uitat să-mi spună la revedere : cînd m-am dus la el în cameră, să-i dau un pachet de țigarete pe care le cumpărasem anume pentru el, nu mai era, plecase, camera goală ; și într-o dezordine... Michele a plecat imediat după-masă spunîndu-mi grăbit : „La revedere, plec" și m-a sărutat în fugă de parcă-i era teamă să nu piardă trenul.

După aceea s-a făcut o tăcere mare în toată casa. Mirella era în camera ei, învăța. M-am dus să văd dacă într-adevăr e acolo și dacă ușa ei e închisă bine, apoi m-am repezit la telefon. „Iată, mi-am spus cu bucurie acum o să profit și eu de-o zi a mea liberă." Dar, cînd să ridic receptorul, am stat la gînduri, intimidată de ceea ce in-

tenționam. M-am gîndit : „E foarte natural să-i telefonez, am făcut asta de atîtea ori, nu mă poate bănui nimeni de nimic". Nu mai știu însă cum să-i spun, cînd mă gîndesc la el : dacă zic în sinea mea „directorul", mi se pare că mă gîndesc la cineva pe care, pînă foarte curînd, l-am cunoscut bine și care acum nu mai face parte din cercul cunoscuților mei. Pe de altă parte, imediat ce încerc să-i pronunț numele, „Guido", am impresia că acest nume e al nimănui, l-am născocit eu, și mă tulbură tocmai prin misterul pe care-l conține. Telefonul sta mut în fața mea. Mi-am amintit că de fiecare dată cînd mă sileau împrejurările să-i telefonez acasă, îmi era imposibil să nu mă simt jenată, o fi fost și din cauza vocilor necunoscute care-mi răspundeau : „alo", a pașilor pe care-i auzeam răsunînd în acea lume necunoscută, inaccesibilă mie. Știam că azi rămăsese singur : văzusem pe biroul lui niște bilete de teatru, luase o lojă, și știu că el la teatru nu se duce niciodată. Aș fi vrut să am un motiv ca să-i telefonez, un pretext plauzibil. Mă întrebam : „Ce să-i spun ?" Și totuși ar trebui să vorbesc cu el, am nevoie, nu mă pot lipsi de asta. Ieri după-amiază am stat amîndoi mult timp în birou : eram singuri, eram mereu gata să ne spunem ceva pe care trebuia să ni-l spunem cît mai repede, ceva care ne apăsa pe suflet, ne înăbușea. Dar, fiindcă și el și eu aveam certitudinea că dintr-un moment în altul vom începe să vorbim despre asta, ne-a zburat timpul și nu ne-am spus nici un cuvînt care să nu fi fost în legătură cu serviciul. În cele din urmă, așteptarea aceasta

epuizantă aproape că ne şi iritase. Pînă în momentul cînd Guido s-a îndreptat împreună cu mine spre uşă, am aşteptat mereu, amîndoi, să începem a vorbi. M-a întrebat ce fac azi şi mi-a precizat că el e liber, o să stea acasă. Apoi, spunîndu-mi bună seara, mi-a ţinut mîna mai mult, eu am pălit, mi-a fost teamă să nu-mi spună ceva şi, cu toate că o doream din suflet, am fugit, am coborît scările repede, repede.

Am stat mult timp lîngă telefon, fără să vorbesc ; pînă puţin mai înainte. Aveam impresia că el mă vede. Doream să-i spun : „Şi eu sînt liberă azi, hai să ne plimbăm". În timp ce-mi treceau prin minte vorbele acestea, vedeam prin fereastră cerul senin, diafan, îmi aminteam de toate ispitele anotimpului în care ne aflăm. Şi mă gîndeam : trebuie să mă întîlnesc cu el, trebuie să-i vorbesc, să-i spun ceva. M-am întrebat : „Ce ?" şi mi-am luat capul între mîini. „Eşti nebună", am şoptit clătinînd din cap, „eşti nebună", am repetat formînd în gol, fără să mişc discul, numărul lui telefonic, „ai atîtea rufe de călcat".

20 martie

Scriind data de azi am remarcat deodată că sîntem în pragul primăverii. De dimineaţă, la serviciu, lăsasem fereastra deschisă, era tăcere

afară, diminețile sînt încă răcoroase și totuși am auzit înălțîndu-se din grădină, sfios, trilul unor păsărele. Întocmai ca pe vremea cînd eram la pension, am ascultat modulațiile cîntecului lor pierzîndu-mă ca într-un labirint de verdeață. A trebuit să închid fereastra ca să pot fi cu mintea la ceea ce aveam de lucru. Mama spune totdeauna că dispoziția noastră depinde de anotimpul în care ne aflăm. Pînă acum crezusem că asta-i o vorbă de-a bătrînilor, ei nu pot să-și explice prin altceva stările sufletești pe care le au ; încet, încet însă, mă conving că e un adevăr. Și Michele acum e nervos, distrat ; trebuie să facă un efort ca să poată lua parte la discuțiile noastre, în casă ; aproape îmi face impresia, uneori, că stă la noi în pensiune, ca unul care ar plăti bucuros o anumită sumă ca să trăiască în familie cu mine și cu copiii, dar cu condiția să poată uza nestingherit de libertatea lui personală, legitimă. Clara a spus că subiectul e interesant, dar că transpunerea pe ecran ar fi dificilă din mai multe cauze ; așa încît textul trebuie mai întîi refăcut și abia după asta prezentat producătorului. A fost foarte amabilă : s-a oferit să-l ajute pe Michele să facă modificările necesare. Michele a fost și ieri acasă la ea, ieri nu s-a lucrat, a fost sărbătoare, și se va duce din nou joi seara. I-am spus că ar trebui să fie mulțumit : Clara putea să considere că scenariul lui nu e bun de nimic și să nu-l mai discute. Dar nu reușesc să-l conving. Foarte adesea, uitîndu-se în jur, Michele îmi descrie interiorul locuinței Clarei ; și mi-e clar : nu locuința, pe Clara o admiră el. Știind bine că

fac o greşeală, i-am amintit totuşi că mai demult gîndea altfel şi că, mai mult, deseori blama purtarea ei şi faptul că s-a despărţit de soţ. El mi-a răspuns că acum toate astea nu mai au nici o importanţă şi a început să vorbească dispreţuitor despre soţul Clarei, cu toate că e prieten din tinereţe cu el. Mi-a spus că foarte bine a făcut Clara, ea nu s-ar fi putut deprinde niciodată cu o viaţă mediocră, cu un bărbat mediocru ; şi ca dovadă, ea obţine succese atît de măgulitoare pentru ea, cîştigă bine, în timp ce el, soţul, n-a fost în stare decît să rămînă un mărunt slujbaş, acolo unde fusese primit imediat după ce-şi luase diploma de licenţă. „E un drept, a adăugat Michele, care derivă din valoarea intrinsecă a fiecăruia dintre noi. Aşa încît ceea ce poate constitui o vinovăţie din partea cuiva, nu mai e vinovăţie dacă a fost comis de alţii. Sînt momente în viaţă cînd trebuie să fim conştienţi de capacitatea noastră şi s-o afirmăm ; e şi asta o datorie." Eram gata să-l întreb : de la Clara a învăţat toate acestea ? dar n-am putut din cauza tonului pe care îmi vorbise. Debita frazele de parcă le combinase de nenumărate ori în sinea lui iar acum în sfîrşit le vedea clar, le spunea ca din carte. M-a cuprins o teamă instinctivă şi atunci i-am atras atenţia că, deşi Clara a reuşit să devină independentă, cucerind totodată şi notorietate şi o bună situaţie materială, totuşi a pierdut ceva mai important decît acestea. „Ce ?" a întrebat el, sceptic. Cu un zîmbet care voia să fie condescendent, dar care, de fapt, cuprindea,

fără voia mea, şi o doză de vanitate, l-am informat că despre Clara se spune că a schimbat mulţi amanţi. El a început să rîdă şi mi-a răspuns : „Şi ce ? Clara nu are obligaţii conjugale, e încă tînără, nu face cu asta nici un rău nimănui". Am vrut să replic că-şi face rău ei înseşi, dar mi-am dat seama că aş fi spus asta nu considerînd lucrurile din punct de vedere moral, ci dintr-o meschinărie, ca să mă răzbun pe ceea ce mi se pare nedrept în viaţa mea. M-am întrebat dacă Michele într-adevăr credea ceea ce-mi spusese, ori dorise numai s-o apere în vreun fel pe Clara : vorbele lui însă m-au tulburat şi încă mă tulbură profund. Nu m-am putut stăpîni să nu-i amintesc din nou că eu şi Clara sîntem de aceeaşi vîrstă şi spuneam asta înadins, ca să mă doară, era o jignire la adresa mea, nu a ei. Michele mi-a răspuns că vîrsta, ca noţiune, e relativă, depinde de activitatea pe care o desfăşoară cineva şi mi-a dat ca exemplu actriţele şi oamenii de stat. I-am spus : „Bine, am înţeles, atunci dacă reputaţia nu înseamnă nimic, dacă o femeie la patruzeci şi trei de ani are dreptul să se poarte tot ca o fetişcană care umblă să se mărite, dacă tu aprobi aşa ceva, înseamnă că şi eu pot să..." „Dar ce legătură are una cu alta ?" m-a întrerupt el imediat, ca să-mi reproşeze cu o supărare prost ascunsă : „Cum poţi compara, mămico, situaţia în care te afli tu cu aceea în care se află Clara ? Tu ai viaţa ta, soţul tău, doi copii acum mari... Clara e singură şi apoi doar ştim toţi ce mediu e acolo, în cinematografie..." Mă minţea ca pe copii ; am priceput dintr-o dată că asta

nu era întîia oară, îmi vorbeşte aşa din totdeauna sau, în orice caz, de mulţi ani, de cînd am uitat că ar putea vorbi cu mine şi altfel. Şi răspunzîndu-i docilă, declarîndu-mă de acord că eu mă aflu într-adevăr în altă situaţie decît Clara, minţeam şi eu : de teama lui, de teama părerii lui. A venit lîngă mine, m-a mîngîiat în treacăt. „Înţelegi, da ?" m-a întrebat şi eu am făcut semn din cap că da ; însă, poate fiindcă minţeam sau poate fiindcă totuşi, vag, vedeam că el are dreptate, am simţit că începe să mă apese o tristeţe copleşitoare. Mi-e teamă că purtarea mea de totdeauna nu mai are nici o valoare în ochii lui, i se pare firească. Ba mai mult, el o admiră pe Clara, care e atît de deosebită de mine şi cu care eu nu mai am nimic comun, nici măcar amintirile noastre de pe vremea cînd şi ea şi eu eram de curînd căsătorite ; azi ea, cu viaţa pe care o duce, reneagă, ia în derîdere acele amintiri. M-am întrebat dacă, pentru Michele, eu mai sînt o femeie în viaţă ori, ca şi maică-sa, doar un portret prins în perete. Aşa le apar, fără îndoială, copiilor mei, aşa e şi mama pentru mine. Doream, doream cu deznădejde să fug de vraja răufăcătoare a acelui portret. Îmi venea să-i spun lui Michele : „Mi-e frică", dar el, fiindcă nu-mi ştie gîndurile, nu m-ar fi putut înţelege.

Poate gîndesc aşa fiindcă sînt geloasă. Sau cel puţin aşa aş vrea să cred. Mi se pare însă că e vorba de mai mult decît de o rivalitate între femei, o asemenea rivalitate pretinde, dacă nu altceva, cel puţin ca rivalele să se considere egale între ele. Îmi otrăveşte viaţa bănuiala că admira-

ţia lui Michele faţă de Clara e o dovadă că tot ce am făcut pînă acum e greşit, şi nu numai în ce mă priveşte, ci şi în dragostea dintre noi. Îmi spun că poate mai am timp să fiu şi altfel şi chiar că asta ar fi foarte uşor, îmi spun asta cu furie, ca şi cum aş vrea să-mi iau o revanşă. Totuşi, încet-încet, ajung la concluzia că aş putea, desigur, poate că aş putea să mă schimb, să devin alta, dar cu un alt bărbat, nu cu Michele, şi gîndul acesta mă împietreşte de spaimă. Am vrut ieri să-l întreb : „Mă mai iubeşti ?" O invincibilă pudoare mi-a închis gura, sînt atîţia ani de cînd nu-i mai pun această întrebare. Am spus numai : „Michele, tu chiar ţii la mine ?" El mi-a răspuns cu un zîmbet : „Nu eşti sigură, mămico ? După atîta vreme, ar trebui să fii în cunoştinţă de cauză". Şi m-a întrebat glumind dacă nu cumva sînt geloasă iar eu, roşind, i-am spus că nu.

21 martie

Nu-mi mai pot găsi liniştea. Cînd sînt acasă, mereu îmi vine să plec imediat la serviciu şi, cînd sînt la serviciu, zelul, încîntarea mea acolo pentru tot ce fac, mi se par vinovate, şi atunci ard de nerăbdare să mă întorc acasă, unde mă simt mai în siguranţă. Mătuşa mea Matilda m-a

invitat la ea, la Verona, pentru vreo săptămînă şi mă tentează invitaţia aceasta, aş fi gata s-o accept. Ceea ce mă opreşte e numai faptul că Riccardo arată altfel : el priveşte acum viaţa atît de curajos, încît îmi dă şi mie curaj. Mă gîndesc chiar că aş putea pleca şi eu în Argentina cu el, să stăm acolo împreună, mă mir că lui nu i-a trecut prin minte pînă acum să-mi propună asta. I-am spus lui Michele că vreau s-o invit pe Marina să ia masa la noi în seara de Paşti şi el a fost imediat de acord, însă nu dădea nici o atenţie celor ce-i povesteam despre ea, despre familia ei. I-am spus : „O să trebuiască totuşi să-mi spui dacă-ţi dai consimţămîntul, dacă-ţi place fata". Mi-a răspuns că nu trebuie să-i placă lui, lui Riccardo să-i placă, şi cînd eu, insistînd, am adăugat că ea doar va fi mama copiilor lor, el mi-a replicat aproape cu satisfacţie : „Ai lor, nu ai noştri". E din ce în ce mai nervos şi, cînd îl întreb de ce, îmi spune că-l îngrijorează zvonurile că se apropie un nou război : Clara l-a informat că producătorii de filme nu mai vor să-şi ia angajamente, se tem. I-am atras atenţia că aşa a fost şi data trecută şi că totuşi afacerile au continuat nestingherite. Eu m-am născut cu puţin înainte de războiul din Libia şi eram copil cînd a izbucnit primul război mondial ; după ce fusesem dată la pension, noi, elevele, ne căţăram la ferestre ca să privim printre gratii cum treceau pe stradă, înarmaţi cu grenade, fasciştii — aveau capete de mort desenate pe cămăşile lor negre descheiate pînă la brîu ; mai tîrziu, eram mări-

tată de numai cîţiva ani, Michele a plecat în Abisinia la război ; cînd a îmbrăcat din nou uniforma militară, în 940, încă mai purta doliu după fratele lui, mort în războiul din Spania. „Ne-am învățat, ne ducem noi viaţa mai departe orice ar fi, i-am spus lui Michele, încăpăţînîndu-mă să-mi susţin ideea, asta e o însuşire a poporului nostru, care îl face să fie mai rezistent decît alte popoare, decît cele care abia acum învaţă asta." Michele s-a înciudat, a spus ceva despre inconştienţa femeilor şi eu am continuat să-l contrazic. Nu vreau să înceapă a vorbi despre război şi în prezenţa lui Riccardo, care de la un timp se plînge într-una că totul azi e inutil, nu mai are nici un sens să studiezi ori să te căsătoreşti ori să faci copii. Am reacţionat cu atîta energie faţă de Michele, încît l-am silit să tacă.

Riccardo, din fericire, e îndrăgostit. Chiar azi a susţinut că n-o să fie război şi certitudinea lui ne-a cucerit, pe Michele şi pe mine. Este o diferenţă în felul cum vorbeşte azi tineretul despre război, în comparaţie cu felul în care vorbeam noi. Părinţii noştri credeau cu adevărat că războiul ar fi o necesitate şi-l priveau ca pe o datorie dureroasă, dar care îndreptățea multe speranțe. Mi-aduc aminte de tata cum îşi curăța revolverul cu cea mai mare grijă, şi grav de parcă patria nu se bizuia decît pe arma din mîinile lui. Tata e un om paşnic : mă emoţionează şi azi amintirea atitudinii pe care o avea în acel moment. Din copilărie ni s-a tot spus că războiul

e necesar, dacă vrem să asigurăm bună starea urmaşilor noştri. Pe atunci urmaşii eram noi, acum sînt Riccardo şi Mirella, peste vreo doi, trei ani vor fi copiii lor. Se vîntură mai departe aceleaşi fraze, nu s-a schimbat nimic ; atît numai : am încetat să mai credem că războiul poate aduce vreun bine.

Mirella tăcea, ne urmărea pe fiecare din noi cu privirea aceea a ei, dîrză, care mie, de cînd era ea copil, nu-mi place. Asculta atentă ce spunea fratele ei ; el, voios, susţinea că n-o să fie război, şi zicea c-o să se ducă la Buenos Aires şi apoi o să se întoarcă în ţară, să se însoare. Spunea că a citit în ziar un articol care-l liniştise. Ea l-a întrebat : „În ce ziar ?" şi el i-a spus că nu-şi aminteşte, l-a citit la frizerie. Eu am suspinat : „Să sperăm că n-o să fie" şi atunci Mirella mi-a reproşat că mă încred în tot ce aud şi-mi fac iluzii, în loc să stau să mă gîndesc. „Eşti convinsă, mi-a spus, că războiul nu aduce nici un folos nimănui şi cu toate acestea nu te întrebi, nu încerci să înţelegi de ce sînt mereu războaie, de ce mor în lupte atîţia oameni." I-am răspuns că bărbaţii să se gîndească la asta, nu noi. Riccardo s-a uitat la ea şi i-a spus, ce, adică ea înţelege mai bine decît el sau decît tatăl lui ceea ce se întîmplă, sau decît cel ce a scris articolul, sau nici mai mult, nici mai puţin, decît guvernul ?" „De ce nu ne explici şi nouă, dacă ştii ?" a invitat-o cu prefăcută amabilitate. „Să ştii că ştiu, i-a replicat ea cu o încăpăţînare copilărească, şi o ştiu perfect : pentru că prea mulţi, ca şi tine, se roagă lui Dumnezeu să nu

fie război în loc să încerce să priceapă despre ce este vorba." Riccardo i-a rîs în nas, eu, alarmată, am vrut să schimb discuţia : amîndoi sînt copiii mei şi, cînd îi aud certîndu-se, parcă se dă o luptă şi în sufletul meu între două întrupări ce se duşmănesc, ale uneia şi aceleeaşi fiinţe. De altfel, şi Riccardo prea deseori se înverşunează contra Mirellei numai pentru că ea e femeie. A întrebat-o : ca să înţelegi lucrurile astea eşti seară de seară în localurile de lux ori faci plimbări cu maşina ? Mirella i-a replicat tăios că da, *şi* de asta, şi că, într-adevăr, numai de cînd îşi petrece timpul liber în oraş, nu în casa aceasta, resimte dorinţa de a înţelege ceva. Michele atunci a bătut cu pumnul în masă şi a strigat : „Destul ! Mirella, termină ! Pleacă în camera ta". Surprinsă, ea s-a uitat ţintă, o clipă, la tatăl ei, apoi la Riccardo care privea în gol aprinzîndu-şi încet o ţigară. Îi dăduseră lacrimile, voia să răspundă ceva, dar s-a stăpînit, n-a mai reacţionat cu obişnuita ei violenţă şi a ieşit din sufragerie.

A urmat o tăcere de gheaţă între noi, după ce a plecat Mirella. Apoi Michele şi-a aprins şi el o ţigară şi mi-a spus : „Mămico, te rog du-te la ea şi spune-i că asta vreau să fie ultima dată, înţelegi ? Şi că nu-i permit". L-am întrebat : „Ce ?" Michele a şovăit un moment, neştiind ce să răspundă la întrebarea mea precisă : „Că nu-i permit astfel de idei..." „Dar n-a spus nimic grav..." am obiectat eu cu sfială. El a repetat, aspru : „Destul ! Nu-i permit idei de-astea revoluţionare şi nici tonul condescendent faţă de

mine. Adu-i aminte că sînt tatăl ei şi că am cincizeci de ani".

Mirella şedea pe marginea divanului, în cameră la ea, cu capul în mîini. Nu şi-a schimbat poziţia nici măcar cînd a auzit uşa. M-am aşezat pe scaun într-un colţ, m-am uitat un timp la ea, cum stă nemişcată. Pe divan, lîngă ea, o aştepta pregătită, desfăcută, cămaşa de noapte, albă, o cămaşă de copil. Niciodată n-am înţeles-o pe Mirella, deşi pe Riccardo îl înţeleg. Uneori mă gîndesc că, dacă Mirella n-ar fi fata mea, probabil nici n-aş putea ţine la ea. Ea nu se mulţumeşte să se bucure pur şi simplu de viaţă şi să se lase iubită de ceilalţi, cum făceam eu la vîrsta ei. Poate asta e din cauză că ceea ce învăţau fetele pe atunci diferă mult de ceea ce li se predă acum în şcoli. Eu nu m-aş fi gîndit, Doamne fereşte, să ies avocat : mă ocupam de literatură, muzică, istoria artelor. Mi se preda numai ceea ce e frumos şi plăcut în viaţă. Mirella a făcut medicina legală. Nu mai sînt mistere pentru ea. Cărţile au fost pentru mine o slăbiciune pe care a trebuit să mi-o înfrîng încet, încet, cu trecerea vremii ; ei, în schimb, cărţile îi dau puterea aceea inumană care ne desparte una de cealaltă.

Am spus tare : „Mirella" şi ea a înălţat capul. Am întrebat-o cu glas scăzut, intimidată : „Într-adevăr, tu înţelegi ceva din ceea ce aţi discutat ?" M-a privit lung, dusă pe gînduri, apoi a clătinat din cap şi iarăşi şi-a îngropat faţa între mîini. Am întrebat-o : „Şi-atunci ?" Ea mi-a răs-

puns : „Nu ştiu nici măcar ce m-a făcut să vorbesc aşa în seara asta. N-am făcut bine, pentru că nu aveam toate dovezile care-mi trebuiau. Dar ceea ce am spus este exact ceea ce cred". „De ce-ai spus : cînd plec de acasă, văd că lucrurile sînt cu totul altfel ?" Ardeam de nerăbdare să-i aud răspunsul, speram că răspunsul ei o să mă ajute să înţeleg ceea ce-mi vine şi mie a crede. „Pentru că ăsta-i adevărul, mamă. Pentru că nu cunoşteam înainte altă viaţă decît a noastră. Poate şi fiindcă am văzut de aproape viaţa celor bogaţi. Săracii n-ar trebui să vadă niciodată cum se trăieşte cînd ai bani mulţi : e copleşitor. E înfricoşător. Şi aici e tot răul, mamă, aici e cauza a tot ce se întîmplă. Aici e greşeala. Aici e ceea ce aş vrea să văd clar, ceea ce trebuie să putem înţelege o dată." Am întrebat-o dacă se referea la război. Mi-a spus că da, la război, dar şi la multe alte lucruri încă, pe care le are în minte aşa cum le am şi eu, şi le au şi Riccardo, şi tata, multe alte lucruri, toate de îndreptat.

N-am înţeles la ce făcea aluzie, mă uitam la ea cu uimire şi teamă. Dar, pentru întîia oară în viaţa mea, am simţit ceea ce multe alte mame mi-au spus că simt ele, deşi eu niciodată pînă acum n-am simţit-o : dorinţa de a strămuta totul din propria viaţă în aceea a copiilor, chiar şi speranţele. Şi poate chiar şi în viaţa altora, în care nu ne mai recunoaştem. Am murmurat : „Vezi de poţi înţelege tu. Pentru mine, cred, e prea tîrziu".

22 martie

Michele s-a dus la Clara, Mirella a plecat şi ea în oraş. O rugasem să stea acasă în seara asta, e Joia mare ; ea însă mi-a spus că acum nu mai poate contramanda. Aş fi vrut să nu plece, fiindcă, pe lîngă altele, voiam să mai stau de vorbă cu ea. Pînă acum eu n-am avut niciodată ideile mele, personale : mă bazam pe morala care mi-a fost inculcată din copilărie sau pe cele ce-mi spunea soţul meu. Acum am impresia că nu mai ştiu ce-i bine şi ce-i rău, nu mai reuşesc să-i înţeleg pe cei din jur şi văd că devine inconsistent pînă şi ceea ce-mi închipuisem că ar fi trainic, solid, în sufletul meu.

Recapitulez cu nesaţ ziua de azi, încercînd să ghicesc adevărata semnificaţie pe care a avut-o fiecare privire, fiecare cuvînt. Mă întreb : a fost numai un pretext sau chiar a vrut cu adevărat să lucreze la expozeul acela presant, pentru care ne-a rugat, pe colega mea, Marcellini, şi pe mine, să revenim după-amiază la serviciu, deşi sîntem în Joia mare. Marcellini, deşi ştia că i se vor plăti ore suplimentare, a venit furioasă. A lucrat îmbufnată, a făcut o mulţime de greşeli cînd a transcris ; e foarte tînără. La sfîrşit, după ce directorul i-a spus că nu mai are nevoie de ea, a plecat aproape fără să dea bună seara.

Îmi puneam hîrtiile în ordine, cînd l-am văzut intrînd în camera mea de lucru. Atunci dintr-o dată, după cum mă privea, am fost sigură că expozeul fusese un pretext. Bănuisem asta din

clipa cînd o anunţase pe Marcellini că poate pleca, iar mie îmi ceruse cu politeţe să mai rămîn cîteva minute. Eu, ca totdeauna, îmi spuneam că, dacă aş fi cu adevărat o preocupare pentru el, mi-ar fi dat a înţelege asta de mai de mult, n-ar fi fost în stare să aştepte pînă acum fără să-mi spună. Acum însă îmi dau seama că eu m-am schimbat mult de cîtva timp şi de aceea îi apar ca o femeie cu care abia a făcut cunoştinţă. Cînd l-am văzut intrînd, m-am fîstîcit : am vrut să-mi iau din cuier pardesiul şi să plec. El mi-a spus : „Mai staţi, vă rog, o clipă". Şi, după o mică tăcere : „Sîmbătă n-o să ne putem vedea : e seara de Paşti". Am agăţat îndărăt în cuier pardesiul şi m-am aşezat la birou, inertă, ca şi cum i-aş fi spus : „Poftim, vă stau la dispoziţie".

Îmi lăsasem poşeta pe birou, o poşetă veche, cu monogramă, mi-a dăruit-o demult Michele la o zi de naştere a mea. El s-a aşezat de cealaltă parte a biroului, respirînd adînc, mulţumit. Am stat tăcuţi amîndoi, un timp : ne bucuram că rămăsesem singuri. Apoi el a început să-şi plimbe un deget pe iniţiala numelui meu, pe poşetă, ca şi cum o desena, şi în timpul acesta ne spuneam unul altuia lucruri fără nici o importanţă. Nici nu mai ţin minte ce spuneam, îmi amintesc numai cum mîngîia el iniţiala mea, pe poşetă, de parcă mi-ar fi pronunţat numele. Simţeam fiori, mi se părea că mîna lui îmi atinge corpul, îmi venea să-l rog deznădăjduită : „Ajunge, ajunge". El a murmurat citind parcă : „Valeria".

A urmat o tăcere şi mie mi s-a părut că ascult fericită ecoul cuvîntului pronunţat de el. Şi el,

fără să se uite la mine, m-a întrebat continuînd să privească lung iniţiala aceea : „Ce este, Valeria ?" I-am răspuns : „Nu ştiu", şi am lăsat ochii în jos. Şi el a spus din nou : „Să fim sinceri, da ? Îmi daţi voie să vorbesc ?" Aş fi vrut să-i răspund : nu, şi să-mi iau pardesiul, să plec, dar în loc de asta am făcut semn din cap că da. Şi el mi-a mărturisit : „Mi-a fost o frică..." Am înălţat ochii mirată, îmi închipuisem pînă atunci că el nu se teme de nimic, niciodată. „Începutul a fost acum vreo două luni, cred, cînd mi-aţi spus, vă amintiţi ? că s-a mai îmbunătăţit întrucîtva situaţia materială a familiei dumneavoastră. Eu v-am întrebat, mai mult glumind, dacă în cazul acesta aveţi intenţia să mă părăsiţi. Dumneavoastră însă mi-aţi răspuns cu toată seriozitatea, ca şi cum vă puseseţi deja întrebarea aceasta şi luaseţi o hotărîre. Mi-aţi spus : «Deocamdată nu», mi-aduc bine aminte cuvintele dumneavoastră." M-am grăbit să-i explic că răspunsesem aşa involuntar, aproape instinctiv, fiindcă, dacă n-aş avea un motiv important, de ordin material, nu ştiu cum mi-aş putea determina familia să fie de acord ca să am serviciu ; dar că din contra... El m-a întrerupt : „Da, da, vă înţeleg. De altfel, pentru moment, nici eu nu dădusem însemnătate acelei convorbiri. I-am dat mai tîrziu : în sîmbăta cînd ne-am întîlnit după amiază aici, la birou, din întîmplare, şi am stat singuri. Deodată, în timp ce lucram amîndoi şi mă simţeam mulţumit ca niciodată, mi-am amintit fără să vreau ceea ce-mi spuseseţi. De atunci a început să-mi fie frică la gîndul că s-ar putea să viu aici în fie-

nit aici, la serviciu, întîia oară : mai tînără ca oricînd, pentru că la douăzeci de ani îmi lipsea conştiinţa că eram fericită de tinereţea mea. Am continuat să stăm unul de o parte şi celălalt de cealaltă parte a biroului : aşa am stat noi de vorbă ani de zile şi ni s-a părut o imposibilitate să fim intimi în alt mod decît în acesta care ne apropiase acum atît de mult. El mi-a întins mîna, eu i-am dat-o pe a mea, biroul, în loc să ne separe, ne-a unit.

Apoi i-am spus că se făcuse tîrziu, trebuia să mă duc şi la biserică, la Punerea-în-mormînt. Nu m-a reţinut : ni se părea că avem înaintea noastră mult timp, nenumărate ore, tot şirul zilelor ce urmau. Ne-am strîns amîndoi hîrtiile şi am închis sertarele, am stins lămpile, parcă eram la şcoală, colegi.

„La ce biserică te duci ?" m-a întrebat după ce am ieşit împreună din birou. Şi, fiindcă m-a privit iarăşi, mi-a fost ruşine de pantofii mei maro, vechi, pe care-i port în fiecare zi. I-am răspuns : „Aici, aproape, la San Carlo" şi el m-a întrebat dacă mă poate însoţi pînă acolo.

Pe sală, aşteptînd lîngă el ascensorul, am început să mă simt stînjenită. Nu ştiu ce era, lăuntric nu aveam nimic, dar simţeam în afara mea ceva care-mi ştirbea libertatea mişcărilor. Senzaţia aceasta a continuat şi în timp ce mergeam cu el pe stradă. De atîta timp n-am mai mers alături de un bărbat ; cu Michele ies acum rareori în oraş. Străzile erau ticsite de lumea care se deplasa agale de la o biserică la alta. Mi s-a pă-

care dimineaţă ca şi pînă acum, fără totuşi să vă mai văd. Poate fiindcă ceilalţi, aţi văzut-o pe Marcellini ? lucrează numai pentru salariu şi abia aşteaptă să plece ; ei lucrează împreună cu mine aşa cum ar lucra cu oricine altul. Sau poate fiindcă dumneavoastră ştiţi totul în biroul acesta şi ştiţi cîtă perseverenţă, cîte eforturi... Sau poate nu de asta, a adăugat coborînd vocea. Pe scurt, mi-a fost frică să nu rămîn din nou singur ca pe atunci cînd îmi începusem munca, aici ; ba şi mai rău, fiindcă azi nu mai am acel entuziasm, acea înfrigurată nerăbdare de a parveni, care-mi dădeau putere. Azi nu mai cred în nimic. Iată, asta-i : am înţeles că, fără dumneavoastră, aş fi singur aşa cum sînt singur şi acasă. Mi-am spus mai întîi că am pesemne un moment de oboseală, de asta îmi tot plîng singur de milă... Dar, cu cît treceau zilele, cu atît mai bine îmi dădeam seama, într-una, ce-ar fi viaţa mea fără dumneata, Valeria. La gîndul acesta, mi se făcea o silă pînă şi de munca mea, o silă pe care nu mi-o mai puteam stăpîni, şi mi se făcea de-a dreptul silă şi de viaţă, mă dezgusta totul. Înţelegeţi ?" Am murmurat : „Înţeleg". Iar după o vreme am adăugat : „Şi pentru mine ar fi la fel".

Imediat ce am pronunţat vorbele acestea, el a zîmbit emoţionat, răscolit ; am avut din nou acel sentiment de încredere deplină pe care nu-l am decît cu el. Ne-am continuat convorbirea şi tot ce mi-a mai spus a fost pentru mine o bucurie continuă. În timp ce mă privea, mă simţeam tînără, mult mai tînără decît atunci cînd am ve-

rut că hainele celor din jurul meu răspîndeau un miros de lumînări și de mormane de flori ce se vestejesc, mirosul joii din Săptămîna patimilor așa cum a rămas ea în amintirile mele de elevă de pension. Multe dintre femei erau în negru și flecăreau între ele fără să se mai sature, dar încet, ca la înmormîntări. Ne-am ferit s-o apucăm pe strada Dei Condotti : eu tot încercam să-mi potrivesc pasul cu al lui, însă e greu de mers alături de cineva foarte înalt, și nici nu-i puteam vorbi. Pe strada Della Croce era un zgomot și un du-te vino ca la țară, la hram. Abia ne mai puteam croi drum prin mulțime : cînd trecea vreo mașină, se înghesuiau toți mai tare, se lipeau de ziduri, unii protestau, eu rîdeam, mi-era cald de tot. Aveam impresia că fac împreună cu el o călătorie și că am sosit într-un oraș din sud, ușuratic și zdrențăros. Rîdeam mereu, dar jena tot nu începea să-mi dispară. Pînă atunci nu avusesem în jurul nostru decît mobilierul neprietenos al birourilor, dosarele, mașinile de scris, telefoanele, ca și cum am fi trăit alături, ani și ani de zile, într-o lume neomenească. În comparație cu această lume, cărucioarele vînzătorilor, încărcate cu fel de fel de legume, vitrinele prăvăliilor cu mărfuri alimentare, iluminatul intens, vuietul atîtor voci, totul mi se părea lipsit de pudoare. Poate că el avea aceeași senzație, fiindcă deodată m-a luat de braț fără să mai dea atenție faptului că era o imprudență. Nu e obișnuit să străbată străzile pe jos. Lumea îl intimida : se dădea în lături exagerat de mult ca să facă loc cuiva care trecea

pe lîngă noi. Îl priveam surîzătoare şi înduioşată, în timp ce-l conduceam pe acele străzi care, mie, îmi sînt din totdeauna prietene. „Pe mîine dimineaţă", mi-a spus, cînd în sfîrşit ne-am văzut ajunşi pe treptele bisericii ca pe ţărmul unei insule, unde ne-am fi refugiat ca să ne punem la adăpost. Trăgînd repede cu ochiul în dreapta şi în stînga, el şi-a scos pălăria şi a murmurat : „Noapte bună, Valeria". Mi-a sărutat mîna. Cu vorbele acestea, cu gestul acesta m-a făcut să am impresia că nu mai este el însuşi ; dar eram fericită.

26 martie

S-ar părea că zilele de Paşti au împrăştiat acea nelinişte, acele îndoieli care mă chinuiesc deseori. În dimineaţa de Sîmbăta mare, cînd am auzit clopotele sunînd toate deodată, am simţit că parcă şi în sufletul meu ceva care pînă atunci stătuse acolo în lanţuri, în sfîrşit s-a desfăcut din ele şi că sînt liberă acum. Cu gîndul la copii şi la Michele, ca să le placă totul a doua zi, am făcut anul acesta şi mai multe pregătiri ca de obicei ; Riccardo chiar a spus că niciodată n-a petrecut mai frumos de Paşti ca acum, asta poate şi fiindcă Marina a fost la noi, seara, la masă. Sîmbătă seara avusesem atîtea de aranjat, încît

nici nu mi-a mai rămas timp să scriu ceva în caiet. Am cumpărat trei ouă de şocolată, mi-am spus că de acum înainte, în fiecare an, va trebui să dăruiesc ceva şi Marinei, nu numai lui Riccardo şi Mirellei ; pe urmă am roşit ouă, le-am văpsit pe toate în culori vii, ca pe vremuri la pension ; şi peste tot pe masă, în jurul tradiţionalei plăcinte de Paşti, am pus micsandre albe care umpleau casa cu parfumul lor dulce şi-i dădeau un aer rustic, blajin. Cînd a venit preotul să binecuvînteze locuinţa noastră, am citit, pînă şi în ochii lui, că-i plăcea cum aranjasem totul.

Anul acesta e prima dată cînd nu ne-am dus împreună toţi patru la liturghie în dimineaţa de Paşti. Riccardo m-a rugat să nu mă supăr că se duce cu Marina la biserică. Michele s-a sfătuit cu mine dacă e cazul să-i trimită un buchet de flori Clarei, care, în ultimul timp, a fost atît de drăguţă cu noi, şi eu i-am spus cu bucurie : sigur că da ; atunci el a plecat în centru să cumpere şi ne-a asigurat că o să ne ajungă din urmă, pe Mirella şi pe mine, la biserică, dar a întîrziat şi n-a mai venit.

Mirella a ţinut să mergem la liturghia de la ora unsprezece, ca să rămînă apoi liberă o jumătate de oră înainte de a se întoarce acasă, să-mi dea ajutor la pus masa. Ne-am dus împreună la biserică şi eram mîndră că mă vede lumea în oraş cu fiica mea. Mirella are pe stradă o ţinută frumoasă, merge cu paşi uşori şi e graţioasă, dar fără nici o afectare ; nu e distrată, cum sînt în mod obişnuit fetele de vîrsta ei. Are de pe acum

ţinuta unei femei stăpîne pe ea însăşi. Mă uitam la ea în biserică, stînd amîndouă în genunchi, alături : îşi face cruce şi se roagă aşa cum am învăţat-o eu de mică, însă gîndurile ei acum nu mai constau în ceea ce ştia de la mine. Era cu o pălărie de pai nelucrat — şi-a cumpărat-o din primii bani cîştigaţi de ea — avea poşeta pe care i-a făcut-o cadou Cantoni şi, la gît, o eşarfă scumpă care, cred, e de aceeaşi provenienţă. În timp ce se ruga, eu m-am rugat pentru ea, să fie totdeauna o fiică bună. Mă impresiona adînc cîntecul orgii. M-am întrebat dacă eu am fost o fiică bună şi, apoi, dacă sînt o mamă bună şi o soţie bună ; însă, după un scurt examen al conştiinţei, a trebuit să recunosc că la toate aceste întrebări aş putea răspunde şi da, şi nu cu aceeaşi sinceritate şi, cred, cu aceeaşi îndreptăţire. Aşa încît am renunţat să-mi mai pun asemenea întrebări şi m-am rugat lui Dumnezeu să-i ajute Mirellei şi să-mi ajute şi mie, pentru că toţi avem nevoie de asta.

Mama, pe care o invităm negreşit în zilele de sărbătoare, îşi impune să fie punctuală ca orice musafir de vază. Ştiu că asemenea ocazii îi iau mult timp pînă se îmbracă : îşi alege cu minuţiozitate pălăria, mănuşile. În tinereţea ei a fost foarte elegantă, le reproşează totdeauna femeilor de azi că apar în ţinute sportive sau cum se întîmplă. Niciodată nu vine la mine în bucătărie, se preface că nu observă cîte am de făcut acolo, ca şi cum ar voi să creeze impresia că ea nu ştie că fiica ei nu are slujnică. Ieri luase loc în sufra-

gerie împreună cu tata şi cu Riccardo şi conversau tustrei ; din minut în minut, ca din întîmplare, ea sălta capacul cesuleţului de aur pe care-l purta agăţat de reverul jachetei, venise îmbrăcată ceremonios, în negru, şi cu gestul acesta făcea aluzie la întîrzierea prea puţin cuviincioasă a lui Michele. Cînd s-a auzit sunînd la uşa de intrare, a exclamat : „În fine !" dar nu era decît un comisionar cu un coş mare de trandafiri. Am ghicit imediat din partea cui era acest dar, şi mai mult : mi-am dat seama că-l aşteptasem pînă atunci şi că, aşteptîndu-l, pusesem masa cu nespusă bucurie. Cînd am scos din plic cartea de vizită, chiar nu ştiu cum n-au observat toţi că-mi tremurau mîinile. Am spus : „Ah, e de la director", şi apoi am adăugat numaidecît că şi de Crăciun a făcut aşa şi că anul trecut mi-a trimis de Paşti un ou de şocolată. Mi s-a părut că a urmat o tăcere a tuturor celor din jurul meu şi mă enervasem îngrozitor, eram gata să scap coşul jos, cînd Riccardo mi l-a luat din mînă spunînd că Marinei, diseară, o să-i placă foarte mult. Dispunea de coşul cu flori ca şi cum ar fi fost al lui, l-a pus de probă cînd pe o mobilă, cînd pe alta, apoi l-a instalat pe bufet la mijloc, ornament principal. În cele din urmă a sosit şi Michele, grăbit, cu sufletul la gură. Mama s-a uitat din nou la ceas şi în acelaşi moment s-a ridicat de pe canapea ca să se aşeze la masă. Michele nu şi-a cerut scuze că întîrziase, deşi, se-nţelege, ar fi trebuit ; în timp ce trecea dintr-o parte în cealaltă a camerei, spunînd bună ziua fiecăruia,

a văzut coşul şi a întrebat : „Ce-i cu dumnealui ?" ca şi cum dăduse în casă peste un necunoscut. Apoi s-a uitat la Mirella, încruntîndu-se. S-a făcut deodată o tăcere şi atunci eu am spus : „Nu, e pentru mine... Directorul, ca de obicei". El a făcut în treacăt observaţia că pesemne directorul are mulţi bani de zvîrlit pe gîrlă. „Cum, pe gîrlă ?" am protestat eu, prefăcîndu-mă ofensată în glumă : „Nu fi uricios, Michele !" El mi-a explicat : „Acum, de sărbători, florile sînt foarte scumpe... Apropo : a trebuit să mă duc eu cu florile acasă la Clara, închipuie-ţi, fiindcă florarul nu mai avea nici un băiat de prăvălie, disponibil. Am intrat la ea un moment, îţi urează prin mine mulţi ani, te roagă să-i mai telefonezi". Şi a revenit ostentativ la nemulţumirea lui : „În zilele acestea de sărbătoare nici nu te mai poţi apropia de flori. Trandafirii — trei, patru sute de lire firul ; ăştia, a adăugat arătînd spre coş, sînt dintre cei de patru sute. Cîţi sînt ?" I-a numărat : „Douăzeci şi patru... patru ori patru, şaisprezece : nouă mii şase sute de lire". Toţi au întors capul spre coşuleţ cu respect, afară de mama care a continuat să-şi consume impasibilă ceaşca de bulion. Riccardo a adăugat rîzînd că mai bine făcea directorul dacă ne trimitea trandafirii în bani. Am intervenit şi eu cu o glumă, dar simţeam că mi se face rău de la stomac, aveam o senzaţie de nelinişte, insuportabilă. I-am servit pe toţi copios şi cu voie bună, eu însă n-am mîncat nimic. M-am scuzat spunînd că aşa se întîmplă totdeauna : cînd găteşti, nu mai ai poftă de mîncare.

29 martie

Trandafiri galbeni îmi trimisese. Cînd m-am dus ieri, marţi, la serviciu, aş fi vrut să-mi prind unul la butonieră la taior dar, oricîtă grijă am avut de ei, s-au vestejit în cîteva ore. M-am dus în cameră la el să-i mulţumesc şi i-am spus că am păstrat o petală, am pus-o între filele unui caiet, dar nu i-am spus şi ce caiet. El în fiecare an mi-a trimis flori sau dulciuri în acelaşi timp cu felicitările, eu însă am impresia că acum ar fi prima dată. Şi totuşi între noi doi, în aparenţă, nu s-a schimbat nimic ; ajung să mă şi îndoiesc că a spus cu adevărat ceea ce l-am auzit spunîndu-mi joia trecută. Mă uit la el cînd dictează sau vorbeşte la telefon : are acelaşi aer al lui de totdeauna, singurul pe care ı l-am cunoscut în atîţia ani : politicos, dar rece ; şi totdeauna, cam enigmatic. În cursul săptămînii, simt chiar o reţinere, cînd vreau să scriu despre el. Sau poate asta e fiindcă aş vrea să nu mai scriu nimic şi în felul acesta să scap de gînduri, să nu mai trebuiască să judec atît. De la un timp am impresia că totul e prihană în sufletul meu. Într-una îmi spun că nu fac nimic rău, dar zadarnic, nu izbutesc să cred că într-adevăr aşa este. Dimineaţa, cum soseşte la serviciu, îmi telefonează ca să mă anunţe : „Sînt aici", apoi îi aud glasul din cînd în cînd, de cealaltă parte a peretelui dintre noi şi, pentru prima dată în viaţa mea, am impresia că mă ocroteşte cineva. Azi-dimineaţă mi-a dat un telefon ca să mă roage să viu la el şi, cînd am in-

trat în cabinetul lui şi l-am întrebat ce voia, mi-a răspuns : „Să te văd". Am rîs amîndoi. Iată, nou între el şi mine acum, e asta : cînd sîntem împreună glumim şi rîdem foarte des, eu uit tot ce nu e în legătură cu noi şi sînt foarte veselă. Are loc un dialog continuu între mine şi el în timp ce lucrăm şi, dacă intră cineva în cabinet, eu întorc capul repede, speriată că acela ar putea surprinde felul nostru secret de a sta de vorbă. Mă înspăimîntă şi în acelaşi timp mă atrage gîndul că ar fi posibil să mi se întîmple aşa ceva. La serviciu, din momentul cînd am fost angajată, m-am bucurat de o consideraţie deosebită nu numai din cauza însărcinărilor pe care le primesc şi le duc cu bine la capăt, dar şi pentru că celelalte sînt mai tinere şi încă nemăritate, pe cînd eu, îndeplinindu-mi funcţia, mă pot folosi şi de experienţa mea de acasă, unde port de grijă întregii familii. Aş dori să mă considere azi altfel colegele mele, ba chiar să-mi şi ştie de frică puţintel, ca unei femei pe care o iubeşte cu pasiune cineva căruia ea îi poate impune dorinţele ei, fie şi nedrepte.

30 martie

Nu mai am timp de scris pe larg, de acum trebuie să fiu foarte atentă fiindcă Riccardo azi-dimineaţă a vrut să deschidă sertarul în care-mi

ascund de cîtva timp jurnalul, voia să-şi ia din sertar nişte fotografii de-ale lui pe cînd era copil, ca să i le dăruiască Marinei. Sertarul era încuiat, s-a mirat şi Michele. A trebuit totuşi să-l deschid, deşi mai întîi spusesem că nu mai ştiam unde era cheia, altfel Riccardo l-ar fi forţat. Cum a zărit caietul, m-a şi întrebat : „Ce-i cu caietul ăsta ?" şi eu, ca să-i abat atenţia, a trebuit să mă prefac că mă înciudase ideea lui de a-i da Marinei acele fotografii.

Azi a trecut Sabina pe la noi. Mirella era în oraş ; Sabina atunci mi-a lăsat nişte fascicule dintr-un curs, ca să i le dau Mirellei, şi voia să plece, eu însă, cînd a ajuns la uşă, am oprit-o. I-am spus : „Un moment, Sabina, avem ceva de vorbit. Ştiu că tu ştii totul despre Mirella şi despre avocatul acela, Cantoni". Sabina e înaltă, frumuşică, brunetă. Foarte inteligentă, dar tăcută. Mi-a răspuns că nu ştie nimic. I-am spus : „Mi-am închipuit eu că aşa o să-mi răspunzi, e şi natural. Dar de fapt ştii, aşa că tot o să-ţi spun ce am de spus. Eu nu-i pot da sfaturi Mirellei în privinţa asta ; tu poţi. Nu se poate să n-o sfătuieşti. Spune-i că o vorbeşte lumea, ieri mi-a telefonat o prietenă ca să mă întrebe dacă e adevărat că Mirella s-a logodit. Tu ţii la ea, eşti datoare s-o faci să se gîndească". Voiam să adaug : „Spune-i să coboare din maşină la colţul străzii, măcar atît, şi el să n-o mai aştepte în stradă la intrare", dar nu puteam. Nu am de ales : sînt ori complice cu ea, ori consecventă cu ideile mele. „Spune-i că mai tîrziu o să regrete". Sabina mi-a răspuns : „Bine, doamnă", şi s-a în-

dreptat din nou spre uşă ; graba ei m-a cam scos din sărite. Am pus mîna pe clanţă, nu voiam s-o las pe Sabina să se eschiveze. I-am pus altă întrebare : „Tu îl cunoşti, nu-i aşa ?" Ea a dat din cap : da. Am întrebat-o : „Şi cum arată ? Spune-mi : cum arată ?" Părea că ezită ; am insistat : „Întreb pentru că mă îngrijorează viitorul Mirellei, înţelegi ? fericirea ei". Sabina mă privea lung, tăcută, aproape că-mi examina faţa ; mi-a părut rău că am mai întrebat-o. Niciodată n-o simţisem pe Mirella mai înstrăinată de mine ca în momentul acela ; voiam să-i deschid uşa Sabinei, ca s-o las să plece, dar ea atunci mi-a spus : „Doamnă, Mirella n-o să se poată simţi niciodată fericită, e prea inteligentă". Am zîmbit şi i-am răspuns : „La douăzeci de ani, toţi sîntem inteligenţi, abia mai tîrziu vedem că-i tot mai greu să ne bazăm pe asta. Dar mai tîrziu poate că, în schimb, învăţăm ce-nseamnă, în viaţă, fericirea". Ea nu mi-a răspuns, mă privea încurcată şi n-o interesa, de fapt, nimic din ceea ce-i spuneam. Am adăugat : „Bine, lasă. O să-i spun Mirellei că ai căutat-o şi că să-ţi dea un telefon, da ?" şi am închis uşa în urma ei ; mi-a fost necaz.

1 aprilie

Casa îmi pare acum o cuşcă, o închisoare. Şi cu toate acestea, dacă ar fi posibil, aş baricada toate uşile şi ferestrele, aş vrea să fiu obligată să

rămîn aici, închisă, tot timpul. Mi-aş putea lua un scurt concediu, poate ar fi mai bine. Michele voia să mergem la cinema, i-am spus că prefer să stăm acasă amîndoi, să mai fim puţin numai noi doi, singuri. Asta l-a contrariat dar n-a zis nimic şi a rămas aşa cum dorisem eu. Dacă m-ar fi întrebat ce am, de ce eram atît de enervată, poate că i-aş fi mărturisit totul, i-aş fi cerut ajutor. Ne-am aşezat alături la radio. Eu n-am educaţie muzicală ca Michele, dar azi Wagner m-a impresionat adînc şi pe mine. Ascultam şi mi se părea că sînt un om tare, o eroină chiar, gata de cele mai mari revolte şi de cele mai înalte jertfe.

Ieri după-amiază iarăşi m-am dus la serviciu. Rău am făcut : singurătatea din jurul nostru n-a mai fost ospitalieră, a fost perfidă. El îmi săruta mîinile murmurînd : „Valeria... Valeria..." şi eu mă tulburasem, fiindcă-mi auzeam numele pronunţat de el. Serile vin acum tîrziu, ferestrele erau încă pline de soare. I-am spus : „Guido, e mai bine să nu mai viu".

Am discutat cu el vreo două ore şi tocmai pentru că insistam că nu vreau să ne întîlnim din nou sîmbăta următoare, i-am mărturisit fără să vreau cît de mult ţin şi eu la aceste momente de intimitate, ale noastre. Dar hotărîrea nu mi-o schimb ; de aceea ne-am înţeles să ne întîlnim marţi într-un cafe-bar, după serviciu, ca pentru a ne lua rămas bun unul de la celălalt în ajunul plecării unuia din noi doi într-o călătorie. M-a adus cu maşina acasă şi eu am acceptat, fiindcă altfel poate că el s-ar fi simţit jignit. Aşezat la volan, conducea înadins încet, şi întorcea necon-

tenit capul spre mine ca şi cum voia să i se imprime pe retină o imagine care, totuşi, curînd avea să se şteargă. Mă lăsam privită. Înainte să apuce pe strada unde locuiesc eu, m-a întrebat din ochi, nesigur, dacă să oprească sau nu. I-am făcut semn să meargă mai departe, o dată nu e nimic. Apoi am coborît repede şi nu am cedat tentaţiei de a urmări cu privirea cum se îndepărta maşina lui de culoare închisă.

Am urcat scările în goană, n-am respirat fără grijă decît după ce am intrat în apartament. I-am găsit pe toţi acasă şi m-am simţit extrem de mulţumită văzîndu-mă din nou între ei, era ca pe vremea cînd, în copilărie, întorcîndu-mă de la spovedanie, o vedeam iarăşi pe mama. Am rugat-o pe Mirella să nu plece în oraş, i-am spus că nu prea mă simţeam bine. Ea mi-a spus că nici nu avusese intenţia să plece. Michele era taciturn şi distrat. E şi explicabil, aşa o să fie mereu pînă va şti ce este cu scenariul ; l-am încurajat, i-am spus că simt eu că o să iasă totul foarte bine.

2 aprilie

I-am telefonat Clarei, i-am spus că aş vrea să trec într-o zi pe la ea şi ea m-a invitat să luăm masa împreună la ea acasă, dar n-am stabilit şi data cînd. I-am mai spus că-i mulţumesc mult

pentru tot ce face pentru noi şi am adăugat din nou : „Ne punem toate speranţele în scenariu". Ea mi-a răspuns că, de fapt, nu prea sînt speranţe, dar să nu-i spun asta şi lui Michele, să nu-l descurajăm, pentru că ea se gîndeşte să mai încerce în cîteva locuri. „Subiectul lui de scenariu are o idee interesantă, nu ?" Am răspuns evaziv, îmi venea greu să mărturisesc că nu-l cunosc. „Natural, a continuat Clara, ar trebui rescris în întregime, dar şi aşa, cum a fost modificat, merge. Acţiunea, sigur, e foarte obscură, foarte riscată". Eu spuneam : „Da... Bine-nţeles..." Ea comenta : „Nu zic, e şi în asta o forţă a lui de sugestie, un farmec : de pildă, bărbatul acela care declară oricărei femei că el e un om cu totul aparte, e un personaj extrem de reuşit. Şi apoi cînd se duce acolo, pe strada aceea rău famată, şi scena următoare, cînd se întoarce acasă şi nevastă-sa îi spune : «Ţi-am păstrat mîncarea la cald...» Sînt idei foarte frumoase, s-ar putea face din ele un film mare. Dar mă tem că n-o să meargă, n-o să aibă nici un producător destul curaj ca să-l facă. L-am sfătuit pe Michele să mai simplifice puţin textul, el zice : imposibil, şi în fond are dreptate, specificul a ceea ce a scris constă tocmai în febricitarea asta, obsesia asta sexuală". La sfîrşit a spus : „Păcat", a adăugat că Michele, dacă s-ar fi consacrat cinematografiei, ar fi dovedit că are multă aptitudine, şi a spus din nou : „Păcat".

Cînd s-a întors Michele acasă, nu i-am spus că vorbisem cu Clara.

3 aprilie

În seara aceasta, trecînd pe lîngă mine cu mapa de corespondenţă, Marcellini mi-a spus necăjită : „Directorul vrea să plece şi corespondenţa nu e gata pentru semnat ; de unde puteam şti ?" Nu i-am spus nimic, am lăsat ochii în jos şi mi-am văzut de hîrtiile mele : mi-era teamă să nu se înţeleagă că directorul pleca de la birou mai devreme ca de obicei, fiindcă avea o întîlnire cu mine. Mi se părea că toţi colegii şi toate colegele mele ştiau asta, bănuiam existenţa unei aluzii în orice frază mi se adresa. M-am prefăcut că-mi fac însemnări, voiam să par foarte ocupată, am dat şi nişte dispoziţii absolut inutile, totul numai ca să se remarce că nu mă grăbesc şi că, după toate semnele, voi pleca de la serviciu foarte tîrziu. Credeam chiar că directorul o să vină să-mi spună bună seara şi totodată, aşa cum are obiceiul înainte de a pleca, să-mi dea cîteva ultime indicaţii. Eram hotărîtă să-i spun : „Nu viu", şi hotărîrea aceasta m-a liniştit. Aşteptam încordată să-i aud paşii îndărătul meu, să aud uşa deschizîndu-se. Nimic. M-am dus în cabinetul lui : nimeni ; lampa, stinsă. L-am întrebat pe uşier dacă directorul a şi plecat şi uşierul mi-a spus „da", cu ton distrat, ca totdeauna la sfîrşitul zilei de lucru. Atunci m-a prins o grabă subită, n-am mai vrut să ştiu de nimic şi am plecat alarmată că-l fac pe Guido să mă aştepte.

Luase loc la o măsuţă mai singuratică. Şi în timp ce eu mă îndreptam spre el stînjenită, părîndu-mi-se că am apărut în toate oglinzile deodată, că toate luminile şi privirile s-au întors spre mine, el, vedeam, era atît de calm şi de sigur pe sine, încît m-am întrebat de cîte alte ori n-o fi stat tot aşa, la o măsuţă într-un bar, aşteptînd o femeie. Eu pînă azi niciodată n-am intrat într-un local ca să mă întîlnesc cu un bărbat acolo.

E un café-bar mobilat modern : tapiţerie scumpă, sculpturi, covoare moi. Mă flata faptul că intrasem acolo, dar mă cam jenam de hainele mele. De ani de zile, îmi spuneam mîhnită, n-am mai fost într-un asemenea local ; Guido, în schimb, se simţea aici ca la el acasă : a comandat un aperitiv special, dîndu-i chelnerului în acest scop indicaţii foarte precise. Eu am cerut un vermut pe care l-am lăsat neatins. I-am spus lui Guido că nu pot să-mi dau întîlnire cu el în oraş şi că nici sîmbăta n-o să ne mai putem întîlni. Niciodată ! Cîtva timp el a rămas tăcut, părînd că vrea să-şi amintească ori să înţeleagă ceva, apoi m-a întrebat dacă, sîmbăta trecută, spusese sau poate făcuse ceva care m-a indispus. I-am spus : nu. El a înălţat ochii spre mine ca şi cum ar fi întrebat, nedumerit : „Atunci ?" Am repetat clătinînd din cap : „Nu se poate" ; dar în realitate nici eu nu ştiam de ce. Ştiam numai atît : că aveam un motiv — chiar dacă, în momentul acela, nu izbuteam să-l văd clar. M-am gîndit la

Michele, la copii, dar nu aveam nici o remuşcare, mă simţeam foarte împăcată cu mine însămi. El mi-a luat mîna şi mi-a spus din nou că nu poate trăi fără mine.

Spunea lucruri care-mi plăceau nespus de mult, avea un ton persuasiv, dar îl auzeam numai pe jumătate ca şi cum între noi ar fi fost un geam de sticlă. Un geam mă izola acum de tot restul lumii. M-am privit într-o oglindă din apropiere şi m-am gîndit : „Poate fiindcă am peste patruzeci de ani". Dar nu era adevărat, mă asigura că nu e aşa certitudinea mea intimă că am rămas tînără, că, indiferent de orice, mă aflu în pragul unei vîrste fericite. Guido, referindu-se la sentimentul lui, îmi dădea explicaţii asemănătoare celor la care aş fi recurs şi eu vorbind despre mine. M-am întrebat dacă era sincer şi dacă eu, la rîndul meu, eram sinceră. Apoi mi-am amintit de scenariul lui Michele, dar n-am mai resimţit faţă de soţul meu pornirea ostilă pe care o avusesem seara trecută după ce-i telefonasem Clarei. Sau poate că-mi mascam această ostilitate înglobînd-o într-un sentiment mai cuprinzător, de dezaprobare, pe care voiam să-l manifest tocmai prin faptul că renunţam la ceva. „Nu, nu se poate", am repetat, sperînd vag că Guido o să încerce să-mi dovedească contrariul.

Am ieşit împreună din bar şi el, fără să mă mai întrebe dacă-i permiteam să mă însoţească, m-a condus la maşina lui, pe care şi-o lăsase în apropiere, pe o stradă mai puţin aglomerată. Din

nou am observat că, în timp ce mergeam pe jos alături, el trăgea necontenit cu ochiul în jurul nostru. Eu, dimpotrivă, aveam impresia că nu-mi pasă dacă ne vede cineva împreună. Aproape că şi doream asta şi nu ştiu :o doream ca pe o eliberare sau ca pe o sancţiune ? În maşină m-am simţit admirabil, îmi plăcea mult : m-am întrebat chiar, de ce voiam să renunţ la singurul lucru bun din viaţa mea ; şi mi s-a părut că numai din capriciu. El, la volan, conducea încet, mă ducea acasă cum îi cerusem, dar cu ocoluri, mai întîi a ţinut un timp cheiul, apoi a descris un arc foarte larg prin cartierul periferic. Roţile lunecau lin pe asfaltul neted al străzilor, motorul abia-l auzeai. Mă simţeam ocrotită de prezenţa lui Guido, îmi făcea plăcere că stam lîngă el pe perna vastă, moale a maşinii, avînd sub ochi luciul metalic al indicatoarelor, e o maşină nouă, şi nervii îmi erau atît de relaxaţi, încît aproape că aş fi putut adormi. Cu adevărat îmi venea greu să admit ceea ce-i spusesem : că nu se poate. A oprit maşina pe o stradă puţin circulată, a stins motorul. Am stat o vreme mînă în mînă, fără să vorbim, fără să ne uităm unul la altul. În tăcerea serii, am auzit ţîrîitul unor greieri şi mi s-a părut că eram din nou pe vremea cînd ne duceam vara la noi la ţară, în cîmpia venetă ; eram mică pe-atunci, vila încă ne mai aparţinea. M-am simţit liniştită, senină, fără griji, cum nu-mi amintesc să mai fi fost vreodată, din copilăria mea pînă atunci. El mi-a spus : „Dar nu e aşa, Valeria, nu e aşa". Şi a

adăugat : „Nu ţi se pare că avem şi noi vreun drept la viaţă ?" Am murmurat, uitîndu-mă la el : „Ba da", însă cu deznădejde. Nu doream să mă întorc acasă şi totuşi, văzînd ce oră arată acele ceasornicului fosforescent, mă neliniştearn, mă cuprindea obişnuita mea grabă. Nu ştiam pentru cine trebuia să mă întorc acasă, şi nici pentru ce ; ştiam însă că trebuia să mă întorc şi datoria aceasta neîndurată, absurdă, mă amăra nespus. „Dă-mi timp să mă obişnuiesc cu ideea că sînt din nou singur, că am pierdut totul. Să ne întîlnim măcar încă o dată, sîmbătă." Spunea că încet, încet o să reuşească să înţeleagă. „Bine, fie", am consimţit eu. Şi mi se părea că o lege misterioasă care mă obliga să mă apăr, să renunţ, îmi impunea să şi joc teatru cu el, tocmai cu el, singura fiinţă cu care simţeam că pot fi sinceră.

Cum am sosit acasă, m-am dus de-a dreptul în camera Mirellei ; nici n-am avut cînd lăsa cheia din mînă. Mă cuprinsese o teamă nebunească, mă întrebam dacă Mirella nu mă văzuse coborînd din maşină. Eram gata să-i replic că eu am făcut ceea ce face orice femeie cinstită : se duce la o întîlnire, dar numai ca să spună : „Atît, şi nimic mai mult", numai ca să declare : „Nu se poate", chiar dacă o doare, chiar dacă ar fi avut dreptul să procedeze altfel, chiar dacă întreagă viaţa ei şi-a consacrat-o altora. I-aş fi spus : „Ţie". Şi toate gîndurile acestea dospite în mine, se transformau acum în micime de suflet, în răutate. „Nu pleci nicăieri ?" am înrebat-o. Ea, cu cîteva cărţi în faţă, învăţa şi, după obiceiul ei, îşi

trecea într-una mîna prin păr : tot părul şi-l răvăşise. Mi-a răspuns : nu. Aveam impresia că de multe seri nu mai fusese în oraş. Am insinuat înadins, ca s-o fac să vorbească : „Poate ai înţeles în sfîrşit. Te-ai convins şi tu că anumite lucruri nu sînt cu putinţă". „Nu, nu de asta", mi-a răspuns ea categoric. Şi mi-a dat pe loc explicaţia : „Sandro e la New-York". „Cu atît mai bine !" am exclamat. Apoi am invitat-o cu asprime să n-o mai aud că-i spune aşa, ca şi cum i-ar fi logodnic ori soţ. Ea m-a întrerupt imediat, hotărîtă, ca să-mi spună cu vocea vibrînd : „Mamă, te rog, nu-l vorbi de rău în seara aceasta, te rog mult. Se întoarce dintr-o călătorie, soseşte mîine. Cu avionul. În clipa asta traversează oceanul". Apoi mi-a mărturisit încet : „Mi-e frică".

N-am mai spus nimic nici eu, nici ea. Abia atunci mi-am dat seama că scrumiera pe care şi-o luase alături era plină de mucuri stinse şi că-şi pusese în faţă, pe masă, susţinut vertical de brăţara aşezată pe lat, vechiul ei ceas de mînă de pe cînd era elevă. M-am dus la fereastră, m-am uitat afară. „Nu se poate", îmi spuneam într-una, gîndindu-mă la Guido. Toată noaptea aş fi stat la fereastră acolo, să scrutez cerul pentru ea, dacă mi-ar fi cerut să fac asta. Era o noapte senină, cu cerul înstelat, una din acele nopţi cînd vezi cum trec în zbor avioanele şi sclipirea veselă a luminii lor de la bord parcă-ţi face cu ochiul, şireată. Am murmurat : „Nu fi îngrijorată, e vreme bună".

De cîtva timp mi se întîmplă des să mă fure amintirile. Recitesc pagini de-ale mele de odinioară, versuri pe care le-am scris pe cînd eram la pension, şi neglijez mereu acest caiet : poate şi fiindcă n-am curaj să privesc în faţă prezentul. Seara, după ce s-au culcat toţi, recitesc scrisorile lui Michele şi ale mele de pe vremea cînd eram logodiţi sau cele pe care mi le trimitea el din Africa. Le-am recitit pe toate pînă la ultima, şi cu toate acestea, nu ştiu de ce, mi se pare că mi le-ar fi scris nu Michele, ci altcineva, cu care nu sînt tot atît de intimă cum sînt cu el. De exemplu, că mi-ar fi scris Guido. Într-adevăr, în timp ce le citesc, stau de vorbă cu Guido şi-i spun mîhnită : vezi ce trecătoare e iubirea ? ca şi cum cu el, nu cu Michele, am împărţit acele iluzii care n-au devenit realitate.

Încet, încet s-au deprins şi copiii şi Michele cu ideea că eu nu mă culc seara cînd se culcă ei, şi că stau pînă tîrziu noaptea. Îşi spun probabil că oricine, cu vîrsta, începe să aibă micile lui manii. Şi totuşi, deşi ei nu se mai opun, eu tot nu-mi permit să mă folosesc pe faţă de libertatea pe care mi-am cucerit-o, pretextez de fiecare dată că mi-a mai rămas ceva de făcut sau că am de călcat cu fierul şi deseori chiar fac cu adevărat ceea ce am anunţat şi atunci aproape mă bucur că-mi jertfesc jurnalul, treburilor. Alteori nu fac nimic, mă aşez pe un scaun la întîmplare, şed aşa mult timp, fără să-mi dau seama

ce incomod e scaunul şi-mi închipui călătoriile pe care aş fi vrut să le fac, lucrurile pe care aş vrea să le povestesc cuiva. Rareori am prilejul să spun cuiva ce mă apasă ; aş dori să-i spun lui Michele, să-i mărturisesc totul şi să-l fac să înțeleagă că, dacă am acceptat să mă întîlnesc din nou în seara aceasta cu Guido în acel cafe-bar, a fost numai fiindcă aveam nevoie să vorbesc cu cineva : să-i arăt ce luptă se dă în mine, ce sentimente îmi răscoleşte el ; dar singura ființă care se interesează de viaţa mea lăuntrică e tocmai el, cel căruia ar trebui să mă împotrivesc. Michele e nervos tot timpul, seara se duce deseori la Clara, încă mai aşteaptă un răspuns definitiv ; dar şi Riccardo pare că şi-a pierdut acum buna dispoziţie, e mereu dus pe gînduri, se înfurie din orice nimic ; Mirella, de cînd s-a întors omul acela, nu mai stă acasă nici o clipă. În primii ani după ce mă căsătorisem, mi se părea că nu sînt în stare să ofer altora tot ce aşteptau ei de la mine ; poate că, de fapt, îmi lipseau şi bogăţia sufletească şi generozitatea. Acum, singură în casa asta care a devenit atît de tăcută, mă gîndesc cum stă mama ore întregi pe scaun brodînd, adîncită în amintirile ei. Pînă azi crezusem că aşa-i cu bătrînii, fiindcă nu le mai rămîne de înfăptuit nimic care să aibă tot atîta viaţă cît amintirile lor ; dar poate că nu am dreptate. Cînd îmi vin gînduri de acestea nu mai vreau să ştiu de ele, mă duc la culcare, mă vîr în pat, Michele doarme, şi eu, ca să mă încălzesc, mă lipesc de el.

Aproape în fiecare scrisoare pe care mi-a trimis-o din Africa îmi face şi reproşuri. Nu-mi mai aminteam astá, m-a surprins. Era departe de casă, de familie şi poate de aceea se plîngea că-l neglijez : mă învinuia că nu mai ţin la el. Îmi explicam această deprimare atribuind-o stării de suflet a tuturor celor ce sînt pe front : ca să-şi ascundă teama de moarte, ei susţin că se tem să nu vadă murind sentimentele care le sînt lor cele mai scumpe. În scrisorile mele, într-adevăr, am constatat că revin mereu la tema aceasta, dojenindu-l uşor, în glumă, şi amintindu-i cum tremuram de grija lui, ce dificultăţi materiale aveam, ce grea era viaţa pe care trebuia s-o duc. Dar, la sfîrşit, totdeauna îi împrăştiam îngrijorările, spunîndu-i că reuşesc să fac faţă, că sîntem sănătoşi toţi trei, copiii şi eu, şi ca să-i descreţesc fruntea îi povesteam ce-au mai zis şi ce-au mai făcut copiii ; în scrisorile lui, îmi vorbea numai despre el însuşi. Am observat acum că deseori îmi scria că ne ameninţă un pericol, pe care el e ferm hotărît să-l înlăture. Eu îi răspundeam că va fi suficientă întoarcerea lui pentru ca orice pericol să fie înlăturat şi copiii să fie la adăpost de griji, altceva să nu ne preocupe. Într-o scrisoare îmi spunea : „Mi-e tare dor să fim din nou împreună, Valeria mea. Sînt momente cînd nu mai reuşesc să mi te închipui : te-ai ascuns între copii". Aseară, citind cuvintele acestea, m-a trecut un fior, mi-era frig, a trebuit să las scrisorile şi să mă duc să-mi iau un şăluţ, ca să mi-l pun pe umeri. Apoi m-am întors şi m-am apucat iarăşi să citesc, sorbeam frazele. Deseori Mi-

chele, în scrisori, plănuia ce-o să facem după ce s-o întoarce el : mă îmbia să călătorim undeva, unde-o fi, măcar cît de puţin, susţinea fără ocol că ar fi bine să-l dăm pe Riccardo la vreun internat, pentru ca eu să am mai mult timp pentru el, pentru Michele. Zicea că să mergem amîndoi, el şi cu mine, la concerte, voia să ne abonăm, şi că în fiecare duminică, începînd cu vara care venea, o să ne ducem la mare, să înotăm, să ne bucurăm de viaţă. Adică ceea ce ne propuneam şi cînd eram logodiţi, dar nu putusem înfăptui pentru că era prea scump pentru noi şi, mai ales, pentru că eu nu mai aveam linişte dacă lăsam copiii în seama cuiva. Ultimele lui scrisori din acea perioadă sînt atît de înflăcărate, încît am şi roşit la gîndul că Michele a putut scrie aşa.

Am încercat să-mi aduc aminte cum a fost întoarcerea lui. Ne dusesem la gară cu toţii : eu, părinţii mei, tatăl lui şi copiii. El, foarte bronzat şi mai slab acum, părea aproape de nerecunoscut. Ne-am reluat viaţa, dar era din ce în ce mai greu. Gospodăria îmi dădea mult de furcă şi Michele mă înţelegea, nu s-a plîns niciodată de nimic. Fiindcă acum era îndărăt, mi-aduc aminte că, suspinînd uşurată, am legat cu o panglică teancul de scrisori pe care mi le adresase şi le-am vîrît într-o valiză, printre alte teancuri. Azi, recitindu-le pe toate, am un simţămînt straniu : ca şi cum primele noastre scrisori, pe cînd eram logodiţi, ar fi fost scrise de doi oameni care nu mai erau aceiaşi cînd el se afla în Africa şi care, în orice caz, au fost cu totul

altfel decît cum sîntem noi doi în prezent. Acum nu ne mai scriem. Ne ruşinăm ca de un păcat de ceea ce simţim unul pentru celălalt, de iubirea dintre noi ; aşa încît, treptat, ea a devenit cu adevărat ceva de ruşine. Michele de altfel mă consideră drept o femeie lipsită de pasiuni, lipsită de tandreţe şi şi-a păstrat vechiul lui obicei de a se plînge în glumă, faţă de copii şi prieteni, de temperamentul meu. La început mă cam jenam, pînă la urmă însă m-am deprins să fac haz şi eu de asta. Totuşi s-a petrecut o dată un fapt pe care poate ar fi trebuit să nu-l mai uit. Sînt mulţi ani de atunci. Seara, stăteam de obicei o bună bucată de vreme în camera copiilor, pînă să adoarmă Mirella : era mică de tot dar încăpăţînată de pe atunci şi-şi luase obiceiul să dea cît putea cu pumnii în vergelele de alamă ale pătucului, dacă nu mă aşezam lîngă ea să-i ţin de urît. Michele, în timpul acesta, rămînea singur în salonaş, citea şi, într-o seară, cînd în sfîrşit terminasem cu copiii şi venisem la el, mi-a făcut reproşuri amare. Eu abia ieşisem din camera de alături unde stătusem în întuneric ca să li se facă somn copiilor ; m-au afectat reproşurile lui adăugate la oboseala şi somnolenţa mea. Probabil că prea îmi fuseseră puşi nervii la încercare, pentru că i-am răspuns iritată, mi-aduc aminte, că atunci nu e în stare să aprecieze ce dovadă de iubire îi dau, îngrijind aceşti copii care-s ai lui. El a protestat că asta nu-i dragoste, „greşeşti", şi mi-a spus că s-a însurat ca să-i fiu nevastă, nu dădacă la copii ; m-a durut, am izbucnit în plîns. Michele atunci s-a apropiat de

mine drăgăstos, m-a cuprins în braţe, m-a alintat. Spunea : „Iartă-mă" şi-şi trecea într-una mîna peste frunte de parcă făcea eforturi să-şi vină în fire. Era înainte de plecarea lui la război în Africa, ţin minte clar seara aceea şi totdeauna mi-am amintit-o clar, deşi am împins-o mereu îndărăt între amintirile mele vechi, ca pe scrisori în valiză.

Ciudat : de la un timp mi se pare că sînt vinovată faţă de Michele cu ceva care pînă acum, dimpotrivă, socotisem cu mîndrie că ar fi ceea ce-mi datorează el mie. Simt asta mai ales cînd sînt aici, singură, noaptea sau cînd, la serviciu, Guido îmi vorbeşte încercînd să mă convingă şi eu îi răspund că nu se poate. Am recitit scrisorile tocmai ca să înţeleg mai bine de ce nu se poate ; şi a fost o greşeală. În valiză, împreună cu scrisorile, se află şi cîteva lucruri vechi de-ale copiilor, le-am păstrat acolo, amintiri, şi totdeauna cînd le vedeam mă emoţionau. Acum însă, ursuleţul, jucăria Mirellei pe cînd era copil, sau primii pantofiori ai lui Riccardo nu-mi mai spun nimic, nu mai văd în ele decît nişte simple vechituri, lucruri de prisos pline de praf. Numai scrisorile lui Michele au mereu, pentru mine, viaţă, deşi se adresează unei femei care nu-mi seamănă, în care nu mă recunosc. Dar, tocmai fiindcă le-am recitit, am pierdut orice speranţă că-mi voi mai putea da seama de ce nu se poate şi, mai mult, am impresia că mîine, cînd mă voi întîlni cu Guido, n-o să-i mai pot spune asta iarăşi, fără să mint.

8 aprilie

Mi-e tot mai greu să fiu de acord cu copiii mei. Ieri Riccardo a venit după mine la bucătărie cu creionul şi cu o filă albă şi mi-a cerut să-i spun cam la ce sumă se ridică lunar cheltuielile casnice ale unei mici familii. Am bănuit de ce, şi l-am întrebat ce nevoie are să ştie asta. Mi-a spus că aşa, mai mult în joacă, voia să facă o socoteală : s-ar putea oare căsători înainte să plece la Buenos Aires ? Eu, de cîteva zile, sînt foarte nervoasă ; i-am spus că mai bine s-ar gîndi să înveţe, rar îl văd aşezîndu-se la masa lui de lucru, dacă o să continue aşa, n-o să ajungă nici măcar să-şi ia licenţa. Mi-a mai şi scăpat o vorbă, nu binevoitoare, despre Marina şi el a plecat imediat de lîngă mine reproşîndu-mi că veşnic nu-mi găsesc timp sau poate nici nu vreau să mă gîndesc şi la el, la problemele pe care i le pune viaţa. Au fost atît de nedrepte reproşurile lui, încît pe urmă, în timp ce mă pregăteam de plecare, s-a tot învîrtit în jurul meu şi mi-a ajutat să-mi pun taiorul, ca să mă facă să-l iert.

După ce am sosit la birou, m-am aşezat la masa de lucru a lui Guido, faţă în faţă cu el, şi i-am spus : „Sînt tare obosită". Aveam probabil un aer chinuit, pentru că el, privindu-mă atent, cu dragoste, m-a întrebat prevenitor : „Ce-aş putea eu face ? Ţi-aş putea fi de folos cu ceva ?" Pusese căldură în vorbele acestea, simţeam că am în el un prieten credincios. Şi

camera în care ne aflam era atît de primitoare : o luminau razele soarelui de după-amiază filtrate prin frunzişul proaspăt al plantei agăţătoare care încadrează fereastra, lampa de pe birou e verde, tapiţeria de piele a fotoliilor, tot verde : parcă poposisem pe o insulă plină de verdeaţă. „Cu nimic, am răspuns zîmbind înseninată. Mulţumesc. Mă simt bine aici." Deseori mă ispiteşte gîndul să discut cu el despre viitorul lui Riccardo, despre Mirella şi Cantoni, şi să-i cer sfatul. Dar nu vreau să fac asta ; nu vreau să fiu şi acolo, cu el, cea care sînt acasă. El, vreau să mă vadă altfel.

Mă întreb cum m-o fi văzînd oare Mirella. Uneori, pentru o clipă, două, simt că ne leagă o încredere reciprocă absolută : cînd uităm că sîntem mamă şi fiică. Apoi ea începe iarăşi să se depărteze de mine ca şi cum s-ar teme să n-o molipsesc de ceva. Azi m-a întrebat : „Ce i-ai spus atunci Sabinei ?" Mi se adresa pe un ton de parcă, dintre noi două, eu aş fi cea mică, cea care nu trebuie lăsată să facă greşeli, şi adesea mi se pare că într-adevăr aşa şi este. I-am răspuns că am datoria să-i supraveghez conduita şi că, atît timp cît va locui aici, în casă cu noi, nu-i este permis să refuze autoritatea mea. „Cît timp voi locui aici...", a repetat ea vorbele mele, şi a adăugat : „Atunci ce importanţă are ? Pe ce se bazează autoritatea asta, căreia îi sînt necesare numele unei străzi, numărul casei ?" Mirella totdeauna vine cu obiecţii de-acestea imposibile, ăsta-i felul ei de a fi arogantă cu mine. I-am spus că n-are decît să se mărite ca să scape de

tutela mea ; o să intre sub a altuia şi n-o să-i mai fie uşor. Ea, scuturînd din cap, mi-a răspuns că nu ne putem înţelege. Zicea : „Tu nu recunoşti decît autoritatea familiei. Numai pe asta te-au învăţat s-o respecţi ; s-o respecţi fără să te gîndeşti în ce constă. De frică. De frică să nu fii pedepsită". „Şi tu, în schimb, ce respecţi ?" am întrebat-o ironică. Ea mi-a răspuns, serioasă : „Deocamdată, pe mine însămi". Şi mi-a spus că mă las constrînsă de prejudecăţi, deşi poate nici măcar nu le acord vreun credit moral. I-am replicat că, în orice caz, eu m-am achitat totdeauna de ceea ce datoram acestor prejudecăţi. „Exact, a exclamat ea, eu nu vreau să-mi achit nişte datorii pe care nu le recunosc. Asta am şi discutat azi la masă cu tata, ne-ai auzit, nu ? Şi el era de acord cu mine." E adevărat : susţineau nişte lucruri care uneori îmi trec şi mie prin minte dar pe care, cînd le aud spuse pe faţă, nu am curaj să le admit. Michele, de exemplu, a ştiut totdeauna ce înseamnă conştiinţa lui ca om : prin felul cum şi-a dus viaţa pînă acum a dovedit că ştie bine asta. Şi totuşi azi susţinea că nu trebuie să refuzăm zbuciumul impus de căutarea unei conştiinţe noi pe care să ne-o creăm chiar în timp ce o căutăm. Asta trebuie să fie vreo idee de-a Clarei. Abia aştept momentul în care o să afle ce soartă are subiectul lui de scenariu şi o să înceteze să-i mai facă atîtea vizite Clarei. Cînd îl aud vorbind aşa, mă sperie ; şi mă sperie şi Mirella. Mă gîndesc uneori că numai eu şi Riccardo sîntem normali.

10 aprilie

Sînt atît de răscolită, încît nu mai pot să-mi adun gîndurile. O aştept pe Mirella, e miezul nopţii ; din moment în moment mă duc să mă uit pe fereastră, nu-mi mai găsesc astîmpăr. Am luat un taxi ca să mă întorc repede acasă de la serviciu, speram că în felul acesta cîştig timp şi o să pot vorbi cu ea înainte să se întoarcă Michele şi Riccardo ; dar Riccardo se şi întorsese şi mi-a spus că Mirella dăduse din oraş un telefon ca să ne anunţe că nu vine la masă. Nu mai ştiam ce-i cu mine, eram gata să-i dezvălui ce aflasem. Am reuşit să mă abţin şi am avut puterea să nu-i spun nici lui Michele. Mai înainte de a trece la fapte, vreau s-o văd pe ea cum se justifică.

Eram azi în cabinetul lui Guido, el vorbea la telefon cu cineva ; îi spunea că nu se poate hotărî pînă nu cunoaşte şi părerea lui Barilesi, care însă acum nu e în Roma. „Şi nici Cantoni, a adăugat, nu e în oraş". I-am făcut un semn, dar el n-a înţeles. În timp ce lăsa receptorul, l-am înştiinţat cu oarecare jenă că avocatul Cantoni s-a întors. „A, cu atît mai bine !" a exclamat el, adăugînd : „Se pare că a fost la New-York ca să divorţeze de nevastă-sa".

Am scos un ţipăt în sinea mea, dar nici n-am clipit, împietrisem. „Ştiai ?" m-a întrebat el şi eu m-am prefăcut că mă gîndesc la altceva, ţineam creionul cu vîrful pe hîrtie ca şi cum căutam în minte fraza pe care trebuia s-o scriu. Mă

întrebam dacă nu e acum momentul să-i spun totul, să-i cer ajutor. Dar mă împiedica într-una ceva : o fotografie mare, pusă pe masa la care ne aşezăm, Guido şi eu, cînd lucram împreună. E portretul unei femei — tinere la data cînd s-a fotografiat — cu un şirag de perle la gît şi doi copii, unul în dreapta, altul în stînga, pe care-i ţine de umeri aplecîndu-se asupra lor. Stă de atîţia ani aici, pe masa de scris, încît nici nu-i mai dădeam atenţie.

12 aprilie

Ieri n-am scris nimic în caietul acesta, deşi mi-ar fi prins bine, dacă nu la altceva, măcar ca să fi putut gîndi mai calm. M-am întrebat toată ziua ce atitudine să iau faţă de Mirella ; voiam, mai ales, să-mi dau seama dacă ar fi bine s-o oblig să aleagă, spunîndu-i : „Ori rupi orice legătură cu bărbatul acela, ori pleci din casă". Nu i-am spus-o chiar atunci, marţi seara, numai de teamă să n-o văd plecînd imediat, fără să şovăie. De altfel ea chiar s-a şi oferit, m-a anunţat că e gata oricînd să ne părăsească. Avocatul Barilesi i-a propus să lucreze în biroul lui toată ziua, nu numai după-amiezele ca pînă acum ; venitul ei lunar, în cazul că ar accepta, ar fi vreo cincizeci de mii de lire şi ceva ; abia

i-ar ajunge, dar o ştiu eu pe Mirella, e în stare de orice sacrificiu, numai să nu cedeze. Asta mă opreşte să-i pretind să aleagă, ştiu de mai înainte ce va fi. Din acelaşi motiv nici lui Michele nu i-am spus nimic. M-am gîndit pînă şi la eventualitatea unei discuţii între ea şi mama ; după ce am mai reflectat, mi-am dat seama că în felul acesta n-aş obţine nimic de la Mirella, aş irita-o numai. Ar putea discuta cu ea cineva care nu are nici un interes personal, o prietenă de-a ei. Ce trist lucru ! După ce am dat atît de mult din noi înşine copiilor, să trebuiască să recunoaştem că singurele fiinţe în care ei nu au încredere sîntem chiar noi. Numai Sabina ar putea-o face să înţeleagă ; dar mi se pare umilitor să cer unei fete de vîrsta ei să mă ajute şi, mai ales, mă îndoiesc că Sabina ar vrea. Aseară, epuizată cum eram de atîtea întrebări fără răspuns şi încă zguduită de vestea pe care o aflasem şi de convorbirea pe care am avut-o apoi cu Mirella, m-a prins dorinţa irezistibilă de a mă culca şi a dormi cît mai mult, ca să pot lăsa pe mai tîrziu rezolvarea tuturor acestora. Imediat după cină i-am spus Mirellei : „În seara asta nu pleci nicăieri, ne-am înţeles ? Nicăieri". Speram că o să se revolte şi că în felul acesta lucrurile vor lua, mai departe, cursul lor firesc, inevitabil. Ea însă mi-a răspuns : „Bine mamă" şi s-a dus la telefon să contramandeze întîlnirea. Dar tocmai docilitatea aceasta, atît de neobişnuită la ea, mă îngrijorează : uşurinţa cu care a renunţat la o întrevedere scurtă îmi demon-

strează cît de puternică şi în acelaşi timp cît de suplă e legătura dintre ea şi omul acela.

Calmul ei, cînd s-a întors acasă marţi noaptea, m-a încremenit, m-a speriat, din cauza asta chiar din primul moment nu mi-a mai fost posibil să fiu şi eu calmă : mi-o închipuiam deschizînd uşa încet, cu prudenţă şi, nu ştiu de ce, credeam c-o să fie palidă, cu buzele învineţite, cu părul răvăşit. Ea însă, curînd după miezul nopţii, cînd a sosit, era tot atît de pusă la punct, avea aceleaşi culori vii în obraz ca şi la plecare. Închizînd uşa nu era de loc alarmată, şi, cînd a dat cu ochii de mine — eu eram în uşa sufrageriei — mi-a surîs. Dar privirea mea a făcut-o să îngheţe. A rămas cu mîna pe clanţa uşii, se uita la mine cu un aer întrebător. I-am spus încet, dar cu voce aspră : „Intră". Trecînd pe lîngă mine, deşi voia să pară liniştită, totuşi s-a ferit ca şi cum s-ar fi temut să n-o lovesc. Iată, asta m-a îndîrjit : teama ei ; am făcut un pas spre ea şi i-am tras o palmă. A tresărit, a zgîit ochii la mine, dar n-a zis nimic. „Ştiai că-i însurat ? Ştiai ?" i-am cerut eu socoteală. Ea m-a privit cu groază aşa încît, mai întîi, mi-am închipuit, dar mă înşelam, că nu cunoştea adevărul. „Ştiai ?" am insistat cu răutate, jubilînd. Ea tot îşi mai ţinea mîna pe obrazul înroşit de palma pe care i-o dădusem ; cu ochii mereu în ochii mei, a făcut semn din cap că da. Atunci am înşfăcat-o de un braţ, am zguduit-o : „Şi nu ţi-e ruşine ? Nu ţi-e ruşine obrazului să mai şi recunoşti ?" am exclamat continuînd s-o zgudui. Era plăpînd trupul ei sub mîna mea, am simţit-o

că tremură : asta mi-a dat certitudinea că e vinovată. I-am spus : „Ei, s-a terminat, de-acum s-a terminat ! Ruşine să-ţi fie, ruşine să-ţi fie ! Nu-ţi permit, m-auzi ?" Eram deznădăjduită, îmi dădeam seama că vorbeam ca şi Michele, că pronunţam vorbe care practic n-aveau nici un sens, dar astea erau singurele vorbe care-mi veniseră în minte atunci. „Spune-mi cel puţin că te-a minţit, spune-mi ceva. De cînd ştii totul ?" „De la început", mi-a răspuns ea. I-am lăsat braţul şi m-am prăbuşit pe unul din scaunele din jurul mesei. Încet, încet mă calmam dar, în locul furiei, mă cuprindea acum o descurajare, o imensă durere. „Vino aici, Mirella, i-am spus, şezi."

S-a aşezat faţă în faţă cu mine, aşa cum stăm şi la masă ; sub ochii mei a crescut mare, mi-a ajuns la umăr, acum e mai înaltă decît mine ; nu mai e un copil, e femeie. Am întrebat-o : „Nu te gîndeşti şi la noi, uneori ?" Ea tăcea. „Dacă ai şti cîte am jertfit, la cîte am renunţat pentru tine..." Mă gîndeam la Guido în momentul acela şi mi s-a părut că ea ar fi trebuit să deducă din tonul meu ce importantă era una din acele renunţări. „Ba da, mi-a răspuns după o pauză. Din prima zi ţi-am spus că, dacă vrei, plec din casă." Avea un ton grav şi îndurerat, care mă dezarma. Am scuturat din cap, am întrebat-o cu duioşie : „Şi unde-o să te duci ?" Mi-a replicat fără să se uite la mine : „Nu-ţi fă griji din cauza mea. Spune-mi numai că vrei să plec". Era palidă, se cunoştea că-i era frică. „Şi-o să te simţi fericită, Mirella ?" am întrebat-o, evitînd instinc-

tiv să-i dau un răspuns la ceea ce-mi ceruse: „Fără noi, fără ocrotirea mamei tale, fără tot ce a fost pînă acum viaţa ta? Spune, o să te simţi fericită aşa?" A ezitat puţin şi apoi mi-a spus dintr-o dată: „Nu ştiu. Mi-ar părea rău că nu mai stau cu voi". Cînd am auzit-o spunînd doar atît, „mi-ar părea rău", m-a cuprins o revoltă. Ea însă a continuat: „Dar poate o să mă deprind destul de repede. Hotărăşte tu cum să fac. Nu te gîndi la mine. Gîndeşte-te la voi, la tata". Nu puteam lua o hotărîre, şi ea simţise asta; mi-era chiar teamă că mizase pe încurcătura mea, că premeditase totul şi că de aici venea calmul ei. Am întrebat-o cu dragoste: „Crezi că nu poţi altfel, de asta vorbeşti aşa? Că adică orice ai alege, tot n-o să fie bine? Dar se poate găsi oricînd o soluţie, cel puţin una care să evite un rău mai mare. Ai fost a lui, aşa este?" A roşit foc şi mi-a răspuns: „Mă priveşte". Atunci eu iarăşi nu m-am mai putut stăpîni, am apostrofat-o: „Insolentă ce eşti! Nu ţi-e ruşine să vorbeşti aşa?" „Nu, mi-a răspuns ea fără înconjur. Şi în orice caz, oricum ţi-aş răspunde, nu se schimbă nimic. Eşti stăpînă pe mine încă vreo cîteva luni; poţi să mă trimiţi la mînăstire ori să mă alungi de acasă. Ai tot dreptul, o să mă supun voinţei tale. Acestea sînt relaţiile dintre tine şi mine. Restul mă priveşte numai pe mine." Consternată de răceala ei, am replicat: „Vasăzică pentru tine morala nu are însemnătate". Ea, un moment, a rămas tăcută, apoi mi-a spus cu voce domolită: „Ah, la asta mă gîndesc de multe ori, crede-mă;

într-una mă întreb ce e binele, ce e răul. Tu îmi reproşezi veşnic că sînt rece, că sînt cinică, dar n-ai dreptate. Nu e aşa. Am alt temperament decît tine, asta-i tot. Ţi-am spus de-atîtea ori : tu poţi, tu ai toată încrederea în modelele convenţionale ale binelui şi ale răului. Eşti mai norocoasă decît mine. Eu, înainte de a accepta modelele acestea, am nevoie să le reexaminez din punctul de vedere al criteriilor mele". „Dar ce criterii poţi tu avea la douăzeci de ani ? am exclamat, scoasă din fire. Bazează-te pe cine are deja experienţă, lasă-te îndrumată, iată, asta-i ceea ce trebuie să faci." Ea a zîmbit : „Dacă ar sta lucrurile aşa cum susţii tu, nu s-ar mai schimba niciodată nimic, totul s-ar transmite intact din generaţie în generaţie, fără nici un progres ; s-ar vinde şi azi sclavi în piaţă, nu crezi ? Eu sînt tocmai la vîrsta cînd mă pot revolta ; la patruzeci de ani, bătrînă, n-o să mai pot face mare lucru, o să-mi placă să stau tihnită". Eram gata să-i spun că, dimpotrivă, patruzeci de ani sînt tocmai vîrsta la care te revolţi, dar nu ştiu dacă e adevărat şi apoi Mirella e mult mai cultă decît mine, totdeauna vine cu nume de autori, cu titluri de cărţi care, cum spune ea, demonstrează că eu n-am dreptate. Am preferat s-o întreb : „Tu nu mai eşti evlavioasă, Mirella ?"

Mai întîi a şovăit puţin, apoi mi-a răspuns : „Ba cred că da. Cel puţin pînă acum, am fost. Dar, cum să-ţi explic... Uite, acum o să văd dacă într-adevăr credinţa mea religioasă e mai puternică decît anumite idei, anumite principii ale mele, condamnate de religie. Pricepi ? Adică

acum o să trebuiască să accept deplin conştientă religia pe care voi mi-aţi impus-o cînd eram copil. Pînă-n prezent, asta mi-a fost uşor. Acum... Acum e altfel, dacă privim religia ca pe un angajament serios care trebuie să fie pentru noi o îndrumare în tot ceea ce înfăptuim ; şi dacă nu ne mulţumim cu mersul la biserică în fiecare zi, la liturghia de la ora douăsprezece, mai mult de dragul unei pălării noi". „Aşadar ?" am întrebat-o cu sufletul la gură. Aveam impresia că răspunsul ei în această privinţă mi-ar fi dat posibilitatea să deduc : a devenit sau nu amanta lui Cantoni ? „Mamă, asta iarăşi mă priveşte numai pe mine. Aici într-adevăr nu se poate urma exemplul dat de alţii, dacă nu ai o anumită convingere." Mă sperie faptul că ea reflectează necontenit şi, mai ales, acest fapt mă face s-o compătimesc. E inutil să gîndeşti atît, zilele trec oricum una după alta, cu indiferenţă ; Mirella parcă ar fi prinsă în angrenajul unei maşini neîndurate, care o va zdrobi. Am încercat din nou s-o fac să-şi dea seama, am sfătuit-o să-i trimită acelui Cantoni o scrisoare prin care să-l anunţe că nu mai vrea să se întîlnească cu el. „După aceea o să-ţi pară bine, ai să vezi." Îmi aminteam cum îi spusesem lui Guido acolo, la cafe-bar, că nu se poate : şi mă întrebam dacă, după aceea, într-adevăr îmi păruse bine. I-am propus : „Vrei să vorbesc eu cu el, în locul tău ? Tu n-o să ai curajul să-i spui asta, e şi natural, orice femeie te-ar înţelege. Vrei ? De multe ori m-am gîndit să mă duc la el, să vorbesc eu cu el, ca să te ajut". Ea n-a vrut, mi-a spus cu un

zîmbet sceptic : „Nu te-ar crede şi, de altfel, eu în clipa imediat următoare i-aş spune că nu-i adevărat". Ne ridicasem de pe scaune şi ea acum mă ruga s-o las să plece la culcare, e obosită. I-am spus : „Dar te-ai gîndit că n-o să poţi avea niciodată familia ta, copiii tăi ? Şi că-ţi distrugi viitorul pentru ceva care se va termina curînd, înţelegi ? se va termina în orice caz. N-o să fii niciodată fericită". „Dar ce, tu eşti fericită ?" mi-a ripostat ea fără menajamente. Îmi dăduseră lacrimile, convorbirea aceasta mă răscolise, mă vlăguise. I-am răspuns cu emfază : „Sigur că da, sînt fericită, totdeauna am fost fericită, foarte fericită". Ea m-a privit lung, înduioşată, şi mie, din cauza aceasta, îmi venea să plec ochii. Apoi a exclamat : „Ce eroică eşti tu, mamă !" Mi-a spus noapte bună îmbrăţişîndu-mă grăbită şi eu m-am ţinut de ea pe coridor ca o cerşetoare, murmurînd : „De ce ţii tu, Mirella, să fii atît de aspră, atît de crudă ?" Am auzit-o cum încuie uşa şi atunci m-am întors în sufragerie. Am căzut pe un scaun, copleşită, mi-am lăsat fruntea peste braţele încrucişate în faţa mea pe masă. Îmi închipuiam cum i-aş da un telefon lui Guido, ca să-i spun să vină repede. Sau cum m-aş duce să vorbesc cu Cantoni. Abia aşteptam să se facă dimineaţă, ca să pot lua măsuri. Aveam parcă impresia că, neculcîndu-mă, ziua o să înceapă mai curînd. Şi totuşi mi-era silă, îmi repugna perspectiva oricărei măsuri de luat. Fără să ştiu cînd, am adormit şi, cînd m-am deşteptat, era în zori de zi.

13 aprilie

Azi-dimineață eram hotărîtă să-i cer ajutor lui Guido, fiindcă el îl cunoaşte bine pe Cantoni ; voiam să-l rog să-l convingă pe Cantoni că trebuie să nu se mai țină de Mirella, ea e prea tînără ca să-şi dea seama ce face. Am intrat de două sau trei ori în cabinetul lui, hotărîtă să-i spun, şi iarăşi lăsam pe mai tîrziu ; cînd am ieșit ultima oară, încă nu-i spusesem nimic. Mă gîndeam că el vrînd-nevrînd o să se întrebe ce fel de mamă sînt, ce educaţie i-am dat Mirellei şi aveam sentimentul că postura fiicei mele îl va face să-i pară echivocă a mea, pe care mi-a şi devenit greu s-o menţin.

Trebuie să mă decid o dată să vorbesc despre asta cu Michele, dar nu îndrăznesc. El, de cîteva zile, e posomorît, a devenit taciturn ; cred că nu mai trage nădejde să i se cumpere textul. Azi mi-a spus că, la drept vorbind, Clara n-a făcut pentru el ceea ce ar fi putut face, probabil că-l consideră drept un solicitant plictisitor ; şi, la sfîrşit, cu greutate, ca şi cum îşi impusese efortul de a vorbi, mi-a mărturisit că ieri, la telefon, înţelesese că ea pusese pe cineva să răspundă în locul ei, să anunţe : „nu e aici". Michele, de cîtva timp, e mereu palid, parcă nu se simte bine. I-am spus că, dacă ar fi putut, Clara cu siguranţă l-ar fi ajutat, e prietenă cu mine din copilărie, ţine la copiii noştri, îi cunoaşte de mici. După ce a stat tăcut o bună bucată de

vreme, Michele m-a rugat : „Telefonează-i tu. Cheam-o numai aşa, ca s-o auzi ce-ţi spune, şi întreab-o ce mai face, întreab-o ca din întîmplare ce-i cu ea că-i atît de ocupată". M-am uitat la el surprinsă, era stranie curiozitatea lui ; şi, poate fiindcă e palid, a fost prima dată cînd mi s-a părut că văd cum va arăta în curînd, peste cîţiva ani : bătrîn. „Michele ce ai ?" L-am întrebat. El mi-a răspuns : „Eu ? Nimic", şi am avut impresia că-i tremurau buzele. Apoi a venit Riccardo, ne-a spus nu ştiu ce despre profesorii de la universitate, se plîngea de ei, aşa încît eu şi Michele nu ne-am mai putut continua convorbirea. Riccardo vorbea, vorbea, povestea inciudat, n-am fost în stare să urmăresc ceea ce tot spunea el. Mă îngrijora atît de mult ce rău arăta Michele, încît am ajuns să mă întreb chiar dacă nu cumva s-a îndrăgostit de Clara. Cînd aşteaptă vreun telefon al ei, din minut în minut vrea să ştie cît e ora, întocmai cum face Riccardo cînd aşteaptă să-i telefoneze Marina. M-am gîndit la ideea aceea a lui pentru un scenariu, scabroasă ; n-am avut timp să reflectez la asta, distrasă cum sînt de tot ceea ce am mereu de făcut şi de Mirella. Dar m-am liniştit repede, amintindu-mi că a scrie şi a vorbi despre astfel de lucruri e ceva tipic pentru cei ce nu mai sînt tineri. Mi l-am închipuit pe Michele cu Clara : nu-l vedeam în rolul de îndrăgostit, mi-a venit să zîmbesc de bănuiala mea. Zilele acestea din urmă m-au tulburat pînă într-atît, încît încep să am halucinaţii. I-am promis lui Michele : „Bine,

o să-i fac o vizită Clarei". El a insistat, nerăbdător : „Cînd ? De ce nu chiar acum, în după-amiaza aceasta ?" Atunci i-am dat un telefon Clarei, ea însă mi-a răspuns că seara e totdeauna ocupată : să viu miercuri la ea, la prînz. Michele voia să știe ce a spus Clara despre el, dar ea nici în treacăt nu-și amintise de el, nu-mi spusese nici măcar „salutări lui Michele". Insistența lui m-a liniștit cu atît mai mult : dacă ar fi între ei ceva, nu i-ar cere el tocmai soției să se ducă s-o vadă. I-am spus că n-are importanță dacă n-o să-i cumpere nimeni scenariul : mai avem de achitat cîteva rate și nu prea știu cum o să facem, însă, după ce le plătim și pe astea și terminăm, o să fim fără griji, așa i-am spus, cu toate că numai asta nu cred : acum știu din experiență că abia ai terminat cu o grijă și imediat vine alta, nouă. Dar mai știu ceva : că, oricum ar fi, viața continuă. Michele îmi părea atît de deprimat, încît n-am fi îndrăznit să-i spun ce e cu Mirella. Ca să-l mai înviorez, m-am prefăcut că sînt veselă și i-am spus că de acum nouă ne vine rîndul la odihnă, o să ieșim la pensie și Riccardo o să ne trimită mulți bani, din Argentina. Michele însă s-a simțit atins, mi-a spus că nu a împlinit nici cincizeci de ani, mai are mult pînă să ajungă la pensie. Și chiar se considera ofensat, nu-și dădea seama că eu glumisem : cînd m-am apropiat de el și, făcînd haz, am vrut să-l îmbrățișez, m-a împins îndărăt cu mîna, supărat. Deseori, cînd văd cum își manifestă bărbații indispoziția, mă întreb ce-ar face

ei dacă, în loc să aibă numai munca lor de la serviciu, ar avea ca femeile tot felul de probleme mari şi mici, cărora să le facă faţă, pe care să le rezolve.

16 aprilie

Azi dimineaţă, pe la unsprezece, uşierul, intrînd în cameră la mine, mi-a dat o carte de vizită pe care scria : „Alexandru Cantoni, avocat". Am tresărit, a început să-mi bată inima tare, mă întrebam dacă e bine sau nu să-l primesc aşa, pe nepregătite. Uşierul aştepta un răspuns. I-am spus : „Pofteşte-l", apoi l-am chemat îndărăt : „Dar nu imediat. Peste cîteva minute". Am vrut să-mi adun întîi gîndurile, numai că mintea îmi era pustie. M-am ridicat de pe scaun, am făcut cîţiva paşi prin cameră, tulburată, apoi m-am întors repede la masa de lucru, am scos din sertar pieptenele, pudriera, m-am uitat în oglinjoară, m-am aranjat în fugă. Abia reînchisesem sertarul cînd am auzit vocea uşierului : „Poftiţi" şi a intrat Cantoni.

E înalt, destul de frumos ca bărbat, ţinută elegantă şi un aer foarte hotărît : am observat însă în acelaşi timp, imediat, că privirea lui — are ochi albaştri — e blîndă. M-a salutat înclinîndu-se politicos. I-am făcut semn, cu răceală,

să ia loc și nu știu ce energie subită m-a determinat să nu-i las inițiativa, să încep eu convorbirea : „Ați făcut bine că ați venit. Eram hotărîtă să vă telefonez, ca să stabilim o întrevedere a noastră azi sau mîine. Presupun că Mirella v-a comunicat cele ce am discutat cu ea, altfel nu văd care ar fi mobilul vizitei dumneavoastră". El a făcut semn că așa este ; am continuat : „Mirella e o copilă. Dumneavoastră, nu mă îndoiesc, ați reflectat, iar acum ați venit să-mi aduceți la cunoștință că sînteți decis să nu vă mai vedeți cu ea, să nu-i mai răpiți liniștea de-acum înainte. Nu-i așa ?" l-am întrebat pe un ton ferm, un ton care anunța că nu admit decît un răspuns afirmativ. El mi-a răspuns calm și cu tot atîta fermitate : „Nu. Din contra. Am venit să vă spun că nu voi renunța la ea niciodată".

Prevăzusem că nu va fi o convorbire ușoară, dar nu bănuisem că interlocutorul mi se va opune cu atîta hotărîre, rămînînd totuși calm și amabil. Mi-l închipuisem altfel : cinic, poate chiar arogant. Mă întrebam cine-o fi cu adevărat omul acesta, și mai ales, ce-l leagă oare de fiica mea ? Dintre toate necunoscutele problemei, aceasta m-a făcut să redevin agresivă : „Ba *trebuie* să renunțați, trebuie să vă îndepărtați de ea, ca să-i dați posibilitatea să-și găsească liniștea. Mirella e tînără ; nu va avea nevoie să nu vă vadă decît o lună ori, să zicem, două", am adăugat înadins, ca să-l rănesc. El clătina din cap, uitîndu-se drept la mine cu un zîmbet care m-a contrariat, fiindcă exprima deplina lui încredere în dragostea Mirellei. Mi-a spus : „Nu,

doamnă, m-am gîndit, am reflectat îndelung, eu n-am vîrsta Mirellei, am aproape treizeci și cinci de ani. Și am ajuns la convingerea că, dimpotrivă, am datoria să rămîn lîngă ea". „De ce ?" am întrebat bănuitoare, auzindu-l că spune : datorie. „Pentru că Mirella și eu ne iubim, vrem să muncim cot la cot, avem aceleași planuri de viitor, cred că împreună, ea și cu mine, vom putea fi nu numai fericiți, dar și folositori. Nu zîmbiți, a adăugat sesizîndu-se pe loc de aerul sceptic cu care îl ascultam, știu, cînd vorbim despre astfel de lucruri : sentimente, planuri de viitor, sîntem siliți să apelăm la niște cuvinte care, abia pronunțate, par nelalocul lor, retorice, ridicole. Dar ceea ce v-am spus e adevărul adevărat. Mai înainte nu se puteau aștepta de la mine lucruri foarte importante, iar Mirella era o fată inteligentă, frumoasă, dar atît, nimic mai mult. E ca și cum, întîlnindu-ne, am crescut și eu și ea dintr-o dată. Acum, cînd sîntem împreună, constituim o forță. Și avem datoria să n-o irosim. Cînd spun că vrem să muncim cot la cot nu mă refer numai la profesiunea noastră, ar fi numai în parte un motiv, deși sînt încîntat că ea și-a îndrăgit munca și n-o consideră, ca alte femei, drept o simplă necesitate și atît. În ce mă privește, eu, înainte de a o cunoaște pe Mirella, trăiam cu totul altfel. Dar, în atmosfera din jurul meu, neîncetat simțeam ceva apăsător, în special după ce s-a sfîrșit războiul. Nu știu cum să vă spun, aveam senzația că viața mea și tot ce realizam erau numai un provizorat. E greu de vorbit despre lucrurile acestea, ele sînt

în jurul nostru, în aer, nu pot fi numite cu precizie... Vă plictisesc ?" Am făcut semn că nu. Îi urmăream ideile, dorind să-mi dau seama unde voia să ajungă ; eram atentă la ceea ce-mi spunea, dar circumspectă. El a continuat : „Mirella v-ar putea explica toate acestea mai exact decît mine, ea le simte mai bine decît mine fiindcă e mai tînără. Evenimentele, schimbările sociale care au avut loc, au săpat o prăpastie între generaţia Mirellei şi generaţia mea. Eu nu reuşesc să trec peste această prăpastie decît datorită dragostei. Poate că dumneavoastră vă e greu s-o înţelegeţi pe Mirella fiindcă..." Şovăia ; i-am venit într-ajutor : „Fiindcă am douăzeci de ani mai mult decît ea, asta vreţi să spuneţi ?" „Nu ; pentru că o mamă nu poate admite că multe lucruri în care ea a crezut, nu mai contează pentru fiica ei. Iar lucrurile noi, în schimb..." L-am întrerupt ca să-i spun că totdeauna a fost aşa : tinerii totdeauna şi-au închipuit că pot face lumea din nou. El n-a fost de acord cu mine, a zis că evenimentele la care am asistat nu ne vor permite să trăim ca înainte. „Cine înţelege asta, a adăugat, e un om viu ; cine nu, e ca şi cum ar fi murit deja."

Am constatat surprinsă că nu-mi displăcea convorbirea cu cel care, poate, e amantul fiicei mele. Atunci, ca să redevin distantă, i-am atras atenţia că, în orice caz, nu acesta este scopul vizitei lui, el însă a continuat : „ O iubesc pe Mirella şi pentru timpul pe care-l personifică ea ca, natural, orice tînără la vîrsta ei ; dar cea mai mare parte dintre aceste tinere îl personifică fără să ştie. Cred că Mirella şi eu ne-am fi putut

începe viaţa împreună chiar din seara de Crăciun, cînd ne-am cunoscut în casa soţilor Caprelli ; în timp ce toţi ceilalţi dansau, noi am stat de vorbă într-un colţ pînă dimineaţă. Se hotărîse totul pentru noi chiar din acea seară".

Nu-mi mai rămăsese în mînă decît o carte, am jucat-o : „Nu v-aţi gîndit nici o clipă că, poate, Mirella s-a simţit atrasă spre dumneavoastră fiindcă aveţi bani mulţi ?" „Bani ?" a exclamat el, ducînd o mînă la piept. Apoi a rîs : are un fel de a rîde foarte tineresc, franc. Mi-a spus : „N-am bani, muncesc, a trebuit să încep a munci, ca şi Mirella, de cînd eram student. Un avocat trebuie să vîndă zi de zi rezultatele muncii lui, ca pe o marfă. Bogaţi nu sînt cei ce au o muncă a lor, sînt cei ce realmente, concret, posedă ceva. Eu nu posed decît cuvinte, cuvintele sînt un capital fluid. E suficient să comit doar cîteva greşeli, ca să redevin sărac. Dar o să muncesc mai departe împreună cu Mirella". Atunci l-am întrebat : „Şi soţia dumneavoastră ce părere are despre faptul că vă consideraţi dator să convieţuiţi cu Mirella ?" După o pauză, el mi-a răspuns : „Am venit aici ca să vă vorbesc şi despre asta. Ceea ce vă voi spune e neimportant şi pentru Mirella şi pentru mine, dar pentru dumneavoastră ştiu că va fi liniştitor. Mă explic : am cunoscut-o pe Evelyn, soţia mea, la Roma în 1946. Am făcut cîteva călătorii împreună ; îmi plăcea, e americancă, reprezenta o lume diferită de cea căreia îi aparţin eu. Pare o ingratitudine faptul că nu spun despre ea decît atît, dar ceea ce vă spun e adevărul. Apoi am ur-

mat-o în America. Vedeam că, fiind împreună, ne amuzam mereu, ea rîde mult, are spirit, e exuberantă şi eu încă nu ştiam că este pe lume o fată ca Mirella. Ne-am căsătorit. Dar, întorcîndu-ne la Roma, singurele lucruri care ne uneau : călătoriile, petrecerile, distracţiile, s-au terminat repede pentru noi. Evelyn ajunsese să înceapă a vorbi italieneşte... adăugă Cantoni, zîmbind. Nu mai era între noi, acum, decît ceea ce ne deosebea. Vreun an, a fost cam neplăcută viaţa noastră ; în cele din urmă, ea a plecat din nou în America, spunîndu-mi că se va întoarce peste cîteva luni. De fiecare dată, apoi, scriindu-mi, mă înştiinţa că şi-a amînat întoarcerea ; mie de fiecare dată mi-era teamă să nu mă anunţe că se întoarce ; au trecut vreo trei ani şi ea n-a mai venit îndărăt. După aceea am cunoscut-o pe Mirella. Am descoperit-o pe Mirella. E greu să te înţeleagă o mamă cînd afirmi că fiica ei este o fiinţă extraordinară. Dar eu, în definitiv, datorită Mirellei m-am descoperit pe mine însumi, mi-am dat seama ce posibilităţi am, care-i rostul vieţii mele. Pînă atunci nu-mi închipuisem că se poate sta de vorbă şi în mod serios cu o femeie, aşa cum ai discuta cu un prieten, de la egal la egal. E cu adevărat o viaţă întreagă într-o astfel de legătură între doi oameni. Nu mai e un simplu joc cu a fată frumoasă, cum a fost cu Evelyn. Atunci m-am hotărît să plec în America, să divorţez".

Cu o neaşteptată bucurie, l-am întrebat dacă Mirella ştia. Mi-a spus că el nu are secrete faţă de Mirella. „Am fost la Richmond acum două

săptămîni, Mirella se temea că n-o să mă mai întorc, la aeroport era disperată". Am declarat că nu observasem acest moment greu prin care trecuse fiica mea. Cantoni a continuat : „Am stat acolo numai cîteva zile, ca s-o rog pe Evelyn să intenteze divorțul. Firește, a consimțit : așa încît, scăpînd și ea și eu de ceea ce ne condamna la singurătate sau la o viață nefericită, ne-am despărțit ca buni prieteni. Acolo, la Richmond, am înțeles în ce constă profunda diferență între Mirella și Evelyn : e una printre multe altele, dar care, poate, e chintezența tuturor : Evelyn comunică prin lucrurile materiale cu cei din jurul ei, Mirella — prin idei. Cît am stat acolo, aveam impresia că mi-a dispărut pentru totdeauna plăcerea de a discuta, pe care o simțisem fiind cu Mirella ; după ce m-am întors, mi se părea că trăisem acolo fără să mai respir puțin aer curat, fără un strop de apă proaspătă". Rîdea, iar eu, uitîndu-mă la el, zîmbeam, mă simțeam extrem de bine, aveam senzația unei mari liniști sufletești. L-am întrebat cît timp vor lua toate formalitățile ? Cînd se vor căsători ? Mi-a spus : „Nu știu. Trebuie să vă declar cinstit că în Italia e greu de obținut confirmarea unui divorț pronunțat în Statele Unite. La noi, cei doi foști soți sînt osîndiți să continue a purta lanțurile care-i leagă unul de celălalt. Le este foarte posibil să înceapă o altă viață mai potrivită cu firea lor, o viață care i-ar face mai buni și totuși cei ce n-au destul curaj ca să desconsidere convenționalismele, se văd condamnați

să renunţe la acea viaţă nouă, trebuie să rămînă în întuneric, pradă singurătăţii, pradă a ceea ce ei numesc : păcatul. E şi acesta unul din scopurile pentru care vrem să muncim intens în domeniul juridic Mirella şi eu : pentru ca să ia fiinţă..." L-am întrerupt, ghicind că şi el, la fel cu Michele, la fel cu Mirella, era gata să-mi vină cu fraze goale de orice înţeles dacă le compari cu faptele, cu viaţa de toate zilele, cu ceea ce înseamnă copiii : „Să ia fiinţă o conştiinţă nouă, nu-i aşa ?" am spus cu un zîmbet ironic, sarcastic. El a făcut semn că da, însă tonul meu îl deconcertase. Atunci l-am întrebat de ce mai venise, de ce a dorit să mi se adreseze. Fără să ia în seamă iritarea cu care îi vorbeam, mi-a răspuns calm, aproape cu afecţiune : „Ca să vă ajut s-o înţelegeţi pe Mirella şi să mă înţelegeţi şi pe mine. Nu-mi convine modul în care vă figuraţi portretul meu : un om cu bani, însurat, seducător de minore. Lucrurile stau cu totul altfel, vă rog să mă credeţi. Va veni şi ziua cînd mă voi căsători cu Mirella ; dar asta nu prezintă prea mare importanţă. Important e angajamentul moral deplin pe care-l implică dragostea noastră, important e ceea ce ne propunem noi împreună să fim, să realizăm. Căsătoria, pentru noi, nu e un scop, nu vrem să ne iubim pentru că am fi obligaţi de cineva la asta ; noi în fiecare zi ne îndrăgostim unul de celălalt, fără nici o constrîngere. Înţelegeţi, da ?" I-am răspuns tăios : „Nu".

Atunci el a încheiat discuţia : „Păcat. În orice caz, eram dator să vin la dumneavoastră şi să vă spun toate acestea. Şi mi se părea că spusele

mele ar fi trebuit să aibă darul de a vă convinge. Nu sînt un bun avocat. Păcat, a spus din nou, sperasem că veţi înţelege".

M-am ridicat, voiam să ia sfîrşit această convorbire care mă tulbura. S-a ridicat şi el, privindu-mă ţintă, întrebător ; îi citeam în ochi un regret afectuos. „Poate că Mirella are dreptate cînd spune că dumneavoastră înţelegeţi, dar vă temeţi să recunoaşteţi că înţelegeţi." Şi a mai adăugat : „Aş vrea, cel puţin, să nu ne fiţi ostilă". Ajunsesem amîndoi în dreptul ferestrei care era deschisă şi ne oprisem aici o clipă, tăcuţi. Mă uitam la el încercînd să-mi imaginez cum îl vede Mirella. „Ce vreme frumoasă !" a spus el şi-ţi puteai da seama că e îndrăgostit. În timp ce-şi lua bună ziua, ni s-au întîlnit privirile un moment şi acum erau prietenoase. După asta, am închis grăbită uşa în urma lui ca şi cum nu voiam să mă las dusă în vreo ispită.

17 aprilie

De fiecare dată cînd deschid acest caiet, îmi amintesc momentele de adîncă nelinişte pe care le-am avut mai înainte, cînd abia începusem scrisul. Mă chinuiau remuşcările, îmi amărau fiecare zi în care scriam. Mi-era teamă într-una să nu-mi găsească cineva caietul, deşi el pe atunci

nu cuprindea nimic din ceea ce s-ar putea considera drept o dovadă de vinovăţie. Acum însă nu mai este aşa : în jurnalul acesta am ţinut cronica întîmplărilor din ultimul timp, am consemnat felul în care, încet, încet, m-am lăsat tîrîtă de ele pînă la a comite fapte pe care le condamn şi la care totuşi, ca şi la acest caiet, mi se pare că n-aş mai putea renunţa. Acum m-am obişnuit să mint ; mi-a devenit familiar gestul de a ascunde repede caietul, mă pricep admirabil să-mi găsesc timpul cel mai potrivit pentru a scrie ; în cele din urmă, iată, m-am obişnuit să fac nişte lucruri pe care, la început, le găseam cu totul inacceptabile. Altădată nici nu mi-ar fi trecut prin minte că aş putea ajunge să discut liniştită cu Cantoni. Mă gîndisem chiar să duc tratative cu el prin intermediul cuiva, dar, în loc de asta, ieri, cînd a plecat de la mine, l-am condus pînă la uşă şi, la despărţire, spre surprinderea mea, i-am întins mîna ca unui prieten. După aceea, reintrînd în camera mea şi revăzînd fotoliul pe care şezuse el, scrumiera plină de mucurile ţigărilor fumate de el, m-am simţit profund dezorientată : şi nu ştiam dacă asta era din cauza celor ce-mi spusese despre intenţiile lui şi ale Mirellei sau, mai curînd, din cauza multor altor lucruri pe care mi le-a spus şi care se refereau la viaţa mea, nu numai la aceea a fiicei mele. Din cîţiva paşi, am fost în cabinetul lui Guido ; aici însă, nimeni. Ca în fiecare zi, uşierul lăsase jaluzelele ca să nu se decoloreze de soare frumoasa tapiţerie verde a fotoliilor, iar camera, aşa, în penumbră, părea tristă, dezolată. Mă ne-

mulţumea gîndul că Guido plecase fără să-mi spună ca de obicei la revedere ; poate a întrebat de mine şi i s-o fi răspuns că aveam pe cineva în vizită. Dar, cu toate că găsisem o explicaţie, mîhnirea mea rămînea mereu apăsătoare : îmi închipuiam cum stă Guido la masă în mijlocul familiei lui, adică împreună cu nişte fiinţe pe care le cunosc prea puţin şi care nu sînt la fel cu mine. Am văzut impermeabilul lui agăţat în cuier : l-am mîngîiat, l-am strîns la piept, voiam să-mi găsesc măcar în felul acesta puţină alinare. Impermeabilul era rece şi-şi pierduse şi mirosul bun, de levănţică, pe care Guido îl aduce totdeauna cu el cînd soseşte la birou, mirosul acesta care, pentru mine, de ani de zile, e însuşi mirosul dimineţii, începutul zilei de lucru. Mi-am îngropat faţa în cutele acelei haine reci, cu senzaţia că-mi las capul pe umărul cuiva. Nu mai suport să fiu singură. De cînd am hotărît că nu se poate, mă silesc într-una să nu observ privirile pline de dragoste ale lui Guido, atenţiile lui. Mă prefac că-i dau timp ca atitudinea lui faţă de mine să redevină aşa cum a fost mai înainte, amicală numai, şi el să uite tot ce mi-a spus şi, în acelaşi timp, vreau să cred că nu l-am lăsat să cunoască sentimentele mele faţă de el mai mult decît i-am îngăduit într-un moment de emoţie. Ieri însă, după acea dificilă convorbire cu Cantoni, m-am simţit atît de singură, încît mi-a fost frică. Mă temeam că Guido, aşa cum îl îndemnasem eu, chiar m-a uitat. Mi-era teamă să mă întorc acasă, voiam să scap de îndatoririle care mă aşteptau acolo, mi se părea că nu le-aş putea face faţă

cu calmul necesar. N-aveam nici o poftă să-l revăd pe Michele care, cînd e prost dispus, pretinde să-l menajeze toţi, şi nici pe Riccardo care acum a reînceput să fie nemulţumit şi dă vina pe noi şi pe guvern că nu-i ajung banii, ceea ce-l face să mediteze cu îndîrjire cum să-şi procure mai mulţi. N-aveam mai ales nici o poftă s-o văd pe Mirella : n-aş fi putut să nu-i vorbesc de vizita lui Cantoni şi tot nu înţelegeam bine ce voise să însemne vizita aceasta. Aş fi vrut să-i pot spune Mirellei : „Fă ce vrei, lasă-mă în pace, sînt foarte obosită".

M-am aşezat pe fotoliul lui Guido, am dat un telefon acasă ca să anunţ că nu vin la prînz, am de lucru la serviciu. Mi-a răspuns Mirella şi, din tonul ei, am înţeles că o contraria ceea ce-i spuneam ; ea ar fi vrut poate să-i relatez discuţia pe care o avusesem cu Cantoni, dar nu i-am spus nimic, am încheiat cu un : „Ne vedem diseară". Fiindcă-mi cucerisem libertatea, m-a cuprins o bucurie neaşteptată : m-am întrebat cum să mă folosesc de ea cît mai din plin. M-am gîndit mai întîi să plec în oraş, aş fi intrat în vreun restaurant şi aş fi luat masa acolo cu deosebită plăcere, ştiindu-mă scutită în sfîrşit de obligaţia de a pregăti prînzul în bucătărie şi de a spăla vasele. Dar cînd mi-am imaginat cum o să intru singură într-un local, mi-a pierit curajul ; în realitate aveam o altă dorinţă, unică, arzătoare, pe care nu îndrăzneam să mi-o mărturisesc clar. M-am dus la uşa de intrare, i-am spus uşierului că o să mai rămîn la birou fiindcă am de terminat cîteva lucrări urgente. Am suspinat uşurată, cînd l-am

auzit închizînd uşa în urma lui şi plecînd. M-am întors la masa de scris a lui Guido şi, repede-repede, am format numărul lui telefonic. Mi s-a răspuns laconic, era un servitor, o clipă m-am temut că n-o să vrea să-l cheme. Apoi am auzit paşii lui Guido, mi s-a părut că vine grăbit, alarmat. I-am spus : „Alo... Ar trebui să vă întoarceţi numaidecît la birou. Sînt aici, singură. Voiam să vă amintesc că aveţi o întîlnire". El, o clipă, a tăcut, surprins ; apoi i-a revenit prezenţa de spirit şi mi-a spus : „Am înţeles. Bine. Termin masa şi vin imediat".

Am rămas aşezată pe fotoliul lui, în aşteptare. Mă obsedau unele replici pe care mi le dăduse Cantoni ; îmi aminteam figura lui Cantoni cînd rîsese spunîndu-mi că nu e om bogat, că nu posedă nimic în afară de munca lui ; sau cînd, după o şovăire, afirmase că eu n-o pot înţelege pe Mirella. Mă irita amintirea tonului cu care pronunţa, foarte sigur pe el, „Mirella", ca şi cum el ar fi premeditat acest nume, ca şi cum era al lui. Am renunţat apoi la toate aceste gînduri şi am închis ochii, să-mi mai vin în fire.

Cînd am auzit răsucindu-se o cheie în broască, am sărit în picioare, neliniştită. Căutam un motiv acceptabil, ceva care să îndreptăţească precipitarea cu care îi telefonasem. Nu voiam să-i mărturisesc că nu era nimic altceva decît că aveam nevoie să-l văd, să fim împreună. El a intrat cu paşi repezi, decişi ; mai întîi aproape nu m-a zărit, avea ochii plini de lumina de afară şi în cameră era semiîntuneric, eu mă refugiasem în cadra ferestrei. Mi-a spus, apropiindu-se de

mine : „Ce s-a întîmplat, Valeria ?“ În același timp își punea cheia îndărăt în buzunar și gestul acesta al lui, intim, m-a emoționat. „Nu se poate, am murmurat, în timp ce el îmi săruta mîinile. Trebuie să nu mai vin la birou, să plec din oraș, aici e prea greu. Nu mai știu unde să-mi găsesc un refugiu. Am nevoie de un concediu, cincisprezece-douăzeci de zile libere ; o să-mi iau de pe acum concediul de vară. Vreau să mă duc la o soră a mamei mele, la Verona, ca să fiu departe de aici, să-mi regăsesc echilibrul interior.“

Pînă în momentul acela, nici o clipă nu mă gîndisem în mod serios la asta și totuși dintr-o dată am înțeles că plecarea e singura mea posibilitate de a mă elibera, o salvare. Guido însă părea bucuros de ceea ce-l anunțam. M-a întrebat după o scurtă tăcere : „Cînd ?“ I-am spus : „Nu știu. Aș pleca imediat, dar cred că n-o să pot lăsa așa deodată casa, copiii. Peste vreo două săptămîni“. El s-a îndepărtat cîțiva pași, a răsfoit calendarul de pe biroul lui. Cînd a revenit la mine, mi-a luat din nou mîinile și mi-a spus cu ochii în ochii mei, plin de iubire : „Peste două săptămîni trebuie să fiu la Triest. E suficient dacă stau acolo o zi. Mă pot întoarce prin Veneția, unde m-aș opri cîteva zile. Trei sau chiar cinci. Verona e foarte aproape“. Și a adăugat : „Cinci zile la Veneția“.

De cînd mi-a spus vorbele acestea, nu-mi mai găsesc liniște. E vina mea. Nu trebuia să ajung pînă aici, nu trebuia să-i telefonez și să-l fac să vină la birou, unde știa că sînt singură. M-am așezat în neștire pe fotoliul de lîngă mine ;

mă gîndeam : a spus Veneţia, pentru că Veneţia e foarte aproape de Verona, dar putea tot atît de bine să spună Padova sau Vicenţa ; aveam impresia că mi-a citit gîndurile şi a aflat dorul care mă mistuie, simţeam că nu-mi mai rămăsese nici o scăpare. Spuneam : „Nu, nu" şi mă încruntam, îngrozită de vorbele lui. El m-a rugat să nu-i răspund pe loc, m-a implorat să nu fac asta şi mi-a spus că am timp să mă gîndesc, el o să facă aşa cum vreau eu, şi n-o să insiste. Şi mi-a mai spus că trebuie să am încredere în el, în devotamentul lui faţă de mine, şi în timpul acesta mă strîngea afectuos în braţe, îmi atingea uşor tîmplele cu buzele, îmi şoptea că nu putem renunţa la dragoste, la fericire, avem şi noi dreptul la ele. Şi a repetat : „Drept deplin". Am intuit că, spunînd asta, făcea aluzie la ceva din viaţa lui, ceva despre care eu nu ştiu. Şi mă gîndeam : „Destul cu Mirella, destul cu Riccardo, oh, destul, destul !" Uşierul, cînd s-a întors, ne-a găsit stînd alături, în semiîntuneric ; eu însă eram atît de absorbită, încît nici nu m-am sesizat de privirea lui mirată. Aveam impresia că mă şi aflam în tren.

Acasă Mirella, văzîndu-mă dusă pe gînduri, m-a luat de-o parte şi m-a întrebat : „Din cauza mea eşti indispusă, mamă ?" Am făcut semn din cap că da. Ea a adăugat cu supărare : „Nu eu, Sandro a insistat să discutaţi. Ştiam ce-o să însemne asta pentru tine." Am stat de vorbă cu ea cîtva timp, dar, de fapt, nu mă interesa nimic din ce-mi spunea. Mi-a confirmat cele ce-mi comunicase Cantoni şi am observat că avea aceleaşi expresii ca şi el. I-am spus : „O să vorbesc cu

tatăl tău. Dar nu azi, azi n-am putere. Să hotărască el. Poate ar fi mai bine ca, înainte de asta, să pleci de acasă. Noi ne-am obişnuit să trăim respectînd anumite principii, or fi ele eronate şi înapoiate cum zici tu, fie, dar nu ne putem schimba". Şi iarăşi m-a uimit răceala purtării ei : nu-mi cerea iertare, nu se dezvinovăţea, susţinînd că ar fi orbit-o pasiunea. Cînd eram logodiţi, eu îi permiteam multe lui Michele, păcătuiam, dar mă prefăceam că fără plăcere, silită de el, fără să consimt cu adevărat. Aşa a fost şi în noaptea nunţii, aşa a fost şi după aceea, de fiecare dată cînd el se apropia, noaptea, de mine. Dacă o să mă duc la Veneţia, poate că o să sosesc acolo prefăcîndu-mă că nu ştiu de ce şi nici ceea ce în mod inevitabil o să se întîmple. Asta e deosebirea între Mirella şi mine ; am impresia că, acceptînd conştientă anumite situaţii, ea s-a izbăvit pentru totdeauna de păcat.

Aş fi vrut s-o întreb dacă n-o mustră conştiinţa, dacă se simte cu cugetul împăcat. Dar n-am putut sta de vorbă cu ea, s-a întors Michele şi a trebuit să pregătesc masa, iar el se tot învîrtea în jurul meu explicîndu-mi amănunţit ce să-i spun Clarei mîine, i-e frică să nu uit ceva. I-am spus că sînt nerăbdătoare să aflu ce va fi cu subiectul de scenariu pentru că, dacă obţin un concediu de la serviciu, vreau să mă duc să stau cîteva zile la Verona, la tuşa Matilda. Aveam impresia că el va bănui imediat despre ce este vorba şi speram c-o să-mi interzică să plec. El însă mi-a spus c-o să-mi facă bine călătoria aceasta. Atunci am adăugat că, de la Verona, aş

avea intenţia să mă reped la Veneţia. A fost de acord : „Bună idee. Doar te gîndeşti de-atîta timp la asta, o doreşti aşa de mult." Mi-am dat seama că, orice-aş fi spus, acum nu se mai putea schimba nimic. Chiar dacă i-aş fi mărturisit că va fi la Veneţia şi directorul, lui Michele tot firesc i s-ar fi părut şi lucrul acesta. Mi-a venit în minte cum mi-a dat a înţelege într-o seară că nu-i făcea plăcere cînd, mai demult, directorul mă conducea acasă şi el, Michele, de la fereastră, mă vedea coborînd din maşină. Acum nu mai vede nimic, nu mă mai vede ; se află între noi copiii şi Marina şi Cantoni şi toată vesela, munţii de veselă spălată de mine, şi orele pe care i le-a luat lui serviciul, orele pe care mi le-a luat mie serviciul şi toate ciorbele pe care le-am împărţit eu, la masă, în farfurii cum făceam şi aseară şi-mi dădea aburul în ochi. Şi în acelaşi timp mă gîndeam că n-am mai călătorit demult, n-am decît o valiză veche de lemn presat : o să trebuiască s-o iau pe cea mare, de piele, a lui Michele.

18 aprilie

Am fost azi la masă la Clara. Eram numai noi două, ca pe vremea cînd eram foarte tinere, mi se părea într-una că sînt în vacanţă. Şi-a cum-

părat într-o vilă nouă, la Parioli, ultimul etaj, mansardat. Din înălţimea terasei ai sub ochi o panoramă vastă, veselă: pajişti, pini, căsuţe albe. Terasa e de pe acum plină de flori, am stat acolo amîndouă, cîtva timp, la aer şi ne-am simţit foarte bine, ne aşezasem pe bancheta pe care se lungeşte Clara, cînd face băi de soare; ea spune că o femeie, ca să-şi menţină înfăţişarea tinerească, trebuie totdeauna să fie un pic bronzată, zice că aşa fac toate actriţele de cinema. În camera de baie, puţin mai înainte, văzînd cosmeticele pe care le foloseşte ea, le privisem cu atenţie, dar sînt multe, nu ştiu pe care mi le-aş putea cumpăra şi eu, şi n-am avut curaj s-o întreb. Hotărît, de cînd s-a despărţit de soţul ei, Clara duce o viaţă mai bună, are dreptate Michele. Şi-a mobilat casa cu un gust pe care nu i-l cunoşteam; nici n-aş fi bănuit pe-atunci că e atît de deşteaptă: pe atunci cocheta, vorbea mereu despre bărbaţi. Am întrebat-o dacă, aşa cum i se întîmplă de obicei, e îndrăgostită de cineva. Privindu-mă bănuitoare, ea mi-a răspuns foarte repede: „Nu, nu", dar nu pot crede asta. Clara a susţinut totdeauna că n-ar putea trăi fără dragoste. Poate că nu mai vrea să-mi facă confidenţe. Eu, în schimb, niciodată nu dorisem mai mult ca azi să-i ascult confidenţele. „Dragostea, mi-a spus Clara, pretinde să-i consacri prea mult timp: pentru că ea, în realitate, nu există, trebuie s-o inventezi în fiece zi, în fiece moment, şi să fii mereu la înălţimea propriei tale născociri. E greu...", a conchis cu un zîmbet cinic, forţat. Apoi mi-a spus că foarte rar

îi rămîne puţin timp liber şi, în timp ce eu, aşa cum mă îndemnase Michele, încercam să deduc ce anume o face să fie atît de ocupată, mi-a arătat chiar ea despre ce este vorba, mi-a enumerat evaziv : „Scenarii, vizitatori, am multe obligaţii. Aş fi vrut să mă văd mai des cu Michele. El şi-a cam pus în gînd să-şi schimbe profesia, să plece de la bancă şi să se consacre cinematografiei. Dar să insişti şi tu, Valeria, să nu facă asta. Poate a fost rău că am venit la voi la masă în duminica aceea. Nu-i bine niciodată să se întîlnească două lumi care sînt atît de departe una de cealaltă. Fiecare din noi ar trebui să rămînă mereu numai în lumea lui. Dar nu înţelegem asta decît după ce am făcut greşeala. Lumea în care trăiesc eu se deosebeşte prea mult de a voastră ; că e mai bună sau mai rea nu ştiu, dar se deosebeşte mult. Nimeni, în lumea mea, nu şi-ar pune nădejdea într-un om ca Michele, care toată viaţa lui a fost funcţionar de bancă. Ar fi întruna considerat drept un diletant : şi el chiar asta este, nici nu s-ar putea altfel. La început, Michele m-a surprins : din ceea ce-mi povestiseşi tu despre el, mi-l imaginam altfel. Am sperat realmente că subiectul lui de scenariu şi-ar putea găsi un cumpărător, am făcut tot ce am putut, dar, pînă acum, fără nici un succes". Zicea că a discutat cu Michele îndelung şi că, dacă el ar şti cum să lege într-un scenariu ideile care-i vin, faptele pe care le relatează — ar face avere. „Ar vrea să colaborăm, dar asta nu se poate, eu am nevoie să rămîn independentă. De altfel, n-aş putea decît să-i stric. I-am spus-o. O dată am stat

de vorbă amîndoi pînă în zori de zi". Habar n-aveam, probabil că nu mă trezisem din somn cînd se întorsese Michele acasă şi el a doua zi dimineaţă nu-mi spusese nimic. M-am uitat în jurul meu, admirînd camera aceea mare în care ne aflam, camera de zi a Clarei, cu pereţii plini de etajere şi dulapuri, am admirat frumoasele, comodele canapele din acest interior, haina elegantă a Clarei ; sigur că lui Michele i-ar plăcea o asemenea viaţă largă, cum noi acasă n-am cunoscut niciodată. Clara a continuat : „Mi s-a părut că l-am convins să revină la vechea lui ocupaţie, i-am arătat că ar fi o greşeală să şi-o schimbe acum. Mai mult, ar fi imposibil". Îmi spunea asta direct, brutal şi eu mă simţeam jenată pentru că slujnica, în timpul acesta, se învîrtea în jurul nostru strîngînd masa. Mîncarea fusese uşoară, dar excelentă ; de mult timp n-am mai mîncat la prînz feluri gătite cu atîta grijă : eu acasă, fiindcă veşnic sînt grăbită, nu gătesc decît spaghete, ouă, salată, duminica o friptură. Clara fumează ţigări americane ; m-a servit cu bomboane de şocolată puse într-o bombonieră scumpă care, sigur, i-a fost făcută cadou de cineva. Mi-era ciudă pe ea că vrea să-l alunge îndărăt pe Michele, să-l facă să reia o viaţă pe care ea o consideră mediocră, lipsită de perspective. I-am spus, ca şi cum ar fi fost o idee a mea, ceea ce chiar el mă îndemnase să-i propun : „N-ai putea să-i ceri să colaboreze cu tine măcar o singură dată la un scenariu, numai aşa, ca să încerci ?" Mi-a răspuns : „Cu neputinţă. E spre binele lui — înţelegi ? — să nu se mai gîndească

la asta, să-şi vadă mai departe de treburile lui obişnuite, ca şi pînă acum". Îşi pierduse răbdarea, îmi tot spunea că nu are timp, că viaţa ei e o luptă continuă, că, pentru o femeie, e foarte greu să-şi croiască drumul în lume : zicea că a trebuit să ajungă la un fel de insensibilitate. Era, în spusele ei, ceva care-mi scăpa într-una. Din nou am avut bănuiala că Michele e îndrăgostit de ea, dar faptul că tocmai pe mine mă trimisese la ea şi umilirea la care se preta rugînd-o cu atîta insistenţă să-l ajute, m-a făcut să-mi dispară această bănuială. Între timp, Clara continua : „O femeie care-şi cîştigă existenţa lucrînd, mai ales o femeie de vîrsta noastră, reprezintă negreşit lupta dintre femeia de altădată, adică ceea ce educaţia tradiţională a învăţat-o să considere drept un model, şi ceea ce-şi propune ea să devină : o femeie care nu depinde de nimeni. E în ea un conflict continuu. Soluţionarea, depăşirea lui, o prejudiciază, mai ales în relaţiile ei cu bărbaţii. Tu, probabil, nu poţi înţelege asta. Ai altă fire şi, în definitiv, ai obţinut tot ce-ţi propuneai să obţii măritîndu-te : o viaţă fericită". Am întrebat-o dacă e chiar convinsă că aşa este. „O, sigur", a exclamat ea şi a continuat : „Eu m-am simţit totdeauna lipsită de energie în comparaţie cu tine, tocmai fiindcă despre tine nimeni n-avea de zis nimic rău. Duceai viaţa pe care ţi-o aleseseşi şi te admiram fiindcă erai mereu consecventă cu tine însăţi, mereu senină. Mi-aduc aminte cînd tricotai sau făceai dulciuri ca să cîştigi cîţiva bani. Şi azi e tot aşa, tu duci tot greul, ştiu eu : şi cu gospodăria, şi cu serviciul. Nu ştiu cum faci. Eu n-aş

avea atîta putere. Sau poate că nici nu are nimeni putere dacă e singur, poate că ceea ce ne constrînge să avem putere e certitudinea că sîntem necesari altora. Oricum, ca să poată asta, trebuie să aibă cineva o sănătate de fier ca a ta". I-am răspuns că eram de acord în ce privește sănătatea, dar am încercat să aduc vorba despre atîtea alte slăbiciuni ale mele și Clara m-a întrerupt : „Nu, nu, îți închipui că tu ai avut acele slăbiciuni, dar te înșeli. Nu încerca să-mi demonstrezi contrariul, e inutil ; ai fost norocoasă". Și rîdea, are un rîs cristalin, de fetișcană. Aș fi vrut să-i spun totul, să-i povestesc despre Guido și despre dorința mea de a revedea Veneția : venind la ea în vizită, mă gîndisem chiar să-i cer cu împrumut o valiză ; și nu numai o valiză, ci și un capot și o pereche de papuci de-ai ei, brodați cu fir ; ai mei, de pluș roșu, sînt grei. Mi-e dor adesea să fac confidențe și unei ființe vii, nu numai acestui caiet. Dar n-am putut asta niciodată ; m-a oprit mereu un sentiment mai puternic decît dorința mea de a avea o confidentă, și anume teama de a nu distruge ceva clădit de mine zi cu zi timp de douăzeci de ani, acest ceva fiind singurul bun pe care-l posed. Clara îmi spunea cu căldură : „Adevărul e că trebuie să avem totdeauna un scop în viață. Tu ai copiii. Cel ce are un scop nu mai are nevoie de mărunte satisfacții cotidiene ; își urmărește scopul, lăsînd mereu pe mai tîrziu prilejul de a se simți fericit. Chiar dacă nu și-l realizează, însăși încercarea de a și-l realiza constituie scopul vieții lui și, deci, fericirea. De fapt, asta m-a făcut pe

mine să încep să muncesc, nu în primul rînd banii. Mă săturasem să tot aştept pînă cînd mă voi simţi fericită datorită cutărui sau cutărui bărbat. Asta e ceea ce consumă zi de zi forţele morale ale unei femei şi o distruge : speranţa că într-o zi va fi fericită. Tu, aşteptîndu-ţi copiii să crească mari, ai avut posibilitatea să uiţi de tine, de aspiraţiile tale personale. I-ai aşteptat un timp pînă să meargă copăcel, apoi pînă să înceapă şcoala, să ajungă la vîrsta primei cuminecături, acum îi aştepţi să-şi ia diplomele de licenţă, să se căsătorească, nu ? şi iată, timpul trece". „Da, am îngînat, timpul trece". Pesemne că, spunînd asta, am avut un ton, o înfăţişare neobişnuite, fiindcă ea m-a întrebat ce-i cu mine. Aş fi vrut să-i răspund că acum copiii mi-s mari, nu mai am nimic de aşteptat. Dar, ridicîndu-mă de pe scaun ca să plec, i-am spus doar atît, zîmbind : „Nimic. Tocmai mă gîndeam că timpul trece".

24 aprilie

Au trecut mai multe zile fără să mai scriu ceva aici. Am observat că, după ce scriu pe larg, mă simt mai abătută, mai fără puteri. Poate că aş avea nevoie să stau la aer ori să am vreo distracţie. Nu-mi face bine cînd stau pînă noaptea tîrziu, dorm prea puţin şi, dimineaţa, faptul că

n-am dormit destul îmi provoacă totdeauna o mare nemulţumire. M-am gîndit să iau caietul cu mine, la serviciu ; acolo, fiindcă am puţin timp de care să dispun cum vreau, aş fi obligată să-mi notez în fugă impresiile, fără să mai intru în atîtea şi atîtea amănunte care mă întristează. Dar dacă cei din birou ar băga de seamă că-mi ţin jurnalul, n-aş mai avea nici un prestigiu în ochii lor ; colegele şi colegii ar rîde de mine, sînt sigură. Ce ciudat : viaţa noastră interioară e ceea ce contează cel mai mult pentru fiecare dintre noi, şi totuşi trebuie neîncetat să ne prefacem c-o trăim fără aproape s-o luăm în seamă, cu neomenească încredere în forţele noastre. Pe lîngă asta, dacă mi-aş ţine caietul la birou, la întoarcerea acasă mi s-ar părea că aici nu mai găsesc nimic din mine însămi. Clara susţine că avem puteri numai cînd le sîntem necesari altora şi poate că are dreptate, dar cum mai pot eu crede acum că-i sînt necesară Mirellei, care nu-şi îngăduie nici măcar slăbiciunea de a ţine la mine ? Uneori însă, mi se pare că măcar lui Riccardo îi mai sînt necesară. Ieri venise în bucătărie după mine, făceam curat şi el îmi ţinea de urît. Simţeam că ar vrea să-mi spună ceva, dar avea una din apăsătoarele lui crize de demoralizare, care de cîtva timp sînt atît de frecvente la el. Asta mă doare pentru că el, doar, e bărbat. Nimeni nu se aşteaptă la nimic din partea unei fete de douăzeci de ani, pe cînd un bărbat, la aceeaşi vîrstă, trebuie să înceapă deja a se măsura cu viaţa. „Ce-i cu tine ?" l-am întrebat, pentru că aş prefera ca

stările lui sufleteşti să aibă un motiv clar. El de obicei îmi răspunde : „Nimic". Aseară însă, mi-a spus : „Mi-e teamă". Nu l-am întrebat de ce anume îi e teamă, poate nu ştie precis şi-şi închipuie că, oricum, eu îl înţeleg. Eram cu mîinile în apă, spălam vasele, altfel l-aş fi mîngîiat pe frunte ca odinioară în copilăria lui, cînd avea temperatură. Îmi dau seamă însă că, acum, dacă ar fi bolnav, ar chema-o lîngă el pe Marina, deşi ea nu s-ar pricepe ce să-i facă. E foarte gelos ; cînd stă acasă să înveţe, dă mereu telefoane ca să controleze unde e Marina : e adevărat ce i-a spus ea, că face o vizită unei prietene ? Şi totuşi o găseşte negreşit acolo unde i-a spus ea că o să se ducă ; e, probabil, o fată bună, docilă şi nu foarte inteligentă. Cînd vine la noi, vorbeşte foarte puţin. Riccardo se poartă rău cu ea, uneori îi răspunde cu bruscheţe, nu înţeleg de ce ţine să pară atît de autoritar faţă de ea, ba chiar despotic — doar o iubeşte. Marina nu protestează niciodată ; e bine aşa pentru că, în căsnicie, totdeauna trebuie să fie unul care comandă şi unul care se supune. Totuşi, văzînd cum procedează Riccardo, adesea mă întreb dacă cel ce comandă are şi dreptate : a devenit extrem de bănuitor, veşnic i se pare că cei din jurul lui vorbesc despre el într-ascuns, uneori o învinuieşte pe Mirella că i-ar fi luat nu ştiu ce cărţi pe care, în realitate, chiar el le-a dat cu împrumut unui prieten, sau un pachet de ţigări pe care apoi îl găseşte în buzunar la el. Îmi face impresia unuia care vrea să descopere în orice un rău, deşi răul acesta nu există, o cursă pe care se aş-

teaptă să i-o întindă viaţa şi pe care el ar vrea s-o nimicească recurgînd fie la violenţă, fie la şiretlicuri. Pe mine nu mă suspectează niciodată ; şi tocmai de asta nu pot face nimic pentru el. Numai lucrurile şi persoanele de care se teme pot să-l facă să nu se mai teamă.

Singurul căruia, eventual, i-aş mai putea veni într-ajutor e Michele ; dar el ar trebui să-şi dea seama că nu mai sînt fata cu care s-a căsătorit acum douăzeci şi trei de ani. Ne-am îndepărtat atît de mult unul de celălalt, încît nu mai izbutim nici măcar să ne vedem ; şi mergem înainte, singuri. M-am gîndit mult la cele ce i-a mărturisit Clarei, fără să mi le fi mărturisit şi mie vreodată. El mai curînd stă de vorbă cu Mirella decît cu mine şi, dacă intru şi eu în camera unde sînt ei, schimbă amîndoi discuţia imediat ; acum cîteva seri, de exemplu, Michele, cum m-a văzut intrînd, şi-a încheiat vorba numaidecît cu un : „Asta-i viaţa" şi, fiindcă ajunsesem lîngă el, m-a prins de mînă ca şi cum mi-ar fi dat a înţelege că discutaseră ceva neimportant. Dar aerul concentrat al Mirellei îmi demonstra contrariul.

Mă întreb dacă acum aş mai putea sta de vorbă cu el, dacă aş fi în stare să-i spun gîndurile care-mi vin în minte. Gîndurile acestea sînt ale mele, nu mai sînt ale noastre ca pe vremea cînd abia ne luasem sau ca pe vremea cînd apoi, tăcînd şi el şi eu, ne-am tot prefăcut că ar fi fost mereu ale noastre. Pe scurt, deseori mă întreb în ce mai constă oare legătura dintre Michele şi mine, de vreun an încoace. Simt bine că ar trebui să mă întreb asta în mod foarte serios şi să

scriu pe larg ; ar fi totuşi un efort prea mare, aşa încît renunţ. Dar întrebarea mă urmăreşte insistent de cînd am observat că, deşi mă gîndesc într-una la un alt bărbat, încă mai pot spune cu toată sinceritatea : „Îmi iubesc soţul". Nu simt nici o jenă spunînd vorbele acestea. Le-am spus şi faţă de Guido de multe ori. Am impresia că ele mă apără cînd le pronunţ ; ba chiar mi se pare că, dacă le pronunţ, îmi pot permite apoi să ascult tot ce-mi spune Guido despre Veneţia, să nu mă mai feresc de primele lui sărutări, timide, şi să nu zic nimic cînd, ca acum două zile, îmi spune *tu,* în loc de dumneata sau dumneavoastră. Eu îi răspund totdeauna indirect, pentru că nu vreau să-l jignesc, dar nici să încurajez această nouă intimitate a noastră. Aseară i-am spus Mirellei : „Eu l-am iubit totdeauna pe tatăl tău şi-l iubesc şi acum" şi nu aveam impresia că mint. Acum totuşi încep să mă întreb ce înseamnă pentru mine cuvîntul „iubire", în legătură cu Michele, şi în definitiv la ce fel de sentimente se referă acest cuvînt cînd spun : „Îmi iubesc soţul".

E chinuitor. Mai bine aş lăsa scrisul : nu ştiu dacă nu cumva oboseala mă împiedică să fiu obiectivă. Uneori mă gîndesc că sînt, de fapt, mulţi ani de cînd nu-l mai iubesc pe Michele, deşi eu continui să spun mereu, din obişnuinţă, vorbele acelea, fără să observ că între noi nu mai este iubire, ci un alt sentiment care a luat locul iubirii şi care, poate, e tot atît de adînc, dar e total diferit de ea. Îmi amintesc cu ce ne-

răbdare îl aşteptam pe Michele cînd eram logodiţi, ce dor ne era să fim singuri ca să stăm de vorbă între noi, ce repede trecea timpul cînd stăteam de vorbă ochi în ochi, şi ce plictiseală se abate acum asupra noastră cînd rămînem în doi, fără să ne vină într-ajutor ceva dinafară, vreo distracţie, de exemplu radioul sau cinematograful. Şi totuşi altădată chiar doream să văd copiii cît mai repede căsătoriţi, pentru ca Michele şi eu să putem fi iarăşi singuri, ca la început ; credeam că totul e mereu aşa cum a fost, neschimbat. Dacă Riccardo şi Mirella ar fi rămas nişte copilaşi, poate că nu mi-aş fi dat seama deloc ce schimbare s-a produs. Sau dacă Guido nu mi-ar fi spus niciodată nimic sau n-aş fi auzit cele ce mi-a spus Cantoni. Eram profund convinsă că ceea ce ne leagă unul de celălalt, pe Michele şi pe mine, e mereu iubirea şi, pînă în momentul cînd Mirella mi-a mărturisit cum o înspăimîntă gîndul că viaţa ei ar putea semăna cu a mea, încă mai eram convinsă că am avut o viaţă fericită. Poate că, în realitate, aşa şi este încă, dar ceea ce simt cînd sînt cu Michele e o fericire glacială, cu totul diferită de ceea ce simt cînd îmi spune Guido ceva sau îmi ia mîna în mîna lui. Vorbele, gesturile lui nevinovate sînt iubire, pe cînd viaţa mea cu Michele e numai afecţiune ori solidaritate conjugală ori obişnuinţă şi nici măcar acele rare momente de mai pronunţată intimitate între noi nu sînt iubire, sînt mai curînd milă, înţelegere a slăbiciunilor omeneşti. Am impresia că am înţeles pe neaşteptate toate acestea. Poate că Michele le-a înţeles

de mai demult, el e mult mai inteligent decît mine, mai ales cînd e vorba despre astfel de lucruri. Şi apoi mi-aduc aminte ce spunea şi Clara, că iubirea trebuie s-o inventezi zi de zi. Nu ştiu ce înseamnă asta de fapt, dar cam înţeleg că eu, iubirea, nu m-am priceput niciodată s-o inventez.

26 aprilie

Mi-e greu în seara aceasta, mă simt umilită de parcă mi s-ar fi adus un afront grav. Poate e din cauză că am făcut ceea ce, pînă acum, niciodată n-am îndrăznit ; mai mult chiar, ceea ce nu mi-ar fi trecut vreodată prin minte că aş putea face. Rămăsesem amîndoi în sufragerie, Michele asculta muzică la radio ; mă impresiona puternic muzica aceea, mă alina, mă făcea să mă simt visătoare. Nu ştiu ce m-a determinat să vorbesc : eram sub imperiul unei forţe care mă depăşea, căreia nu eram în stare şi poate nici nu voiam să-i rezist. M-am apropiat de Michele, am pus mai încet radioul ; camera era în semiîntuneric. El a deschis ochii şi s-a uitat la mine ca trezit din somn. „Michele... i-am spus aşezîndu-mă lîngă el, pe braţul fotoliului în care şedea, de ce nu mai sîntem unul faţă de celălalt aşa cum eram cînd ne-am căsătorit ?" El s-a arătat surprins de întrebarea pe care i-o pusesem ; apoi

mi-a răspuns că sîntem ca şi atunci. I-am luat mîna, i-am sărutat-o, i-am mîngîiat un braţ, l-am strîns cu pasiune la pieptul meu. „Înţelege-mă, Michele", am insistat, ferindu-mi privirea ; apoi, trecînd peste orice, m-am uitat la el serioasă, cu dragoste : „Vreau să spun... noaptea. Nu mă mai iei acum în braţe". Şi am adăugat, roşind : „Ţi-aduci aminte ? Îmi spuneai : Vino să dormi aici, lîngă mine. Mă luai în braţe, mă strîngeai şi nu mai ne era somn". El a început să rîdă, a făcut un gest evaziv : „La vîrsta pe care o aveam noi pe-atunci... Ce ţi-a venit să răscoleşti amintirile acestea ? Încetul cu încetul se pierd anumite obişnuinţe şi în cele din urmă, nici nu ne mai gîndim la ele". „Uite, am insistat eu, crezi că într-adevăr aşa este, nu ne mai gîndim ? Sau că nu mai îndrăznim, poate, să avem sincerităţile de odinioară ?" El mi-a răspuns : „Cîţi ani aveam noi pe atunci ? Ştii că am aproape cincizeci ? Nu mai sîntem..." L-am întrerupt : „Nu-i adevărat. Dacă vrei să spui că nu mai sîntem tineri, o să-ţi răspund : te înşeli. Ba sîntem, ştiu eu ; în definitiv, dacă nu ne luăm ca termen de comparaţie vîrsta copiilor noştri, sîntem foarte tineri". „Dar cum să nu ne-o luăm ?" mi-a spus el zîmbind şi mereu cu acelaşi aer evaziv ; se cunoştea că ar fi preferat să se apuce de citit ziarul sau, şi mai bine, să renunţăm la acel subiect de discuţie. Eu mă pierdeam în propriile mele fraze, aş fi vrut să vorbesc în general, fără să mă refer la mine şi, de ruşine că totuşi eram silită să vorbesc despre mine, îmi venea să plîng. El şi-a reluat afirmaţia, ca şi cum intenţiona să-mi argumenteze :

„Nu ne mai gîndim la astea sau, dacă ne gîndim..." A rămas pe gînduri şi eu doream să-l completez : „Vrei să spui că ne gîndim cum ar fi cu altcineva, da ?" Am vrut să am curajul de a pronunţa aceste cuvinte, am vrut cu orice preţ să am curajul acesta ; m-a împiedicat însă ceva, o circumspecţie firească, ultimă. I-am spus : „Vezi ce scriu ziarele. Vedete de cinema şi atîţia alţi oameni despre care se vorbeşte. Toţi : se căsătoresc, se recăsătoresc la patruzeci, la cincizeci de ani..." Mi-a replicat că e vorba de oameni obligaţi să ţină treaz interesul publicului prin originalităţile, prin extravaganţele lor. Şi a precizat : „De altfel, nu căsătoria e o problemă. Vîrsta. Noi doi nu sîntem căsătoriţi ? Şi totuşi... Căsătoria nu înseamnă că cei doi trebuie să se comporte ca nişte tineri de douăzeci de ani". „Înţelege-mă, am stăruit eu, nu se poate, nu s-a terminat totul, nu e adevărat că s-a terminat totul. Toţi spun că anii aceştia de la sfîrşit sînt cei mai importanţi. Şi că nu trebuie pierduţi, nu trebuie renunţat la ei. Că ei sînt o a doua tinereţe, o tinereţe din nou, minunată... Michele... Apoi într-adevăr se va sfîrşi totul, va fi prea tîrziu... Sînt atîţia care, la cincizeci de ani, se îndrăgostesc pentru prima dată, chiar şi unii care s-ar putea declara satisfăcuţi de situaţia pe care au dobîndit-o. Dar ei susţin că nu-i interesează asta şi nici banii." După aceea mi-a fost teamă că mărturisisem totul despre mine prin aceste cuvinte şi am adăugat pe negîndite : „De exemplu, Clara". El m-a întrebat repede : „Clara e

îndrăgostită de cineva ? Ţi-a spus ea ?" „A, nu ştiu, n-am zis că acum ; aşa cum spune ea oricînd, că s-a îndrăgostit." Mi-am dat drumul înadins, am alunecat ca să mă pot aşeza pe genunchii lui, i-am netezit părul, mă uitam drept în ochii lui, deşi el şi-i ascundea îndărătul unei priviri vagi. Atunci, aplecîndu-mă spre el, l-am sărutat, i-am sărutat buzele inerte. În acelaşi moment am auzit un zgomot în camera lui Riccardo. Michele s-a ridicat de pe fotoliu aranjîndu-şi părul în fugă şi trecîndu-şi dosul mîinii peste buze : „Pot da copiii peste noi", mi-a spus printre dinţi, cu ciudă.

Se uita la uşă, fiind sigur că o să intre cineva în cameră ; mă uitam şi eu, speriată, ca în aşteptarea unei pedepse ; dar n-a intrat nimeni. Probabil că Riccardo, în cameră la el, mutase din loc vreun scaun. Am înţeles ce absurd era tot ce făcusem, m-am gîndit că într-adevăr ne-ar fi putut surprinde unul dintre copii, m-ar fi putut auzi ce spuneam şi, cînd mi-a trecut asta prin minte, m-am şi simţit foarte umilită. Am murmurat : „Iartă-mă". Michele m-a mîngîiat pe umăr, mi-a spus : „Nu-i nimic, nu-i nimic. Văd bine că eşti nervoasă de cîtva timp. Într-adevăr ar trebui să-ţi iei o lună de concediu şi să pleci la Verona : te exploatează cei de la biroul tău, te istoveşti muncind cum îţi pretind ei, de dimineaţă pînă noaptea". Cînd a pronunţat „Verona", am început să plîng, el mi-a şters lacrimile cu batista lui. Apoi şi-a luat ziarul, s-a apucat de citit ; eu m-am dus în dormitor.

M-am dezbrăcat uitîndu-mă în oglindă ; am vrut să mă văd bătrînă, umilită şi ca aspect exterior, dar n-am reuşit. Ba am început din nou a plînge, pentru că, din contra, vedeam că sînt tot tînără : pielea mea negricioasă e netedă, umerii rotunzi, talia subţire, pieptul plin. Abia m-am putut stăpîni să nu izbucnesc într-un plîns cu hohote : nu voiam să mă audă Mirella, numai un perete desparte camera ei de dormitorul nostru. Poate că asta ne şi interzice de atîţia ani să fim ca pe vremea cînd eram de curînd căsătoriţi sau cînd copiii erau mici şi nu înţelegeau nimic : prezenţa lor în camerele de alături. Trebuie să aşteptăm pînă ce pleacă ei de acasă, trebuie să ne asigurăm că nu vom fi surprinşi ; într-o casă unde sînt copii, te împiedici de ei la tot pasul. Noaptea nu-i posibil decît pe întuneric, în tăcere, nu poţi scoate o vorbă, nu trebuie să-ţi permiţi nici un suspin şi, dimineaţă, trebuie să nu-ţi mai aminteşti ce-a fost, pentru ca ei, copiii, să nu identifice nici o urmă a amintirii în privirile tale. Cei ce au în casă copii, sînt obligaţi chiar de la treizeci de ani să simuleze că nu mai sînt tineri decît doar ca să se joace, să rîdă cu copiii lor : să simuleze că nu mai sînt decît tată şi mamă ; şi aşa, mereu simulînd, mereu aşteptînd să plece de acasă copiii, pentru ca ei, copiii, să nu audă şi să nu-şi închipuie nimic, în cele din urmă cei doi soţi ajung într-adevăr să nu mai fie tineri. Îmbrăţişarea soţului cu soţia în timp ce, din camera de lîngă dormitor se aud vocile copiilor, cărora li s-a spus că părinţii s-au încuiat în camera de alături ca să doarmă, e ceva

urît, o murdărie, un păcat mai mare decît cel pe care-l săvîrşesc acei ce, fără să fie căsătoriţi, sau pur şi simplu înşelîndu-şi soţia ori soţul, se întîlnesc pe furiş în camere luate cu chirie anume 'n acest scop, în hoteluri sau în locuinţa vreunui prieten holtei. Dacă ne-ar surprinde, copiii ar strîmba din nas, dezgustaţi ; numai la gîndul acelei grimase, pe mine mă trec fiorii. O mamă trebuie să apară în ochii copiilor ei ca şi cum ea n-ar fi făcut niciodată aşa ceva, ca şi cum ei nu i-a fost dat. Asta, prefăcătoria asta, ne face să ne vestejim. Şi numai copiii sînt vinovaţi. De faţă cu copiii, soţul, chiar dacă tot îi pari ispititoare, nu te poate privi cu ochii dorinţei şi dacă un gest al tău, o atitudine a ta îl ademenesc, nu te poate lua în braţe, nu te poate săruta ; încet, încet, în felul acesta, ajunge să nu te mai vadă. Eu nu mai sînt tînără nici pentru Michele, nici pentru copii ; acum cîteva seri, Riccardo totuşi a povestit ceva în legătură cu un prieten al lui care s-a îndrăgostit nebuneşte de o femeie de patruzeci de ani, foarte frumoasă. Spunea : „Dacă reuşeşte s-o cucerească, o să fie o fericire pe el".

Iată, acum dintr-o dată am înţeles de unde provine teama asta ca ei, copiii noştri, să nu observe că părinţii au o viaţă a lor secretă, mi se pare că am înţeles de ce ne repugnă complacerea în această viaţă secretă : simţim că soţul şi soţia — dacă unirea lor intimă are loc în obscuritate, pe tăcute, după ce toată ziua au discutat între ei despre treburi casnice, despre bani, după ce au gătit şi au spălat vasele murdare — acest soţ şi această soţie nu se mai supun voiosului,

binecuvîntatului îndemn al iubirii dintre bărbat și femeie, ci numai unui instinct grosolan, ca cel ce ne provoacă setea, foamea și pe care îl satisfacem repede, pe întuneric, cu ochii închiși. Ce oroare ! Mi-e rușine pînă și de caietul acesta, de mine însămi ; nu mai îndrăznesc să scriu aici nimic, ca și seara trecută cînd n-am îndrăznit să-mi privesc corpul în oglindă : mă apropiasem atunci de oglindă dorind să mă contopesc cu imaginea castă pe care mi-o arăta ea și am șoptit : „Guido".

27 aprilie

Am impresia că, la birou, cineva începe a bănui de ce natură este acum legătura dintre mine și Guido. Poate că ușierul s-a apucat să povestească cum ne-a văzut stînd alături, singuri, în semiîntuneric ; sau, poate, au remarcat toți că de la un timp sînt mai stăpînă pe mine ca de obicei și se întreabă de ce. Deși ani de zile am fost foarte punctuală la serviciu, acum întîrzii regulat. Știu că nu risc să mi se facă observații și cu atît mai puțin să-mi pierd postul. Faptul că mai trîndăvesc puțin, dimineața, în pat nu-mi pare a fi ceva rău din partea mea, e din contra o bucurie pe care i-o datorez lui Guido și pe care o savurez. Michele a remarcat că, de la un

timp, nu mai am o figură atît de obosită. A spus asta de față cu Mirella, ceea ce mi-a făcut plăcere. Ea niciodată nu se întreabă dacă sînt obosită. Cred că e egoistă şi calculată, deşi încă nu mi-e foarte clar ce scopuri urmăreşte. Ceea ce mă revoltă e atitudinea ei : parcă ni s-ar fi inversat rolurile, acum ea fiind mama şi eu, fiica.

Am stat de vorbă despre asta cu mama şi ea mi-a spus că, la o anumită vîrstă, părinţii trebuie să se prefacă, dacă vor să aibă linişte, că nu pricep multe. Mi-a spus că tinerii se laudă cu epoca în care trăiesc ca şi cum ea ar fi un merit al lor personal şi nu înţeleg că pe părinţii lor, adică pe cei ce au dat naştere acestei epoci, nu-i mai interesează nimic, au avut destul de furcă pînă s-au adaptat epocii anterioare. I-am povestit despre Cantoni şi ea n-a fost surprinsă şi nici nu s-a indignat : mi-a spus că eu sînt de vină : de ce am dat-o pe Mirella la o şcoală de stat ? De ce am lăsat-o să urmeze la universitate ? Mi-a reproşat că n-am avut grijă niciodată să-mi însoţesc fiica pe stradă cînd pleacă de-acasă. I-am arătat că nu puteam, am serviciu şi trebuie să văd şi de casă şi ea mi-a replicat că dacă vrea cineva ceva cu adevărat, reuşeşte să facă mai mult decît s-ar părea cu putinţă. M-a durut asprimea ei ; totuşi, cînd mama îmi vorbeşte în felul acesta, eu încerc într-una să-i demonstrez, s-o fac să înţeleagă că, astăzi, s-au schimbat multe în relaţiile dintre oameni. Ea clatină din cap şi zice că relaţia părinţi-copii, femeie-bărbat nu se schimbă niciodată.

Uneori ajung să mi se pară că purtarea ei față de mine denotă rea-voință. Acum cîteva zile, de exemplu, mama i-a telefonat lui Michele, ca să-l înștiințeze că se pregătește să-i trimită niște plăcințele grozave, lui îi plac foarte mult plăcințelele ; și că le-a făcut chiar ea, cu mîna ei. Michele i-a mulțumit din suflet pentru atenție și a zis că femeile de pe vremea mamei lui sau a mamei mele erau nemaipomenite. I-am atras atenția, ofensată, că mama, o fi ea meșteră la făcut plăcințele, dar niciodată n-ar fi fost în stare să cîștige un ban ca să-i vină în ajutor soțului. El mi-a replicat că tocmai de asta a zis nemaipomenite : fiindcă erau excelente gospodine. Mi-a fost peste putință să nu mă duc la Mirella, în camera ei, și să nu-mi vărs necazul relatîndu-i istoria asta, cu plăcințelele. Am încercat să-i explic și ei, cum i-am explicat mamei, că n-am timp să fac mai multe decît fac. Ea m-a întrerupt : „Dar ce-ți pasă ție de niște plăcințele-acolo ?"

Și totuși acesta-i adevărul : mă simt vinovată față de Michele că nu-i fac plăcinte, dar că fac plimbări cu Guido în mașină nu mă simt vinovată absolut deloc. Singura mea remușcare, cînd sînt cu Guido, e că fur din timpul pe care-l datorez familiei, gospodăriei, același sentiment pe care-l am și cînd îmi scriu jurnalul. Poate că femeile bogate, cu bucătăreasă, nu au nici cea mai mică remușcare. Ieri Michele a refuzat să mănînce carnea pe care i-o pusesem în farfurie, Riccardo la fel, spuneau că e prea tare, și amîndoi, întrebîndu-mă de unde o cumpărasem, aproape mi-au reproșat că n-am știut s-o aleg

bine. Mi s-a strîns inima văzîndu-i cum lasă carnea în farfurie. S-au ridicat de la masă fără să se sature și eu aveam impresia că asta era din vina lui Guido. M-am gîndit că frigiderul, acasă la Guido, e plin de bunătăți și simțeam cum mi se naște în suflet conștiința păcatului. Poate că Mirella are dreptate cînd susține că banii viciază orice. Am început să înțeleg asta de cînd ies în oraș cu Guido, în mașină ; mi se tot pare că legătura dintre noi a devenit altceva de cînd nu mă mai întîlnesc cu el numai la serviciu. Altă dată bogăția lui era pentru mine o abstracție, un șir de cifre, nici nu-mi puteam reprezenta ce înseamnă ele în realitate, așa încît această bogăție nu mă atrăgea prin nimic și nici nu mă jignea. Acum e altceva. Am simțit-o în special astă-seară. Am plecat amîndoi devreme de la birou, ne-am întîlnit la colțul străzii, unde ne aștepta mașina, și Guido a ținut drumul, în viteză, spre Monte Mario. Acolo, am intrat într-un local cu grădină, foarte aglomerat seara, dar la ora aceea nu era nimeni. Peste tot straturi de flori, podiumul pentru dans, albastru, părea un mic lac și eu, umilită de îmbrăcămintea pe care o purtam, aceeași veche fustă cu taior, încercam să-mi imaginez lucrurile altfel : eu, în rochie lungă, vaporoasă, de tul alb, Guido în frac, luăm masa aici, pe urmă dansăm un vals. Băusem două vermuturi și mă cuprinsese o mică febrilitate, eram mulțumită, rîdeam. Aveam impresia că înțelesesem de ce s-a îndrăgostit Mirella de Cantoni : nu din motivele pe care și le imaginează el, ci fiindcă ea vrea să trăiască în lumea lui de

oameni bogaţi şi fără griji. Nu departe de noi, pe nişte mese mari acoperite cu feţe de masă albe, vedeam fel de fel de trufandale, dulciuri, farfurii cu gustări fine în aspic. Guido îmi spunea ceva, mă lua de mînă, dar eu nu izbuteam să-i dau atenţie aşa cum îi dau la birou. Mi-era foame, mă simţeam hămesită cum nu mi s-a mai întîmplat pînă atunci, aveam senzaţia că savurez acele mîncăruri alese. Aş fi vrut să le afle gustul şi Riccardo, să-şi astîmpere foamea împreună cu mine, şi nu numai el, ci şi Michele, să nu mai regrete nici Riccardo, nici Michele bucăţile de carne pe care le lăsaseră în farfurie. Guido îmi spunea ceva şi eu îl ascultam indiferentă, jucîndu-mă cu bricheta ; simţeam faţă de el, în acelaşi timp, şi dragoste pasionată şi un adînc resentiment. Aveam o dorinţă abjectă să-l văd cheltuind mult pentru mine, mi-l închipuiam cum ar scoate din buzunar teancuri, teancuri de bancnote de cîte o mie, şi, de teamă că el ar fi putut să-mi citească gîndurile, mereu îmi venea să plec, să mă întorc acasă. Mi se părea că pînă şi visul meu : o călătorie la Veneţia, visul acesta la care ţin atît de mult şi de atît de mult timp, în realitate n-ar fi nici el altceva decît tot foame.

Ne-am urcat în maşină şi am pornit îndărăt fără grabă ; vedeam cum se aşterne în vale, la picioarele noastre, oraşul, cu luminile aprinse pe străzi. M-am gîndit că sînt atîţia ani de cînd n-am mai fost la Monte Mario. Ultima dată am fost acolo s-o văd, în spital, pe o bătrînă servitoare a mamei, îmi amintesc ce obositor, ce nesfîrşit de lung fusese drumul acesta cu tramvaiul.

Ţinînd volanul cu o mînă, Guido, cu cealaltă, îmi cuprinsese umerii, mă strîngea ; plăcerea pe care o resimţeam lăsîndu-l să mă strîngă, mă făcea să-mi vină să plîng. Mi se părea că e flămînd şi vrea să mănînce pînă s-o sătura — aceeaşi foame abjectă pe care o simţisem şi eu puţin mai înainte, în restaurant. Am încercat să mă retrag, să mă dau de-o parte, poate fiindcă simţeam că ceea ce ne atrage unul spre celălalt şi totodată ne desparte e faptul că foamea lui e de altă natură decît a mea. Murmuram : „Nu", în timp ce el, strîngîndu-mă mai tare, îmi căuta gura. Buzele lui voiau să învingă împotrivirea buzelor mele, să mă facă să nu mai ţin dinţii încleştaţi. Dacă m-aş fi lăsat învinsă, l-aş fi sărutat cu sălbăticie, l-aş fi muşcat, aproape. Am reuşit să mă sustrag, pofta însă îmi rămăsese, tremuram. Am şoptit : „Te implor, Guido, te implor". El n-a mai insistat : mi-a sărutat mîna, apoi a mărit viteza maşinii, ca să ajung la timp acasă la mine, se făcuse tîrziu.

29 aprilie

Mi s-ar putea întîmpla să mor dintr-o dată, fără să mai am timp să distrug acest caiet. Michele sau copiii ar da de el cînd ar reamenaja locuinţa, aşa cum se face totdeauna după dis-

pariţia cuiva din familie. Mă îngrozeşte gîndul că, după moartea mea, ei ar putea găsi caietul. Aseară la masă, cu toţi ai noştri — era ziua numelui meu — m-am gîndit, uitîndu-mă la Mirella că poate, ea, dacă l-ar găsi, l-ar distruge fără să-l citească.

Mama n-a fost aseară, ea nu pleacă seara de acasă ; ne trimisese plăcinţelele. Azi i-am telefonat ca să-i mulţumesc şi nu m-am putut abţine să nu-i spun că Michele, păcat, n-a prea dat atenţie plăcinţelelor ei, trebuia să se ducă, după cină, la Clara ca să primească un răspuns definitiv în privinţa scenariului, era distrat, prost dispus. Marina, la masă, n-a mîncat nimic, am îndemnat-o, dar ea scutura mereu din cap că nu poate. Sigur, o nelinişteşte gîndul că peste nu mult timp Riccardo va trebui să plece ; el de altfel, probabil ca s-o cruţe, nu mai aduce vorba despre asta. Aseară chiar a spus : „Cine ştie de-o să mă mai duc în Argentina..." Marina, cu privirea ei ca de copil care te roagă şi e gata-gata să plîngă, s-a uitat la el ţintă. El a adăugat : „Ar trebui să aşteptăm prea mult pînă la căsătorie". Mi-am dat seama că voiau să înceapă o convorbire care să mă facă să aprob planurile lor ; m-am prefăcut că nu înţeleg, le-am spus că nu văd nici o posibilitate să se poată căsători mai repede. Marina tăcea. Riccardo, renunţînd la discuţie, a zis : „Să vedem. Mare-i Dumnezeu".

Mai tîrziu, după ce a plecat Michele, ne-am mutat cu scaunele în jurul aparatului de radio : eu tricotam, reflectînd la ceea ce spusese Ric-

cardo puţin mai înainte. Mi-am înălţat deodată privirea, m-am uitat la el. Şedea lîngă Marina şi am remarcat că au slăbit amîndoi, par epuizaţi. Riccardo nu mai are acea încredere de nezdruncinat în el însuşi, pe care i-o dădea la început iubirea : acum, cînd trebuie să ia hotărîri foarte importante, se simte nesigur, i-e teamă. Ca şi în prima zi cînd a venit la noi cu Marina, aş fi vrut să-i spun : „Hai s-o lăsăm". Apoi, măsurînd din ochi plăpînzii umeri ai Marinei, mi-am spus : „Riccardo n-o să se poată lipsi niciodată de mine" şi mi-am aplecat din nou privirea asupra andrelelor, am tricotat mai departe.

30 aprilie

Astă-noapte, cînd am lăsat scrisul era aproape ora unu. Mirella dormea de o bucată bună de vreme, Riccardo, care se întorsese după ce o dusese acasă pe Marina, sigur că şi el dormea. Am pus caietul în locul unde îl ţin acum, am făcut ordine în sufragerie, apoi m-am dus la fereastră să văd dacă nu vine Michele şi am rămas acolo, pe gînduri.

Era o noapte mai rece, dar frumoasă. În loc să privesc în stradă, ca să încerc să disting în penumbră silueta lui Michele, am contemplat cerul, sclipirea vie a stelelor. Îmi spuneam :

„Cinci zile la Veneţia", şi m-am gîndit să-i scriu cît mai repede tuşei Matilda, ca s-o anunţ cînd sosesc. Mă şi vedeam stînd la fereastră acasă la ea, casa ei e pe una din acele vechi străzi din Verona, întunecoase, devenite prea strîmte. O să iau caietul cu mine, mi-am spus. Şi mă vedeam punîndu-l în valiză printre schimburi, apoi închizînd valiza şi urcîndu-mă în tren ca să nu mă mai întorc aici, acasă, niciodată.

Am stat mult timp aşa ; mai pe urmă, în cameră, după ce am plecat de la fereastră, m-a luat frigul. Se făcuse foarte tîrziu şi Michele tot nu se întorsese. M-am vîrît în pat şi cînd m-am trezit, fiindcă auzisem prin somn zgomotul clanţei, se lumina de ziuă.

Michele s-a dezbrăcat încet ; mă uitam la el printre gene, prefăcîndu-mă că dorm. Precauţia mişcărilor lui era exagerată, nu-i recunoşteam gesturile, a început să-mi bată inima. Cînd s-a vîrît în aşternut şi s-a culcat, mi s-a părut că simt trecîndu-mi în oase oboseala lui. „Michele..." i-am spus cu jumătate de glas. În lumina mată care intra în cameră prin fereastră vedeam, aruncat pe un scaun, plicul mare, alb, pe care îl adusese îndărăt. Pe spătar, sacoul (îşi pusese, plecînd, costumul cel bun, gri închis) : umerii sacoului, nesusţinuţi, păreau ai unui om istovit. Michele mi-a spus : „Nu se poate nimic. A fost şi un regizor francez, ţinea să-l facă, voia. Dar producătorii zic că e o temă riscantă, nu vor să se bage. Le e teamă de război". „Şi nu mai e chiar nici o speranţă ?" am întrebat. El, după o scurtă tăcere, mi-a răspuns încet : „Nici una". Şi eu, co-

mentînd, i-am spus : ce nedrept e ca viața, viitorul unui om să depindă mereu de condiții asupra cărora el nu are nici o putere, să depindă de alții mai tari ca el. Și am adăugat : „Cu mama, nu tot așa ? Ea și azi spune că, de n-ar fi fost războiul, Bertolotti n-ar fi putut face tot ce a făcut atunci, în 917. Să nu ne mai gîndim". M-am lipit de el, mi se făcuse din nou somn, mi-am rezemat capul de umărul lui. „Auzi, mămico ?, mi-a spus, aș prefera să nu afle copiii." Și eu l-am liniștit : „Sigur. N-o să le spunem nimic. Ce nevoie este să știe și ei ? Astea ne privesc numai pe noi, Michele".

4 mai

Săptămîna asta am avut două zile de sărbătoare, marți și joi. Miercuri-dimineață, Michele a dat la bancă un telefon ca să anunțe că nu se simte bine și apoi s-a vîrît îndărăt în pat, a stat așa, cu storurile trase, pînă la prînz. Eu l-am aprobat, i-am spus că și așa muncește prea mult pentru leafa pe care o ia. De multe ori însă, cînd stau de vorbă cu el, ajung la un rezultat contrariu celui pe care-l urmăream spunîndu-i ceva : Michele a devenit foarte irascibil de cînd a pierdut orice nădejde că o să-i cumpere vreun producător subiectul de scena-

riu. Tresare de fiecare dată cînd aude sunînd telefonul, poate mai speră că s-o răzgîndi cineva dintre cei cu care a discutat şi că deci o să primească o veste bună. Dar telefonul acum sună numai pentru copii, ceea ce îl agasează. Mi se tot plînge că veşnic e ocupat telefonul ; mie însă îmi pare bine că Riccardo şi Mirella au atîţia prieteni. Mi-aduc foarte bine aminte că, pe cînd erau încă mici şi-i chemau la telefon colegii sau colegele lor de la şcoală, eu, auzind în receptor o voce sfioasă : „Cu Mirella, vă rog" sau „cu Riccardo", aproape mă simţeam uimită că şi alţii îi ştiau bine pe copiii mei, nu numai eu. Roşeau venind la telefon, vorbeau grăbiţi, stîngaci şi eu îi priveam înduioşată.

Dar pe Michele acum copiii îl enervează. A trebuit să le cer, ca pe vremea cînd erau mici, să meargă prin casă cu paşi uşori şi să nu vorbească tare, fiindcă Michele, cînd îi aude trecînd prin antreu, izbucneşte imediat : „Ce mai e ? Ce fac ei acolo ? Ce vor ?" Ar trebui să-şi ia cîteva zile de concediu şi să se odihnească. I-am şi dat ideea aceasta, dar el mi-a răspuns cu bruscheţe că nu are nevoie, se simte foarte bine. Se duce la fereastră, şade acolo cu fereastra deschisă şi se uită afară, cu toate că priveliştea pe care o are sub ochi nu prea e atrăgătoare : case, terasele de pe acoperişuri, rufe la uscat. În amurg, casele şi terasele sînt şi mai triste, şi mai monotone, trec în zbor lăstunii cu lamentările lor stridente. Cred că rău face Michele stînd aşa acolo, îndelung. Mie, spre seară, îmi vine totdeauna poftă să iau caietul şi să scriu.

Dar, în loc de asta, deseori mă așez lîngă el. Acum, cînd înțelegem amîndoi atîtea, poate că ne-ar fi posibil să începem a avea cu adevărat o viață comună, dacă nu ne-am rușina să ne mărturisim sentimentele. Mă întreb dacă reținerea care apare la un moment dat între doi soți și care cu vremea ajunge să-i despartă unul de celălalt, e un rău sau o apărare. Cînd sîntem împreună, singuri, la fereastră, și orele trec încet consumînd pe neobservate puținul timp liber pe care-l avem noi, ca funcționari, simt că, în definitiv, i-aș putea vorbi lui Michele și despre Guido, despre satisfacția pe care mi-o dă faptul că Guido mă consideră o femeie tînără, ispititoare. E într-adevăr absurd că, ducîndu-ne împreună viața ca frate și soră, sîntem totuși obligați la acea fidelitate pe care în mod firesc și-o datorează reciproc îndrăgostiții. Cînd mă uit la Michele, regret că nu mai mi-e dor să plec cu el la Veneția. Totul ar deveni simplu, ușor, clar, nu m-aș mai zbate, asaltată de atîtea sentimente contrarii. Dar, dacă ne-am duce împreună, n-aș simți acolo acea mare bucurie pe care o doresc atît de mult. Am ședea alături, tăcuți, în vreun mic local din piața San Marco, am asculta muzica și ne-am distra privind trecătorii, așa cum făceam uneori și aici, la Roma, în august, cînd în oraș nu mai rămîn decît foarte puțini iar noi doi, ducîndu-ne pînă în piața din cartier, în apropiere, luăm loc la o masă în localul de acolo, unde e o mică orchestră care cîntă deseori *Visul* lui Ratcliff. Poate că ne-am simți ceva mai însuflețiți la masă, în vreun res-

taurant unde se mănîncă bine ; dar nu-mi place la restaurant cu Michele : cînd văd, la sfîrşit, bancnotele pe care el le priveşte atent de cîte două ori pe fiecare, ca să nu dea din greşeală mai mult achitînd nota de plată, mă gîndesc că nu face.

Spre seară, l-am întrebat : „Ieşim în oraş ?" Ajunşi jos, în stradă, n-am ştiut nici eu, nici el încotro s-o luăm : nu voia să ne aşezăm la o masă undeva şi nici la cinematograf, ne-am plimbat pe străzi lăturalnice cum a vrut el, fiindcă nu-i place cum se îmbulzeşte lumea pe străzi, duminica. Îmi trebuie multă răbdare cu el şi o am, îi suport cu bunăvoie capriciile, fiindcă înţeleg ce se petrece în mintea unui om de aproape cincizeci de ani, a cărui viaţă a fost grea şi care n-a ieşit niciodată din anonimat. De multe ori îmi spun că eu, chiar dacă muncesc mult mai mult, sînt totuşi avantajată fiindcă o femeie, orice ar face, nu se poate rupe niciodată de viaţa copiilor ei. Şi pe lîngă asta, unei femei, dacă nu e bogată, îi rămîne prea puţin timp ca să gîndească. Îmi dau seama, cu trecerea anilor, că mama de fapt avea toată dreptatea, cînd susţinea, în legătură cu viaţa femeii, lucruri ce mă scoteau pe atunci din fire. Ea spunea că o femeie nu trebuie să aibă timp liber, nu trebuie să stea nici o clipă fără treabă, altfel dintr-o dată începe să se gîndească la dragoste.

Într-adevăr, în prezenţa lui Guido eu pot rezista neîncetat dragostei ; dar cînd rămîn singură, şi mai ales cînd sînt cu Michele şi cu co-

piii, mă gîndesc numai la Guido, e o obsesie căreia nici nu încerc să mă opun. Cele mai intime întîlniri ale mele cu el au loc cînd deschid acest caiet, noaptea. Cînd sînt lîngă el, regret din suflet că nu-l pot integra în viaţa mea aşa cum l-am integrat în gîndurile mele. Poate că asta e şi din cauză că el acum îmi pare a fi un om pe care abia l-am cunoscut, nu-i pot deci recunoaşte acele drepturi pe care îndelunga noastră obişnuinţă de a lucra împreună ar fi trebuit totuşi să ni le confere. Mi-aduc aminte cum mi-a spus chiar din prima zi că, atunci cînd nu e la birou cu mine, viaţa nu mai înseamnă nimic pentru el. Din momentul acela simt că el aşteaptă din partea mea să-i insuflu o încredere în el însuşi, pe care nici măcar banii nu reuşesc să i-o dea. Am impresia că s-a schimbat ceva între noi : poate ar fi trebuit să nu accept să ies aşa în oraş cu el, pe furiş, despărţindu-ne apoi la colţul străzii pe care stau eu ; tresărim speriaţi de fiecare dată cînd intră cineva, figură cunoscută sau nu, în cafe-barul unde a devenit acum pentru noi o obişnuinţă să ne întîlnim. Legătura dintre noi îmi pare, în felul acesta, mai puţin frumoasă decît pe vremea cînd aveam în comun cu el doar ceea ce ne spuneam în timpul lucrului la birou şi în camera în care am lucrat amîndoi alături timp de atîţia ani, camera aceasta a rămas şi azi ungherul nostru, locul în care ne refugiem în fiecare sîmbătă. Şi totuşi mi se pare că ceea ce ne atrage unul spre celălalt e tocmai putinţa asta a noastră de a fi altfel decît la birou ; dorim să ni se întîlnească

drumurile într-o viaţă deosebită de aceea pe care o ducem fiecare dintre noi, în parte.

Să fiu sinceră : trebuie să notez aici o dorinţă pe care o nutream de mult, de mai înainte să înceapă legătura mea cu Guido. Scriu cu frica în suflet, tresar la cel mai mic zgomot pe care-l aud ; de cîteva nopţi, Michele nu mai doarme adînc. Aşadar : uneori, noaptea, înainte să mă fure somnul, mă amuza să-mi imaginez că aş fi şi eu una din acele femei tinere, frumoase, elegante, care călătoresc tot timpul, schimbă hotel după hotel trecînd dintr-o mare staţiune climaterică în alta, şi despre care se spune : „Nişte aventuriere". Încercam să-mi închipui că eu sînt una din aceste femei măcar o singură zi sau o noapte ; şi că aşa, mi-ar fi posibil să fac cunoştinţă cu un bărbat care n-ar şti cine sînt, de unde viu, nimic. Încet, încet, sedusă de acest joc, îmi veneau atîtea alte dorinţe, pe care în viaţa mea de toate zilele, n-aş fi avut curaj să mi le recunosc. Îmi plăcea să-mi închipui că am bani mulţi, o garderobă foarte bogată, mantouri, bijuterii şi că fac călătorii în ţări depărtate pe care nu ştiam nici cum să mi le figurez ; şi, mai ales, că un bărbat, care nu semăna de loc cu Michele, mă iubeşte cu totul altfel decît m-a iubit Michele şi decît cunosc eu iubirea. După asta, îmi închipuiam că a doua zi dimineaţă aş fi putut pleca îndărăt, reveneam aici, acasă, unde nimeni n-ar fi băgat de seamă că fugisem ; întoarcerea acasă era o mare uşurare.

Acum, îmi imaginez din cînd în cînd aceleaşi lucruri, dar cu Guido ; mă văd, în visurile

mele, foarte elegantă, veselă, spirituală cum e Clara şi cum eu n-am fost niciodată. Poate că şi lui i-ar plăcea să fiu aşa. Dar pentru asta ar trebui să nu ştie multe despre mine ; să nu ştie că starea mea materială nu mi-ar permite să mă lipsesc de cele şaizeci de mii de lire lunar, din cauza cărora acum roşesc cînd mi le înmînează casierul. Vinerea trecută, la Monte Mario, eram nervoasă, printre altele, şi fiindcă aveam în poşetă plicul cu leafa abia luată şi, cînd Guido voia să mă sărute, mi se părea că banii aceia mă fac să nu-l pot refuza. Pe lîngă asta, mi-e şi ruşine că sînt îmbrăcată cam sărăcăcios. Acum cîteva zile m-a văzut coborînd din tramvai, dimineaţa, în faţa sediului biroului ; el cobora din maşină ; a intrat cu paşi sprinteni în clădire, prefăcîndu-se că nu m-a observat. Am impresia că ceea ce mă atrage spre el, în afară de faptul că mă iubeşte, e tocmai puterea de care dispune ca om bogat, ca om care a reuşit să-şi asigure o viaţă mai bună decît a mea. Cînd mă gîndesc la toate acestea mi-e ca şi cum realmente l-aş înşela pe Michele, deşi hotărîrea cu care răspund „nu, nu", oridecîteori eu şi Guido vorbim despre Veneţia, mă linişteşte. De fiecare dată cînd Guido soseşte la birou, dimineaţa, odihnit, mirosind a lavandă, şi-i văd cămaşa de mătase, costumul nou cu reverele care încă nu şi-au pierdut rotunjimea, îmi amintesc involuntar de hainele lui Michele. Nu pot să-mi explic de ce, dar mi se tot pare că, prin mine, Guido îi fură lui Michele posibilitatea de a se

îmbrăca cu aceeaşi eleganţă şi, în acelaşi timp, îi fură şi impresia favorabilă pe care ar face-o Michele purtînd astfel de haine, adică aşa cum nu-şi poate permite să se îmbrace. Totuşi, la birou, Guido pentru mine e un om care munceşte cum muncesc şi eu sau Michele, numai că, fiind mai priceput decît noi, cîştigă mai mult. În schimb, cînd sîntem altundeva decît la serviciu, nu mai văd în el decît un bogătaş. Acum cîteva seri, în maşină, am observat că-i fugea mereu privirea spre unul din ciorapii mei, remaiat. Am avut impresia că ciorapul acesta o să-i reveleze toată slăbiciunea mea sufletească. Vorbeam cu el despre Riccardo, mi-aduc perfect aminte : mi-a spus că, dacă Riccardo n-o să se poată duce în Argentina, o să aibă grijă el, Guido, să-i găsească un post bun. „Nu te nelinişti", mi-a spus strîngîndu-mi umerii. Eu mi-am închipuit neîncetat pînă de curînd că, chiar dacă aş fi soţia lui, tot aş vrea să lucrăm împreună ca şi acum, să-l ajut, să fiu colaboratoarea lui cea mai de încredere : de cîtva timp însă, cînd sînt foarte obosită, mă întreb dacă aş avea într-adevăr puterea aceasta şi dacă nu cumva aş prefera să stau acasă, ca şi nevastă-sa şi să-mi cumpăr mantouri de vizon. Nu ştiu, nu mai înţeleg nimic, nu sînt în stare să judec. Am obosit, de două ore scriu într-una. Simt totuşi că probabil tocmai victoria aceasta a lui Guido într-o luptă în care Michele a fost înfrînt, ea mă face să-mi simt mai arzătoare dorinţa de a lăsa casa aceasta, de a pleca la Veneţia cu el, fără griji, fericită.

5 mai

Vreau să spun adevărul : mărturisesc că din primul moment cînd Guido mi-a cerut să mergem la Veneţia, eu eram hotărîtă să accept. N-am avut niciodată francheţea să admit asta ; nici măcar aici, în acest jurnal. Altfel, trebuia să recunosc că sforţarea continuă pe care am făcut-o timp de douăzeci de ani ca să uit de mine însămi, a fost inutilă. Am reuşit totuşi s-o fac pînă în momentul cînd am venit acasă cu caietul acesta ascuns la piept sub pardesiu, caietul acesta negru şi lucios ca o lipitoare. Atunci a început totul ; de fapt, schimbarea intervenită în relaţiile dintre mine şi Guido a început şi ea tot în ziua cînd mi-am îngăduit să gîndesc că aş putea ascunde ceva faţă de soţul meu, fie şi un simplu caiet. Voiam să fiu singură, ca să am libertatea să scriu ; dar cel ce, trăind în mijlocul familiei lui, ţine să fie singur, are de mai înainte în suflet germenul păcatului. De fapt, din paginile acestea totul apare altfel : pînă şi sentimentul meu faţă de Guido. Încriminez banii lui ca şi cum eu din cauza aceasta n-aş fi în stare să-mi înving slăbiciunile ori să mă las învinsă de ele. Mă amăgesc cu gîndul că numai datorită unei forţe străine de voinţa mea ajung să-mi trădez îndatoririle de soţie, n-am curaj să recunosc că-l iubesc pe Guido. Cred cu adevărat că, dintre sentimentele mele, cel mai puternic e laşitatea.

Sînt hotărîtă să plec cu Guido. Pe urmă, după ce mă voi întoarce, n-o să mă mai întîlnesc cu el. N-aş putea trăi recurgînd mereu la subterfugii, minţind. El o să mă înţeleagă, o să mă ajute să-mi găsesec serviciu altundeva ; acasă, n-o să-mi obiecteze nimeni nimic, dacă o să am un salariu mai mare. Dar acum vreau să plec. I-am şi scris tuşei Matilda : cum primesc răspunsul ei, iau trenul, imediat, în aceeaşi zi. La Verona o să-mi cumpăr un capot, vreau să am unul nou. E cu neputinţă să se fi terminat totul, la vîrsta mea : ziua mă simt dezolată aşa, noaptea, singură. Pînă nu prea demult, Riccardo îmi cerea să mă lungesc pe pat lîngă el, ca să poată adormi ; îl dezmierdam, îl mîngîiam pe obraz ; nu mai avea obrajii netezi şi încă tot spunea : „Eu mă însor cu mama". Acum casa e pustie, tăcută, se aude numai uşa cînd o trînteşte Michele plecînd, cînd o trîntesc copiii plecînd.

Poate că ceea ce m-a făcut să nu mai ezit de loc sînt aceste trei zile din urmă, în care Michele a stat tot timpul acasă. N-a fost odihnă, a fost o atmosferă exasperant de apăsătoare. El sta cu nasul în ziare, îşi cumpără cîteva acum şi, cînd le citeşte, parcă abia aşteaptă să dea peste ştiri din care rezultă că ne ameninţă un război. Ne arată şi nouă, aproape cu satisfacţie, ştirile acestea şi zice : Au dreptate producătorii că nu vor să se bage. Azi, stînd de vorbă cu Riccardo, îi spunea : „Sper că generaţia ta o să aibă mai mult noroc. În ce mă priveşte,

eu, de fiecare dată cînd eram gata să realizez un lucru la care ţineam, am văzut prăbuşindu-se totul fiindcă iarăşi izbucnea un război". M-am uitat la el ca să-mi dau seama dacă era într-adevăr convins de ceea ce susţinea şi am vrut să sper că da. Îmi aminteam cîte mai povestea tata despre cariera lui, aşa cum l-am auzit de atîtea ori, sau ceea ce veşnic spune mama despre Bertolotti, şi mă întrebam : nu-i un mare bine că fiece generaţie are la activul ei un război pe care să arunce vina propriilor nereuşite ? M-am gîndit că viaţa lui Michele, de acum înainte, va continua tot atît de monotonă ca şi a tatei, care de dimineaţă pînă seara şade în fotoliu şi aşteaptă nu se ştie ce ; m-a cuprins deodată o grabă extraordinară.

Am ajuns la birou mai devreme ca în alte sîmbete, Guido încă nu venise. A întîrziat, a sosit după vreo jumătate de oră, cînd eu chiar începusem să mă alarmez că n-o să mai vină. L-am întîmpinat la uşă cu o nerăbdare de copil; el mi-a cerut scuze, mi-a spus că avusese o zi grea acasă, şi eu nu l-am întrebat de ce. „Ah, Valeria, trebuie să plecăm", a adăugat, ca şi cum mi-ar fi spus că vrea puţin aer curat. Ne-am dus în cabinet la el, ne-am aşezat la masa lui de scris, faţă-n faţă, ca de obicei. Eu am repetat ceea ce spusese el : „Da, trebuie să plecăm," şi am adăugat : „Pot lua trenul peste vreo zece zile, aştept numai un răspuns al mătuşii mele." Simţeam că am scăpat în sfîrşit de nehotărîrea

care mă făcuse să mă zbucium atît de mult timp ; aş fi vrut să plecăm imediat, să ne ducem de-a dreptul de la birou la gară, ca să nu mă poată părăsi curajul. I-am şi mărturisit asta lui Guido şi el a exclamat : „O, măcar de-am putea ! Aş vrea să nu mă mai întorc niciodată, niciodată acasă". Parcă doreşte plecarea aceasta mai mult ca să scape de ceva care-l face să se simtă nefericit acasă la el, decît ca să găsească ceva care să-l facă fericit alături de mine ; dar şi eu am sentimentul acesta. Mi-a descris hotelul în care vom locui, cel mai scump hotel din Veneţia, şi asta n-a fost, pentru mine, numai o bucurie : m-a şi măgulit. Totuşi, poate fiindcă luasem hotărîrea prea dintr-o dată, la un moment dat n-am mai avut despre ce vorbi ; ca să redevenim noi înşine ar fi trebuit să ne apucăm iarăşi să lucrăm împreună, dar am observat că acum, cînd sîntem singuri, nu mai lucrăm. Mă simţeam pierdută, l-am chemat încet : „Guido", el a venit la mine şi m-a sărutat. Pînă în clipa cînd ne-am despărţit n-am făcut altceva decît să ne sărutăm, să ne privim ochi în ochi şi iarăşi să ne sărutăm.

Întorcîndu-mă acasă, într-una mi se părea că aş fi cu hainele în dezordine, că par schimbată la faţă. Mă temeam să nu observe Michele ceva. El abia sosise, ţinea în mînă o scrisorică pe care mi-o lăsase Mirella ca să mă anunţe că nu vine la masă. L-am implorat cu vocea înecată de îngrijorare : „Trebuie să iei vreo măsură con-

tra ei, Michele, să nu-i mai permiţi..." El m-a privit mirat, am simţit că încep să nu mai fiu stăpînă pe mine şi am adăugat : „Pe urmă va fi prea tîrziu, fă ceva, Michele..." I-am spus că nu mai poate fi tolerată purtarea Mirellei, dar nu i-am povestit şi despre vizita pe care mi-a făcut-o Cantoni, n-aş fi vrut să-mi reproşeze că l-am primit. Niciodată n-am discutat cu el despre Mirella atît de tranşant. Îi luasem din mînă scrisoarea şi o tot citeam, o răsciteam : „Dragă mamă, scuză-mă, astăseară nu vin la masă, noapte bună". Cuvintele acestea m-au iritat şi mai mult : „Înţelegi, Michele, altceva nimic : nu viu acasă, noapte bună. Familia nu mai contează. Eu nu mă mai pot ocupa de toate, am obosit, plec la Verona, sînt hotărîtă, de ani de zile n-am mai avut o zi de odihnă. Trebuie să faci şi tu ceva. La urma urmei, tu eşti capul familiei, tu să-i pretinzi să te asculte, eu nu izbutesc". Michele mi-a răspuns afectuos : „Bine, mămico, pleacă liniştită, odihneşte-te. Nu-i nici o noutate, Mirella s-a mai întors tîrziu acasă de multe alte ori". I-am spus : Am impresia că în seara asta nu e ca de obicei, e altceva la mijloc.

Aproape tremuram uitîndu-mă la el deznădăjduită şi rugîndu-l : „Ajută-mă, Michele ; nu ştiu de ce, dar de la un timp mi-e frică". El mi-a replicat că totul e o chestiune de diferenţă de vîrstă : „a copiilor noştri, cînd începe tinereţea, şi a noastră care..." A ezitat o clipă, atunci eu l-am completat cu amărăciune : „care-i sfîrşitul,

asta vrei să spui ?" Michele a clătinat din cap şi mi-a spus zîmbind că, de-ar fi sfîrşitul, ar fi o alinare de pe acum.

6 mai

M-am dus la biserică azi-dimineaţă, devreme, şi a trebuit să stau mult, era liturghia mare. Mă simţeam bine, în linişte. Mi-am amintit cum a fost în timpul războiului, cînd lumea, disperată, nu mai ştia la ce să se aştepte şi toţi şedeau ore şi ore prin biserici rugîndu-se, cîntînd şi sperînd că, în timpul acesta, lucrurile se vor fi schimbat pe faţa pămîntului. Aseară Michele a stat de vorbă cu Mirella şi azi dimineaţă mi-a spus : „Eu am încredere în ea. De altfel, sînt cazuri cînd nici nu poţi face altceva decît să ai încredere şi să speri". De la biserică m-am întors acasă încet, au şi început căldurile. Mi-e imposibil să cred că Mirella nu minte şi poate că şi Cantoni minţea atunci, prefăcîndu-se că-mi vorbeşte deschis, sincer. „Se pricep ei, mi-am spus, se pricep foarte bine". Dar nu-mi venea să mă mai gîndesc la toate acestea şi nu-mi vine acum să scriu despre ele. Spre seară am sădit muşcatele pe balconul de la bucătărie, ca în

fiecare an. În casă nu era decît Michele, asculta o emisiune la radio. Eram singură, mă simţeam admirabil. Vreau să ţin minte bine ziua aceasta de primăvară, duminica aceasta atît de calmă.

8 mai

Azi după prînz Riccardo m-a chemat în cameră la el. A închis uşa cu grijă în urma lui, a răsucit cheia în broască, deşi eram numai noi doi în toată casa, şi gestul acesta mi-a dat imediat de bănuit. „Ce este ?" l-am întrebat cu bruscheţe. „Sînt cîteva zile de cînd tot vreau să-ţi spun ceva, mi-a explicat, dar în casa asta niciodată nu poţi rămîne singur cu cineva, să discuţi în linişte." Şi a adăugat : „Ia loc". Eu am insistat : „Dar ce este ?" în timp ce el mă silea să mă aşez pe fotoliu. Şi-a tras un scaun şi s-a aşezat faţă în faţă cu mine. Eram din ce în ce mai neliniştită. L-am avertizat : „Ascultă, Riccardo, sînt foarte obosită ; dacă ceea ce vrei să-mi spui e ceva neplăcut, te rog vorbeşte despre asta cu tatăl tău, fiindcă..." El m-a întrerupt : „Mamă, nu se poate să pleci la Verona". Am tresărit, teama mea începea să fie acum de altă natură. L-am întrebat, palidă : „De ce ?" „Pentru că o să am nevoie de tine zilele acestea." Am respirat uşurată şi l-am întrebat dacă nu crede

că am şi eu dreptul la o mică vacanţă. El mi-a răspuns că-i pare rău că-mi strică planurile, dar ceea ce are a-mi spune e foarte important pentru el. Atunci, încercînd să-mi iau din timp măsuri de apărare, l-am prevenit că orice ar avea a-mi spune, e inutil : voi pleca în orice caz. „Eşti om în toată firea acum, învaţă-te să stai pe picioarele tale. Dacă ţii totuşi să-mi spui şi mie, spune, te ascult, dar spune repede, trebuie să mă duc îndărăt la serviciu. Ce este ?" După o tăcere, el mi-a spus : „Sînt hotărît să mă căsătoresc fără să mai aştept".

Am sărit în picioare şi l-am întrebat : de asta mă reţine ? Ca să-mi anunţe asemenea prostii ? Îşi dă seama ce absurditate e ceea ce şi-a pus în gînd ? M-am uitat cum stau cărţile închise pe masa lui de lucru şi i-am spus că mai bine ar face dacă ar învăţa. L-am întrebat : „Te-ai gîndit vreodată ce-nseamnă asta : căsătorie ? Dacă nu mă înşel, căsnicia e cu totul altceva decît ce-ţi închipui tu. N-ai vrea să-mi explici şi mie din ce-o să trăiţi ?" El m-a privit drept în ochi, serios, şi mi-a mărturisit : „Nu ştiu".

Mi-a venit să rîd, însă el mă privise atît de grav în timp ce-mi dădea un răspuns atît de prostesc, încît n-am putut trece peste bănuielile şi temerile mele. L-am întrebat : „Şi atunci ? Cum o să faci asta, cînd încă nu ştii din ce-o să puteţi trăi ? Căsătoria înseamnă în primul rînd să asiguri mijloace de existenţă pentru cîţiva". El tăcea. Am insitat : „Şi atunci ?" Mi-a răspuns din nou : „Nu ştiu" şi a adăugat : „Cred că n-o să mai plec în Argentina deocamdată, o să-mi

caut o ocupaţie aici, provizorie, ca să fac faţă primelor dificultăţi materiale ; am aflat că la Buenos Aires m-ar angaja şi la anul sau peste doi ani". Era palid. Eu am contiunat să insist : „Nu-i uşor de găsit o slujbă. Dar hai să zicem că tu ţi-ai găsi repede. Ei, să vedem : cum o să vă descurcaţi cu leafa pe care o s-o ai, chiar de ţi s-ar da şi patruzeci de mii de lire pe lună ? La asta te-ai gîndit ?" „Da", mi-a răspuns el privindu-mă drept în ochi. Apoi, coborînd privirea, a adăgat : „Singura posibilitate pe care o avem e să stăm aici cu voi, o să-ţi dau ţie tot ce-o să cîştig, pînă la ultimul ban, nu pretindem nimic. Ne ajunge camera asta, aşa cum e : o să trebuiască numai să cumpărăm un pat de două persoane".

Am scuturat din cap şi mă gîndeam în acelaşi timp că, dacă asta şi-a pus în minte, apoi n-o să-şi atingă scopul. I-am amintit că eu am principiile mele, de la care nu m-am abătut niciodată : „Fiecare să-şi aibă casa lui, viaţa lui". Începusem să umblu nervoasă prin cameră de colo, colo şi-i spuneam : să se căsătorească atunci cînd o fi posibil ; de noră în casa mea nici să nu aud. Şi în definitiv — am adăugat — de ce nu se duc să stea la ai ei, ai Marinei ? El mi-a explicat că soţia tatălui ei n-ar consimţi pentru nimic în lume la aşa ceva şi că, în afară de asta, ceea ce cîştigă tatăl Marinei e foarte puţin, abia le ajunge. I-am replicat cu asprime : „Şi noi ? Ştii cît cîştigă tatăl tău ? Şi oboseala mea nu înseamnă nimic pentru tine ? Tot timpul v-aţi închipuit că sînt o fiinţă în stare să fac minuni, fără să remar-

caţi că ceea ce făceam nu erau minuni, erau eforturi, ore de muncă istovitoare. Şi tu acum, în loc să doreşti să nu mai muncesc, să mă bucur de o odihnă, îţi faci socoteală că aş putea munci în casă pentru o persoană în plus. Eşti ingrat, ingrat şi inconştient". Şi în acelaşi timp îmi imaginam cu bucurie, aproape făcîndu-le în ciudă, cum voi pleca : mă şi vedeam în tren cu valizele mele, vedeam laguna, palatele, cerul imens al Veneţiei, diafan ca şi cel care a fost duminică. Pornisem spre uşă ; Riccardo a venit după mine, a pus mîna pe clanţă ca să nu mă lase să ies din cameră : „Nu, mamă, nu pleca, te rog, ascultă-mă. Trebuie să mă însor cu orice preţ şi repede, cît mai repede posibil. Pînă în două săptămîni".

M-am întors brusc : „Eşti nebun ? Riccardo, eşti nebun ?" El, palid, se uita fix la mine fără să răspundă. M-am dus la el, l-am înşfăcat de guler. „Eşti nebun ?" spuneam într-una, dar într-o clipită înţelesesem totul. „Ce-ai făcut ?" l-am întrebat în cele din urmă cu repulsie, fără să vreau : „Ce-ai făcut ?"

El atunci şi-a lăsat dintr-o dată fruntea pe umărul meu şi a izbucnit în plîns. „Ce-ai făcut ? Ce-ai făcut ?" repetam într-una plîngînd şi eu, şi am înălţat ochii spre cer rugîndu-mă, nu ştiu : să mă ajute Cel de sus ori să-mi dea liniştea de veci ? Sus, pe dulap, am zărit un obiect roşu : tricicleta lui Riccardo : stă acolo, plină de praf, de cînd era el mic.

Mi-a spus : „Trebuie să ne căsătorim repede, înainte ca soţia tatălui ei să observe ce s-a în-

tîmplat. Dacă ne căsătorim, n-o să se afle nimic. Marina s-a născut tot la şapte luni, dar nu mai putem aştepta nici o zi în afară de cele două săptămîni. Lasă, o să fie totul bine, o să vezi, eu o să lucrez undeva, Marina o să-ţi dea ajutor în casă. Să nu fii contra noastră, mamă, e spre binele Marinei, înţelegi ?" „Ah, am exclamat indignată. De dragul ei vrei să fac ce-mi ceri ? S-o ajut, s-o iau în casă pe această Marina, tocmai pe ea care a vorbit-o de rău pe sora ta, pe Marina asta care nici măcar nu-şi dă cu ruj pe buze şi e atît de sfioasă, abia spune un da sau un nu. Ziceai că-i o copilă. S-a priceput ea, copiliţa, cum să te facă s-o iei de nevastă numaidecît !" Riccardo îşi acoperise faţa cu mîinile, copleşit ; spunea : „Ştiu, ai dreptate să-ţi închipui asta, dar Marina e într-adevăr cum ţi-am spus, un copil, nici nu ştia ce-o să urmeze..." „Cu atît mai rău atunci, trebuia să ştie, am ripostat. Ce femeie mai are azi dreptul să fie copil ? De altfel, unele nici nu l-au avut niciodată." El a continuat : „Crede-mă, vina e a mea, te asigur. S-a întîmplat, ştii cînd ? la numai cîteva zile după ce fusese Marina aici, ca să vă cunoaşteţi. Mă bucurasem mult c-o văzusem aici, lîngă tine, acasă la noi, vorbisem cu Bonfanti şi el îmi dăduse asigurări că totul merge bine, că o să pot pleca prin octombrie în Argentina. Vedeam că totul se aranjează atît de uşor, mă simţeam stăpîn pe soarta mea şi totuşi, chiar din cauza acestui noroc la care nu mă aşteptasem, mi-era teamă că totul s-ar putea nărui din nou şi că Marina n-o să fie în

stare să mă aştepte un an sau doi, o să mă uite. Îi spuneam asta într-una, ea îmi garanta că nu, şi se jura, dar eu continuam s-o chinuiesc cu gelozia mea, îi urmăream fiecare pas şi ceea ce-mi spunea nu mai era acum totul pentru mine, voiam, instinctiv, s-o leg de mine în vreun fel, să-mi dovedesc mie însumi că aveam puterea s-o fac să se gîndească numai la mine, că eram stăpîn pe inima ei, pe soarta mea, pe viaţa mea..." „Poveşti, l-am întrerupt eu, fel de fel de justificări... Las' că se ştie bine cum se-ntîmplă chestiile astea. Restul sînt născociri de-ale noastre, ulterior, ca să ne dezvinovăţim." El mi-a răspuns scuturînd din cap : „Nu, te asigur, poate că tu nu poţi înţelege, nu ştii ce-nseamnă să fii la vîrsta mea în vremurile de azi şi să te vezi singur, fără un ban în buzunar, fără nici o încredere în ziua de mîine, fără nimic, doar o fată, atît, pe care ţi-e teamă c-o pierzi şi, o dată cu ea, pierzi totul".

A slăbit, era neras, nepieptănat. Mi l-am amintit cum arăta sîmbăta trecută, stînd lîngă Marina, slabă şi ea şi palidă ; ştiu că-i aşteaptă o viaţă care o să le pretindă să muncească din greu, o viaţă ca şi a mea, şi nu prea cred că vor avea şi ei tăria pe care a trebuit s-o avem eu şi Michele. „Şi acum ? Acum nu te mai temi ?" l-am întrebat. El a coborît glasul, de parcă-şi vorbea lui însuşi : „Ceva mai puţin. Primele zile, a fost îngrozitor. De-ai şti cîte nopţi mi-au trecut uite aici, în camera asta, fără să închid ochii nici o clipă, ajunsesem chiar să mă gîndesc că mai bine plec pe neaşteptate, o părăsesc, fug ca un laş. Acum, că

ştii totul, mi-e mai uşor. Parcă nu-mi mai e atît de neclar viitorul, s-a şi conturat tot ce va fi, nici măcar nu mă mai întreb cum va fi viaţa mea : o ştiu". „Ei, da, de-acum trebuie doar să o trăieşti", am adăugat eu, încet. El n-a înţeles, m-a îmbrăţişat lipindu-şi de obrazul meu obrazul lui ud de lacrimi.

M-am dus la telefon, am format numărul biroului, le-am spus că sînt reţinută acasă de nişte probleme familiale urgente. Am trecut apoi în dormitor, am închis uşa şi m-am trîntit pe pat. Mi-am spus că, oricum, aş putea să nu cedez : faptul nu mă priveşte numai pe mine, ci, în primul rînd, pe părinţii fetei. „N-au decît să vină să stea de vorbă cu mine : după tot ce s-a întîmplat, e datoria lor să vină să-mi propună o tranzacţie. Să vorbească Marina cu tatăl ei. Şi el să vină aici, să stea de vorbă cu noi, nu trebuie să luăm totul asupra noastră, să contribuie şi ei". Dar, în timp ce mă gîndeam la toate acestea, parcă-l vedeam pe Michele la Cantoni, stînd pe un scaun în sala de aşteptare, printre alţii care îşi aşteptau rîndul ca şi el : şedea acolo pe scaun, cu pălăria lui, maro, pe genunchi. Apoi parcă-l vedeam discutînd cu Cantoni, Cantoni e tînăr, sigur pe el : Michele şedea în faţa lui pe scaun şi-l ruga. Eram obosită, am adormit spunîndu-mi : „Aici, în casa mea, n-o primesc, în nici un caz să nu stea la mine". Mă prinsese dintr-o dată un somn apăsător, am visat nişte scene disparate. Eram parcă pe un pat moale şi camera dădea cu ferestrele spre Canal Grande ; nu-l vedeam pe Guido dar îl ştiam pe aproape, avea să vină, mă

așteptam din clipă în clipă să-i aud pașii în coridor ; dar în locul pașilor lui am auzit apropiindu-se, apăsați, aproape sfidători, pașii Marinei. M-am trezit brusc și am văzut-o pe Mirella intrînd în cameră. M-a întrebat : „Dormi, mamă ?" Se și făcuse seară. M-am ridicat, m-am așezat pe marginea patului și un timp m-am uitat buimacă la Mirella. Apoi, dintr-o dată mi-a revenit în minte tot ce fusese cu puțin înainte să adorm. Am spus : „Marina e însărcinată". Mirella a tresărit, și-a ascuns fața în mîini, consternată : „De unde știi ?" „Mi-a spus Riccardo. Vor să se căsătorească imediat, în două săptămîni, așa zice el, și să vină să stea aici, acasă la noi. Cum o să facem, Mirella ? Eu am obosit, nu mai pot." A venit lîngă mine, mi-am rezemat capul de ea : era cu o rochie de mătase, am simțit pe obraz răcoarea mătăsii. „Voi, copiii, n-aveți milă niciodată", am spus încet.

Mirella mi-a mîngîiat fruntea, părul ; nu știam că poate fi atît de tandră. Mi-a spus : „Nu te îngrijora, mamă, n-o să fie așa de rău cum s-ar părea acum. Înțeleg, e o lovitură neașteptată, dar pînă la urmă o să se aranjeze totul și poate că va rezulta și un bine din toate acestea. Totdeauna mi-am spus că Riccardo n-o să fie în stare de nimic serios în viața lui. Poate e mai bine așa, unii trebuie constrînși de împrejurări să-și asume răspunderi, să ia inițiative ; adică să-și trăiască viața cu adevărat. Poate e un bine. Nu fi îngrijorată, mamă : o să vorbesc eu cu Riccardo, trebuie să-l ajutăm, o să vorbesc și cu Marina, știi că n-o apreciez, dar poate că de data aceasta,

fără să vrea, a fost deşteaptă. Lasă, odihneşte-te, eşti atît de obosită ! Eu n-am timp să-ţi dau ajutor în gospodărie, nu pot, însă chiar zilele acestea voiam să-ţi spun să iei o femeie de serviciu, una cum vrei tu, pe jumătate de zi. O s-o plătim din salariul meu". Stam cu capul rezemat de pieptul ei, îi auzeam inima bătînd tare, puţin cam prea repede. Mama totdeauna spunea că Mirella îmi seamănă : poate că, de-ar fi fost altfel viaţa mea, la vîrsta ei eram şi eu ca ea, aş fi fost şi eu o fată tot atît de sigură pe orice face. Şi mi-a fost teamă că, tocmai din cauza acestei încrederi a ei în ea însăşi, să nu cadă în vreo cursă. I-am spus : „Nu, nu te mai gîndi la nimic, mă ocup eu de toate astea, oboseala mea a fost ceva cu totul trecător, o să vezi, îmi revin imediat. Acuşi se întoarce acasă tatăl tău, vreau să-l las să ia masa înainte de... înainte de a-i spune ce s-a întîmplat. Nu te mai gîndi la toate astea, Mirella, am spus din nou. Tu ai munca ta, studiile tale, drumul pe care ai pornit..." Apoi, coborînd vocea, am adăugat : „Du-te, pleacă din casa asta". Mi se părea că tai acum, pentru a doua oară, cordonul ombilical care, înainte s-o nasc, o lega de mine. Am repetat : „Du-te" ; şi apoi : „Mi-e teamă că aici, în casa noastră, sînt multe lucruri urîte, multe minciuni. Poate n-am să-ţi mai spun asta niciodată, dar să ţii minte că ţi-am spus-o astă seară : fugi, tu poţi. Du-te, pleacă repede". Mirella mă îmbrăţişase, mă strîngea tare ; nu ne uitam una la alta. „Şi copilul cînd o să vină pe lume ?" m-a întrebat Mirella după un

timp. M-am dat de-o parte, surprinsă, ca şi cum mi-ar fi spus ceva la care nu mă aşteptasem. Am îngînat : „Cînd ?" Devenisem absentă, mă furaseră gîndurile. Am murmurat : „Nu ştiu. La copil încă nu m-am gîndit".

10 mai

I-am spus totul în seara aceasta lui Michele. Fiindcă mă temeam că el, aflînd, o să-şi iasă din fire, îl sfătuisem pe Riccardo să stea în camera lui, să aştepte acolo ; Riccardo, îmbrăţişîndu-mă, îmi spusese : „Îmi pun toată nădejdea în tine, mamă, fă-l să înţeleagă că o salvez pe Marina". Dar, invers de cum mă aşteptasem, Michele, cum a aflat, a izbucnit în rîs, exclamînd : „Ce dobitoc !" Nu mi-a plăcut cum rîdea, rîsul lui exprima parcă o satisfacţie urîtă. M-am dus să închid uşa ca să nu audă şi Riccardo. Michele m-a întrebat în timp ce reveneam spre el : „Şi acum ?" Părea bine dispus, amuzat : „Şi acum, mămico ?" m-a întrebat iarăşi şi s-a aşezat mai comod pe fotoliu, ca şi cum voia să savureze un spectacol. Aş fi preferat să-l văd înfuriindu-se : era, în felul acela al lui de a rîde, ceva care nu-mi plăcea. I-am spus că au de gînd să se căsătorească foarte repede, pînă în două săptămîni. El a continuat să zîmbească, scuturînd din cap

şi repetînd : „Dobitocul !" L-am întrebat dacă el consideră că Riccardo trebuie negreşit s-o ia de soţie şi mi-a răspuns, serios : „Natural. Ar mai putea altfel, acum ?" Atunci am început s-o învinuiesc cu înverşunare pe Marina, fără să mai aleg cuvintele ; am ajuns pînă la a mă îndoi că Riccardo e primul bărbat cu care a avut ea relaţii. Michele însă, fără să mă asculte, a continuat : „Sigur că trebuie s-o ia". Apoi a adăugat pe neaşteptate : „Şi n-o să se mai poată duce în Argentina". Eu am plecat fruntea, am oftat. El a spus : „Riccardo e tînăr, încă nu ştie că dragostea costă, trebuie totdeauna s-o plăteşti în vreun fel oarecare. Ori să fii tare şi să renunţi".

Cuvintele lui m-au făcut să-mi amintesc o scenă de azi-dimineaţă, la serviciu. „Ce ai, Valeria ?" m-a întrebat Guido observînd că nu reuşesc să fiu atentă la mersul obişnuit al treburilor din birou. I-am povestit tot ce mi s-a întîmplat cu Riccardo, şi mă simţeam umilită : Guido nu-şi poate da seama ce important prejudiciu material înseamnă pentru noi, fiind săraci, situaţia în care ne aflăm datorită lui Riccardo. Mă simţeam apoi umilită şi fiindcă nu mă pot bucura că, oricum, fiul meu se însoară, o să aibă un copil ; povestindu-i, aveam impresia că parcă l-aş fi adus acasă la noi şi l-aş fi poftit să ia loc pe canapeaua noastră, uzată, cu arcurile stricate. Simţeam că, de acum înainte, trebuie să fug şi de el, dacă-mi doresc cu adevărat o vacanţă în cursul căreia să pot fi realmente eu însămi, numai eu, Valeria. Mi-am spus „Valeria" şi parcă mi-a apărut în faţa ochilor o fată de optsprezece

ani, frumoasă, înaltă, cu rochie lungă, de muselină apretată şi o pălărie moale, de pai florentin, o fată cum niciodată n-am fost eu, pentru că eu am împlinit optsprezece ani în 1925, cînd se purtau fuste scurte, talie joasă şi pălării de croială bărbătească. În timpul din urmă, cînd mă gîndesc la mine, de multe ori mi se întîmplă să vreau să-mi închipui că am această înfăţişare tinerească şi romantică, chiar dacă fiica mea acum e mare şi fiul meu... într-un cuvînt, da, chiar dacă peste scurt timp voi fi bunică. Aş putea fi fata aceea aşa cum numai bunicile pot fi tinere în portretele lor de odinioară sau cum aş juca rolul ei într-o piesă de teatru, redînd adevărul poetic al personajului. Guido mi-a mîngîiat mîna, spunîndu-mi : „Ai răbdare, acum mai sînt puţine zile pînă vom pleca". Speram că şi el vedea în mine fata aceea, nu o femeie între două vîrste, cu nenumăratele ei necazuri, şi am simţit că motivul plecării noastre nu trebuia să fie dorinţa de a compensa prin asta nedreptăţi, zile umilitoare îndurate de amîndoi, ci numai şi numai irezistibilul îndemn al dragostei.

La toate acestea mă gîndeam, în timp ce Michele îmi spunea că dragostea costă. M-am întrebat dacă eu am iubit vreodată şi dacă aş fi în stare să iubesc. Michele, între timp, continua : „Acum Riccardo o să trebuiască să muncească toată viaţa lui pentru fata aceea şi pentru copil. O să înceapă a înţelege o mulţime de lucruri, care pînă acum îi păreau de neînţeles. Mereu spunea că el mai curînd şi-ar lăsa familia să rabde de foame decît să rămînă funcţionar al unei bănci".

I-am răspuns că nu vedeam nici o legătură între viaţa lui Riccardo şi viaţa noastră, noi, i-am spus, n-am fost în situaţia de a trebui să ne căsătorim cu orice preţ şi, mai mult, cu toate protestele lui, am insistat arătîndu-i că orice comparaţie între mine şi fata aceea mă jigneşte, ea n-a fost capabilă să respecte nici morala, nici iubirea. Michele a înălţat din umeri, spunînd că toate aceste prejudecăţi azi nu mai contează. Am exclamat revoltată : „Adică nimic nu mai contează din ceea ce am respectat noi". După o tăcere, Michele m-a întrebat : „Dar într-adevăr am respectat, mămico ? Sau eram obligaţi să ne prefacem că respectăm ?" Apoi s-a ridicat de pe scaun şi apropiindu-se de mine mi-a spus : „Eşti convinsă, de exemplu, că dacă am fi fost lăsaţi singuri mai mult timp sau dacă am fi avut, să zicem, posibilitatea de a nu fi însoţiţi cînd plecam undeva, eşti convinsă că n-am fi cedat şi noi ca ei ?" Mi-a cuprins umerii cu braţul, drăgăstos, şi a continuat cu o voce scăzută, insinuantă : „Ţii minte ? Cum rămîneam singuri, începeam să ne sărutăm, să ne strîngem în braţe... De-am fi avut libertatea pe care o au ei, crezi că am fi rezistat ? Eu nu, sînt sigur. Şi tu, spune drept : ai fi făcut ca Marina şi tu, nu-i aşa ?" O clipă am fost amîndoi gata să devenim total sinceri unul faţă de celălalt, îmi cerea asta vocea pe care o avea el în acel moment, mai mult chiar decît cuvintele pe care le auzisem. Mi-a fost însă cu neputinţă : era poate din cauza comparaţiei pe care o făcuse între Marina şi mine sau poate fiindcă, de-aş fi acceptat comparaţia,

nu mi-ar mai fi rămas pe urmă nimic : nici trecutul, şi nici puţinul pe care-l mai am încă din Michele. I-am răspuns sec : „Eu nu. Înainte de căsătorie, în nici un caz". El m-a mai ţinut puţin de umeri, privindu-mă lung, şi eu simţeam cum mă înrăiesc, mi-era ciudă pe el, mi-era şi pe copii că nu mi-au urmat exemplul, pe Marina, că ea e vinovată de tot ce se întîmplă, pe Guido, că vrea să mă ducă la Veneţia, pe toţi : şi pe mine de asemeni. După privirea aceea, Michele mi-a strîns umerii tăcut şi m-a sărutat pe frunte. Apoi s-a depărtat cîţiva paşi şi şi-a aprins o ţigaretă, spunîndu-mi pe alt ton : „De fapt, voiam să-ţi spun altceva. Că... a, da ; o dată, ţi-aduci aminte ? nu i-am dat bani lui Riccardo, să-şi cumpere bicicletă. Noi n-aveam banii aceia, ştii doar. Copiii însă nu cred pentru nimic în lume aşa ceva şi nouă probabil ne pare bine că ei nu cred, fiindcă prin asta ne atribuie o putere de care nu dispunem. Riccardo a spus atunci : «De ce m-aţi adus pe lume ?» şi din momentul acela neîncetat mi-am amintit vorbele lui ca pe o acuzaţie. Neîncetat. Pînă azi. Azi ştie şi el bine de ce aducem pe lume copii".

Se plimba de colo, colo prin cameră şi eu îl urmăream cu privirea ; ca şi pe vremea cînd eram logodiţi şi-mi citea vreo poezie scrisă de el anume pentru mine, mi se părea că este în firea lui ceva incomprehensibil : nu-i prea înţelegeam poeziile dar tocmai ceea ce aveau ele de neînţeles îmi revela un ce al lui, diabolic, care mă fermeca. Pe atunci, mereu aveam bănuiala că era o greşală căsătoria noastră care urma

să aibă loc curînd ; dar gîndul că era o greşală mă înspăimînta, nu mă hazardam să reţin gîndul acesta. Azi, tot aşa, îmi dau seama că şi Michele, şi eu, maturizîndu-ne, am fi putut fi cu totul altfel decît am fost, dar nu vreau să ştiu de ce. M-am grăbit să-i declar că eu copiii i-am dorit, totuşi.

Apoi, ca să pun capăt acestei convorbiri, m-am dus să-l chem pe Riccardo. A intrat sfios, aproape gata să dea îndărăt, şi, cum l-a văzut pe Michele, i s-a aruncat la piept, cu adîncă emoţie. Michele i-a făcut semn să ia loc pe un scaun de cealaltă parte a mesei, în faţa lui ; şezînd acolo, Riccardo îşi lungea gîtul spre tatăl lui, îi strălucea în ochi speranţa, şi aşa au început să stea de vorbă. I-am lăsat singuri o bucată de vreme ; cînd m-am întors, discutau despre posibilitatea ca Riccardo să fie primit funcţionar la bancă. „Chiar crezi c-o să fie posibil, tată ?" îl întreba Riccardo pe Michele, ca să-şi facă curaj. Michele i-a răspuns că da, speră să reuşească : „Lucrez de atîţia ani acolo, am la bancă acum o situaţie care mă favorizează ; dacă le cer, ei au să trebuiască să-mi satisfacă doleanţa". Riccardo, spunîndu-i : „Mulţumesc, mulţumesc", a adăugat că n-ar fi rău să-i înştiinţeze că el, Riccardo, vrea să-şi ia serviciu la bancă numai pentru cîtva timp. Michele n-a fost de acord, a spus că, dacă le-ar declara asta, ei nu l-ar mai primi pe Riccardo în slujbă. „Pricep", i-a dat dreptate Riccardo, adăugînd cu un surîs şiret : „atunci nu-i mai înştiinţăm despre nimic. După ce o să vină pe lume copilul şi-o mai creşte puţin ca să poată suporta călă-

toria, plec imediat cu el şi cu Marina. Cred că, după ce-o să fiu la Buenos Aires, o să izbutesc să obţin un salariu mai mare decît cel ce mi s-a promis. Altfel, în trei, ne-ar fi imposibil. Cînd însă vor vedea că am soţie şi un copil, ce naiba, or să mă ajute. Ba chiar o să vezi că, de fapt, toate se vor rezolva mai uşor acum. Marina nu vrea să plec fără ea, nu vrea să rămînă aici singură cu copilul, şi are dreptate : pe vremurile astea, cu războiul care poate izbucni în orice moment, nu-i bine ca soţii să nu fie împreună. Ea a văzut prospectul cu vederi din Argentina, zice că-i plac foarte mult, i l-am arătat şi pe acela cu privelişti din munţi". „Şi diploma ta de licenţă ?" am intervenit eu. „Mai întîi o să-mi iau licenţa, natural, altfel n-aş putea pleca. Am eu grijă, fac totul. Zici că-mi pot da demisia de la bancă oricînd vreau, nu-i aşa ?" M-am uitat lung la Michele auzindu-l ce calm răspunde : „Sigur, oricînd o să vrei".

12 mai

Mă şi culcasem dar m-am ridicat din pat ca să vin aici să scriu. Nu pot dormi. Am încercat să mai stau de vorbă cu Michele, dar el consideră acum inutil să reluăm ceea ce, de cîteva zile, constituie unica noastră temă de discuţie.

La bancă i s-a promis că Riccardo va fi printre primii pe care-i vor angaja şi luni, cum a şi stabilit, o să aibă o întrevedere cu tatăl Marinei. Mi-a spus : „Gata, am făcut tot ce cădea în sarcina mea". Şi a adormit, se-ntorsese cu spatele spre mine, inabordabil ; ca şi deseori în timpul zilei, simt că de aici îşi ia el acea forţă pe care i-o invidiez şi i-o admir : din acea fermă hotărîre a lui de a nu se lăsa prins. Faptul că trebuie să muncească pentru ca să cîştige bani şi să-şi citească ziarul ca să poată urmări evenimentele politice îi conferă privilegiul de a se izola şi, prin aceasta, de a se apăra ; sarcina mea, în schimb, e aceea de a mă lăsa devastată. Am ajuns pînă acolo încît, de fiecare dată cînd scriu ceva în caietul acesta, am senzaţia că săvîrşesc un păcat mare, un sacrilegiu : parcă aş sta la sfat cu diavolul. Îmi tremură mîinile cînd îl deschid : mi-e frică. Am sub ochi paginile lui albe pe care liniile dese, paralele, stau gata să primească în continuare cronica zilelor ce vor veni, şi pe mine mă înspăimîntă aceste zile înainte de a începe să le trăiesc. Ştiu că reacţiile mele faţă de fapte, notarea lor minuţioasă mă fac zi cu zi să mă cunosc mai bine pe mine însămi. Poate că sînt oameni care, cunoscîndu-se pe ei înşişi, reuşesc să se îndrepte ; eu însă cu cît mă cunosc mai bine, cu atît mă simt mai pierdută. De altfel, nici nu ştiu ce sentimente ar putea rezista unei analize continue, nemiloase ; sau cine, urmărindu-se ca într-o oglindă în fiecare faptă a lui, s-ar putea declara satisfăcut de el însuşi. Am

impresia că necesar în viață este să-ți alegi o linie de conduită, s-o afirmi față de tine însuți și față de ceilalți, și apoi să uiți atitudinile, faptele care o contrazic. Trebuie să le uiți. Mama zice totdeauna : ferice de cei ce nu țin minte multe.

Azi am avut o zi foarte grea. Întorcîndu-mă la prînz acasă, am găsit o scrisoare de la tușa Matilda, răspunsul ei ; îmi scrie că nu dorește nimic altceva decît să știe precis cînd voi sosi la Verona, ca să mă întîmpine în gară. I-am arătat scrisoarea, după-amiază, lui Guido. Eram în mașina lui, a fost prima sîmbătă cînd nu ne-am întîlnit la birou, el susține că acum e prea cald, la birou. I-am spus : o să-i răspund mîine tușei Matilda că a intervenit ceva și că trebuie să las pe mai tîrziu vizita pe care vreau să i-o fac. Guido a tăcut, s-a uitat țintă la mine, era adînc mîhnit. Apoi a spus : „Nu, te rog, nu, în nici un caz să nu amînăm". Pentru mine momentul acesta a fost sfîșietor de dureros pentru că abia atunci, anunțîndu-l ce hotărîre luasem, am fost sigură că n-o să mi-o schimb. Azi, la masă, cînd am adus vorba despre asta, speram că vreunul dintre ei o să protesteze, o să mă oblige să nu-mi amîn călătoria ; și totuși nici unul n-a făcut caz de hotărîrea aceasta atît de importantă pentru mine. Riccardo fusese la oficiul stării civile, vorbea despre „strigările" dinaintea căsătoriei. „Plecăm imediat după ce o să aibă loc această lamentabilă nuntă, i-am promis lui Guido, în douăzeci de zile, maximum o lună." M-am gîndit să fixez de pe acum, în scrisoarea către tușa Matilda,

ziua şi ora la care voi sosi şi o să adaug că nu trebuie să mai aştepte vreo altă înştiinţare din partea mea, ce-am hotărît aşa rămîne. Guido a mai insistat, mi-a spus că în iunie la Veneţia e prea multă lume. Era deprimat, conducea maşina încet, angajîndu-se pe bulevardele de la periferie. Se lăsa întunericul, era o atmosferă tristă. Mi-a propus, scoţîndu-şi din buzunar pachetul de ţigări : „Să stăm aici ; tot nu vrei tu să mai circulăm prin centru, aşa încît sîntem ca într-un exil". L-am întrebat dacă i se pare că nu am dreptate, după ceea ce s-a întîmplat ieri-seară cînd ne-a văzut cineva ; el a rămas tăcut o clipă, privind lung, prin parbriz, primele felinare care se aprindeau. Apoi a murmurat, răspunzîndu-mi : „Nu, poate că nu" şi mi-a strîns mîna, exasperat. Ieri-seară şedeam unul lîngă celălalt în barul unui hotel şi deodată l-am văzut intrînd pe fratele soţiei lui împreună cu doi prieteni. Deşi mă cunoaşte foarte bine fiindcă trece deseori pe la birou, acum aproape nu m-a recunoscut, atît era de surprins să mă vadă însoţită de Guido, într-un local. Uimirea lui n-a durat totuşi decît o clipă ; ne-a salutat cu mai multă afabilitate decît ar fi fost firesc şi a luat loc şi el la bar. Guido şi eu n-am ştiut cum să ne comportăm : am început a discuta între noi cu voce tare, sperînd că în felul acesta cumnatul va deduce că ne preocupă nişte probleme de la birou ; de altfel nici nu mai găseam altceva să ne spunem. Cînd am plecat, el, cumnatul, s-a prefăcut că nu ne vede, Guido însă l-a bătut cu mîna pe umăr ca să-i spună la revedere, adică

să-i demonstreze ostentativ că nu este nimic echivoc între noi doi. Cum am ieşit din bar, i-am spus că nu trebuie să mai riscăm altădată să ne vadă cineva împreună. Aveam poate speranţa că lui Guido i se vor părea exagerate temerile mele. El însă mi-a răspuns, grav : „Ai dreptate". Şi a adăugat că fratele soţiei lui e om de onoare, n-o să lanseze zvonuri pe seama noastră.

În seara asta mi-a spus acelaşi lucru : că am dreptate ; era frumoasă înserarea iar maşina, complicea noastră, constituia un refugiu sigur pentru noi ; dar fiindcă nu ne puteam permite să coborîm, aveam amîndoi sentimentul că sîntem prizonierii ei. Ne ademeneau şirurile de felinare aprinse pe străzi, păreau nişte comete, marcau parcă drumul spre un oraş mirific, interzis nouă. Trecu pe lîngă noi, pe bicicletă, un sergent de stradă şi cîteva secunde pedală mai încet, ca să poată arunca o privire prin ferestruica laterală a maşinii. Guido a ambalat motorul : „Dar nu se poate, nu mai sîntem nişte tinerei, nu putem sta tot timpul în maşină ori să ne dăm întîlnire prin localurile din marginea oraşului, prin ospătării ; de altfel, ar fi şi mai riscant. Eu vreau să pot fi cu tine oriunde : la teatru, la cinema, la restaurant, să mergem pe stradă braţ la braţ". I-am cerut să se mai gîndească ; îmi amintisem, fireşte, de Cantoni, de Mirella, de Clara, dar i-am spus că cei pe care-i cunosc eu, rareori pot fi întîlniţi în astfel de localuri, e drept că vreau să fim prudenţi, dar asta numai pentru el, nu pentru mine. Guido a suspinat : „De-ai şti cîtă independenţă mi se lasă... Nu mai am

nici o obligaţie, nimic". Îmi dau seamă de multe ori că doreşte să-mi spună ceva despre asta, dar eu nu vreau. „Şi chiar copiii, a adăugat, ce drept au ei asupra vieţii noastre intime ?" Apoi a insistat să fixăm data cînd vom pleca şi mi-a spus : „Am nevoie de o certitudine, nu pot fi sigur nici măcar de tine..." Mi s-a făcut nespus de ruşine cînd l-am auzit vorbindu-mi despre mine aşa cum vorbeşte Riccardo despre Marina. El, continuînd, mi-a spus că, în iunie, ar fi mai prudent să plecăm la Vicenţa : „Acolo nu riscăm să ne vadă cineva. Cunoşti Vicenţa ? E foarte frumoasă". Eu am făcut semn din cap că da, surîzînd, şi mă gîndeam că la Vicenţa vom sta ca într-o închisoare, ne va lipsi fereastra care dă spre Canal Grande aşa cum ne-a lipsit în seara aceasta strălucirea luminilor vii din oraşul interzis.

Acasă, m-a întîmpinat la uşă Riccardo, mi-a spus cu sfială : „Mamă, a venit Marina". Am tresărit : tocmai mă întrebam cum aş putea face ca să plec repede cu Guido şi mi s-a părut că ei amîndoi, Riccardo şi Marina, voiau să-mi întindă o cursă. M-am enervat, am intrat în sufragerie aşa cum eram : fără să-mi scot pălăria şi mănuşile, şi ţinînd poşeta în mînă. Marina s-a ridicat de pe scaun lăsînd ochii în jos şi atitudinea aceasta a ei m-a iritat şi mai mult. Purta o fustă plisată, i-am măsurat cu privirea corpul zvelt. Mi-am spus că l-a păcălit pe Riccardo şi acum se pregăteşte să mă joace pe degete şi pe mine. „Ei, am întrebat-o, cînd faci copilul ?" Ea, intimidată c-o luasem aşa, fără menajamente, s-a uitat la Riccardo şi el mi-a răspuns făcînd efor-

turi să pară zîmbitor : „În decembrie, mamă, de Crăciun“. Am luat loc toţi trei, am început să stăm de vorbă ; cînd venea vorba despre data la care se vor căsători, se uitau repede unul la celălalt şi, în afară de un sentiment grav, de vinovăţie, nimic nu umbrea fericirea din privirile lor. Dar ştiu eu ce-i sentimentul acesta de vinovăţie : păcatul pe care l-au făcut nu are secrete pentru mine şi nici viitorul lor, nu m-au găsit dezorientată, stingherită, cum am fost cînd am discutat cu Cantoni. Totuşi mă jena ceva : poate faptul că încă nu-mi scosesem pălăria şi că, pentru ca să le pot vorbi fără nici o blîndeţe, şedeam dreaptă în fotoliu, aşa încît aveam impresia că sînt în vizită, că nu eu sînt gazda, ci ei. Mi-am amintit de primele dăţi cînd Mirella şi Riccardo aveau în vizită prieteni de-ai lor şi eu, ca să nu deranjez, rămîneam în camera mea pînă ce plecau invitaţii. Mi se părea atunci că am şi ajuns să stau deoparte, într-un colţ, ca o bătrînă şi în timpul acesta vocile lor răsunătoare, vesele, invadau camerele care pînă mai înainte fuseseră numai ale mele, domeniul meu, împărăţia mea. Astă-seară, uitîndu-mă la Marina, m-am gîndit că în scurt timp şi ei i se va spune ca mie : doamna Cossati. Mi-am scos pălăria, şi i-am fixat acele deasupra, încet. Ei vorbeau despre camera în care vor locui ; am întrebat-o pe Marina dacă are un trusou cît de mic, un cearşaf, două. Ea a făcut semn din cap că nu. A urmat o tăcere, apoi eu am spus că nu-i nimic, mai am cîteva din trusoul meu şi din acela al mamei mele ; şi că,

de altfel, ei amîndoi trebuie să fie gata de multe sacrificii. „Tu, am continuat, ești foarte frumoasă, ți-ar fi fost ușor să te ia un bărbat cu avere, nu importă că n-ar fi fost dintr-o familie ca a lui Riccardo și ar fi avut o altă educație. În ce-l privește pe Riccardo, mama mea îi și găsise soție... Știi cum sînt bătrînii, am adăugat cu un zîmbet fugitiv, își închipuie că fericirea constă în bani, într-o bună situație materială ; dintr-un anumit punct de vedere, au dreptate. Despre acea căsătorie, ea și bunica fetiței discutau între ele de ani de zile. Tînără, cultă, fata e fiica unică a unei verișoare a noastre, contesa Dalmò, stăpîna celor mai frumoase moșii din provincia Veneția. Riccardo s-ar fi ocupat de moșii, ar fi trăit în belșug. Mama visa că într-o zi o să-și poată redobîndi prin cumpărare vila pe care și azi figurează stema noastră și care acum, închipuie-ți, e proprietatea unui lemnar, un parvenit. Dar eu prefer că s-a întîmplat altfel. Și eu m-am căsătorit din dragoste, deși în alte împrejurări. Spune-mi, ești evlavioasă ?" Ea a făcut semn din cap, cu ardoare, că da. „Ei, mi-am urmat eu vorba, atunci să-i mulțumești lui Dumnezeu că ai dat peste un băiat ca Riccardo. Altuia în locul lui ar fi putut să nu-i pese de starea în care te afli și te-ar fi lăsat, ar fi plecat în Argentina. Natural, noi nu i-am fi permis așa ceva, l-am fi silit să-și facă datoria. Dar nu, el a renunțat imediat la totul, ai văzut ? s-a sacrificat fără să șovăie. O să vă aranjați aici la noi, știi bine că nu sîntem bogați, însă cît avem o să împărțim cu voi, pentru mine o să fii ca o fiică." Marina lăsase capul în

piept, plîngea. I-am spus că de acum nu mai trebuie să se gîndească la trecut şi am cuprins-o în brațe. E slăbuță, nu are putere fizică de loc, mi-a inspirat în acelaşi timp şi înduioşare şi neîncredere : plîngea tăcută, cu hohote abia perceptibile, dar care-i scuturau trupul ca pe al unei păsăruici. I-am spus : „Linişteşte-te, acum din contra, ar trebui să te bucuri. Nu mai plînge, Marina : să nu ți se facă rău". Îmi pare o imposibilitate faptul că în ea, în acest trup plăpînd se află copilul fiului meu : nu numai fiindcă Marina are forme anemice, osatură prea fină, ci şi fiindcă nu vreau să admit că pruncul e şi al ei. Gîndul acesta mă umple de indignare, mă revoltă. Copilul e al lui Riccardo. Al lui Riccardo şi al meu.

16 mai

Nu prea izbutesc să mă port în aşa fel, încît să nu se observe că prezența Marinei mă agasează. Ea vine acum la noi seară de seară : m-am şi obişnuit să pun regulat pe masă cinci tacîmuri. După cină, Mirella pleacă de acasă, eu şi Michele însă nu mai avem clipă de răgaz. Îmi iau lucrul de mînă, îi las pe Marina şi Riccardo să-şi continue convorbirea, singuri. Nu e strălucită conversația lor, Marina e incultă şi nici n-are spi-

rit de observaţie : cînd, fără să-mi mai urmăresc cîteva secunde andrelele, înalţ capul, o văd cum se uită la mine, întrebîndu-se, poate, de ce mă admiră atît de mult Riccardo. El mi-a spus şi ieri, îmbrăţişîndu-mă : „Mamă, tu eşti o femeie excepţională", şi-mi cere totdeauna sfatul sau mici servicii, ca şi cum ar ţine să-mi dea mereu ocazie să arăt ce îndemînatică sînt. Mi se pare că Marina e cam geloasă din cauza aceasta. De-o fi aşa, înseamnă că e meschină, pentru că altfel ar trebui să-şi dea seama că nici un sentiment, oricît ar fi el de adînc, nu poate înlocui dragostea pe care i-o porţi mamei.

Michele astă-seară şi-a luat fotoliul, a luat şi aparatul de radio şi s-a dus cu ele în dormitor. Şi-a mai dus acolo cîteva cărţi, ziarele, lampadarul din sufragerie ; apoi m-a anunţat cu un suspin de satisfacţie : „Aici o să mă simt foarte bine..." Am trecut în revistă, cu mintea, întreg apartamentul şi am constatat că nu mai am nici un ungher al meu, afară de bucătărie. Atunci l-am întrebat, iritată : „Şi eu, Michele ?" El se şi instalase în fotoliu, dornic să-şi înceapă siesta. M-a privit cu afecţiune, dar mirat, şi mi-a spus : Ştiu că tu rareori vrei să stai aşa. În loc să bage de seamă că n-am timp niciodată pentru asta, îşi închipuie probabil că n-am poftă să mă odihnesc. S-a ridicat numaidecît şi mi-a oferit fotoliul. Nu mi-aş permite în nici un caz să i-l iau ; cu toată amabilitatea, cu toată politeţea lui ireproşabilă, aşa ceva ar fi pînă şi pentru el un gest despotic. După ce s-a aşezat din nou, mi-a spus că în curînd o să se obişnuiască cu Marina care,

a zis el, e o fată bună, lui îi place. E adevărat. Îi place fiindcă e frumoasă. Ca şi Riccardo, şi el o urmăreşte cu privirea, surîzător, cînd o vede umblînd prin casă, fiindcă ea e de o blajinătate animalică, pe care bărbaţii o iau drept delicateţe. Nici măcar ceea ce s-a petrecut între ea şi Riccardo nu-i dă nimic de bănuit lui Michele : el consideră că asta a fost din partea ei o dovadă de supunere feminină, din dragoste, şi faptul ca atare îl măguleşte şi pe el, fiindcă e bărbat. Dar, pe de altă parte, eu ştiu ce proastă părere are despre o femeie cum e Clara de exemplu, chiar dacă acum nu-mi mai spune nimic despre ea şi nici nu se mai plînge că nu i-a mai telefonat.
chele, dacă de acum înainte o să-ţi petreci se-
M-am aşezat lîngă el şi i-am spus : „Auzi, Mi-
rile aici, închis în dormitor, eu o să fiu absolut singură şi nu mai pot". Aş fi vrut să-i mai spun că azi înţeleg cele ce-mi mărturisea el în scrisorile pe care mi le trimitea din Africa şi ce grea i-a fost singurătatea, la întoarcere, cînd eu nu mă mai ocupam decît de copii. Mi-am dat seama că noi ne-am distrus pentru familia pe care am întemeiat-o, şi că ea, familia, ar trebui să ne vină acum într-ajutor. Dar nu m-am hazardat să-i comunic impresia mea, nici eu nu mi-o amintesc decît cînd deschid caietul acesta. Michele m-a mîngîiat pe umăr, afectuos, şi mi-a spus că în cîteva luni n-o să mai fiu singură, o să am copilul lui Riccardo.

Am vorbit cu toţii despre copil astă-seară, la masă. Lui Michele nu i-au plăcut macaroanele, zicea că nu-s gustoase. Mă întorsesem acasă tîr-

ziu, fiindcă avusesem o lungă convorbire cu Guido, care insistă totuşi să plec pentru cîteva zile, înainte să se căsătorească Riccardo. Eram obosită şi aveam impresia că oboseala acum o datoram neînsemnatului efort în plus pe care trebuie să-l fac de cînd Marina ia masa la noi, seara. Am spus că mi-e destul de cînd muncesc în casă pentru toţi, nu mai sînt o tinerică, aş avea dreptul să mă odihnesc. Mirella mi-a dat dreptate şi a întrebat-o pe Marina în ce fel are de gînd să lucreze şi ea undeva, după ce se va căsători. Riccardo a întrerupt-o imediat pe Mirella, atrăgîndu-i atenţia că, peste cîteva luni, Marina va trebui să se ocupe de copil. A urmat o tăcere. Mirella m-a privit atentă, gravă, apoi a spus : „Ar putea rămîne mama acasă, cu copilul".

Aş fi vrut să zic nu, dar mi s-a părut că nu-i bine. M-am gîndit că, dacă n-o să mă mai duc la birou, n-o să-l mai pot vedea pe Guido şi că, noaptea, copiii plîng şi atunci n-o să mai am timpul, liniştea, nici măcar să-mi ţin jurnalul. Dar toate acestea sînt secretul meu, nu puteam obiecta că asta e mai important decît să îngrijesc de copil. Riccardo a spus că propunerea Mirellei e o soluţie excelentă, în felul acesta el şi Marina s-ar putea duce singuri în Argentina să se aranjeze, să se aclimatizeze acolo şi apoi se vor întoarce să ia copilul, mai tîrziu, pentru că oricum, cu mine, el va fi în siguranţă. „Mai în siguranţă decît cu tine", i-a spus în glumă Marinei. Ea surîdea încîntată. Pe urmă, el a adăugat că, pînă atunci, Marina mi-ar putea lua locul la

serviciu. „Crezi că-i aşa uşor? I-am întrebat ironică. La ce se pricepe Marina? Ia să vedem: stenografie, dactilografie, contabilitate, redactare fără greşeli în limba franceză?" Ea scutura din cap şi eu am continuat cu o furie abia stăpînită: „Nimic n-aţi priceput, nu vă daţi seama cîte obstacole grele a trebuit să înving eu, timp de ani de zile. Voi nu luaţi în consideraţie decît ceea ce faceţi voi. La pension, profesorii noştri erau călugăriţele, învăţătura era mai curînd un amuzament, cum se întîmplă în pensioanele de lux unde toate elevele sînt din familii bogate şi n-au nevoie să se pregătească pentru vreo profesie. Cîntam la piano, făceam pictură, acuarele. Total greşit, cum zice Mirella". Mirella tăcea, uitîndu-se la mine. „Am fost nevoită să învăţ totul singură. Îngrijeam de casă şi în acelaşi timp lucram undeva, ca şi tatăl vostru, pentru ca voi să puteţi urma la liceu, la universitate, să aveţi ce mînca, ce îmbrăca. Nu e uşor să-mi ia cineva locul". Riccardo a venit la mine să mă îmbrăţişeze, a venit şi Mirella, gravă, apăsată parcă de-o mustrare a ei de cuget, nemărturisită. Mi-au spus că de-acum gata, să nu mă mai duc la serviciu, acum ei amîndoi sînt oameni în toată firea. „O să-şi găsească vreo slujbă ceva şi Marina", a hotărît Riccardo cu ton aspru. Mi-au spus că o să luăm o femeie de serviciu, pe cîte o jumătate de zi, pentru treburile grele, la bucătărie şi eu să mă ocup de copil, să mă duc cu el în grădina publică, să stea la soare. „Ţi-ajunge cu serviciul, spunea într-una Riccardo, ţi-ajunge cît ai stat în fiecare noapte pînă tîrziu, cîrpind, călcînd".

Marina se uita fix la mine, cu ochii aceia ai ei mari, de păpuşă. Poate se speriase înţelegînd ce greu e să fii şi femeie şi soţie şi să şi porţi de grijă familiei tale. Mie însă mi s-a părut că ea, uitîndu-se aşa la mine, voia să-mi găsească un punct vulnerabil, ca să mă poată răni. Mi-am amintit imediat de caietul acesta şi m-am gîndit să-l pun la adăpost chiar mîine-dimineaţă, să-l încui în casa de bani a lui Guido. Dar mi-e frică să-l am la mine cînd voi fi în oraş : dacă mă calcă o maşină ? Îmi închipui cum aş sta ţeapănă, un cadavru peste care s-a aruncat o pînză cenuşie, şi parc-o văd pe Marina aplecîndu-se să ia de jos, de pe asfalt, poşeta care mi-a scăpat din mîini : o deschide, scoate din ea caietul. Nu-l pot duce la birou, ar fi o imprudenţă. Pe de altă parte, în scurt timp Marina va rămîne deseori singură în toată casa, pentru că va fi soţia lui Riccardo, nora mea, doamna Cossati ; va putea atunci deschide sertarele, cuferele, va putea scotoci peste tot. Şi-o să dea peste el, o să i-l arate lui Riccardo, deschizîndu-i ochii că de asta stau eu pînă tîrziu noaptea şi că de asta nu se poate ca ea să-mi ia locul la serviciu : fiindcă e la mijloc ceva cu directorul. Poate că a şi început să caute caietul. Dar n-o să descopere nimic, eu sînt mai deşteaptă decît ea ; n-o să reuşească să distrugă icoana mea în mintea lui Riccardo. După ce voi muri, Riccardo îşi va aduce aminte că n-am stat la gînduri, am primit-o în casă cu generozitate pe Marina şi am ocrotit-o, am hrănit-o, deşi am văzut-o săracă, provenită dintr-o familie umilă în care avusese de suferit din cauza lipsei de armonie între ai

ei şi nu aducea zestre, nu avea trusou, era de două luni gravidă. Dar ea nu pare a lua în seamă toate acestea : n-o văd ruşinată, n-o simt că-i e frică să nu mă întreb dacă, după ce s-o mărita, n-o să facă şi cu alţii ceea ce a făcut cu fiul meu. Astă-seară, cînd au plecat, Riccardo a împins-o spre mine, să mă îmbrăţişeze, şi a îndemnat-o : „Spune-i mamei ce am hotărît noi". Ea se codea, făcea din cap : nu, nu ; atunci Riccardo m-a anunţat el : „De-o fi fetiţă, o numim Valeria".

10 mai

Mi-e din ce în ce mai greu să scriu. Seara, Michele stă pînă tîrziu, ascultă muzică. Şi-a cumpărat două discuri : cavalcada Valchiriilor şi moartea lui Siegfried, şi le pune atît de des, încît pentru mine acum e un coşmar cînd le aud. Noaptea trecută, cînd am intrat în dormitor, l-am găsit în pat, adormise, şi patefonul lîngă el mergea în gol şuierînd groaznic. Michele, pe spate, cu capul pe pernă, părea că se odihneşte fără nici o grijă, dar de fapt poziţia lui însemna numai că e frînt de oboseală. M-a speriat imobilitatea feţei lui. M-am apropiat de el, l-am strîns în braţe : mă simţeam apăsat şi eu de un sentiment al singurătăţii, cum n-am mai avut pînă la vîrsta aceasta. Nu l-a surprins neaşteptatul meu

elan de tandreţe : cei ce-şi duc viaţa împreună de mult timp, ştiu să-şi spună totul unul celuilalt fără cuvinţe şi poate că tocmai de asta legătura dintre ei nu poate fi înlocuită prin nimic. „Hai, culcă-te, stinge lumina", mi-a spus încet. În pat, m-am lipit de el : mi-am dat seama că trupul lui e sănătos, robust, că nu i s-au încetinit bătăile inimii şi am respirat uşurată. Faţa lui, puţin mai înainte, cînd intrasem în dormitor, mi-o amintise pe aceea a tatălui meu. Ori de cîte ori mă duc la mama, tata nu ia parte la convorbire : şade în fotoliu lîngă noi, citeşte ziarul şi încet, încet ziarul îi alunecă din mîini. Îl privesc fără nici o emoţie cum doarme şi deodată, cu o înfiorare, îmi dau seama că a murit de mult. Poate din ziua cînd a hotărît să renunţe la profesia lui de avocat, cedîndu-şi biroul celui ce ani şi ani de zile îi fusese adjunct şi care azi e un bătrîn ca şi tata. În ziua aceea a fost la noi acasă o masă cu invitaţi şi toţi se bucurau că tata putea în sfîrşit să se odihnească şi să înceapă a trăi. Din momentul acela, el, de fapt, începuse a muri.

Mi se pare că, din acest punct de vedere, femeile au un avantaj : ele niciodată nu-şi pot înceta activitatea, casa şi copiii nu le dau dreptul la odihnă ori la pensie ; aşa încît pînă în ultima clipă ele rămîn legate de ceea ce constituie principalul lor rost în viaţă. Uneori, uitîndu-mă la părinţii mei, auzindu-i cum se ciondănesc pentru cîte un nimic, mă întreb cum pot ei uita că sînt în pragul morţii. Poate numai fiindcă repurtează în fiecare zi o victorie prin însuşi faptul că încă

sînt în viaţă. Sau poate pentru că, moartea fiind o stare pe care n-o cunoaştem, ei nu şi-o pot imagina, nu-i înspăimîntă. Dacă aşa stau lucrurile, ar trebui poate să nu mai încercăm să cunoaştem bine viaţa — altfel, făcînd mereu efortul s-o înţelegem şi s-o trăim aşa cum ar trebui, pînă la urmă ajungem să n-o mai trăim de loc.

Cînd Michele termină în sfîrşit cu discurile lui şi casa nu mai răsună de acele acorduri ameninţătoare şi emfatice, aş vrea să-mi iau caietul şi să scriu. Dar e o oră tîrzie, mi-e că din moment în moment se poate întoarce Mirella acasă, tresar ori de cîte ori aud o maşină oprindu-se jos, la intrare. Imi spun deci că o să scriu după ce s-o întoarce ea, îmi văd mai departe de cîrpitul rufelor şi, astă-seară, am adormit în timp ce coseam. M-am trezit cînd am auzit-o pe Mirella întrebîndu-mă cu glas aspru : „Dar ce-ai avut de făcut, mamă, pînă la ora asta ?" Şi-o fi închipuind că hotărîrea cu care refuz să mă culc mai devreme nu e departe de cunoscuta îndărătnicie a bătrînilor. Nu vreau să mi se mai întîmple ceea ce a fost în seara aceasta, nu vreau ca fiica mea să mă considere bătrînă : nu am decît patruzeci şi trei de ani.

Azi a fost la noi tatăl Marinei : eu mai întîi insistasem să amînăm pentru altă zi vizita aceasta, fiindcă voiam să mă duc la obişnuita mea întîlnire cu Guido, sîmbăta, la birou. De cîtva timp, Guido e mereu îngrijorat să nu-mi găsesc vreun motiv ca să evit intîlnirea, aşa încît să nu mai putem vorbi despre plecare şi să nu stabilim data. Azi-dimineaţă, pentru prima dată de cînd

ne cunoaştem, a fost aproape aspru cu mine cînd a aflat că nu-mi voi putea petrece după-amiaza cu el. Mi-a spus : „Trebuie să alegi o dată. Sau cel puţin să încerci să te aperi. Nici măcar atîta energie nu reuşesc să-ţi insuflu ? S-ar zice că-ţi face plăcere să te laşi aşa fărîmiţată, dusă de vînt ori încotro". Era ora închiderii : auzeam amîndoi cum se şi grăbesc funcţionarele tinere să părăsească biroul, spunîndu-le uşierilor, voioase : bună ziua, şi începîndu-şi duminica, de pe acum, ca pe o călătorie foarte plăcută în timpul concediului, o călătorie care ar urma să nu ia sfîrşit niciodată. Guido a continuat : „De cînd m-am deprins să te văd în fiecare sîmbătă după-amiază, nu mai pot sta singur aici, aşa cum am stat timp de atîţia ani. Altă dată mi se părea, poate, că aştept ceva care, printr-o minune, să pună capăt dintr-o dată singurătăţii mele. Mi-aduc aminte şi azi ce surprins am fost în acea sîmbătă, prima dintre după-amiezele noastre de sîmbătă, cînd, după ce am descuiat uşa, mi-am dat seama că sosise înaintea mea la birou cineva care, ca şi mine, avea nevoie să revină aici ca să-şi găsească un refugiu. Dar eu acum nu-mi mai găsesc liniştea sufletească nici aici, dacă nu eşti tu. Şi atunci rămîn acasă, mă închid în camera mea de lucru în care nu pot lucra şi nici să gîndesc nu mi-e posibil acolo, fiindcă în camerele învecinate copiii pun muzică de dans". Mi-a luat mîinile, mi-a spus : „Vino azi, te rog, fie şi numai pentru o jumătate de oră : trebuie să vorbim despre plecarea noastră". Mi se rupea inima, eram deznădăjduită,

simţeam că n-am iubit niciodată pe nimeni aşa cum îl iubeam pe el în clipa aceea. „Dacă aş putea, o, numai dacă aş putea..." i-am spus, şi tonul cu care am pronunţat cuvintele acestea era ca o despăgubire pentru el.

Tatăl Marinei e un omuleţ vioi, mereu zîmbitor. Se bucură că nunta va fi la 13 iunie, cînd cade Sfîntul Antonio, sfîntul protector al Marinei ; ea spune într-una că Sfîntul Antonio a făcut aşa, încît Riccardo să nu plece, lăsînd-o singură. S-ar părea că tatăl Marinei nu bănuieşte din ce cauză căsătoria trebuie să aibă loc cît mai repede : chiar eu i-am cerut lui Michele să nu-i spună adevărul, să invoce ca motiv posibilitatea unei plecări pe neaşteptate a lui Riccardo în Argentina, aşadar înlesnirea din vreme a vizelor, paşapoartelor. Totuşi azi m-am simţit aproape indignată că omuleţul acesta crede cu adevărat ceea ce i s-a spus şi mă întreb dacă nu cumva se preface numai, că ar crede totul, evitînd astfel umilirea pe care ar trebui s-o suporte datorită purtării fiicei sale.

El însă pare a fi mulţumit : cînd Riccardo i-a arătat camera lui, deşi ea numai potrivită nu e pentru doi tineri căsătoriţi, tatăl Marinei a exclamat : „Perfect, perfect". Îi cuprinsese pe toţi o bună dispoziţie la care eu, în adîncul sufletului, am refuzat să iau parte : îmi aminteam hohotele de plîns ale lui Riccardo acum cîteva zile, tonul cu care Michele spusese : „Ce dobitoc". Aş vrea să uit toate acestea şi nu pot. Dorm toţi în casă, la ora aceasta : somnul le şterge din minte ziua

pe care au trăit-o azi, iar următoarea, pentru ei, nu e împovărată de şirul zilelor precedente, însă pe care eu le consemnez în paginile acestea ca într-un oribil registru de conturi, din care nici un datornic nu va fi şters niciodată. Spre seară, tatăl Marinei şi-a luat rămas bun de la noi, deşi Riccardo voia să-l reţină la masă ; tatăl Marinei i-a spus că nu poate, că trebuie să plece, ne-a adresat un : „La revedere, la revedere" din toată inima şi, după ce şi-a îmbrăţişat fiica, ne-a făcut, de pe scări, o mulţime de semne foarte cordiale cu mîna, pînă ce, continuînd să coboare, nu l-am mai văzut. Riccardo, închizînd uşa în urma musafirului, a fost de părere că totul mersese bine, foarte bine şi o săruta pe Marina pe obraji. M-am uitat la ea : radia de satisfacţie, părea că s-a îngrăşat între timp. „Dar nu-i posibil ca tatăl ei să nu-şi dea seama că e însărcinată", mi-am spus. Parcă-l vedeam din nou cum cobora scările sprinten, vesel, făcîndu-ne semne cu mîna : am avut bănuiala că ei amîndoi, tatăl şi fiica, sînt înţeleşi şi mi-am spus că în oameni de aceştia fără străbuni, fără tradiţii, niciodată nu te poţi încrede. Din cauza Marinei eu, azi, am fost silită să renunţ la o întîlnire cu Guido, deşi întîlnirile acestea sînt tot ce am, unica mea bucurie ; din cauza Marinei, Guido şi eu a trebuit să ne amînăm călătoria la Veneţia. Am impresia că ea înadins, cu premeditare, vrea să mă împiedice să mă simt încă tînără şi fericită. Aşa încît uneori mă gîndesc că, dimpotrivă, n-o să renunţ de loc, o să-i fac în ciudă. Cel mai adesea însă, mi

se pare că trebuie să renunţ fiindcă acesta e singurul mod în care voi fi mai tare decît ea, o voi învinge, şi nu numai azi ci pentru totdeauna, condamnînd-o să admire o viaţă de sacrificiu absolut, ca a mea.

22 mai

Riccardo mi-a spus că îndată după ce Marina se va căsători cu el, o prietenă a Marinei, patroana unui magazin de ciorapi, vrea s-o ia casieriţă. Îi părea bine pentru că, avînd această slujbă, ea o să poată şedea pe scaun tot timpul şi, cînd va naşte, nu va trebui să-şi întrerupă munca decît scurt timp. Aflînd de la mine vestea aceasta, mama a înlemnit, i-au căzut din mîini andrelele ; m-a întrebat : „Şi tu consimţi ca soţia fiului tău să fie casieriţă ?" I-am răspuns că nu e o muncă istovitoare şi ea m-a mustrat cu amărăciune : „Nu mă înţelegi. Acum nu mai înţelegi nimic. În familia noastră, tu eşti prima femeie care s-a văzut obligată să lucreze undeva ; dar cel puţin e într-un birou, nu la servit clienţii". Şi a repetat, scuturînd din cap : „Casieriţă..." M-a întrebat pe ce stradă vine prăvălia aceea şi eu i-am spus, e o stradă elegantă, din centru ; după o tăcere, ea a adăugat că-i pare bine că aproape nu mai iese în oraş şi că nu se mai vede cu toţi cei pe care-i

cunoaşte de demult. I-am replicat că, altfel, şi-ar da seama că lumea s-a schimbat. „Nu-mi pasă", mi-a răspuns ea, tăios.

Mama îşi petrece zilele într-un salonaş în care şi-a adunat o mulţime de amintiri, aproape un rezumat al vieţii ei : acuarele cu privelişti din natură, din provincia noastră, Veneţia, o fotografie decolorată a vilei, mici bomboniere de pe la nunţi şi ceva argintărie, cîtă a scăpat nevîndută fiindcă nu prea are valoare. Pe pereţi, portrete mari ale unor străbunice. Mă uitam cum şade mama pe scaun, dreaptă, îmbrăcată în negru, cu părul ei alb umflat de cel fals. Eu nu-s în stare să şed aşa, poate fiindcă n-am purtat corset ; nu sînt în stare să spun : „Nu-mi pasă". Poate că străbunicele din portrete nu şi-au ţinut niciodată jurnalul sau, în orice caz, şi l-au nimicit ca să nu ajungă pînă la noi. După ce va muri mama, nu ştiu unde le-aş putea găsi loc, acasă, acestor tablouri : sînt prea mari pentru camerele noastre, ar ocupa pereţii pînă-n tavan. Pe lîngă asta, noi am desfiinţat salonul şi aceste ilustre doamne, cu onctuoasa lor carnaţie înmugurită în mijlocul mătăsăriilor, n-ar putea sta înghesuite între şifonier şi comodă. O să le vindem, Riccardo are un prieten anticar. La asta mă gîndesc, în timp ce mama îmi reaminteşte că ramele tablourilor trebuie date mereu cu bronz. O asigur că aşa o să fac şi am impresia că, în mintea mea, pun la cale o crimă. „Dar nu-i vina mea, îmi spun, nu mai este loc." Mentalitate apărută în timpul războiului, din cauza crizei de locuinţe. Sau, poate, pentru că pe atunci oricine putea muri dintr-un moment

în altul şi lucrurile, obiectele, nu mai prezentau importanţă în comparaţie cu viaţa oamenilor, care erau egali cu toţii în faţa morţii, toţi ameninţaţi : trecutul nu ne mai folosea, nu ne mai puteam apăra cu ajutorul lui, iar în viitor nu aveam încredere. Mi-e vag totul în minte şi nu pot vorbi despre toate acestea cu mama şi nici cu fiica mea, pentru că nici mama, nici fiica mea nu m-ar înțelege. Ele aparţin altor lumi : sau celei care s-a terminat o dată cu respectiva epocă, sau lumii născute din acea epocă. Şi amîndouă aceste lumi se ciocnesc în mine, făcîndu-mă să gem de durere. Poate de asta mă simt adesea lipsită de orice forță de rezistenţă. Poate că eu nu sînt decît această trecere, această ciocnire.

Țin minte şi azi cum a fost cînd am anunţat-o pe mama că o să-mi iau serviciu : m-a privit drept în faţă, mult timp, mută, apoi şi-a coborît privirea şi de atunci am într-una sentimentul apăsător că munca mea la serviciu ar fi o vină. Mirella îmi dezaprobă acest sentiment, ştiu bine : poate chiar îl dispreţuieşte şi, cum e ea, vrea să se răzvrătească împotriva mea. Nu poate înţelege că eu, nu altcineva, eu i-am asigurat libertatea, eu, cu viaţa aceasta a mea sfîșiată de contradicţia dintre vechi tradiţii reconfortante şi chemarea ademenitoare a cerinţelor noi. E rîndul meu. Sînt puntea de care a profitat ea, aşa cum profită tinerii de orice : cu cruzime, fără măcar să bage de seamă că au luat ceva, fără să dea socoteală nimănui. De acum n-am decît să mă şi nărui.

Şi totuşi am impresia că văd totul clar, astă-seară : cînd am început caietul acesta, îmi

închipuiam că sosise momentul, pentru mine, să trag concluziile vieţii pe care am dus-o. Dar toată experienţa mea de pînă acum — inclusiv aceea pe care am căpătat-o de cînd îmi pun acest lung şir de întrebări în paginile de faţă — îmi arată că ne consumăm întreaga viaţă făcînd efortul chinuitor de a trage concluzii fără să reuşim. Cel puţin în ce mă priveşte, aşa e : totul îmi pare, în acelaşi timp, bun şi rău, drept şi nedrept : şi chiar — concomitent — vremelnic şi etern. Tinerii nu ştiu asta şi de aceea, cînd nu sînt ca Mirella, sînt ca Riccardo.

24 mai

Aseară, cînd m-am întors acasă, i-am găsit pe Riccardo şi Marina ocupaţi să facă nu ştiu ce cu valijoara în care ascunsesem acest caiet. Am pălit, am ridicat glasul întrebîndu-i, aspră : „Ce faceţi acolo ?" Riccardo mi-a explicat : „Tata a spus că actul meu de naştere trebuie să fie aici, în valijoară. N-o pot deschide. Unde-i cheia ?" I-am replicat că nu le permit să scotocească peste tot şi să forţeze ceea ce am încuiat eu, e valiza mea, eu sînt stăpînă în casa asta. Lui Riccardo nu prea i-a venit bine ; în timp ce mă îndepărtam cu valiza în mînă, l-am auzit spunîndu-i Marinei, amuzat : „Ai văzut ? Soacra".

Făceau haz, dar rîsul lor şi cuvîntul acesta, „soacra", m-au scos din fire. Am trecut în bucătărie şi acolo, imediat, am deschis valiza : cînd am scos din ea caietul, nu ştiam unde să-l pun mai repede, parcă mă frigea ; oricît căutam, nu vedeam în jurul meu decît suprafeţe netede, fără nici o ascunzătoare posibilă, mi se părea că aud paşii cuiva şi tremuram. L-am aruncat disperată în săculeţul cu zdrenţe, ca şi în prima zi. Mai tîrziu, pe cînd pregăteam cina, l-am auzit pe Riccardo vorbind cu Michele : „Mama, hotărît, trebuie să se odihnească, e prea obosită, i-au slăbit şi nervii. După ce mă căsătoresc, să plece la tuşa Matilda, să stea acolo două luni, minimum. N-o mai poate duce aşa : o să îngrijească de casă Marina cu o femeie de serviciu". Michele se declara de acord din tot sufletul. O clipă m-a delectat gîndul că nu mă va mai împiedica nimic să plec cu Guido, fiindcă voi fi obligată de ei să plec ; apoi însă, auzindu-i cum dispun de mine ca de o iresponsabilă, am început să bănuiesc ceva. Mi-a devenit clar că Marina vrea să-mi ia locul : se gîndeşte probabil că e prea obositor pentru ea să aibă serviciu, preferă să am eu ca şi pînă acum şi ea să stea acasă cu femeia pe care o vom angaja : o să dea ordine, o să hotărască în orice privinţă, în scurt timp toată casa o să fie la discreţia ei. Am intrat în sufragerie cu castronul de supă în mîini şi zîmbeam foarte calmă. „Nu vă faceţi griji în privinţa mea, le-am spus, mă simt foarte bine. Acum nu mai doresc de loc să plec. Nici nu mă gîndesc". Apoi, uitîndu-mă la Riccardo, i-am spus cu indiferenţă : „Dacă

vrei să-ţi cauţi actul acela, asta-i cheia de la valiză". Şi i-am aruncat o privire Marinei, ca să priceapă că nici de data asta n-a descoperit nimic. Simţeam cum mă cuprinde tot mai mult, cum îmi roade inima un resentiment care însă îmi lăsa mintea trează: nimeni dintre cei din casă nu s-a ocupat vreodată de mine, îmi pare suspectă neobişnuita lor grijă. Mai tîrziu mi-am spus: „Mi-e teamă să nu devin rea". Eram în camera Mirellei: îmi luasem lucrul de mînă şi ea, la masă, învăţa aşa cum face acum deseori, stînd pînă noaptea tîrziu, fiindcă e hotărîtă să se prezinte la multe examene. Ieri Riccardo i-a spus: „Fericito! Eu acum am altele pe cap, nu-mi pot pregăti teza. Şi în septembrie, cînd o să-mi încep slujba la bancă, o să am şi mai puţin timp pentru studiu". Din clipă-n clipă înălţam fruntea, lăsam andrelele să umble singure şi mă uitam la Mirella. Se concentra ca totdeauna în orice face, îi citeam concentrarea pe figură; aşa a fost de mică, pînă şi în jocurile ei copilăreşti. Ştiu că prezenţa mea o deranjează, dar nu mai am nici un colţişor al meu în toată casa: Michele era în dormitor cu patefonul, discurile lui răsunau luîndu-se la întrecere cu hohotele de rîs ale lui Riccardo şi ale Marinei, care jucau cărţi în sufragerie vorbind tare şi rîzînd. Am murmurat aproape fără să vreau: „Nu mai e loc nicăieri. Sînt momente cînd aş vrea să închid uşa unei camere în care să rămîn singură".

Mirella s-a răsucit spre mine frecîndu-şi ochii obosiţi de citit: „Auzi, mamă..." Am simţit că

vrea să-mi spună ceva deosebit. Acum mi-e frică într-una cînd copiii mei vor să-mi spună ceva. Ea a continuat : „În două sau trei luni, eu plec. Camera asta e frumoasă, e cea mai bună. În sfîrşit, o să poţi avea şi tu un pic de linişte. E bine aici", a adăugat uitîndu-se cu drag în jurul ei.

Am tăcut amîndouă, i-am scrutat ochii, privirea ei nu avea nimic ascuns. „Te măriţi ?" am întrebat-o surîzînd. Ea a clătinat din cap şi mi-a spus : „Barilesi o să aibă încă un birou al lui, la Milano ; i-l încredinţează spre conducere lui Sandro. Plec cu Sandro", a adăugat fără să lase ochii în jos. Şi apoi : „Adică, plecînd la Milano o să stau acolo în pensiune la cineva, deocamdată o să trebuiască să duc aceeaşi muncă la birou ca şi aici ; dar la anul am diploma de licenţă şi totul se schimbă. Atunci el şi eu o să putem lucra împreună, înţelegi ?" Nu i-am răspuns, era inutil să-i spun că are sau nu consimţămîntul nostru, în cîteva luni n-o să-i mai putem interzice nimic. Am întrebat-o : „Hotărît ?" Ea m-a privit o clipă fix şi pe urmă a spus : „Da".

M-am uitat la fotografia lui Cantoni pe care, de cîtva timp, o ţine pe masa de lucru şi pe care eu într-una pînă acum m-am făcut că n-o observ. Mi-am amintit vocea lui, felul în care mi-a vorbit de Mirella, fermitatea pe care o denota exprimarea lui precisă. Am întrebat-o unde au ajuns cu formalităţile pentru divorţ şi dacă cel puţin au încercat să obţină confirmarea ; mi-a spus că n-a intervenit nimic nou. Îmi răspundea scurt ca şi cum, ştiind că trebuie s-o doară şi să mă doară, tăia în carne vie cît mai repede posibil. Mă

întreb dacă nu e mai multă bunătate în răceala cu care își apără ea viața decît în moliciunea cu care eu o las pe-a mea consumată de alții. Riccardo, de cînd nu-și mai poate îngădui să dezaprobe conduita soră-si, proclamă că în ziua de azi sînt multe fete ca ea, care încet, încet uită că sînt femei. Cînd vorbește așa, se uită la Marina : Marina zîmbește, e foarte mîndră că o să aibă un copil. Dar eu știu că nu l-a dorit așa cum i-am dorit eu pe-ai mei ; mi-a spus Riccardo : Marina zicea că se omoară, ia sublimat ; și mi-aduc aminte și de spaima lui în seara cînd mi-a mărturisit că mai întîi el se gîndise să fugă, s-o lase. Fericiți au devenit mai pe urmă, aflînd că accept să le cresc copilul, acum ard amîndoi de nerăbdare să plece împreună fără copil, cică au să se întoarcă să-l ia, dar n-au spus cînd. Dacă nu mă înșel, numai eu îl aștept cu adevărat pe copilul acesta, numai pentru mine el nu e o povară, o piedică ; îl aștept așa cum îi așteptam pe ai mei, cu nerăbdare, ca să-i cunosc, să-i știu cum arată la față, de ce culoare li-s ochii, ce caracter vor avea. Timpul cînd am dat eu naștere copiilor mei e singurul pe care l-am trăit cu acea deplină conștiință de mine însămi pe care o are Mirella despre ea însăși în orice face. Conștiința aceasta de sine o face pe Mirella să nu mai aibă sentimentul, specific feminin, de vinovăție, care pe mine mă apasă mereu, copleșindu-mă ; pe conștiința de sine se bizuie Mirella cînd se prevalează de drepturile ei ; așa cum Riccardo își pune speranța în firea lui slabă, ca să provoace compătimire. I-am spus Mirellei : „Așadar pleci. Acuși

pleacă şi Riccardo, o să rămîn singură". Totuşi, deşi mă plîngeam, îmi şi savuram anticipat iminenta singurătate, ca pe o recompensă îndelung aşteptată ; o dată ce pleacă toţi să-şi trăiască viaţa aşa cum vor, mi se pare firesc să încep să mi-o trăiesc şi eu pe a mea ; mă gîndeam la Guido şi mă simţeam mereu foarte tînără. Am spus din nou : „De-acum o să rămîn singură". Mirella mi-a răspuns : „Nu, mamă, doar ştii bine că Riccardo n-o să plece nicăieri". Am privit-o cu un aer întrebător. M-am temut că vrea să-mi ia pînă şi dreptul de a mă consola că ei mă părăsesc ; m-a trecut deodată un fior rece. Ea a continuat : „Ştii şi tu, mamă : o să-şi găsească motive, n-o să se priceapă să-şi organizeze timpul aşa încît să aibă destul şi pentru slujbă, şi pentru învăţătură, şi pentru familia lui : e şi greu într-adevăr, ştiu. Pe urmă o să-i mai facă nevasta un copil... Nu pleacă, o să vezi. Şi nici tu nu te poţi lipsi de Riccardo. Îl invidiam cînd eram mică : îi iertai orice poznă, ba mai mult : parcă tocmai poznele lui te făceau să ţii mai mult la el. Cu mine erai neînduplecată. Poate pentru că sînt femeie". Am făcut semn din cap că da, fără să ezit. Poate că era şi din cauza asta, cum a spus ea ; dar, în primul rînd, pentru că ea, chiar şi atunci cînd ştia că a făcut ceva rău, nu arăta vinovată. Pe cînd Riccardo e ca şi mine : se simte totdeauna vinovat, mai ales de ceea ce n-a avut curajul să facă.

„Bine, i-am spus şi n-am vrut să privesc mai în adîncul celor ce spusese ea. Poate că ai dreptate. În orice caz, dacă pleci, eu o să pot sta cu

copilul în camera aceasta". Ea a susţinut că am nevoie de singurătate, de linişte. „Un copil, am răspuns eu, nu e o stingherire. Riccardo şi Marina sînt tineri, vor munci, vor avea nevoie să se odihnească noaptea. Eu sînt deprinsă să stau pînă tîrziu, ştii doar..."

Ca şi acum : e aproape ora patru. Ar trebui să nu mai fac asta ; oboseala îmi slăbeşte nervii, devin irascibilă. Cu toate acestea, deşi mereu m-am dăruit celorlalţi fără rezerve, îmi face impresia că încă mai am de dăruit totul. De aceea aştept cu atîta nerăbdare să vină ora cînd pot scrie, cînd pot da curs liber fluviului de gînduri şi simţiri pe care-l port în mine şi mă face să simt dureri ca pe vremea cînd aveam prea mult lapte. De asta, desigur, am cumpărat caietul. Ţin minte foarte bine ziua aceea : toamna se apropia de sfîrşit, şi totuşi cerul era senin, soarele era călduţ ca primăvara. Ieşisem singură şi mi s-a părut că n-ar fi trebuit să fiu singură pe-o vreme atît de frumoasă, de-aceea m-am întors din oraş ţinînd sub braţ caietul. Dacă aş fi ştiut de pe atunci că Guido mă iubeşte, nici nu m-aş fi gîndit să cumpăr caietul acesta ; dar poate că, de nu-l cumpăram, nu l-aş fi luat în seamă pe Guido, aşa cum nici pe mine nu mă luam. Pentru toţi eram doar „mămica", peste cîteva luni aş fi auzit-o pe Marina spunînd „soacră-mea" şi curînd-curînd oricine mi s-ar fi adresat cu „bunico." Era duminică şi tutungiul, ţin minte, nu voia să-mi vîndă caietul. Mi-a spus : „N-am voie". Atunci m-a cuprins o dorinţă irezistibilă să-l iau, speram că în paginile lui mi-aş putea realiza pe deplin, fără să

fiu vinovată cu ceva, dorinţa tainică de a fi rămas încă „Valeria". De fapt însă, de atunci a început zbuciumul meu. Pînă în ziua aceea nu prea avusesem memorie, poate era o apărare instinctivă : e bine să nu ştim că viaţa nu-i decît un drum lung şi greu, pe care ne însoţeşte ceas de ceas o speranţă pe care niciodată nu reuşim s-o transformăm în realitate.

Aş vrea puţin foc, am îngheţat. E aproape în zori de zi : fereastra a şi început să se lumineze. Simt un fel de repulsie, gîndindu-mă că o să încep să trăiesc din nou, şi totuşi momentul acesta de singurătate, de înfruntare a luminii cu întunericul, îmi creează senzaţia că sînt grăbită. Anii se alcătuiesc din mulţimea zilelor care trec repezi ca nişte clipiri din ochi şi eu aş vrea să mai am timp să fac ce ar trebui ca să fiu fericită. Aşa cum o cuprinde caietul acesta, viaţa mea, în întregime cheltuită pentru ceilalţi, mi se înfăţişează aproape ca un obiect material, o încorporează fiecare pagină, fiecare urmă lăsată de scrisul meu dens. Guido are dreptate cînd susţine că-mi face plăcere să mă las strivită, împrăştiată ; şi poate, dacă aş renunţa, n-aş face-o ca să respect un principiu moral, aşa cum am afirmat pînă acum. În realitate, nu mă simt legată de îndatoririle mele de soţie şi mamă şi nu mi se pare ridicol să mă îndrăgostesc, deşi foarte curînd voi fi bunică. Mi-e teamă numai să nu se piardă capitalul acumulat de mine cu multă sîrguinţă dar fără bunătate, datoria perfidă contractată faţă de mine de cei pentru care mă sacrific, datorie pe care ei vor trebui să mi-o plătească încet, încet. Din fericire,

acum înţeleg asta. Trebuie să mă apăr : nu vreau, renunţînd la dragoste, să devin o babă zgîrcită, neomenoasă.

S-a făcut ziuă : păsările ciripesc întîmpinînd dimineaţa, soarele incendiază voios ferestrele casei de peste drum. O să mă duc la birou, o să deschid veselă uşa, Guido o să spună : „Valeria..." O să-l anunţ că vreau să plec cu el imediat după ce se căsătoreşte Riccardo. O să ne ducem la Vicenţa, apoi întîlnirile noastre vor continua, voi lipsi din Roma două luni. De casă o să se ocupe Marina. E rîndul ei, acum. Eu am stat aici douăzeci şi patru de ani.

27 mai

Ieri după-amiază la birou, cum am deschis uşa m-am şi simţit bine, la adăpost de arşiţă : penumbră şi răcoare în toate camerele şi nu ne aflam acolo decît eu şi Guido. El îşi scosese haina, îşi suflecase mînecile cămăşii, cămaşa lui mirosea a mătase proaspăt călcată. Nu l-am văzut niciodată atît de seducător, atît de tînăr ; fremătînd de încîntare, am avut impresia că era prima oară cînd cunoşteam dragostea. M-am aşezat ca totdeauna faţă în faţă cu el ; rochia mea era şi ea de mătase şi cînd am înălţat braţele ca să-mi aranjez puţin părul, mi s-a părut că figura lui

Guido mă oglindeşte şi m-am văzut frumoasă. I-am spus că n-o să pot sta mult ; el mi-a răspuns : n-are importanţă, şi că, de cînd am hotărît să plecăm împreună, e continuu fericit, măsura timpului îi pare să fi devenit alta, una fantezistă. Mi-a surîs spunîndu-mi : „Te iubesc". Eu, cu ochii în ochii lui, am murmurat : „Te iubesc". A fost prima dată cînd i-am spus asta şi el, cu faţa strălucind de bucurie, mi-a întins peste masa de scris, peste hîrtii, mîna lui mare, cu palma în sus, cu degetele desfăcute. Mi-am pus mîna în mîna lui. Am rămas amîndoi aşa, cîteva lungi minute. Nu-mi puteam lua ochii de pe faţa lui şi totul, în sufletul meu, era o mulţumire care mă durea. „Ştii, Guido, nu-i aşa ? N-o să plecăm nicăieri", i-am spus. El a încremenit, mă întreba numai cu privirea, o privire deznădăjduită, apoi mi-a spus o mulţime de cuvinte, nu mi le mai amintesc, poate fiindcă ameţisem făcînd semn într-una din cap că nu. „Vom fi şi acolo ca într-o închisoare, i-am răspuns, cum sîntem şi aici, fie în maşina ta, fie în vreun bar, cînd tragem mereu cu ochiul în jur. Ca îndărătul unor zăbrele pe care nu le putem sfărîma pentru că nu sînt în afara noastră, ci în noi înşine. Nu m-aş putea resemna să-mi duc viaţa recurgînd la subterfugii, la tot felul de minciuni mărunte. Şi nu pentru că ar fi o duplicitate. Nu : eu sînt o mică burgheză, sînt mai obişnuită să păcătuiesc decît să am curaj şi să mă bucur de libertate. Ci pentru că tu şi eu n-am avea nimic comun, în afară de păcat. Tu ţi-ai avea viaţa ta, eu pe a mea. Chiar tu ai spus : sîntem prea bătrîni ca să ne putem adapta unei

alte vieți. Adaptarea e numai de moment, presupune o speranță pe care noi nu o putem avea, la vîrsta noastră".

Guido a venit la mine, m-a cuprins în brațe. Mirosul, prospețimea cămășii lui, contactul cu brațele lui goale, mă făceau să-mi pierd firea. „Doamne, Doamne Dumnezeule", m-am rugat în sinea mea. „Vrei să plecăm pentru totdeauna ? Să nu ne mai întoarcem niciodată ?" mi-a șoptit el strîngîndu-mă în brațe. Eu, cu fruntea pe umărul lui, am făcut semn din cap că nu. I-am spus : „Nu, tot prea tîrziu e și pentru asta. Și poate că i-am nedreptăți și mai mult pe cei din familiile noastre, decît dacă ne-am adapta unei vieți de compromis". El mi-a replicat că nu are nici o datorie față de nimeni, e liber, dar nu l-am lăsat să continue a spune astfel de lucruri pe care apoi ar putea regreta că le-a spus. Într-o privință am fost de acord cu el : „Știu, am avea dreptate să facem așa. De altfel, nici nu e necesar vreun alt motiv decît acela că ne iubim". „Și atunci ?" a insistat el, torturat de nerăbdare. „Și atunci nu știu, nu reușesc să înțeleg clar, dar mi se pare că cel ce vrea să beneficieze de un drept trebuie să nu se simtă vinovat că va beneficia de acel drept. Pentru mine dragostea, dacă nu o justifică faptul că prin ea creezi o familie, e o vină. Mirella, în schimb, mereu susține că vina constă în a simți dragostea ca pe un păcat. Cred că are dreptate, dar eu sînt ca și tine, și tu, ca să-ți ușurezi propria vinovăție, ai vrea să incriminezi greșelile pe care, poate, le-au făcut alții din cercul tău. Dar Mirella mai susține ceva : că dragos-

tea e altfel cînd e fără nici o justificare, cînd e numai pasiune, instinct..." Şi îmi venea să adaug : „Sau cînd e poate, ca a noastră, numai dorinţă de a preveni în grabă falimentul vieţii pe care am dus-o". Altfel ar fi fost dacă Guido şi eu ne-am fi îndrăgostit unul de celălalt cînd eram încă foarte tineri ; şi, mai ales, dacă am fi tineri azi ; poate că atunci n-aş da importanţă celor ce gîndeşte portăreasa despre mine. „Şi munca nu-i o justificare ? m-a întrebat el. Sînt opt ani de cînd lucrăm împreună..." Se uita lung la mine, sperînd că acesta ar fi argumentul salvator. O clipă, şi eu am sperat asta. Ne-am sărutat, ne-am strîns în braţe. Apoi eu am reluat : „Nu. Mi-e greu să explic de ce. Vezi, eu am devenit funcţionară, am început să lucrez pentru că aveam nevoie de un salariu şi tu, după cum mi-ai povestit, ai muncit zi şi noapte timp de treizeci de ani, pentru că îţi hotărîseşi să devii om bogat. Nu cred că banii sînt o justificare. Să lucrăm împreună ca să ne îmbogăţim ? Nu mi se pare că asta ar putea fi un scop". Şi mai mult încă : eu simt că banii ne despart, ei trezesc în mine o altă dorinţă, una josnică, vinovată, pofta să fiu stăpînă împreună cu el pe averea lui, pe ceea ce-i dă lui siguranţa în orice face, în timp ce eu mă văd nesigură, lipsită de apărare. Acum cîteva zile, Guido, fiindcă pentru moment nu avea maşina la dispoziţie, a ţinut să urce în tramvai cu mine ca să mă conducă pînă acasă. A fost o întreagă aventură pentru el, nu ştia cît costă biletul : taxatorul l-a privit chiorîş, bănuitor, şi eu rîdeam : dar i-am dat dreptate taxatorului. Uneori facem pe jos, îm-

preună, o bucată de drum ; Guido nu e obişnuit şi, cînd traversăm strada, mereu i-e frică să nu-l calce vreo maşină. Într-o seară l-am luat de mînă, în glumă, ca să-l ajut să traverseze, dar în acelaşi timp mă gîndeam : „Frică le mai e la ăştia, bogaţii..." şi aproape îmi părea bine de teama aceasta a lui, pe care eu n-o cunosc : se teme să treacă de pe un trotuar pe celălalt tocmai el care nu ştie ce-i frica în atîtea şi atîtea alte împrejurări care pe mine, în schimb, mă înspăimîntă. Şi cînd îl văd cum scoate din buzunar cîte un teanc gros de bancnote mari, căutînd printre ele una de o sută de lire ca să achite cafelele pe care le-a comandat, nu-mi place : simt că, de mi-ar oferi teancul acela, eu poate l-aş lua. Da, aş avea comun cu el numai păcatul şi banii. I-am spus, la sfîrşitul convorbirii : „Nu se poate, crede-mă".

Nu el, eu am constatat apoi că e timpul să plecăm, eu am stins lampa de pe masa de lucru, eu am încuiat uşa biroului în urma noastră. Guido amuţise, mă urmărea cu privirea şi eu, făcînd toate acestea, nu sufeream, era ca şi cum din acel moment nimic nu mai putea nici să mă doară, nici să mă bucure. Pe stradă mergeam alături de el, dar lumea, trecînd, ne tot despărţea. Aşa am ajuns pe splaiul Tibrului şi acolo ne-am continuat drumul braţ la braţ. Eu, calmă, vorbeam de una, de alta, i-am spus că luni n-o să pot veni la birou, trebuie să mă ocup de cele necesare pentru căsătoria lui Riccardo, o să am nevoie de o învoire mai lungă şi că Michele şi copiii au luat hotărîrea să nu mai am serviciu, să rămîn acasă cu copilul. Am adăugat : „Nimeni nu poate vedea

mai bine de un copil decît o bunică". Intenționat pronunțasem cuvîntul acesta. Eram sigură că tot ceea ce pînă atunci păruse dureros, după ce voi spune „bunică" va părea firesc. Dar nu s-a produs nici o schimbare între noi doi : am rămas tot doi oameni tineri care mergeau braț la braț pe stradă într-un blînd amurg de primăvară. Cînd ne-am despărțit, aş fi vrut să-l chem îndărăt : se îndepărta de mine ultima posibilitate pe care o mai aveam de a fi tînără. Şi sigur că şi el gîndea acelaşi lucru, îl vedeam, mergea gîrbov.

Aseară n-am putut scrie ; m-a împiedicat o durere surdă, resimţeam ca pe o izbitură în piept efortul pe care mi-l ceruse convorbirea cu Guido. Am intrat devreme în dormitor : Michele se şi vîrîse în pat, citea. M-am lipit de el, el a continuat să citească şi eu m-am prefăcut că adorm, ca şi cum ar fi fost o seară ca oricare alta. M-am gîndit că şi Michele, poate, alteori, s-a prefăcut tot aşa că doarme. Şi că în această continuă simulare a somnului şi în veghea în cursul căreia fiecare din soţi se chinuie cu gîndurile lui fără ca celălalt să observe, în asta constau analele unei căsnicii exemplare. Într-adevăr, încet, încet, chiar am adormit.

Azi e duminică. Mirella s-a dus să ia masa la Lido. Cînd m-am întors de la biserică, am văzut maşina lui Cantoni în faţa intrării în blocul nostru, plecau. Mirella a scos capul pe portieră din mers ca să-mi facă semne cu mîna, îi părea bine că ne-am întîlnit, şi el, cum sta la volan, s-a aplecat salutîndu-mă. Zîmbeau şi erau atît de veseli, aveau un fel al lor de a fi atît de tineresc, încît

le-am răspuns cu drag, cu bucurie, fără să găsesc în asta nimic nenatural. Pe urmă mi-am spus că n-ar fi trebuit, dar îmi părea bine că făcusem așa. Portăreasa m-a întrebat cînd se căsătoresc și eu i-am răspuns : „La toamnă, la Milano".

Am vrut să fiu singură azi : ca și pe vremea cînd abia îmi începusem caietul, am cumpărat trei bilete la un meci de fotbal, spunînd că mi le-a făcut cadou o colegă. Lui Michele i-a părut bine că se duce la meci cu băiatul lui și cu logodnica băiatului, și îi făcea curte în glumă Marinei.

Pînă în momentul cînd, în sfîrșit, i-am văzut plecînd și am scos caietul din săculețul cu zdrențe, m-am simțit stăpînă pe mine, sigură de ceea ce intenționam. La masă, de față cu Marina, amintisem din nou — și poate nu pentru ultima oară — de acea fiică a contesei Dalmò, pe care ar fi putut-o lua Riccardo în căsătorie. Pregătisem o masă excelentă, făcusem pînă și plăcințele, și Michele a spus că sînt mai bune decît cele făcute de mama. Riccardo a întrebat-o pe Marina dacă n-ar putea face și ea plăcințele și în timp ce ea scutura din cap, că nu, eu am asigurat-o că e foarte ușor și c-o s-o învăț.

Dar cum am luat din nou în mînă caietul acesta, mi-a dispărut calmul. În caiet, printre rînduri, îmi apare Guido la fiecare pagină : scrise de mine, cuvintele lui au acum ecouri nebănuite, s-au transformat în chemări tulburătoare. Ar fi trebuit să-i spun „da" din prima zi cînd mi-a propus să plecăm, căci în realitate eu nici acum nu doresc altceva ; că am renunțat nu-i încă o

dovadă a acelei lipse de curaj, căreia Mirella îi spune ipocrizie. Faţă în faţă cu paginile acestea, mi-e frică : aici, toate sentimentele mele, etalate aşa, ca nişte măruntaie scoase, se alterează, intră în putrefacţie, am conştiinţa că mă înrăiesc cu atît mai mult cu cît încerc să fiu un judecător imparţial. Trebuie să distrug caietul acesta, să nimicesc duhul rău care stă ascuns între fiecare din filele caietului, aşa cum se ascunde şi în viaţa reală îndărătul fiecărei ore. Seara, cînd ne aşezăm cu toţii la masă, părem de bună-credinţă, sinceri, fără gînduri ascunse ; dar eu ştiu acum că nici unul dintre noi nu se arată aşa cum este cu adevărat, ne ascundem toţi, purtăm o mască, fie pentru că ne ruşinăm, fie pentru că urîm. Marina se uită lung la mine în fiecare seară şi eu mă întreb cu temere dacă privirile ei nu înseamnă cumva că se gîndeşte la caietul acesta şi dacă nu cumva ştie la ce subterfugii recurg ca să pot scrie şi cu cîtă viclenie îl ascund. E sigură că o să dea de el într-o zi şi că o să-şi găsească în paginile lui un motiv pentru care să se uite de sus la mine aşa cum mă uit eu acum la ea, fiindcă a făcut ceea ce a făcut cu Riccardo. Stînd la masă faţă în faţă cu mine, ea aşteaptă mereu cu acea răbdare neiertătoare, caracteristică oamenilor nu prea deştepţi.

Dar n-o să-l găsească, n-o să găsească nimic : înadins am rămas singură, aşa am vrut eu, ca să fac să dispară caietul. Îl pun pe foc. Marina, cînd se va întoarce acasă, va simţi că e puţin mai cald în cameră decît ar fi normal, va pune mîna ca din întîmplare pe teracotă şi va pricepe totul. Va

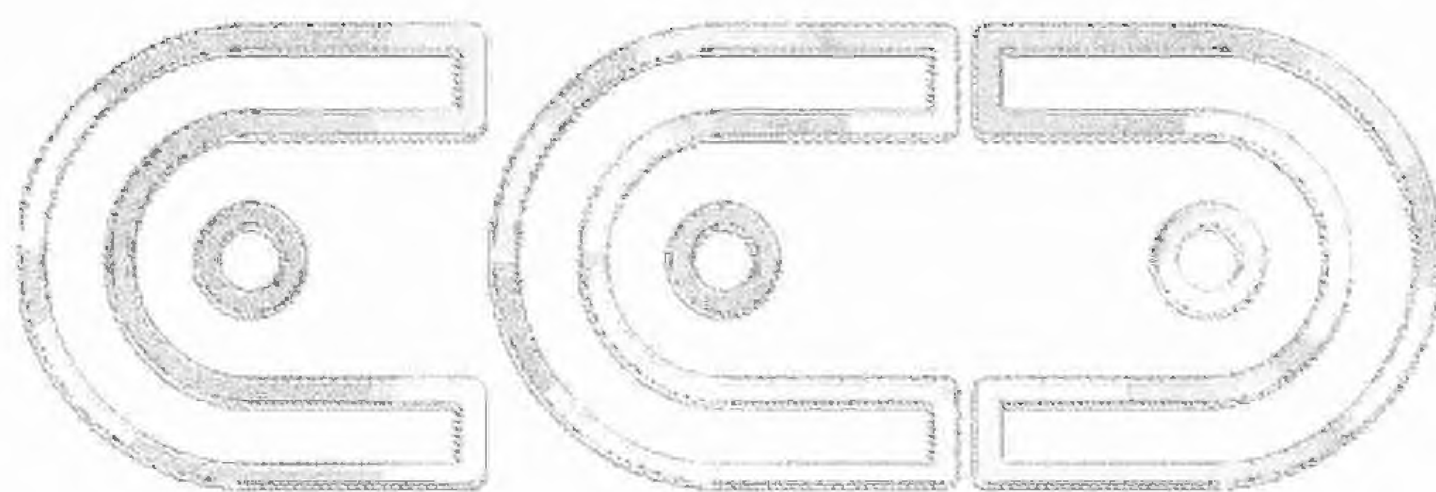
pricepe, sînt sigură, pentru că orice femeie ține ascuns un caiet negru al ei, un jurnal proscris. Și apoi trebuie negreșit să-l nimicească. Acum mă întreb cînd am fost mai sinceră : în aceste pagini sau în faptele mele concrete, acele fapte datorită cărora voi rămîne în mintea celorlalți ca un portret frumos. Nu știu, n-o să știe asta nimeni, niciodată. Simt în mine o uscăciune, brațele îmi sînt ca ramurile unui copac uscat. Am încercat să devin bătrînă și poate n-am reușit decît să devin rea. Mi-e frică : Marina, ca să mă surprindă, ar putea să-i facă, pe Riccardo și Michele, să vină acasă, împreună cu ea, mai devreme. Trebuie să arunc în foc caietul cît mai repede, imediat, fără măcar să-l recitesc și să risc să mă emoționez — să-l arunc în foc fără nici un adio. Aceasta e ultima pagină : următoarele vor rămîne nescrise și zilele mele de acum înainte vor fi, ca și aceste pagini, albe, netede, reci. Netedă va fi și placa de marmoră, albă, mare, pe care, la sfîrșit, mă voi numi din nou Valeria. „A fost o sfîntă", îi va spune Riccardo Marinei, hohotind de plîns, așa cum zicea și Michele. Și ea nu va putea susține că nu, ea nu va ști nimic. Din tot ce am simțit și trăit în lunile acestea din urmă, peste cîteva minute nu va mai fi nici urmă. Va rămîne, plutind în aer, doar un ușor miros de hîrtie arsă.

Redactor : VALER CONEA
Tehnoredactor : DECEBAL ENESCU

Dat la cules. 21.09.1968. Bun de tipar 07.01.1969. Apărut 1969. Tiraj 40.150 ex. broşate. Hîrtie ziar plan de 50 g/m². Format 700×900/32. Coli ed. 14,54. Coli tipar 12. A. nr. 12.410. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 85—31=59.

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", Str. Grgiore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti, Republica Socialistă România.
Comanda nr. 2027.

Scanare și prelucrare digitală

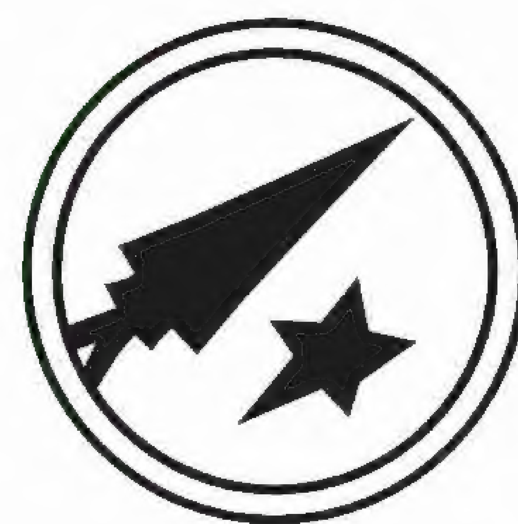

de

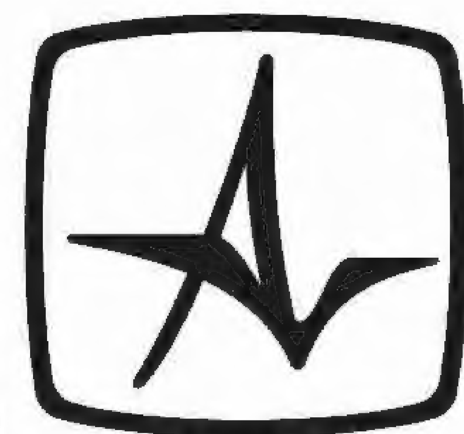
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

